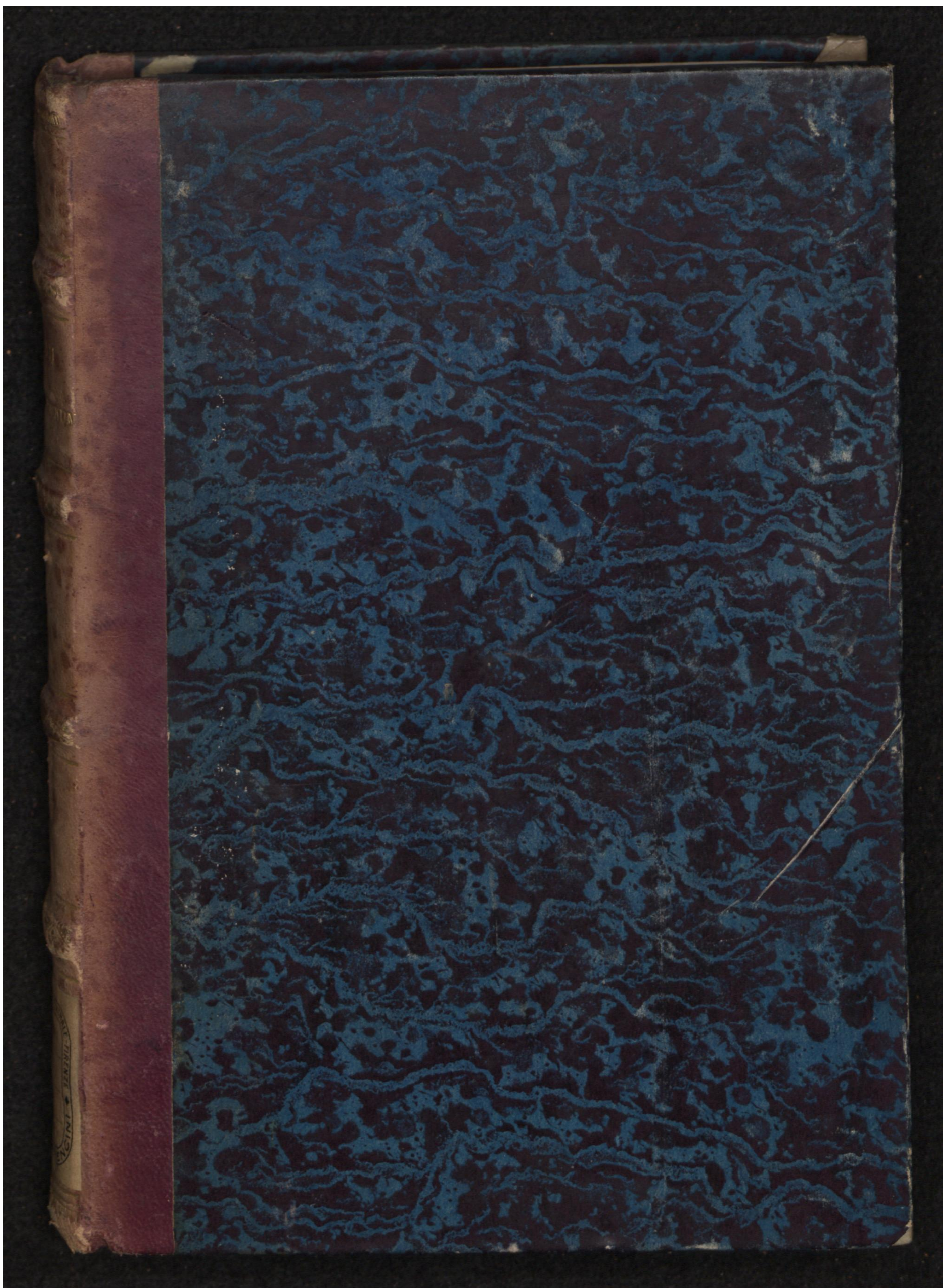
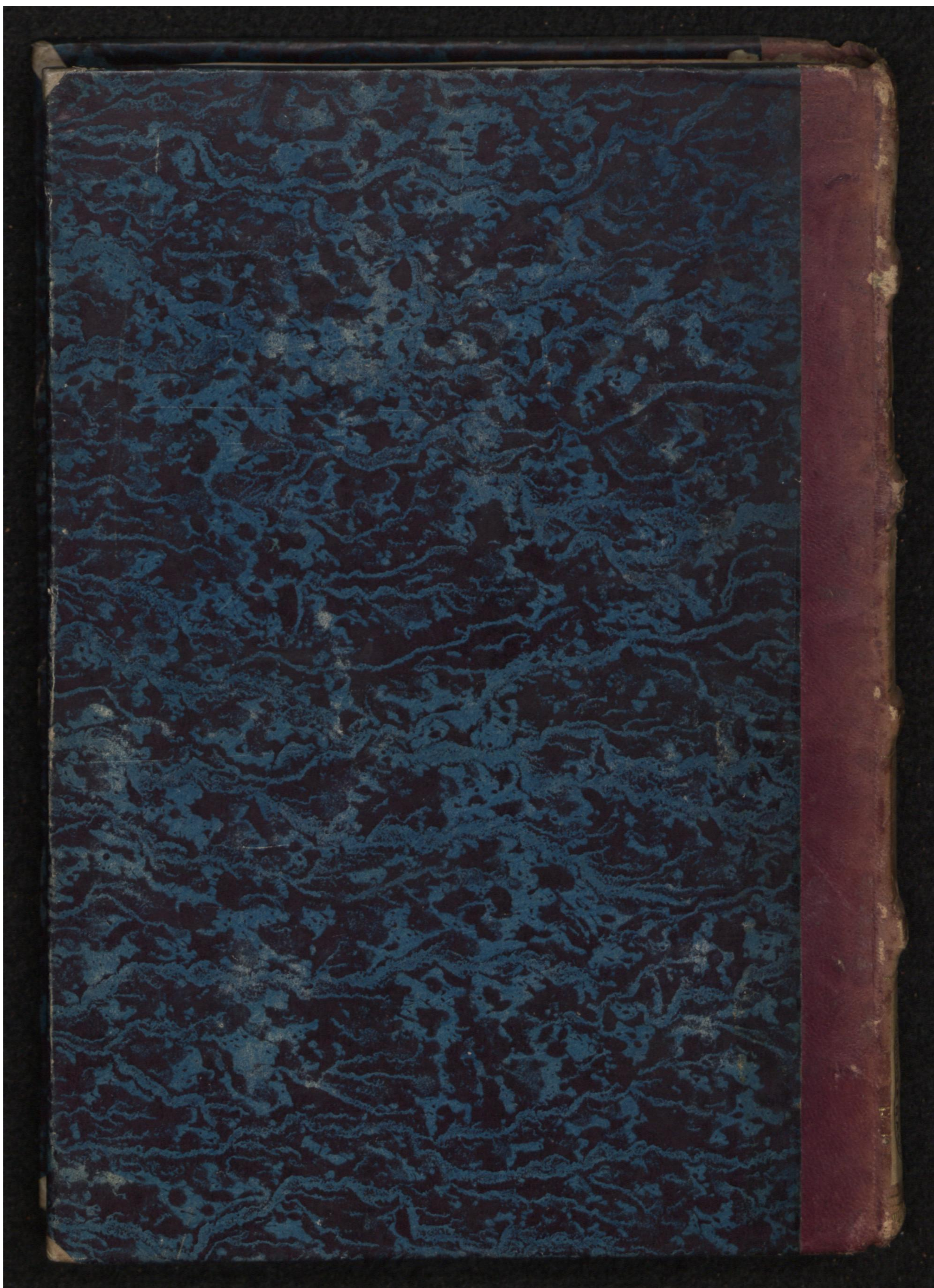

SIGONII
EMENDATIONUM
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
I
6
35

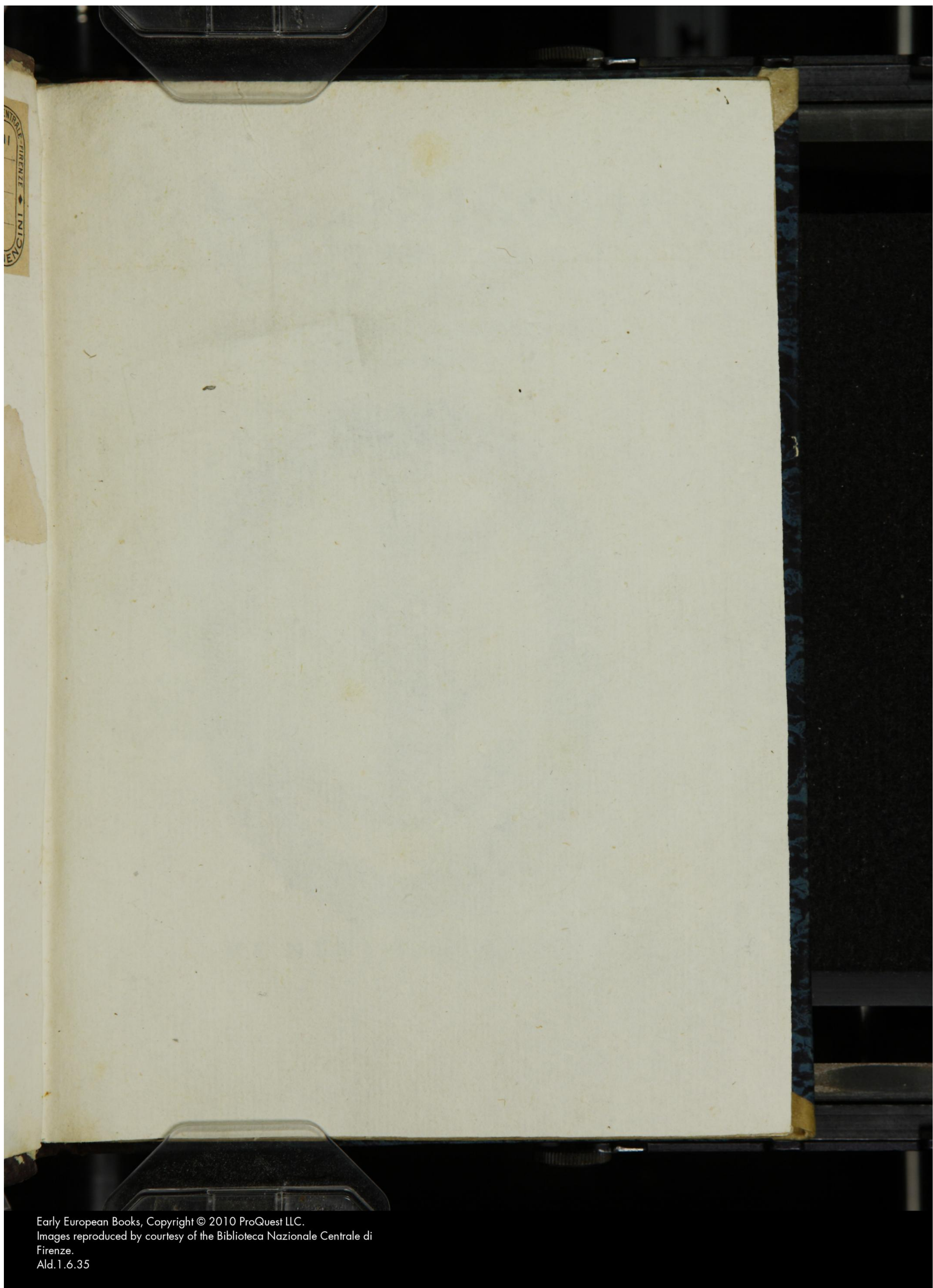

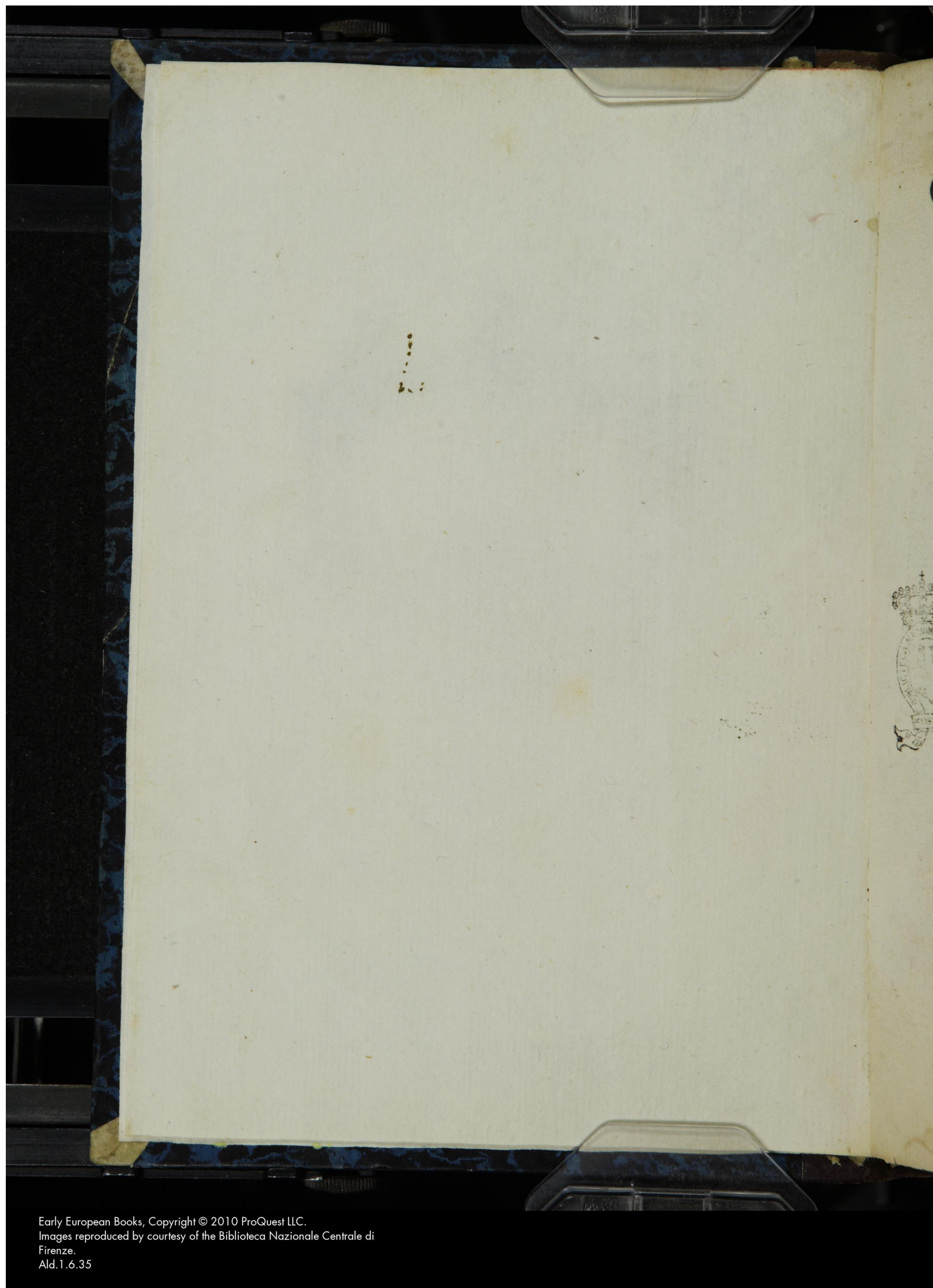

Ald. 1/6.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
I
6
35
RACCOLTA NENCINI

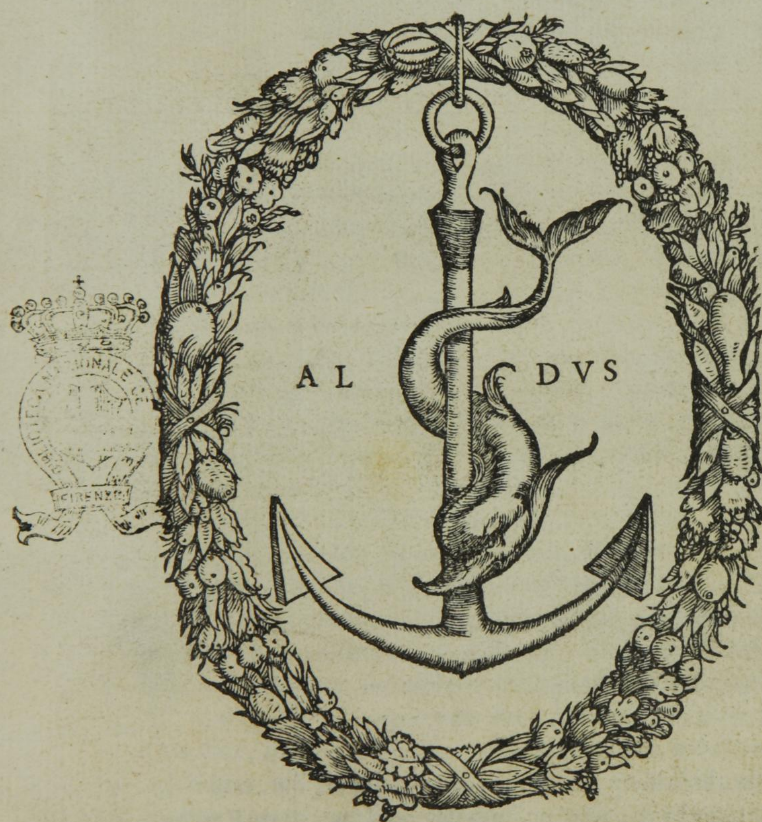

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Ioannis Nencini
1874

CAROLI SIGONII
EMENDATIONVM LIBRI DVO.

Quorum argumentum proximæ pagellæ indicabunt.

VENETIIS, M. D. LVII.

CAROLVS SIGONIVS MVTINENSIS, FRANCISCO ROBORTELLO VTINENSI,

ὑγιαίνειν.

LEGI libros, quos tu proxime de supputationis conuenientia, de arte corrigendi, & emendationibus edidisti. ex quibus excellens consilium, studiumque tuum incredibile in ipsa Rom. antiquitate restituenda perspexi. Quod cum summe laudandum, tum uero magnifice etiam prædicandum esse existimo. Vnum illud in tanta laude, quam tibi prope omnium consensu deberi uideo, nullo modo probo, quòd non ueritatis studio, sed aut ambitione, aut simultate aliqua ad hanc disputationem adduci uideris. quibus duabus rebus uacare maxime oportet eos, qui in ueri ipsius indagatione uersantur. Etenim cum alios multos, qui in his præclaris studiis operam suam posuerunt, tum me ipsum in primis acerbius tibi accusandum, atque asperius appellandum sumpsisti. quasi uero aut ueritas ipsa, aut sapientia tua nullo modo, nisi contumeliosa in eos, quos argueres, disputatione patefieri posset. Quamobrem, quoniam tu in his libris, in quibus omne in me acerbitatis tuæ quasi uirus euomuisti, sæpius me, ut tibi respondeam, prouocas, morem tibi geram, ac tibi ita respondebo, ut egregia ista tua, quæ tu putas, decreta, non odij, & inimicitiarum, sed ueritatis, & literarum caussa, ut falsa, & ridicula, & te ipso non omnino inerudito homine indigna, refellam. Sed hoc paulo post. Hoc autem loco ad ea, quæ tu de iniuriarum ratione, & quasi de uiolata amicitia, quod ego grauißimum crimen esse duco, præposuisti, unde istam tuam contumeliosam in me orationem emanasse significas, dicam. teque ipsum nulla mea iniuria laceßitum, insito duntaxat obtrectationis studio incitatum ad hanc concertationem descendisse ostendam. Ac primum quidem, quòd ais, te meis in libro de prænominibus aculeis stimulatum, me ipsum epistola quadam leuiter pupugisse, quid illud sit, non intelligo. neque enim in eo commentario uerbum ullum in quenquam feci, ne dum te ipsum, quem non inimicum putabam, ulla ratione perstrinxi. nisi forte ijs uerbis offensus es, quòd dixi, mihi maxime de nominibus Romanorum scribendi caussam fuisse, quòd ueterum libros uetustas fere uel consumpsisset, uel deformasset. nostræ autem memoriæ homi-

nes in hoc genere non satis diligenter omnia collegiße uiderentur. Quod ipsum cum non solum ad ueritatem, sed etiam ad attentionem, ut fit, parandam dictum sit, cumque non in te tantum, uerum etiam in omnes, qui ante me ea de re scripserint, quos ipse multos enumeras, conuenire poßit, non uideo, cur animum tuum adeo à me alienare debuerit, ut tu eo in me nomine tam petulanter inuaseris. Sed fac me, cum scripsi; nostræ memoriæ homines non omnia diligenter de nominibus Ro. uideri collegisse, id in te scripsisse; cur si id à me dictum ægre tulisti, non tum mecum per literas absens, aut postea coram uerbis expostulasti? cur non nisi quinto post librum illum editum anno tibi tantam iniuriam persequendam esse duxisti? cur tam leuiter à me læsus tam grauiter illa tua epistola, referendæ, ut ais, gratiæ caussa uiolasti? Hæc enim illius epistolæ tuæ in me uerba sunt, dum caussas affers, cur tu fastos Capitolinos sine meis additamentis edideris: Ita fiet, ut
„ *ingenij sui omnes periculum faciant, nec ullius arbitratu aliquid temere sta-*
„ *tuant. sæpe enim dum alios sequimur duces, in maxima incidimus errata.*
„ *quid enim magis ridendum unquam fuit, quàm quod in hisce marmoribus*
„ *sarciendis quidam anno* CCCCLIIII, *ubi* Veturius Ti. F. *legendum*
„ *est, connectendo inepte, & imperite syllabas,* Fausti F. *scripserunt. Qua-*
„ *re etiam affirmare ausi sunt, nulla alia auctoritate adducti,* Faustus *inter*
„ *prænomina olim Romana fuisse, quod etiam pueri ipsi sciunt, uerum non esse. An igitur tibi uideris leuiter me hac epistola pupugisse, cum me temere, ridicule, pueriliter, ineptè, imperitè, & nulla auctoritate, quæ scripsi, scripsisse arguisti? cum auctoritatem omnem labori meo grauissimo tuo testimonio ademisti? quid est aliud iugulare, si hoc est leuiter pungere? Quod tamen si leue est, cur statim id, sicut ais, sustuleris, non uideo. quanquam ne quid in eo quidem uelis, satis constituere possum. ad me quidem cum illa epistola afferebatur, cum uenalis uisebatur, ita fere, ut proposui, scripta reperiebatur, ut tuum fœdissimum de me iudicium præ se ferret, alienissimum à me animum demonstraret. Nam quod ais te à Gabriele Falloppio, ut ea uerba tolleres, rogatum fuisse, attendere acutissimus homo non uideris, id ab illo tua potißimum caussa, qui est amor in te eius, esse factum. prospiciebat enim (ut opinor,) uir prudentißimus, idemque, ut ais, tibi amicißimus, si ipse ita mecum, ut cœperas, agere institisses, me, quem ipse iam inde ab ineunte pueritia probe nouerat, cum ambo ab ijsdem magistris erudiremur, atque in ijsdem studijs ita uersaremur, ut alter alterius industria incitaretur, tantam tuam licentiam tacitum dimissurum non esse, sed, ut res ipsa, ut tempus tulisset, acriter esse refutaturum. Itaque initium hu-*

ius contentionis, quæ fore uidebatur, epistolam illam tuám conscindi oportere existimabat, teque, ut id faceres, hortabatur potius, quàm rogabat. cuius utinam fidelißimis consilijs paruisses. neque enim tu id ætatis cum eo, quem ipse modo adolescentem, modo puerum appellas, indignißimum hoc te ipso certamen suscepisses. neque te in eos laqueos, quibus irretitus te expedire non posses, aliquando induisses. Sed tu nec recte monentem Falloppium audiuisti, meque non ulciscendæ iniuriæ caussa, quam nullam acceperas, sed inferendæ, primum domesticis, publicisque sermonibus, deinde illa etiam epistola es aggressus. Nam quòd addis, ante me maximo abs te beneficio esse affectum, quam in te me animo esse exulcerato persenseris, quod tandem istud tuum beneficium sit, non intelligo. nisi illud fortasse uelis, quod ego semper maximum iudicaui. quòd mihi cum tibi Patauium eūti succedere Venetijs cuperem, non apud clarißimos gymnasii constituendi triumuiros maledixeris. quod enim maius beneficium obijci ab eiusmodi homine potest, quam se laudes eas tribuisse, quas non ademerit? Ego uero, cum quotidie ad me sermones maleuoli tui deferrentur, cum contumelijs in me tuis quotidie aures personarent meæ, tamen omnia mihi potius perpetienda esse arbitrabar, quàm ut ad hanc leuißimam uerborum contentionem uenirem, teque ipsum aut uoce, aut scripto ulla ratione offenderem. Sed posteaquam contumeliosam tuam in me epistolam legi, facere non potui, quin licentiam istam mihi maledicendi tuam & ipse scriptis, monimentisque literarum comprimerem. Quamobrem feci id, à quo me & natura, & uoluntas mea ante semper abduxerant, ut & amicum, & te, quem si non propter celebritatem nominis, at certe propter hospitalem necesßitudinem, quæ mihi tecum domi meæ Mutinæ iuncta fuerat, obseruarem, multis, ut ais, tuorum scriptorum in locis oppugnarem. Quod tamen cum facerem, neminem futurum esse suspicabar, qui me iniquiore id animo scripsisse arbitraretur. præsertim uero cum moderatißime scriberem. Te enim ubique amicum meum, te ubiq; doctißimum uirum appellaui. neque grauius, neque acerbius in te uerbum ullum, quam ut me tecum dissentire dicerem, usurpaui. ut intelligerent omnes, me non hominem ipsum, sed sententiam hominis accusare. Quod ipsum si ne mihi quidem faciendum fuisse pro amicitia nostra putas, existimare debes, eas fuisse tuas in me quotidianas uerborum contumelias, quæ testimonio eorum omnium, qui te Patauij audiebant, confirmabantur, ut mihi quanquam admodum cupienti temperare nequiuerim. Neque uero id mirabile uisum iri existimo. Nam si tu Ioannem Baptistam Egnatium, cui ipse successeras, iam extrema senectute uirum, quem multis de caußis uenerari

ri potius, quam aliquo uerbo lædere debebas, tua in illum intemperantia eò adduxisti, ut Venetijs, inspectantibus auditoribus tuis, in te, ut constat, parum fortasse moderate se gesserit, quid est, quod miretur quisquam, adolescentem me (sic enim appellas) qui tibi successi, à te ita tractatum, ut cupidius, quam res postulet, modestius tamen, quam tuæ contumeliæ ferant, scripto aliquo persequutus sim? Habes rationem consilij mei, quam tibi, ceterisq; omnibus probari maxime cupio. Neque enim quicquam grauius ferre possum, quam me eiusmodi certaminis, à quo mihi semper defugiendum esse duxi, auctorem haberi. Hoc autem tempore cum me rursus his tribus, quos supra nominaui, libris ita oppugnaris, ut nihil aliud, quàm de mea tollenda auctoritate cogitasse uidearis, non debeo tam languido, neque tam remisso, atque abiecto animo esse, ut te, cui, ut leuissime dicam, multa desunt, impune hoc facere patiar. Quare hoc libro respondebo tibi primum, ut tu præcipis, ad omnia diligentius, deinde pauca quædam alia, quæ in tuis scriptis, mihi non admodũ laudanda uideantur esse, demonstrabo apertius. Tu si quid adhæc rescribere uolueris, non biennio, ut adhuc fecisti, sed, ut ego, menstruo ad meditandum spatio sumpto, si uir eris, respondebis. Vale. Nonis Sept. MDLVII.

QVAE IN HOC LIBRO SIGONIVS ROBORTELLO VITIO VERTAT.

Quòd omnes ſcriptores inter ſe conuenire in numerandis ab urbe condita annis opinatus ſit. 1

Quòd Liuium ſeparata ab aliis ſupputatione uſum eſſe non uiderit. 1

Quòd Liuianam annorum ſummam eandem eſſe cum Capitolina duxerit. 1

Quòd Liuianos numeros omnes, ut eos ad Capitolinos redigeret, deprauarit. 1

Quòd Dionyſium tribuiſſe annos CCXLIII regib. dixerit. 1.2

Quòd Dionyſium conſulibus tribuiſſe annum CCXLIIII putarit. 1.2

Quòd quatuor menſes, qui anno regiæ expulſionis defuerunt, qui fuerint apud Dionyſium, non intellexerit. 2

Quòd Liuium annos CCXLIII regibus tribuiſſe putarit. 2

Quòd Liuium Priſco regi annos XXXVII aſsignaſſe ratus ſit, nec Liuium intellexerit. 2

Quòd duos annos, qui non ſunt apud Liuium in Chronologia Liuiana numerarit. 2

Quòd duos conſulatus, quos conſulto præteriit Liuius, librariorum uitio præteritos dixerit. 2.42.43

Quòd Caſsiodoro annos duos cum Liuio prætereunti non crediderit. 2.42.43

Quòd apud Liuium anno triceſimo ſexto, in, anno triceſimo octauo temere mutarit. 3

Quòd apud Liuium trecenteſimum alterum annum per trecenteſimo ſecundo ſumpſerit, primo ſumendũ negarit. 3.45.46

Quòd apud Liuium quingenteſimum alterum mutet in quingẽteſimum quartum. 3.45.46

Quòd apud eundem ſexcenteſimum alterum mutet in ſexcenteſimum quartum. 3.45.46

Quòd iuxta faſtos Capitolinos tribunos militares in annum CCCX coniecerit, cum in CCCIX ſint referendi. 5

Quòd Valerium, & Horatium cos. ex faſtorum auctoritate in annum CCCV coniecerit, cum in faſtis ſcriptum ſit eos in

conſulatu

Quòd

pisſime

Quod

Quod

alieniſsima

Quod

Quod

AVCTORVM LOCI IN HOC LIBRO AVT EMENDATI, AVT ALIO MODO DECLARATI.

Horatii.

CAROLI SIGONII EMENDATIONVM LIBER PRIMVS.

AD CLARISSIMVM VIRVM BERNARDVM NAVGERIVM SENATVS VENETI APVD PONT. MAX. LEGATVM.

ON dubito, quin audieris BERNARDE NAVGERI, uir clarissime, quibus in me, proximis his diebus, librorum uoluminibus Franciscus Robortellus inuaserit, et cum id audieris, quin maximam etiam ex ea re admirationẽ pro tua sapiẽtia ceperis. Etenim quanquã alienum ille nihil à suo siue ingenio, siue cõsuetudine fecit, ut qui Erasmũ quondam, post Alciatum, aliosq; clarissimos nostræ memoriæ homines sibi lacerandos maledictis suscepisset, nunc demum mortuis illis proximum sibi quenq; adoriatur, tamen cũ ne ulla quidem eum à me iniuria prouocari potuisse intelligas, pro certo habeo, te unde tantus in eo furor extiterit, miraturũ. Omnino igitur ille, si quæris, nec ulla contumelia mea adductus, neq; ulla ueritatis indagãdæ cupiditate attractus est. Etenim qui ego eũ, quẽ amicum demens putabam, aut iure lacessere poteram, aut iniuste debebã? aut cur ille, si ita sensisset, contumeliarũ me potius, quam argu mentorum robore perstrinxisset? Verũ immoderata una, ut opinor, obtrectandi libido, natura excitata, consuetudine confirmata eum, ut in me, quem sibi propiorem esse sentiebat, effrenate ferretur, induxit. auxit deinde, credo, animos singularis quædam, qua ipse omnes à se homines superari putat, dicendi facultas, & copia, qua me ipsum in primis, non ita fortasse ad scribendum paratum, neque ad respondendum instructum, facile à se oppressum iri existimauit. Huic ergo homini clarissime NAVGERI, si ego respondeam, multos fore uideo, qui me reprehendant, si non respondeam, multo plures. Nam si uera sint illa, quæ ab inuido homine obiiciuntur, ea mihi æquo animo, quoquo modo dicuntur, ueritatis caussa esse ferenda; si falsa, non admodum esse curanda. omnino autem totam hanc obtrectandi rationem, cum in ueris etiam

etiam criminibus reprehendenda sit, in fictis multo magis esse defugiendam; neq; errorem errore cumulãdum, sed stultitiam sapientia, dementiam prudentia, intemperantiã moderatione animi corrigendam. Sique ingenii uiribus decertandum sit, nõ adeo expeditam harum literarum rationem esse, ut non maxima cum industriæ gloria, famæ iacturam, quam maledictis Robortellianis me fecisse suspicer, facile possim alio monimentorum genere resarcire. Atque hæc quidem & ego scio, & quantũ res ipsa postulat, probo. uerum nescio quomodo contrariis rationibus magis, ut mihi respondendũ esse putem, adducor. Etenim, si me ueritatis amor stimulat, eniti me oportere existimo, ne ab homine nõ omnino imperito rectissima hæc literarũ studia, in quibus & ipse ab ineunte ætate uersatus sum, oppugnentur; si honoris: ut & contra hũc, & cõtra eiusmodi alios integrã opinionũ mearum famam; si quam excitaui, tuear, ac defendã. si iræ locus dandus est, debeo, quoad possum, efficere, ut quam inimicus meus male mihi dicẽdo uoluptatem, ac gloriã se assequuturum esse sperauit, eandem nõ solum de se male audiendo amittat, sed perpetuis se uanitatis, atque inscitiæ compunctum notis intelligat. Accedit postremo, id, quod caput est, tuũ BERNARDE, uir doctissime, & totius senatus Veneti semper apud me grauissimum iudicium, ac testimonium. uideo. n. quem uos sæpe studiis, ac sententiis uestris ornastis, eum ab homine ad male dicendum non imparato, sine caussa uiolari. Itaque nisi me priuata ratio adduceret, uestra certe, ne impunitam tantã licentiam tacitus dimitterem, sed ut uestram auctoritatem unà cum mea fama defenderem, excitaret. Quamobrem respondebo homini isti, ut dixi, ita, ut primum nullum eius in me maledictum omittam, quod non aut ratione, aut auctoritate refellam, deinde uero præclara illius scripta quædam & ipse excutiam. Neque enim uereor ne ipse, hac me secum ratione agere moleste pro sua animi moderatione ferat, ut quibus me armis prouocauit, iisdem à me, ut uoluit, repellatur. Quod me tamen, quia à moribus meis abhorret, inuitum facturum esse confiteor. Itaq; in summo dolore, quem ex hac contentione capio, maxime scilicet hæc spes consolatur, quòd te, si non totius rei genus probaturũ, at certe meã caussam, quẽ ad hoc certamẽ

reluctantem

reluctantem attrahi uides, non admodum improbaturum esse confido. Vt enim scio, te, cum non maledicendo, sed optime semper agendo, nec fucatis honoribus, sed solidis laudibus, nec uirtutis simulatione, sed uirtute ipsa gloriam semper quæsieris, eamque omnium hominum iudicio tibi maximam compararis, totum hoc inanis concertationis studium reprehensurum; sic contra, cum me ab eo asperius appellatum, & & grauius lacessitum intelliges, & quidem iis contumeliis, quæ non modo nomen meum, sed etiam præclarum iudicium tuum, atque grauissimum totius senatus deformare testimonium possint: te eundem credo, ceterosque pro uestra humanitate, & prudentia factum meum maxime laudaturos. Quod ipsum utinam facere ante mihi uenisset in mentem, ut cum eum ex inferiore, & ex superiore loco, & priuatim, & publice in me differentem audiebam, quam acerrime refutarem. neque enim ille hoc tempore aut se in me tam effrenate intulisset, cũ iniquam hanc luctandi conditionem expertus esset, aut uestrum de me iudicium, ne idem de se reprehenderetur, aliqua ratione uituperare ausus esset. Sed iam ad propositum aggrediamur.

IN LIBRVM DE CONVENIENTIA SVPPVTATIONIS.

Liuianam annorum ab urbe condita ſummam cum Capitolina diſcrepare demonſtratum. et Liuiani loci multi à turpiſsimis expoſitionibus, & correctionibus uindicati.

VOD SCRIPSI in commentario Faſtorum Capitolinorum, idem hoc quoque loco neceſſario mihi repetendum uidetur: magnam in annis ab urbe condita numerandis, ac digerendis inter antiquos ſcriptores diſſenſionem fuiſſe. Hoc enim & tradit Cicero in Bruto, & nos ita eſſe ex uariarum ſupputationum obſeruatione deprehendimus. omnis autem huius controuerſiæ cauſſa inde oritur, quòd quos alii conſules, & ſine conſulibus dictatores ſæpe interſerunt, eos omnino alii prætereunt. Quod & in commentario Faſtorum, & in Chronologia Liuiana oſtendi. Eſt autem uaria, & inconſtans annorum apud omnes ratio uſque ad quingenteſimum ferme annum ab urbe condita. ab eo uero hanc conſtantem inter eos eſſe controuerſiam inuenio, quòd alii alios uno, alii duobus, alii tribus, alii quatuor annis antecedunt, aut ſubſequuntur. Verba uero Ciceronis, quibus hoc confirmatur, ſunt hæc: Liuius primus fabulam C. Clodio Cæci filio, & M. Tuditano cos. docuit, poſt Romam conditam anno quingenteſimo decimo, ut hic ait, quem nos ſequimur. eſt enim inter ſcriptores de numero annorum controuerſia. Atqui annus ille in faſtis eſt quingenteſimus decimus tertius; at uero apud Plinium, & Ciceronem ipſum quingenteſimus decimus quartus; apud Liuium, ut ego ſubduxi, quingenteſimus decimus. ſit tamen, ut malim eo loco legere, quingenteſimo quarto decimo, ut eſt in manuſcriptis libris, quoniam Plinium, &

Ciceronem eam annorum deſcriptionem, quæ Capitolinam uno anno antecedit, ſequi animaduerti. Quod cum ita ſit, equidem ſatis mirari non poſſum, unde neceſſarius meus Franciſcus Robortellus ad eam opinionem uenerit, ut ſummam annorum Liuianam, & Dionyſianam ad antiquam Capitolinam redigendam putarit, cumq; ipſæ inter ſe diſsimillimæ ſint, me qui diſsimilitudinem illam ſenſerim, & demonſtrarim, coarguendum, atque inſcitiæ nomine accuſandum exiſtimarit. Quamobrem feram hanc etiam amici iniuriam, ut alias, æquo animo, atque ipſum toto cælo errantem, dum maledictis eius in me reſpōdebo, puer ſenem in rectam aliquando uiam deducam. Quid igitur ille ait? Liuius, Dionyſius, Faſti Capitolini in numerandis ab urbe condita annis inter ſe conueniunt. quid ego? immo maxime diſcrepant. Vnde hoc confirmari poteſt? unde, niſi ex uerbis eorum? Qui ergo uerbis auctorum ſeruatis ſententiam ſuam firmarit, is cauſſam ſuam, ut opinor, egregie probarit; qui ut probet, quod uult, omnia annalium ipſorum uerba ſubuerterit, is merito in hac diſputatione audiendus non erit. Quod ſi ita eſt, cauſſa dicta eſt. nihil dico amplius. ego enim in mea Liuiana ſumma conſtituenda nullum Liuii uerbum muto, ille omnia. Audiamus ipſum argumentantem. Sic enim de annis regum diſputat. Ex Faſtorum Capitolinorum ſententia conſules primi inierunt anno ab V. C. ducenteſimo quadragenteſimo quarto, regesq; regnarunt annos ducentos & quadraginta tres. idem ſentit Dionyſius, idem Liuius; ergo omnes conueniunt. Ego Robortelle de calculis Capitolinis nihil dico. eſt enim is labor meus, iam ſatis iuſto commentario comprobatus. De Dionyſio, & Liuio reſpondeo; utrunque eorum Romæ regnatum eſſe annos ducentos quadraginta quatuor, conſules autem primos iniſſe anno ipſo ducenteſimo quadrageſimo quincto ſenſiſſe. Dicam primum de Dionyſio. qui primo libro ita loquitur: Spatium, quod eſt ab exactione regum uſque ad Romulum, qui primus Romæ imperauit, annos complectitur ducentos quadraginta quatuor. Romulus enim regnauit annos XXXVII, Interreges annum unum, Numa XXXIII, Tullus XXXII, Ancus XXIIII, Priſcus XXXVIII, Seruius XLIIII, Superbus XXV. et libro II: Regium

gium imperium cum Romæ annos CCXLIIII post V.C. stetisset, dissolutum est. Hic opponit Robortellus, Dionysium dixisse anno ipso ducentesimo quadragesimo quarto primos consules inisse. quod nec ille dixit, nec dicere potuit. quid autem dixit? tum cum consules inierunt, quatuor menses anno illi defuisse; ita ut extremus regum annus non, ut ille uult, quatuor, sed octo mensium fuerit, primus consulum sexdecim. uerum non ita accepit illum annum Dionysius, ut annum ipsum ducentesimum quadragesimum quartum consulibus asignarit, sed regibus, ducentesimum autem quadragesimum quintum consulibus. Indicant hoc uerba eius, quibus docet spatium regni annos ducentos quadraginta quatuor consumpsisse. Indicat ipsarũ olympiadum ratio. inquit enim Superbum regem inisse regnum anno IIII olympiadis LXII, regnum eius annos XXV absumpsisse, regnum Romæ dissolutum sexagesima octaua instante olympiade, i. uigesimo quinto anno, quàm Superbus inierat, quatuor quibusdam mensibus ante sexagesimam octauam olympiadem. sic enim legendum est. nam, ut scis, hic Dionysii locus in uulgatis libris mutilus est, at in libro, qui in bibliotheca Diui Marci asseruatur, integer hoc modo: ἡ μὲν δὴ βασιλικὴ ῥωμαίων πολιτεία διαμείνασα μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῆς ῥώμης ἐτῶν τεττάρων, καὶ τετταράκοντα, καὶ διακοσίων ἀριθμὸν, ἐπὶ δὲ τοῦ τελευταίου βασιλέως τυραννὶς γενομένη, διὰ ταύτας τὰς προφάσεις ὑπὸ τούτων κατελύθη τῶν ἀνδρῶν, ὀλυμπιάδος μὲν ὀγδόης, καὶ ἑξακοστῆς ἐνεστώσης, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον ἰσχόμαχος κροτωνιάτης. ἀθήνησι τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν ἔχοντος ἰσαγόρου. ἀριστοκρατίας δὲ γενομένης οἱ πρῶτοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν παραλαβόντες ὕπατοι τεττάρων τινῶν μηνῶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ὑπολειπομένων λεύκιος ἰούνιος βροῦτος, καὶ λεύκιος ταρκύνιος κολλατῖνος. Vt autem hoc factum sit, planius à me in Fastorum commentario demonstratum est. Indicat etiam, quòd M. Valerii, & P. Postumii consulatum, qui est annus post reges exactos primus, Dionysius confert in annum primum sexagesimæ nonæ olympiadis, cùm is in annum quartum sexagesimæ octauæ deberet incurrere. Indicat consulatus A. Virginii, & T. Vetusii, quem idem ille in annum ab V.C. ducentesimum sexagesimum coniicit. Indicat consulatus L. Aemilii, & Cæsonis Fabii, quem idem initum esse anno ducentesimo septuagesimo scribit. cum tamen si primos consules occepisse

magiſtratum anno CCXLIIII dicas, quinquageſimo nono illi, hi ſexageſimo nono anno inierint, neceſſe ſit. Dixi de Dionyſio. nunc dicam de Liuio. qui libro primo ait, regnatum Romæ ab urbe condita ad liberatam annos CCXLIIII. duos inde conſules eſſe creatos. i. ut ego interpretor, anno CCXLV. Hunc autem numerum recte habere, apparet ex annis, quos eoſdem ipſe cum Dionyſio ſingulis regibus tribuit. Hoc loco occurrit Robortellus, & ait, Liuium Priſco regi non XXXVIII annos, ſed XXXVII tantum aſsignaſſe. ita Romani regni ſpatium CCLXIII annis includi. quid ad hoc dicam? nihil tale ſenſiſſe Liuium, cum ita ſcripſit: Duodequadrageſimo ferme anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius, non apud regem modo, ſed patres, plebemq́; longe maximo honore Ser. Tullius erat. Neque enim ibi de regno Priſci expleto loquitur. quanquam haud ita multo poſt eum morte affectum eſſe innuere uidetur. neque ſi Priſcum regnaſſe annos XXXVII uoluiſſet, poſt in extremo libro Romæ regnatum eſſe annos CCXLIIII ſcribere potuiſſet. Conueniunt ergo inter ſe de regum annis Liuius & Dionyſius, uerum cum Capitolinis tabulis diſcrepant. Quid ſit autem, quod Robortellus modeſtiſſime, ut cetera, me pueriliter hæc ſcribere ait, non uideo. Vter noſtrum rectius horum auctorum uerba perpenderit, alii uiderint. Pergamus ad alia.

Primum ergo conſulum annum ex Dionyſii, & Liuii ſententia ducenteſimum quadrageſimum quintum, ut dixi, conſtituo; ille Dionyſio, Liuioq́; non intellecto, ex eorum item ſententia CCXLIIII. Poſt autem anno CCLXIIII, & CCLXV duos annos ille cum duobus conſulatibus interſerit, qui non ſunt apud Liuium. Hic ille, quanta cum grauitate dii immortales? at debent reponi, inquit. Ego contra reponendos eſſe ex Liuii ſententia non exiſtimo. me uero, ut ita credam, tres potiſſimũ rationes adducunt. una, quòd quas res Dionyſius in quatuor, his duobus interiectis, annos diſpenſauit, eaſdem Liuius in duos extremos, mediis ipſis duobus ſublatis, contulit, ac nullam eius hiſtoriæ partem, quæ à Dionyſio maximo duorum horum conſulatuum auctore narratur, prætermiſit; altera, quòd Caſsiodorus, qui tabulas ſuas conſulares ex Liuianis annali-

bus uidetur digesſiſſe, ne hos quidem conſules profitetur. tertia, quòd Liuius Q. Minucio, C. Horatio cos. tribunos pl. decem factos eſſe ſcriptum reliquit, anno trigeſimo ſexto poſt primos quinque, qui facti ſunt A. Virginio, & T. Vetuſio cos. anno ab V. C. CCLX. qui numerus anni triceſimi ſexti nullo modo quadrabit, ſi duos hos annos interpoſueris, uerum triceſimo octauo erit reponendum, quemadmodum ille contra omnium librorum & ſcriptorum, & impreſſorum conſenſum cenſet eſſe faciendum. tantam ei libertatem dat ars ab eo primum emendandi excogitata. Accedit annus, quo X uiri conſulares inierunt, quem Liuius alterum & trecenteſimum ab V. C. uocat. i. ut ego interpretor, unum & trecenteſimum. qui numerus ne ipſe quidem congruet, ſi duorum illorum annorum rationem habueris, uerum trecenteſimus tertius erit reponendus. Non eſt ita, inquit, immo trecenteſimus alter retineri debet, ſed pro trecenteſimo ſecundo, non trecenteſimo primo accipiendus eſt. cur ita? quia Faſti Capitolini Xuiros in annum trecenteſimum ſecundum edunt. non eſt hoc ſatis. iam enim ex Ciceronis ſententia diximus, inter ſcriptores magnam eſſe de numero annorum controuerſiam. Addit, quia Alter dicitur de duobus, ergo trecenteſimus alter eſt trecenteſimus ſecundus. Ego contra: Alter dicitur de duobus, ergo alter à trecenteſimo, eſt trecenteſimus primus. ut enim Virgilius dixit, Tu nunc eris alter ab illo. i. ſecundus, non tertius; et annum alterum ab undecimo, pro duodecimo. (nam qui aliter ſentiunt, probabilem cauſſam nullam, cur ita ſentiant, afferunt:) ſic trecenteſimus alter eſt trecenteſimus primus. Argumento ſunt aliquot manuſcripti, quos ego habeo, Liuianarum epitomarum libri, in quibus ſcriptum eſt Xuiros creatos eſſe uno & trecenteſimo anno ab urbe condita. argumento ſunt eædem epitomæ, in quibus legitur lib. XLIX: Anno quingenteſimo, & altero ludos Terentinos factos, anno ſexcẽteſimo & altero tertium Punicum bellum eſſe initum. i. quingenteſimo, & ſexcenteſimo primo, ut à me in Chronologia Liuiana planiſsime demonſtratũ eſt. quid plura? Bellum ciuile ultimum initum eſſe Lentulo, & Marcello cos. confectum autem Cæſare IIII, & M. Craſſo, in omnibus annalibus ſcriptũ eſt. numera annos, XX efficies. Itaque

que Velleius, qui idem Lentulo & Marcello cos. ad arma ciuilia primum itum esse tradiderat, uicesimo anno ciuilia bella finita esse literis prodidit. At uero Liuius, qui bellum ipsum non armis positis, sed Cæsaris triumphis actis terminauit, Cæsarem scribit tribus triumphis in urbem inuectis finem bellis ciuilibus imposuisse anno altero & uicesimo, eo nimirũ, qui ipsius, & Crassi consulatum proxime consequutus est, quo inter omnes constat Cæsarem ter gloriosissime triumphasse. Hos uero annos nulla unquam intercalatione uiginti duos reddideris. atq; hoc in epitoma CXXIII scriptum est, quas epitomas ex Liuianis ipsis fere uerbis contextas uidemus. Cum ergo hanc locutionem Liuio familiarem esse uideamus, ut quingentesimum, sexcẽtesimum, & uicesimum alterum annum pro uno & siue quingentesimo, siue sexcentesimo, siue uicesimo usurparit, & si aliter interpreteris, reliquos omnes eius numeros labefactes necesse est, quos hac expositione conserues; cur non apud eundem etiam trecentesimo, & altero interpretabimur, trecentesimo uno, præsertim uero cum ueteres epitomarum eius libri eo in loco consentiant? nec in alium annum decemuiri apud eum incidere possint? nisi consulatus aliquot contra sententiam eius interponas. id quod ei faciundum non est, qui ad Liuianos calculos reuocare hanc annorum, temporumq; descriptionem uelit. His ille perculsus argumentis ad artem suam confugit. repperit præceptum, quo facultas datur quencunque cuiuslibet auctoris locum pro libidine deformandi. utitur eo contra me, & ait, qua fiducia, immo potius confidentia dii boni? Aristarchum esse diceres. Legendum est, quingentesimo quarto. legendum est, sexcentesimo quarto. Cur Robortelle? quia illi consulatus in eum numerum in Fastis Capitolinis incurrunt. At hoc suscepisti probandum ex uerbis Liuii, Liuium ipsum cum fastis concordare. nihil ergo fasti ad Liuium. Sed sit hoc artificii tui.

Sequitur annus, quo primi tribuni militares consulari potestate facti sunt, quem trecẽtesimum decimum numerat Liuius. Atque hunc numerum uterque nostrum tuetur. tu quidem ex Liuii, & Dionysii sententia, ego ex Liuii tantum. Neque enim ipse attendis, si annum, quem tu numeras CCXLIIII, Dionysius

nysius CCXLV, quem tu CCLIX, ille CCLX, quem tu CCLXIX, ille CCLXX appellat, eum demum quem tu CCCX nominas, ex eius esse sententia CCCXI nominandum. Quod autem hunc annum à me CCCIX numerari apud Liuium arguis, iniustisſime mehercule facis. qui enim possum eum CCCIX uocare, si sequentes Liuianos annorum numeros tueri uolo? Patet hoc ex mea Chronologia. patet etiam ex eo, quod tu me inter CCCI, & CCCX incertum annum interiecisse insimulas. si ergo interieci annum, cur ad numerum hunc CCCX non perueni? quem tamen cur interiecerim, satis nosti. Dices, seruasti in Liuiana, non seruasti Capitolina summa constituenda. diuersa ratio est. Liuius enim tres annos Xuiris ipsis attribuit. at uero L. Valerio, & M. Horatio consulibus duos. Ita fit, ut tribuni militares ibi anno CCCIX sint, hic anno CCCX. quod, ut planius intelligatur, subscribam omnes has annorum descriptiones.

Capitolina descriptio.

CCC. Sex. Quinctilius Sex. F. P. N. Varus.
P. Horatius Tergeminus.

301 P. Sextius Q. F. Vibi N. Capitolinus.
T. Menenius T. F. Agrip. N. Lanatus.

302 Ap. Claudius Ap. F. M. N. Crassinus.
T. Genucius L. F. L. N. Augnrinus.
Decemuiri primi in locum consulum facti.

303 Decemuiri secundi.

Iidem decemuiri in hunc annum continuarunt. quibus abdicare coactis in eius locum facti sunt cos.

304 L. Valerius Poplicola Potitus.
M. Horatius Barbatus.

305 Lar Herminius.
T. Virginius.

306 M. Geganius.
C. Iulius.

T. Quin-

307 T. Quinctius.
Agrippa Furius.

308 M. Genucius.
C. Curtius.

309 A. Sempronius.
T. Clœlius. Tribuni mil. cons. poteſtate. primi.
L. Atilius.

310 M. Geganius.
T. Quinctius.

Mea Liuiana.

299 Sex. Quinctilius. P. Curiatius.
300 T. Menenius. P. Seſtius.
301 Ap. Claudius. T. Genucius.
Decemuiri conſulares primi.
302 Decemuiri conſulares ſecundi.
303 Decemuiri conſulares tertii.
304 L. Valerius. M. Horatius.
305 Iidem conſules uidentur continuaſſe in hunc annum.
306 Lar Herminius. T. Virginius.
307 M. Geganius. C. Iulius.
308 T. Quinctius. Agrippa Furius.
309 M. Genucius. C. Curtius.
310 A. Sempronius.
T. Clœlius. Tribuni militares primi.
L. Atilius.
311 M. Geganius. T. Quinctius.

Robortelliana.

300 Sex. Quinctilius. P. Curiatius.
301 T. Menenius. P. Seſtius.
302 Ap. Claudius: T. Genucius.

Decemuiri

Decemuiri consulares primi.

303 Decemuiri consulares secundi.

304 Decemuiri consulares tertii.

305 L. Valerius. M. Horatius.

306 Lar Herminius. T. Virginius.

307 M. Geganius. C. Iulius.

308 T. Quinctius. Agrippa Furius.

309 M. Genucius. C. Curtius.

A. Sempronius

310 T. Clœlius. Tribuni milit. cos. pot. primi.

L. Atilius.

Quorsum hæc? ut intelligas, te, si fastos Capitolinos sequi auctores uelis, non posse tribunos militares in annum CCCX conferre. Nam, ut dixi, illi duos tantum annos dant Xuiris, tu Liuium sequutus tres concesisti. non esse autem tibi annum CCCIIII decemuiris, sed Valerio, & Horatio cos. tribuendum, ex eo discere potes, quod in triumphalibus tabulis Capitolinis consules illi scribuntur triũphasse anno ipso CCCIIII: Horatius quidem VII K. Sept. Valerius uero Idibus Sext. nisi forte eximia tua ista arte lapides etiam illos corrigas, aut eos consules ante consulatum triumphasse exponas. quo nihil peruersius. Si ergo Valerius, & Horatius consules triumpharunt mense Sextili anno CCCIIII, quo tẽpore idus Maiæ solennes ineundo consulatui erant, profecto si diligenter annorum rationem subduxeris, tribunos militares primos nisi in annum CCCIX coniicere non poteris. nisi forte & tu continuasse in alterum annum cõsulatum eos uolueris. quod nec concedis, nec concedi in fastis Capitolinis oportere existimo. immo uero anno CCCIX sunt collocandi, sed C. Iulii III, & L. Virginii II consulatus, cuius auctores multi sunt, non est à te postea omittendus. Quam lynceus ergo sit oportet, qui annorum descriptiones instituere uelit, & ut Capitolina summa nullo modo cum Liuiana congruere posit, et ut eam ipse non intellexeris, iam uides. Sed pergamus ad alia. Cum ergo summus mihi tecum sit in Liuiana Chronologia concinnanda in anno tribu-

norum militarium numerando consensus, (nam uterque eum CCCX uocat) quæres fortasse, cur, si in trecentesimo decimo anno conuenimus, in reliquis deinceps annis discrepemus? nimirum, quia tu alios annos tollis, alios addis, idq; contra Liuii, quam assequi non potes, sententiam. audi autem quo modo. Anno CCCXIX consules sunt apud Liuium L. Iulius II. L. Virginius. Eosdem ego in annum CCCXX refectos esse scribo ex Liuii, & Cassiodori sententia, quos tu transcendis. Verba Liuii sunt hæc. Eosdem consules insequenti anno refectos Iulium tertium, Virginium iterum apud Macrum Licinium inuenio. Valerius Antias, & Q. Tubero M. Manlium, & Q. Sulpicium consules in eum annum edunt. ceterum in tam discrepanti editione & Tubero, & Macer libros Linteos auctores profitentur. neuter tribunos militum eo anno fuisse traditum à superioribus antiquis dissimulat. Licinio libros haud dubie sequi Linteos placet. et Tubero incertus ueri est. sed inter cetera uetustate incomperta hoc quoque in incerto positum. Hos ergo consules tu præteris, quia Liuium existimas his uerbis hunc omnino consulatum damnasse, cum tamen Liuius non tam de magistratibus huius anni, quàm de nominibus ipsorum magistratuum ambigat, neque pro certo horum neminem fuisse in magistratu affirmet, sed qui potissimum fuerint, parum sibi conuenire dicat. Fuisse autem aliquot ex iis, quos nominauit, declarat Cassiodorus, qui Macrum sequutus in hunc annum C. Iulium, ut ego, & L. Virginium consules edit. declarant fasti Siculi Græci, qui Tuberonem & Antiatem sequuti Capitolinum Manlii, & Camerinum Sulpicii cognomen in hunc annum profitentur. declarat Diodorus, qui in tertiam discedens sententiam tribunos in hunc annum militares nominat, M. Manlium, Q. Sulpicium, & Ser. Cornelium. Adde, quòd si hunc annum transcendas, serpet hoc erratum longius. neque enim Romam anno CCCLXV captam esse unquam efficies, quod scribit Liuius; neque L. Valerii Potiti, & M. Manlii Capitolini consulatum in annum centesimum decimum nonum post reges exactos coniicies, quod libro primo scriptum reliquit Dionysius. quæ omnia mea summa custodiuntur, tua uero penitus euertuntur.

Reprehendit

Reprehendit deinde ille me, quòd ad A. Cornelium Cossum II. et Cn. Domitium consules signauerim in Fastis numerum CDXX. cum fuerit signandus ad priorem uersum: HOC ANNO SINE COS. RESP. FVIT. atque adeo cæcus est, ut non librarii id uitium esse perspiciat, atque extremo libro, ubi librariorum errata eiusmodi aliquot emendata sunt, satis plane correctum uideat. id quod ego uel imprudentiæ, si non uidit, uel improbitatis, si se uidisse dissimulat, esse existimo.

Cum ergo annum ille inuito Liuio demat, quem ego retinuerim, hinc fit, ut L. Papirii Cursoris V, & C. Iunii Bruti II consulatum in annum coniiciat ille CDXL, ego CDXLI. atque ut necessario Liuiana summa distet à Capitolina. nam in Fastis illi consules in annum CDXL incurrunt.

Sustulit igitur annũ unum, quem ego retineo. non est satis. eximit alterum. nimirum Interregnum, quod ego in Liuiana Chronologia in annum CCCXXXIIII retuli, auctore ipso Liuio, qui ait: Cum maior pars anni per nouos tribunos pl. & aliquot interreges certaminibus extracta esset. et paulo post. Mugillanus interrex obtinuit, ut tribunicia comitia haberentur. Hoc autem interregnum sine pernicie omnium numerorum, qui deinceps in nominandis annis à Liuio usurpantur, præteriri non potest. Cur autem id in Fastis omiserim, alia ratio est. nam in Fastis dictaturæ multæ, quarum rationẽ nullam in numerandis annis habuit Liuius, obseruãtur, atq; interponuntur.

His annis eximendis cum se nihil assequi uideat, deinde se ad reprehendendum Liuium confert, qui quodam anno tribunos octo militares ediderit, atque in eo deceptus sit. neque attendit, rem illam à me primum in Fastorum cõmentario plurimis uerbis esse demonstratã, &, si ita oportuit, satis exagitatam.

Qua re exposita ita addit: Anno CDXX Interregnum
» fuit pestilentiæ caussa. nec uerum est, quod scribit Sigonius de
» eo Liuium non esse locutum. quid enim apertius his uerbis?
» Et quia pestilentia insecuta est, uelut omnibus eo uitio conta-
» ctis auspiciis res ad interregnum rediit. Vide quàm inique facias Robortelle. Ego ne enim Liuium de eo interregno non esse loquutum scripsi, cum eius interregni in Chronologia Liuiana constituenda rationem reddens ita scripsi? Liuius id ip-

sum, quod facimus, & si non aperte, at subobscure tamen signi ficare uidetur. Cur subobscure Robortelle? quia non aperte aut annum illum, aut anni illius maiorem partem, ut ante, per interreges esse extractam scribit. Duos ergo annos ex mea Chronologia Liuiana exemisti, qui sunt reponendi, tres deinde interseris, qui nullo pacto sunt obseruandi. Hæ sunt tres dictaturæ sine consulibus, quarum habendam esse rationem in fastis Capitolinis probaui, in Liuianis non probo. quæris qua caussa? quia ex uerbis Liuii nihil tale erui potest. una est ergo dictatura L. Papirii Cursoris anno CDXXIX; de qua ita Liuius: L. Furium consulem, cui Samnium prouincia euenerat, morbo implicitum fortuna bello subtraxit. iussusq; dictatorem dicere, rei gerendæ caussa dixit L. Papirium Cursorem. altera est item L. Papirii Cursoris anno CDXLIIII. quem Liuius scribit dictatorem cum C. Iunio Bubulco magistro equitum dictum Q. Fabio, & C. Marcio cos. quod res non satis prospere à C. Marcio cos. in Samnitibus essent gestæ. tertia est anno CDLII M. Valerii Corui. de qua Liuius: Multiplex deinde exortus terror. Etruriam rebellare nunciabatur. Itaque propter eum tumultum dictus M. Valerius Maximus dictator magistrum equitum sibi legit M. Aemilium Paullum. et paulo post: Prœlio ab dictatore commisso fractæ iterum Etruscorum opes. dictator triumphans in urbem rediit. consul ex dictatura factus M. Valerius. An uero tibi uidetur Robortelle his uerbis Liuius dictatores hos per annum sine consulibus fuisse dicere, an eos in aliorum, ut ad solebat, consulatu dictaturam gessisse? at ei credo uerba deerant, quibus hoc exprimeret, si ita sensisset. Non ne attendis, si trium horum annorum rationem habeas, reliquos omnes, qui apud eum sequuntur, numeros esse peruertendos? et alios annales Liuium, alios fastorum Capitolinorum auctores esse sequutos, atque omnino ipsos inter se discordare non sentis? Caute autem, immo callide Robortellus, cum se in tota hac de dictaturis Liuianis ratione nutantem, ac claudicantem sentiret, statim, ut aliquo insigni præcepto aliò lectoris mentem auerteret, fragmenta illa lapidum Capitolinorum præpostero ordine esse in Capitolio collocata adiecit. nec uidet, id ipsum à me primum, uel ipsomet teste esse

demonstratum,

demonstratum, atque in Fastorum cõmentario confirmatum.

His rebus expositis concludit summam annorum Liuianorum, & Capitolinam eandem esse usque ad annum CDLXXI. quas ego longe diuersas inter se esse contendo. Vter autem nostrum est uerior? nimirum ille, qui numeros Liuii custodierit, non ille, qui ut eò perueniat, quò uelit, eos omnino labefactarit. Dixi ante Liuium scribere sexto & tricesimo anno post primos tribunos pl. decem tribunos esse factos. is numerus à me conseruatur, ab illo euertitur, ac octauus & tricesimus ex coniectura reponitur. Prodit item Liuius anno ab V. C. CCCLXV Romam esse captam. eo numero nihil ad meam summam potest esse conuenientius, ad Robortelli nihil ineptius, qui CCCLXIII emendare cogetur. Idem Q. Seruilio, L. Genucio cos. Camillum annos post Romam captam XXV mortuum refert. recte ad meos calculos: at ille XXI reponit. Idem annum, quo M. Fabius Ambustus III, & T. Quinctius consulatum gesserunt, post urbem captam XXXV numerat, Robortellus XXXI. quanquam in eo etiam peccat Robortellus, qui hoc scribi à Liuio ait in consulatu M. Fabii Ambusti, & T. Quinctii, cum id prodat in consulatu C. Sulpicii Petici, & M. Valerii Poplicolæ. atque ita numerus ille ad meam rationẽ conueniat. Idem in consulatu Q. Fabii V, P. Decii IIII. ita scribit: Supersunt etiam nunc Samnitium bella, quæ continua per quartum iam uolumen, annumq; sextum, & quadragesimum M. Valerio, A. Cornelio cos. qui primi Samnio arma intulerunt, agimus. Quo numero nihil ad meam summam potest esse aptius, quia tres illas dictaturas præterii, eum Robortellus adeo incertus sententiæ est, ut quadragesimum octauum, uel quadragesimum nonum restituendum putet, eosq; numeros à librariis, & à Cassiodoro corruptos exclamet. Idem Liuius libro XXXI Ap. Claudium consulem primum Pœnis bellum intulisse scribit anno, ut in manuscriptis libris est, CDLXXVIII. quod ego leui mutatione CDLXXXVI, V in X, II in V uersa lego. ille CDLXXXVIII. In epitomis Liuianis Ludi Terentini anno quingentesimo altero ab V. C. facti dicuntur, i. ut Censorinus, auctore Liuio, ait, P. Claudio, L. Iunio cos. Item tertium bellum Punicum cœptum esse anno sexcentesimo altero,

id est L. Marcio, M' Manilio cos. nihil melius potest esse, si me spectes, nihil fœdius, si illum. nam quingentesimum quartum, & sexcentesimum quartum reponit. Dionysius libro secundo, diuortium, quod nullum intra quingentos uiginti annos factum fuerat, primum factum fuisse prodit M. Pomponio, C. Papirio, cos. eumq; annum Gellius lib. XVII, DXIX uocat. recte si ad meos calculos reuoces, si ad Robortellianos, non item. nam is annus in Fastis est DXXII. P. Valerii, & M. Atilii consulatum Gellius lib. IIII. cap. III in annum ab urbe condita coniicit DXXIII, Liuium credo sequutus, at hic noster ex Fastorum auctoritate, in annum DXXVI. Liuius consulatum P. Galbæ, & C. Cottæ in annum confert quingesimnm quinquagesimum. congruenter ad meam summam. num creditis ita ad Robortellianam? non certe. ille enim quinquagesimum tertium reponit. P. Africani consulatum alterum in annum transfert Liuius, ut uulgo mendose legitur, DVIII. quem numerum ego V in L, & II in V uersis corrigo DLVI ille multo alienius DLIX. Quamobrem, quod ille quærit, cur ego in fastis Capitolinis Q. Fabium, & P. Decium consules reposuerim, è Liuianis autem ipsum Cassiodorum sequutus exemerim, iam quærere desinet, cum non eandem esse summæ utriusque rationem intellexerit, neque omnes omnium calculos ad unam normam tanta cum librorum pernicie referendos esse cognouerit. Hæc pauca in hoc libro libuit notare. mitto reliqua, quæ aut ita uana sunt, ut nullo, aut ita aliena, ut alio loco uideãtur esse refutãda, quale illud est, quod opponit de duobus Liuii locis à me corruptis. Ex his autem paucis satis intelligi posse arbitror, quid præstare nouæ hic huius artis auctor in ratione literarum restituenda possit. qui ut Liuianam annorum summam colligeret, totum sibi Liuium ante perdendum esse existimarit. Atque hic tamen, cum eiusmodi sit, audet Liuium à se emendatum, & nouam in eum Chronologiam profiteri, meq; sæpius imperitum, ac nullo iudicio præditum appellare. Quem tu imperitum tandem Robortelle uocas? si qui nihil, nisi ex uerbis auctorum profert, quem peritum dicemus? quem tu iudicio carere clamas? si qui nihil temere, nihil sine ratione facit, quem iudiciosum uocabimus? an qui Cassiodorum contemnit, Gellium corrigit, Liuium emendat?

mendat? emendat? immo pro libidine corrumpit, ac deprauat? ut uerisimile est omnes Liuii numeros, quos ego incolumes tueor, uitiosos esse? ut periculosum est eos mutare? ut temerarium aduersantibus omnibus libris ex ingenio emendare? quid est demum aliud hoc facere, nisi praua licentia omniũ literarum lumen extinguere, omnem prorsus antiquitatis fidem euertere? Itane uero Robortelle? hæc tuæ ratio disciplinæ est, ut ex literis Latinis Liuianam historiam, tanquam solem è cælo tollas, ut rerum gestarum tempora confundas, ut præclaram annorum seriem labefactes, atque peruertas? An uero si tibi senatus potestatem Liuii interpretandi Robortelle dedit, etiam euertendi dedit? ab alio senatu hæc tibi facultas postulanda est, in quo & ipse sententiam dico, teq; id facere me non concessurum, tibi multo ante denuncio. Etenim, quantum potero, gratia, atque auctoritate S. C. in meam sententiam faciundum curabo, non ut ne cuiquam, sed ne uni tibi aut Liuium, aut quenquam scriptorem alium liceat emendandi caussa ulla ratione tractare. Est enim satis ab omnibus intellectum, antiquitatem Romanam minus robustum emendatorem te ipso Robortelle desiderare.

IN

IN LIBRVM DE ARTE CORRIGENDI.

Emendationes aliquot Liuianæ defenſæ, Plinii, & Quinctiliani, & Liuii aliæ reprehenſæ.

RANCISCVS Robortellus in libro de arte corrigendi, ubi qualis eſſe debeat optimus librorum corrector oſtendit, ſeq; ipſum glorioſius quam par eſt, deſcripſit, tum in me acerbius, quàm modeſtiæ ſuæ. conueniebat, inuehitur, his uerbis: Primum igitur illud ſtatuamus, in hac noſtra arte, requiri infinitam quandam eruditionem in eo, qui ſe emendatorem librorum dici cupit. multa legerit oportet, multa cogitarit, multa audierit, multa triuerit uſu, recentiores etiam euoluerit. contingit enim, ſi id non fecerit, ut eadem dicat, & ſcribat, quæ alii, ut noua eſſe putet, quæ ſunt uetera. ut qui M̄ primo Manium (quod prænomen eſt ueterum Romanorum) ſignificare ſe deprehendiſſe, ac declaraſſe iactant. Nam P. Conſentius R. uir clariſsimus, ſenator enim fuit, in ſua grammatice de ea re ita loquutus eſt. Eademq; prænomina aut una litera ſignificantur, ut P. aut duabus, ut Cn. & Sp. aut tribus, ut Ser. & Man. id eſt Manius, quod & M̄ linea ſuperpoſita ſcribitur. Notat igitur in eo me Robortellus, quòd Manium una litera Mꟷ, linea iſto modo inciſum ueteres expreſsiſſe, ut rem nouam tradiderim, quæ tamen à P. Conſentiæ ſenatore memoriæ prodita ſit. Ego uero cum eius prænominis notam multis iam ante ſæculis ex libris ueterum excidiſſe animaduerterem, Capitolinis faſtis, & nummis ueteribus argenteis ducibus, eam reuocaui, dixiq; me in eo antiquam notam Latinæ linguæ reſtituiſſe, eaq; ipſa re hiſtoriam Romanam, quæ magnam iacturam fecerat, ſubleuaſſe. Robortellus autem

id

id mihi in maledicto obiicit, quaſi uero ego dixerim, hoc nemini ueterum fuiſſe cognitum. Etenim ſi hæc huius prænominis nota antiqua fuit, Faſtis, nummis, & P. Conſentio ſenatore auctoribus, eaq; cum poſt temporum diuturnitate extabuiſſet, à me hoc primum tempore reſtituta eſt, quid eſt, quod ille dicat, Recentiores euoluendos eſſe, alioquin eadem dicturum, & ſcripturum, quæ alii, & noua putaturum, quæ ſunt uetera? quos tandem recentiores appellat? an ſemetipſum, an Conſentium? ſi ſe, ubi hoc ipſe docuit? quando ipſe aut Manii prænomen, aut Manii prænominis notam ne in quiete quidem uidit? et quidem id facere, ſi Conſentium legerat, debuit. ut in libro de nominibus hoc traderet potius, quàm ut ſcriberet Tiberii prænomen unica litera T. ab antiquis ſignificatum. in quo à me aliàs admonitus obmutuit, ac ne hiſcere quidem potuit. Si Conſentium, dicat, quo tempore uixerit, cuius memoriæ æqualis fuerit, quibus ipſe temporum finibus recentiores ab antiquis diſtinguat. Si hoc non faciat, ſaltem doceat, cur ipſe uir diligentiſsimus T. Tiberium ſignificare ſcripſerit, Manium ꟿ litera inciſa notatum prætermiſerit. Si illud nouũ erat, quis prodidit? ſi hoc uulgatum, quis præter ueterem grammaticum Conſentium literis conſignauit? At hoc fortaſſe dictum eſt ab eo in hoc libro cupidius, præſertim in Sigonium, à quo ipſe ſe conuicio laceſsitum profitetur. illud certe in eodem libro in Henricum Stephanum iuuenem optimum, Roberti Stephani eruditiſsimi uiri filium, moderatius. Perridiculus, inquit, eſt
„ is, qui nuperrime editis quibuſdam inſulſi hominis Græci luſi-
„ bus Anacreontis odas eſſe ſcribit, hoc utens argumento, quòd
„ in cortice eſſent deſcripti, ut hac ratione ſcilicet nobis impo-
„ neret. et illud in M. Antonium Muretum uirum doctiſsimum
„ aliquanto modeſtius. Caſtigaui ego, inquit, & quidem iure, ni
„ fallor, quendam, qui nuper Horatium emendare fruſtra cona-
„ tus eſt. nam ubi libro tertio Odarum ait, ad Faunum ſcribens,
„ Vacat ocioſo cum boue pagus, emendat ſic, & legit: Vacat o-
„ cioſo cum boue pardus. quaſi in Italia pardi uſpiam ſint. Nam
„ Plinius, lib. VIII. cap. XVII in Africa, & Syria tantum naſci
„ ſcribit; & tamen manuſcriptum, & antiquiſsimum uocat li-
„ brum ad ſe Patauio miſſum à quodam Luſitano, proferat quæ-

„ ſo librum hunc, ut uideamus, qualis ſit. uix riſum tenebimus, ſat ſcio. Ex his uerbis modeſtiam eius perſpiciunt omnes cum in Muretum, tum in Achillem Statium Luſitanum, uirum ingenii, atque doctrinæ gloria florentem. quem ipſe quondam honoris ſui cauſſa auditorem ſuum appellare ſolebat, cum magiſtrum iuſtius, ac ſtudiorum ſuorum adiutorem nominare deberet. nunc quàm uere hoc de Mureto ſcribat, uideamus. ſic loquitur Muretus. Feſtus in pratis uacat ocioſo cum boue pagus. Nihil uideo eſſe cauſſæ, cur quicquam hoc loco mutetur. in Achillis tamen Statii libro ita legitur. Feſtus in pratis uacat ocioſo cum boue pardus. idq; non alienam ſententiam habet ab eo, quod ſtatim ſequitur: Inter audaces lupus errat agnos. An igitur Henricus etiã, an Muretus te iniuria prouocarunt ea, ut eos ita tractares? Neque uero æquo etiã animo ferre poſſum, Vincentium Madium clariſsimum philoſophiæ Italicæ lumen, atque inſigne omnis uirtutis exemplum ab eo ita deſpici, ut mendacii eum etiam tanquam nebulonẽ quendam arguere au-
„ ſus ſit. inquit enim: Quare non ſine riſu miratus ſum ſuperio-
„ ribus annis Vincentium Madium Brixianum philoſophum in
„ ſuis annotationibus in Poeticam Ariſtotelis dicere auſum, ſe-
„ cus legi in Mediceo libro Florentiæ, ac ego teſtatus fueram,
„ uerba illa, quæ ſunt pagina 1. οἱ μὲν χρώμασι, καὶ χήμασι, ἕτεροι δὲ διὰ
„ φωνῆς. Ego in Mediceo libro ita legi dixi. Madius Simonis Por-
„ tii teſtimonio utens, ait, in eodem libro, quo ego ſum uſus, le
„ gi. τῇ φωνῇ. Id ſi uerum eſſet, non laboraremus, & ego, opinor,
„ uidiſſem, qui libros eos, cum in Hetruria eſſem tunc, & ope-
„ ram nauarem in Academia Piſana potentiſsimo, & optimo Du
„ ci Florentiæ Coſmo, ſæpe inſpectaui, & euolui. Sed aliter ſeſe
„ res habet. nec Portius philoſophus ſummus, & optimus uir
„ unquam ad illum ſcripſit. Nam cum per literas eſſem cum eo
„ conqueſtus, ſcripſit ad me, ſe nihil tale unquam dixiſſe, aut ſcri-
„ pſiſſe. Præterea Henricus Matheſius Medicus, uir doctiſsimus,
„ Portii familiaris, ſuis literis poſtea idem mihi ſignificauit. Qua-
„ re non eſt, quod miretur Madius, ſi ego illius obtrectatione ne
„ tantillum quidem moueor. Videat ipſe, ſi in meis commenta-
„ riis, qui ſuperiore anno iterum Baſileæ impreſsi fuerunt, ali-
„ quid immutaui, quod iure ab eo fuerit reprehenſum. et ſubo-

doretur

" doretur diligentius, quid docti uiri de ſuis annotationibus, & " commentariis meis ſentiant, quidq́; iudicent de tota re. nam " & totidem uerbis deſcripſit quàm plurima de meo commenta- " rio, & ueterum loca eadem recitauit, quæ ego protuleram. Il- " li autem uenire in mentem ne auctorum quidem ipſorum nomi " na potuiſſent, quos nunquam legit, nec attigit. cum uix græcis " literis ſit tinctus, nec eam notionem rerum unquam parare ſibi " ſtuduerit, in qua ego omnem ætatem conſumpſi. Notat igitur, ut dixi, mendacii Madium uirum certiſsimum, inſcitiæ doctiſsimum, leuitatis grauiſsimum. et à quo iuſtiſsime in primis tribus Poeticæ uerſibus exponendis pluribus in locis reprehenſus eſt, ei hanc refert gratiam, ut falſum, ut imperitum, ut leuem hominem dicat. Scilicet tu hanc defenſionem Robortelle uir erudiſsime comparaſti aduerſus ea, quæ Madius tibi uitio uertit, ut putes ſatis eſſe dixiſſe, te nihil ex iis, quæ Madius iure reprehendit, mutaſſe? Attendite uos dialectici, atque philoſophi Gorgiam noſtrum Robortellum, ut argute argumentetur. Madius iure reprehendit Robortellum, Robortellus iure reprehenſus non mutauit ſententiam, ergo recte Robortellus, imperite Madius. an uero Robortelle, quia iuſte reprehenſus à Madio non mutaſti ſententiam, es laudandus, an, quia non mutaueris, iterum grauius accuſandus? quanquam quid dico, aut potius, quid tu dicis, te iure à Madio reprehenſum non mutaſſe ſententiam? cum in priore tui commentarii editione ſcripſeris, Ariſtotelem proponere de fabula, & partibus fabulæ: partes autem fabulæ numeraris mores, ſententiam, dictionem, melodiam, apparatum, item prologum, epiſodium, choricum, exodum; atque in eo à Madio (nihil enim dici peruerſius poterat) iure reprehenſus, qui partes eas, non fabulæ, ſed poeſeos eſſe probauit, mox totum id ex poſteriore Baſilienſi editione exemeris, ſententiam non mutaſti? cum fabulæ primum partes has eſſe dixiſſes, mox Tragœdiæ repoſueris, ſententiam non mutaſti? Nunc audi, an ipſe recte dialecticis ſim imbutus. Robortellus iure à Madio reprehenſus mutauit ſententiã, ergo Madius, uir doctiſsimus, Robortellus homo, non dicam, imperitus, quis enim minus? ſed ſi fateatur, modeſtus, ſi inficietur, nimium ſui ſtudioſus. quid hoc argumento poteſt fingi melius?

Sed omittamus alios, ad nos redeamus. Non fuit autem alie
num, quemadmodũ ipſe ſe erga alios geſſerit, demonſtrare, ut
cum mores eius indicauerimus, mitius à nobis multo, quàm di
gnum fuit, omnes reſponſum eſſe cognoſcant. Ignoratione,
,, inquit, rationis ueterum in ſcribendo labi aliquis poteſt, ut la-
,, pſus eſt Sigonius, qui putat apud Liuium ubique legendum Cru
,, ſtomerium, & Cruſtomerinos. attendite, quia, inquit, apud
,, Alicarnaſſeum κρουστομέριον, & κρουστομερινοὺς uideo ſemper ſcribi. im-
,, peritus hic ignorat Græcos certam rationẽ ſequutos in dictio
,, nibus Romanis uertendis. Longum eſſet, ſi ſingula nunc uellem
,, perſequi. ſed quatenus ad rem propoſitam ſpectat, quotieſcun
,, que erat latina dictio uertenda in græcam, quæ literam habe-
,, ret V longum, uertebant in ου, ſi autem V breue eſſet, in ο μικρόν.
,, Hinc uideas apud eundem ῥοτόλους dici Rutulos, κορατίους Curatios.
,, quod autem in Cruſtumerii nomine V ſit breue, Virgilii teſti-
,, monio probatur. ait enim, Ardea, Cruſtumeriq́;, & turrigeræ
,, Antemnæ. et Νομᾶς Numa. Virgilius idem lib. IX. Serranoq́;,
,, Numaq́;. Atque hæc quidem, ut modeſte in me Robortellus ef-
,, fundat, omnes uident, ut autem uere, nunc accipiant. Mea, ubi
hac de re egi in ſcholiis Liuianis, hæc uerba ſunt. Veteres libri
habent Cruſtomini. Dionyſius, Plutarchus, Stephanus κρουστομέ-
ριον, κρουστομερινοὺς uocant. Tu, ſi literas calles, Robortelle oſten-
de, ex his uerbis elici poſſe, me uelle, aut ubique legi Cruſto-
merium, aut damnare Cruſtumerium. tum ego tibi oſtendam,
non ſolum Cruſtumerium, quod ego non reprehendi, ſed Cru
ſtomerium, quod tu improbaſti, dici poſſe. Primum enim eſt
librorum ueterum, ut dixi, auctoritas. cum ueteres dico, non
impreſſos quondam, ſed manuſcriptos dico, quos multos in-
ſpexi ex bibliothecis ſumptos Diui Ioannis de Verdaria Pata-
uii, Diuorum, Marci, Antonii, Ioannis, & Pauli Venetiis, at-
que multorum amicorum. memini autem hanc ſcripturam eſſe
libri potiſsimum, quem mihi Auguſtinus Gadaldinus, medicus
græcis, & latinis literis egregie eruditus, dedit. quam cum nũc
quærerem, eam etiam in uno, quem tum non uideram, M. An-
tonii Mureti, reperi, Mureti inquam illius tui, cui pardum Ho
ratianum oppoſuiſti. Quod cum ita ſit, quis mihi iure ſuccen-
ſere poteſt, cum priſcorum librórum ſcripturam græcorum au

ctoritate munitam in medium profero? præsertim uero cum ea grammaticorum etiam ueterum grauissimo testimonio fulta sit, qui literas o, & u eam inter se societatem habuisse, asserunt, ut multas uoces antiqui promiscue modo per o, modo per u pronunciarint. Sic enim loquitur Quinctilianus, non grammaticus solum, sed rhetor etiam nobilissimus, lib. primo
„ cap. de literis. Quid o, & u permutatæ inuicem? ut Hecoba,
„ & Notrix, & Culchides, & Pulyxena scriberentur. ac ne in Græ
„ cis id tantum notetur, Dederont, & Probaueront. et Victo-
„ rinus de orthographia: Nostri, ut apparet ex libris antiquis fœ
„ derum, & legum. qui etiam si frequenti transcriptione aliquid
„ mutarunt, tamen retinent antiquitatem. Nam o non solũ pro
„ breui, & longa, sed etiam pro V poni, ut pro populus popolos,
„ pro piaculum piacolon, pro huic hoic, pro funus fonus. item
alia multa. et Priscianus libro primo. V quoque multis Italiæ populis non erat in usu, sed è contrario utebantur o. unde Romanorum quoque uetustissimi in multis dictionibus loco eius o posuisse inueniuntur, poblicum pro publicum, quod testatur Papirianus de orthographia. polchrum, pro pulchrum, colpam pro culpam dicentes, & Hercolem pro Herculem. Ac ne hoc usurpatum existimes Romulo tantum, aut Numa regnante, Augustus hoc etiam obseruasse à Victorino traditur, qui patrio casu domos pro domus dixit, & alii, qui quoius, & quoi, pro cuius, & cui protulerunt. in fastis etiam Capitolinis Augusti tempore incisis, uel certe Tiberii, uidemus esse Poblicium, & Poplicolam, quos alii Publicium, & Publicolam; item Poblilium, & Publilium, item Scæuulam, quem alii Scæuolam. Floluium pro fluuium ego etiam legi in exemplo tabulæ æneæ antiquissimæ. Si ergo tot uoces tam o, quàm u receperunt, cur nõ etiam Crustomerium inter eas referre possumus libris præsertim Liuianis ueteribus attestantibus? Nam T. Liuium ipsum adeo antiquitate delectatum scribit Quinctilianus, ut Sibe, & Quase eum dixisse, se ex Pediano comperisse affirmet. At quàm modeste Robortellus me arguit? Imperitus hic, inquit, ignorat græcos V breue per o uertisse, ut Dionysiũ ῥοτόλους, κορατίους, νομᾶν. pro Rutulis, Curiatiis, Numa. Male uersatus es in Græcis annalibus Robortelle, & tamen, cũ hæc scripturus esses, eos studio-

se

ſe euoluere debuiſti. Lege Strabonem lib. V. ſemper ῥουτούλους ab eo ſcribi inuenies. lege Plutarchum in Parallellis, & Zonaram lib. II. κουριατίους repperies. lege Plutarchum in Numa, νοῦμαν ſemper, nunquam νομᾶν ab eo ſcribi cognoſces. Dio ἰοβᾶν ſcripſit, eundem à Strabone lib. VI. & XVII ἰουβᾶν appellari deprehendes. quid? Νομαντίαν, & Νουμαντίαν urbem à Iuba hiſtorico dictam eſſe apud Suidam inuenies. Iam credo te uidere, ut præclaræ tuæ iſtæ regulæ iaceant, & uter noſtrum imperitior ſit, ego qui Cruſtumerium non improbaui, an tu, qui Cruſtomerium reprehendis.

Sed demus hoc ueteri neceſsitudini, ut Robortellus etiam ex meis ſcriptis aliquam ſententiam colligat, quam non habuerim, ut latiorem ei ex petulantia gloriæ campum relinquamus. num ea etiam, quæ nec ſcripſimus, nec attigimus, nec ſomniauimus, ut nobis aſcribat, concedemus? Pergit enim paulo poſt ita in me: „ Ignoratione etiam locutionum, & ueteſti ſermonis peccari ſolet, ut apud Liuium in epitome libr. LVIII, ubi de agraria lege à Gracchis lata loquitur. Sigonius locum ſe corrigere putans deprauauit. Verba ſunt hæc Liuii. Quoniam eos ad cupiditatem amplam modo ſperandi incitauerat, legem ſe promulgaturum oſtendit. nam eſt legendum, amplum modũ. modus enim de agris dicitur. Dic ſodes Robortelle, quo in ſcholio hanc ego correctionẽ ſcriptã reliquerim. aut niſi hoc potes oſtendere, oſtende in eo libro, cui mea affixa ſcholia ſunt, amplã modo legi, cum ampla legatur. Quã lectionem neſcio, cur tu non probare poſsis, hoc ſenſu. Ti. Gracchus, qui plebem ad cupiditatem ampla ſperandi modò, id eſt paulo ante incitauerat, cum ſatis agrorum non eſſet, unde omnibus daretur, ad diuidendam Attali hereditatem ſe conuertit.

Eadem ratione, quo loco ille artem tradit emendandi, ita ut addamus, auferamus, tranſponamus, extendamus, contrahamus, diſtinguamus, copulemus, mutemus, id eſt cœlum terra miſceamus, me accuſat, quod uocem, Non, exemerim, eamq; ipſe reponit, qua de re ego uerbum nullum feci. Inquit autem: „ Additione etiam, Non, emendatur locus lib. III apud Liuium pagina 36 ab eodem imperito correctore corruptus. Ecce Hernici nunciant, Volſcos, & Aequos, etſi acciſæ res ſint, reficere

„ ficere exercitus, Antii ſummam rei poſitam, Ecetræ Antiates
„ palam concilia facere, id caput, eas uires belli eſſe. ex qua le-
„ ctione pulcherrimus exiſtit ſenſus. nam indignißimum uideba-
„ tur, Si Antii, quæ colonia Romana erat ante deducta, ſumma
„ belli eſſet poſita, non Ecetræ, ſicuti ante, ubi hoſtes tantum
habitarent. Ego igitur ad hoc tibi reſpondeo Robortelle, primum te iniuſte facere, qui me hunc locum corrupiſſe ſcribas, quem ne attigi quidem. deinde qui eundem ipſe ſane cauſſa audeas immutare. Me non attigiſſe declarant ſcholia, quibus me profiteor, quæ mutaui, omnia eſſe breuiſsime perſequutum. idq; in epiſtola ad Bernardinum Lauredanum, Andreæ filium, iuuenem clariſsimum, his uerbis: Atque hæc quidem omnia cum in unum tandem quaſi corpus magno ſtudio redegiſſem, ac breuibus præterea explicationibus, ne quem fallerem, rationc conſilii, factiq; mei expoſita, diligentiam, induſtriamq; in hoc genere meã ſigillatim probaſſem. Quid eſt enim hoc aliud Robortelle, niſi me, quæ correxi, aut aliqua ratione tetigi, omnia ſigillatim in ſcholiis eſſe complexum? Ergo cum hoc ita ſit, tu induces animum, & id quidem ſæpius, ut in me tam intemperanter inueharis, & me peruertiſſe, quæ ne tentaui quidem inſimulabis? atque hinc uolumen illud tuum conſcribes, quod te editurum profiteris, mille & ſexcentorum erratorum, quæ tu ex eo libro collegeris? Non igitur ego hunc locum attigi. quid dixi attigi? immo ne potui quidem. eſt enim integerrimus. Primum enim quæro: ubi legitur, Antii, non Ecetræ? Scilicet hanc tibi tua ars poteſtatem dedit, ut coniectura duce pulcherrimum Liuii ſenſum eiiceres, fœdiſsimumq; tuum induceres? cur non confiteris potius te eius lectionis ſententiam non uidere? ignoras eam. accipe, & quidem, ut tu dicere ſoles, ſenex à puero. Antiates, & Ecetrani Volſci erant. Antiates quidem coloni Romani, Ecetrani uero non item. Volſci autem, cum bellum renouare uellent, Antii ſummam rei poſuerant illi quidem, ſed Antiates, ne ſua conſilia Romanis patefierent, Antii clam fortaſſe, at Ecetræ palam concilia de belli ratione habebant. Non ergo, ut tu ais, Hernici nunciabant, Antii ſummam rei poſitam à Volſcis, non Ecetræ, ſed Antiates non Antii, ſed Ecetræ palam concilia facere. nam cum addit, id caput,

eas

eas uires belli eſſe, de Antiatibus, non de Ecetranis intelligen-
dum eſt.

Ab eadem perſuaſione in eodem libro ita ſcribis: Apud Li-
„ uium lib. I. ubi de conſualibus agitur. Solenne notum erat. Si-
„ gonius non intelligens locum hunc literam mutat, & legit: So-
„ lenne uotum. ignorat ſcilicet ſolenne aliquando ut ſubſtanti-
„ uum poni. nam alibi etiam etc. Non eſt, quod labores Robor
telle, ut probes ſolenne eſſe, ut tu optime grammatice uocas,
ſubſtantiuum. hoc nemini niſi tibi ignotum eſt. qui cum id pau
lo ante didiceris, facta ex te ipſo de aliis coniectura, præclarum
te aliquid mandaturum literis exiſtimaſti, ſi id traderes. Illud
tuum erat, mea perlegere ſcholia; nam ſi legiſſes, huius loci
mentionem nullam apud me inueniſſes, immo ſi iuſte mecum
agere uoluiſſes, hoc reprehenſionis labore ſuperſediſſes.

Ergo tu, quæ ego egregie præſtiti, oratione deprimis quæ nõ
ſenſi, ſenſiſsime me ais, quæ non attigi, corrupiſſe me arguis. nõ
eſt ſatis. quæ non correxi, & ipſe corrigenda putas, quod ea nõ
correxerim reprehendis.

Hic eſt autem locus Plinii, quem tu non ſolum indigne muti-
las, ſed me quoque, ſi diis placet, quia tantam licentiam mihi
„ non depoſco, inhumanius tractas. Audiamus uerba tua. Itidem
„ ablatione dictionis corrigitur locus apud Plinium lib. X. cap.
„ XXXVII. ubi loquitur de cognominibus Romanis ductis à na
„ ribus, & ait. Hinc cognomina Simorum, Simonum, Silonum.
„ Nimirum Silorum eſt legendum, Simorum, & Simonum deleri
„ debent. inducta enim fuerunt ex gloſſemate (ut nunc uocant)
„ & addita à librariis imperitis. qui, cum eſſet ſcriptum Silorum,
„ non intelligentes Silos dici ſolitos eos, qui repandis eſſent na-
„ ribus, Simorum emendarunt, locum corrumpentes. mox alii
„ cum ſatis eam emendationem non probarent, ſcripſerunt Si-
„ monum, & Silonum. quæ dictiones poſtea omnes in contex-
„ tum irrepſerunt. Quare reprehendendus eſt Sigonius, qui in lib.
„ de nominibus R. cap. XXVI, quod inſcribitur à corporis par-
„ tibus, ſtatuit Silos, & Simos à naſo dici, atque de Simis cum af
„ ferre uult teſtimonium citat Plinium lib. XI. cap. XXXVII,
„ ubi leguntur uerba illa, quæ ego ſuperius aſcripſi. certe Simos
„ nullus ueterum, qui Latine loquuti ſunt, protulit. nec cogno-
mentum

" mentum hoc unquam apud Romanos fuit in uſu, quid igitur " nugatur Sigonius, uel quis illius non perſpiciat inſcitiam? Hæc tu. Ego contra locum Plinii, ſi uitioſus ſit, in uoce tantum Silonum uitium habere exiſtimo, quod tu ne me quidem ignoraſſe arguis. et Simum, ac Simonem eſſe cognomina, neque ea ex contextu uerborum Pliniano temere, ut tu uis, eximenda dico. Non negas, ut opinor, Robortelle τὴν σιμότητα naſi uitium eſſe. auctor eſt enim in Rhetoricis, & in Politicis Ariſtoteles. illud negas, hanc uocem eſſe à Latinis uſurpatam, aut apud Romanos pro cognomine celebratam. Te autem falſum arguit primum Virgilius auctor linguæ Latinæ, ut puto, non contemnendus, qui ſimas capellas dixit, deinde epigramma, quod eſt in libro Iucundi Veronenſis, quem mihi humaniſſimus uir, Stephanus Magnus, patricius Venetus, his ſtudiis mirifice deditus, commodauit.

L. POSTVMIVS L. ET Ɔ. L. RVFIO FECIT
SIBI ET POSTVMIAE L. ET Ɔ. L. APHAELTAE
CONLIBERTAE SVAE ET PORCIAE M. L. VERACI
SORORI SVAE Q. TALONIVS Q. L. SIMO.

Sed ſit hoc epigramma nullum. dico Simum, & Simonem cognomina fuiſſe auctore Plinio. Hic tu Plinii uerba hac una ratione uitioſa eſſe contendis, quod nuſquam alias hæc apud Romanos cognomina legeris. Ego uero, ſi ridiculam hanc tuam argumentationem eſſe dicam, non eſt cur extimeſcam, ne tibi iniuriam faciam. Tradit aliquid Plinius, id Robortellus negat. ergo falſum eſt, ergo corrigendum, ergo, qui id non faciunt, caſtigandi ſunt? non certe. uidendum eſt enim, an alio loco Plinius, an alius quiſquam id neget, quod hoc loco affirmatum eſt. non negat Plinius, non negat quiſquam, quin Simus, aut Simo cognomina ſint. quid ergo habes explorati, cur non poſsint eſſe? extat cognominis ratio à uitio naſi, ut & à naſi, & labiorum, & oculorum, & capitis uitiis ducta multa alia ſunt. extat analogia; ut enim dixerunt Catum, & Catonem, Glabrum, & Glabrionem, Varum, & Varronem, Philum, & Philonem, ſic Simum, & Simonem dicere potuerunt. unde ergo hæc tibi ſuborta mendæ ſuſpicio eſt, ſi diligenter Plinii orationem attendas,

qui inquit, Et hinc cognomina Simonum, Simorum, Silorum? Nam si Silorum tantum dicturus fuisset, Et hinc cognomen dixisset. At & hanc etiam uocem imperiti librarii corruperunt. uix credo, præter te, qui nouam hanc licentiam intulisti, tam audacem esse quenquam posse, qui cum scriptum sit, Et hinc cognomen Silorum, audeat aliquid addere, uel immutare. Ego igitur aut alteram, aut etiam, si uis, ambas eas uoces apud Plinium retinendas esse censeo, & mihi multo maiorem laudem tribuendam esse, qui hoc uitium cæcus non uiderim, quàm tibi, qui nimis lynceus cupidius, quàm prudenti conuenit correctori, sustuleris. Dices fortasse: Plinii auctoritatem non magnifacio. primum de loci integritate, non de scriptoris auctoritate disputatio est. deinde uide, ne si mecum ita agas, faciam id, quod M. Scaurum clarissimum uirum quondam fecisse accepi, qui à Q. Vario tribuno pl. contempto homine ad populum accusatus, ita pro rostris ei respondit: Q. Varius Hispanus M. Scaurum principem senatus socios in arma ait concitasse, M. Scaurus princeps senatus negat. testis nemo est. utri uos Quirites conuenit credere? Sic ego à literatis hominibus clara uoce quæram hoc modo. C. Plinius uir doctissimus, & diligentissimus Simum, uel Simonem cognomina scribit fuisse. Franciscus Robortellus homo nullo modo, pace tanti uiri dixerim, cum Plinio comparandus hoc negat, testis est nemo. utri conuenit credere? uix opinor te literatorum iustissimos sibilos, si ita egero, perlaturum.

Sit ergo hoc artificii tui, ut Plinium omnis antiquitatis firmamentum firmiore ipsi animi robore labefactes. uideamus reliqua, quæ tu in me in hoc tuæ artis commentario fœdissime euo-
„ muisti. Etiam mutatione, inquis, literarum illud apud Liuium
„ libro primo in uerbis Horatii; Sic eat quæcunque Romana luge
„ bit hostem. emendant isti. quæcunque Romanum lugebit ho-
„ stem. nec sentiunt tolli omnem uim ex eo dicto. Audi Robortelle, quid dicam? Antea legebatur, Romanum, ut etiam in plerisque, quos olim inspexi, manuscriptis, & nunc etiam in Mureti libro, animaduerti. Rhenanus autem unius libri auctoritate adductus, Romana reposuit. Romana tibi, mihi Romanum magis placet. tibi uis dicti posita uidetur in Romana, mi-
hi

hi in Romanum hostem. cupit enim Horatius sororis percussor, quācunq; mulierē, quæ Romanum lugeat hostem, non Romanā modo, sed etiam peregrinā eiusmodi morte multari. ita enim supra etiam Romulus: Sic denique quicunque alius trāsiliet mœ
„ nia mea, dictitans Remum interfecit. Pergis deinde: Ibidem
„ ubi de Suffetii morte loquitur: Exempli parum memoris legum
„ Romanarum. emendant isti noui correctores; Humanarum, etsi
„ omnes ita habent impresi etiam Melchioris Sessæ, & afferunt
„ locum Varronis ex Nonio. Metium Suffetium propter perfi-
„ diam interfecit plane imperiosius, quàm humanius. cum sit ibi
„ legendum immanius. Ad hæc dico mea uerba in hūc locum hæc esse. Emendat Rhenanus Romanarum pro Humanarum, quod non placet. nam & à ueteribus libris dissidet, & à Varrone, qui ita scribit lib. primo de uita populi R. ut est apud Nonium. Metium Fufetium propter perfidiam interfecit pene imperiosius, quàm humanius. Quid ad hæc Robortellus? Quid aliud, nisi suum illud. legendum est Romanarum, legendum est, immanius. cur? quia ipse dixit. iam enim hoc consequutus est Robortellus, ut auditores eius de se, ut Pythagorei quondam de Pythagora, cuius ipse sapientiam æmulatur, existiment. quæ sunt istæ pectoris tui angustiæ, quæ animi egestas Robortelle, ut nihil probare, nihil refellere posis, nisi omnia statim corrumpas? semper hic erro, corrigas uolui dicere. non uides sensum? ostendo. Metium ait corporis membris in diuersas partes distractis necatum à Romano rege exemplo parum memore legum humanarum, id est crudelissime, atque immanissime. neque enim hominem in alterum hominem adeo sæuire leges ipsæ humanitatis permittunt. unde dixit Varro interfectum illū à rege pene imperiosius, quàm humanius. tu uero immanius, id est crudelius legis. quid? tu nullam extitisse crudelitatem in hac nece Metii putas? at quæ maior esse potuit immanitas? tu miseram illam membrorum distractionem atrocitatis nihil habere existimas? credo. neque enim ea immanitate esses, ut Liuium, ut Plinium, ut omnes, summus præsertim auctor humanitatis, tam inhumane dilaniares. Quod si legum Romanarum legas, dic, quæ tum erant de suppliciis latæ leges, cum institutis potius, & moribus populus, quàm legum multitudine teneretur? ut eo pri-

mum anno lex de perduellione, & pœna perduellionis constituta à rege sit. Quid est autem, quod ais, Et Melchioris Sessæ impressi? nisi pessimi omnium, & distortissimi? non ne ego, Romanarum, nouam lectionem à Rhenano inuectam dixi, Humanarum autem antiquam? cognosce nunc humanitatem tuam. maledicere mihi nescis, nisi honestissimo etiam homini Sessæ, sine ratione obtrectes. et tamen profiteris humanitatem.

Sed hæc mittamus. Extremus locus, quem à me corruptum in hoc libello insimulat, est Liuii libro primo, de quo ipse, ita
» disserit: Ablatione in corrigendo caute est utendum, ne nobis
» accidat, quod correctori Liuii nouo, qui corrumpit uerba Li
» uii, ubi de anno à Numa rege instituto loquitur libro primo, &
» putat legendum, Vicesimo quoque anno. Nam, inquit, annus
» fuit institutus lunaris non CCCLV, sed CCCLIIII. Hoc
» aduersatur Macrobio, & Censorino, qui imparis numeri habi-
» tam rationem à Numa docent in anno instituendo. Tu igitur au
» des hoc tollere, ò Sigoni. Hæc ille. quàm autem recte, attendamus. Verba Liuii sunt hæc. Atque omnium primum ad cursum lunæ in duodecim menses describit annum, quem quia tricenos dies singulis mensibus luna non explet, desuntq; dies solido anno, qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares mensibus interponendo ita dispensauit, ut uigesimo quoque anno ad metam eandem solis, unde orsi essent, plenis annorum spaciis dies congruerent. Vigesimo quoque anno, habent omnes manuscripti libri, quos ego legerim, quos Rhenanus, quos Glareanus, quos Sabellicus, quos Manutius, quos Nannius. quæres fortasse, quis sit iste Nannius? hic est Petrus Nannius Alcmarianus, uir doctus, qui nono ante anno Franciscum Robortellium Vtinensem petulantius in Erasmum, uirum doctissimũ, debacchantem edita nobili responsione compressit ita, atque confodit, ut ille doloris impatiens in Manutium, Sigoniumq;, quasi in Nannium prope mente alienatus incurrerit. Hoc ergo ita habẽt omnes. quod ne ipse quidem Robortellus inficiatur. sed præceptorum suorum non immemor assentiendum esse Sabellico ait, qui neglecto librorum consensu emendauit, Vigesimo quoque quarto anno. Hoc autem facit eò libentius, ut data licentia corrumpendorum pro arbitratu numerorum facilius

cilius deprauandis numeris suam ipse chronologiam Liuianam confirmet. Ego uero, cum incredibilem hunc librorum consensum religiose obseruandum esse ducerem, dandam mihi operam esse arbitratus sum, ut, Vigesimo quoque anno, seruarem. seruatur autem, si dicamus, Numam annum instituisse dierum CCCLIIII, non CCCLV. Itaque cum Plutarchum auctorẽ haberem, qui, dum hanc anni à Numa factam descriptionem tradit, hunc numerum tradit, non dubitaui, quin, Vigesimo quoque, retinerem, ac Vigesimo quoque quarto, quod iam in libros audacius inuaserat, exturbarem. Hic instat Robortellus, & ait; Numam Macrobio, & Censorino auctoribus dierum annum primum CCCLIIII ordinasse, deinde in honorem imparis numeri diem addidisse, ita ut esset dierum CCCLV. qua ratione docent illi effectum esse, ut uigesimo quoque quarto anno dies congruerent. Confiteor hanc esse Macrobii, & Censorini doctrinam, ut uigesimo quoque quarto anno habita diei in honorem imparis numeri additi ratione dies conuenirent. sed iidem etiam rationem, quasi intento ad locum digito, indicant, qua facile ueterem Liuii lectionem, & Plutarchi auctoritatem defendas. Etenim, cum Numa annum primum fecerit dierum CCCLIIII, post autem diem addiderit, coniectura probabile est, ipsum aut additi ab se diei oblitum esse, aut certe unius diei in supputando rationem non habuisse. Quod subindicant hæc uerba Macrobii, ubi de Numa loquitur: Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit. quippe fugit eos, diem unum (sicut supra demonstrauimus) additum à se ad græcum numerum in honorem imparis numeri. ea re per octennium conuenire numerus, atque ordo non poterat. sed nondum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundebant dies, alternisq; annis binos, & uicenos, alternis ternos, uicenosque intercalares expensabant intercalationibus quatuor. &c. Item Censorinus. Numam etiam non omnino scite instituisse annum docet Plutarchus, cum ait. ἥψατο δὲ καὶ τῆς περὶ τὸν οὐρανὸν πραγματείας οὔτε ἀκριβῶς, οὔτε παντάπασιν ἀθεωρήτως. et paulo post. καὶ τοῦτο μὲν αὐτῷ τὸ ἴαμα τῆς ἀνωμαλείας μειζόνων ἔμελλεν ἰαμάτων δεήσεσθαι. Si ergo errorem in numerando suum non uidit Numa, sed credidit rectam à se annorum rationem esse initam,

profecto

profecto apparet ipsum imparem numerum, quem postremo adiecerat, non respexisse. neque hoc Liuii erratum, sed Numæ fuisse, neque à Liuio rationem eius summæ, sed à Numa exigendam esse; Liuium autem, & Plutarchum multũ uidisse, qui rem, ut acta est, literarum monimentis prodiderint, eos uero plane cæcos esse, qui cum ipsi semitam non uideant, aliis uiam, quam ingrediantur, se ostensuros esse profiteantur.

Quod autem addit de ara Herculis, tum denique respondebo, cum ille incommoda illa, quæ se demonstraturum pollicetur, indicabit.

Nunc uenio ad ea loca, quæ ab illo in libro de supputationis conuenientia reprehensa in hunc locum, quia aliena ab ea disputatione erant, reieci. Sic Robortellus. Vbi Liuius lib. III.
» de Xuiris agit, errat Sigonius, quia uerba Latina non satis per-
» cipit, & locum emendando corrumpit. Verba Liuii sunt hæc,
» ubi loquentem facit L. Cornelium. Ceterum neminem maio-
» re cura occupatis animis uerum esse præiudicium rei afferre.
» Ita enim se habet in ueteribus libris. quorũ uerborum hæc est
» sententia. non esse uerum. i. non esse æquum afferre præiudiciũ
» tantæ rei. Ita proferunt loquendi hanc formulam omnes uete-
» res, Horatius, Cæsar, Cicero, & alii, uti notum est. id non in-
» telligens Sigonius meras affert nugas, ut quilibet uidere potest,
» nam ita emendat. Ceterum neminem maiore cura occupatis
» animis uerum esse, præiudicium rei tantæ differri posse. id est
» neminem quid uere sentiat dicere. quid afferet in medium Sigo
» nius contra hæc, aut quomodo iam inficiari poterit, se indoctum esse. Bona uerba Robortelle. et audi demum quid Sigonius si non in medium, at ad extremum proferat. Cum in libro, quem omnium optimum, ac pulcherrimum Lutetiæ Vascosanus excudit, (eum enim mihi corrigendum iustis multis de caussis sumpseram,) hunc locum ita legi uiderem: Ceterum neminem maiore cura occupatis animis, uerum esse præiudicium rei tantæ auferri; Rhenanum autem ita reponere: Ceterum nemini non maiore cura occupatis animis, uerum præiudicium rei tantæ auferri; Glareanum uero, pro Verum esse, Verum posse, restituere, cumq; neuter eorum satis mihi, quod uellet, probaret, ex auctoritate manuscriptorum librorum ita legendum statui.

tui. Ceterũ neminẽ maiore cura occupatis animis uerum esse, præiudiciũ rei tantæ differri posse; hoc sensu. Retulerant Xuiri de bello Sabino. Senatores rogati sentẽtiam nihil de bello dixerant, de Xuirum iniusto imperio dixerant. ad ultimum L. Cornelius M. Cornelii Xuiri frater, dixit, neminem maiore cura occupatis animis uerum esse, præiudicium rei tantæ differri posse. i. neminem senatorem uere statuere de magistratu Xuirum maiore belli instantis cura implicitum posse, iudicium rei tantæ in aliud tempus differri posse. nunc de bello consultandũ esse. ita ut, Posse, bis acciperetur. quæ sententia satis, ut etiam nunc uideo, bona est. Sed cum postquã illud scripseram, aliam æque fortasse bonã excogitassem, curaui secundam imprimendam. Ceterum neminem maiore cura occupatis animis, uerum esse, præiudicium rei tantæ afferre. i. æquum esse, cum belli maiore cura implicati animi sint, neminem afferre præiudicium tantæ rei. i. iniusti Xuiralis imperii abrogandi. Cum autem tu, dum uerba Liuii & mea scholia studiose comparas, hanc lectionem alienam esse ab ea, quam in scholiis tradidi, compereris, adhibito iudicio unam approbasti, alteram reiecisti, & quod meum fuit, callide fecisti tuum. Nam quod ais, me ignorare, Verum pro Aequo sæpe poni, parum uere, aut æque facis. Ego enim hoc ipsum in scholiis libri XL scripsi, ubi Verius esse pro Aequius esse duobus Liuianis exemplis confirmaui.

Arrodis deinde me loco altero eodem in libro, his uerbis.
„ Eodem lib. III. paulo ante Sigonius corrumpit locum hunc.
„ nam legit. Et in unica concordia inter ipsos, qui consensus in
„ priuatis interdum consiliis utilis esset, summa in alios æquitas
„ erat. Verba autem ipsius in scholiis pagina 10, num. 42. hæc
„ sunt. Vetus liber unus habet in priuatis, alter in priuatis consi
„ liis interdum utilis esset. ut uideatur legendum esse. Qui con-
„ sensus in priuatis interdum consiliis utilis esset. Hæc ille. Sed o-
„ mnes uetusti libri, quos ego hactenus uidi, manuscripti ita ha
„ bent. Et in unica concordia inter ipsos, qui consensus in pri-
„ uatis interdum inutilis esset. unde pulcherrima elicitur senten-
„ tia. si inter se consentiant priuati homines, interdum id magno
„ aliorum malo fieri. Ego, quod scripsi tum Robortelle, ex manuscriptis scripsi. quam nunc etiam lectionem in libro Mureti

inuenio ita. Qui cõsensus priuatis interdum consiliis utilis esset. cuius lectionis sensum, uide an non probes. Erat, inquit, summa aduersus alios æquitas posita in unica inter ipsos Xuires concordia, qui consensus in priuatis interdum consiliis utilis esset, id est si priuati in consiliis capiendis secum sæpe consentiant, eo modo, quo Xuiri, qui erant in magistratu, inter se concordarunt, utile futurum reip. neque enim ciuiles dissensiones eas, quas tum habebat in manibus Liuius, fuisse consequuturas. Accommodat ergo Liuius sententiam ad res Romanas, & ad illa turbulenta reip. tempora. & priuatorum consensum, non aliter quàm magistratuum, utilem esse ait; non semper, sed interdum. nam si semper priuati consentirent, multis nocerent, si interdum, reip. non obessent. Ille uero ait. si inter se consentiant priuati homines, interdum id magno aliorũ malo fieri. at ego: si inter se consentiant priuati homines, interdum magno id reip. emolumento fieri. de rep. enim agitur tum à Liuio, & de seditione, quæ excitabatur. Iudicabunt de utroque sensu doctiores. Atque hæc quidem ea sunt, quibus ille me aut obscure, aut palam, quantum ego intelligere potui in libro de conuenientia, & arte corrigendi notauit, ac male accepit, quibus à me ad unum ita esse sine ulla contumelia responsum uolo.

Nunc finem dicendi faciam, si ante loci unius, quem ille iniuste ex Quinctiliano mutare conatur, quòd eo plurimum glorietur, meminero. neque enim satis eius sententiam laudo. sic
„ ait: Est tamen interdum firmior in hoc genere coniectura, ut il
„ la nostra apud Quinctilianum lib. VIII. cap. II. de perspicuita
„ te sub initium. Vt ille, qui in actione Ibericas herbas herbasse
„ se solo, nequaquam intelligenter dicebat, nisi irridens hanc ua
„ nitatem Cassius Seuerus, spartum illum dicere uelle dixisset.
„ Camerarius notat locum hunc, & ait. Herbasse non habent ple
„ raque exemplaria, quod tamen additum mirum in modum ad-
„ iuuat loci intellectum. Ego quid adiuuet, non uideo. legendũ
„ igitur. qui in actione Ibericas herbas æquasse se solo. nam Quin
„ ctilianus agit de iis, qui reformidant omnia uerba, quæ sunt in
„ usu. Ibericas herbas is dicebat, nos spartum, & æquare solo,
„ quod nos recidere, aut secare. Hæc ille. ad quæ ego. si, ut Camerarius

merarius affirmat, illud Herbaſſe non eſt in pleriſque exemplaribus, ne deſiderari quidem, ſi ita legatur, ut nunc uulgo in omnibus legitur, & maxime in Aldino trigeſimo ſexto ante anno impreſſo. Vt ille, qui in actione Ibericas herbas ſe ſolo nequicquam intelligente dicebat. Loquitur Quinctilianus de uerbis humilibus infra dignitatem rerum, aut ordinis, cuius exemplum eſt, Ibericæ herbæ, pro ſparto. Aequare autem ſolo non eſſe huius præcepti exemplum, inde apparet, quod id eſt ſupra dignitatem rei, cum loquimur de herbis, nam ædificia ſolo æquantur. præterea, quòd Caſsius irridens uanitatem dicti indicauit ſpartum eum dicere uelle, nihil autem de æquare ſolo, quod ab oratore illo prolatum non erat, admonuit. idem indicat exemplum alterum, quod ſubiicit, duratos muria piſces, qui herbis Ibericis reſpondent. Poſtremo melior ſententia eſt, ſi dicas, illum Ibericas herbas dixiſſe, ſe ſolo nequicquam intelligente, quàm nequaquam intelligenter. Eſt enim uanitas maior, id dicere, quod tu ſolus orator fruſtra intelligas, quàm ſi parum intelligenter dicas. dicimus enim, non ut nos ſoli intelligamus, nam id eſt fruſtra loqui, ſed maxime, ut alii intelligant. apparet etiam erroris cauſſa, cur in aliquot forte libris fuerit, Herbas herbaſſe. quia uox illa Herbas bis ſcripta eſt. itaque ex altero Herbas, & ſe factum eſt Herbaſſe. Quare quam tu firmam coniecturam Robortelle uocas, ego infirmiſsimam, & minime præclaro iſto tuo robore dignam exiſtimo.

IN LIBRVM PRIMVM EMENDATIONVM.

IN PRIMVM, ET SECVNDVM CAPVT.

Catulli & Saphus odes comparatio irrisa. et loci Demosthenis emendatio reprehensa.

ENIO nunc ad singula capita emendationum eius refutanda, quibus in me petulanter inuectus est. de quibus quẽadmodum iudicare omnes deberent, ipse satis magnum documentum dedit, cum pauca quædam alia haud satis, ut ego opinor, Francisco Robortello, id est uiro, ut ego semper antea iudicaueram, doctrina, & iudicio perpolito digna præposuit. ut facilius, qualis hic noster emendator esset, & tam præclaræ disciplinæ au ctor, omnes cognoscerent. Primo igitur capite odes Saphus cum ode Catulliana comparationem attulit. egregie. nisi hoc ipsum ante à M. Antonio Mureto in Catulliano commentario demonstratum esset. in quo ego soleo mirari istius hominis diligentiam, qui cum, ut post apparebit, ne uerbum quidẽ, quod ab se usurpatum sit, ab alio usurpari uelit, ipse tamen eum librum, in quo magnam partem doctorum hominum male accepit, exordiri nisi ab aliena usurpãda laude non potuit. quod idẽ etiam supra fecisse eum dixi in demonstrando Liuiano errore, & lapidum Capitolinorum præpostero ordine, quæ à me meo occultato nomine sumpsit. Secundo autem capite præclarum artis suæ monumentũ reliquit. Locum enim Demosthenis integerrimum, pulcherrimum, ac splendidissimum detruncauit, fœdauit, atque obscurauit. is est in prima Philippica his uerbis. λέγω δὴ τοὺς πάντας στρατιώτας δισχιλίους. τούτων δὲ ἀθηναίους φημὶ δεῖν εἶναι πεντακοσίους, ἐξ ἧς ἄν τινος ὑμῖν ἡλικίας καλῶς ἔχειν δοκῇ, χρόνον τακτὸν στρατευομένους

τευομένους μὴ μακρὸν τοῦτον, ἀλλ' ὅσων ἂν δοκῇ καλῶς ἔχειν ἐκ διαδοχῆς ἀλλή-
λους. τοὺς δὲ ἄλλους ξένους εἶναι κελεύω, καὶ μετὰ τούτων ἱππέας διακοσίους. καὶ
τούτων πεντήκοντα ἀθηναίους τοὐλάχιστον, ὥσπερ τοὺς πεζοὺς τὸν αὐτὸν τρόπον στρα
τευομένους. καὶ ἱππαγωγοὺς τούτοις. εἶεν. τὸ πρὸς τούτοις ἔτι; ταχείας τριή-
ρεις δέκα. Quis eſt, qui hæc legat, qui in his aliquid deſideret, ni-
ſi plane ſit excors, & ſine ſenſu? inuentus eſt tamen Robortel-
lus, homo acutiſsimus, qui repperit uitium. inquit enim: Po-
„ ſtrema uerba, in quibus de hippaginibus loquitur Demoſthe-
„ nes, corrupta ſunt, ut unuſquiſque facile perſpicere poteſt. ne-
„ que cohærent, aut ullam certam rem ſignificant. nam ſicuti nu
„ merum & antea, & poſt in ſingulis rebus præſcribere conatur
„ orator. nam ait ταχείας τριήρεις δέκα. ita etiam tranſuehendis equi
„ tibus quot hippagines inſtruendæ eſſent, declarare ipſum erat
„ neceſſe. legendum igitur eſt; καὶ ἱππαγωγοὶ ϛ τούτοις εἶεν. ut hippa-
„ gines dicas ſex inſtrui debere. nam nota illa ϛ talem numerum,
„ ut omnes ſciunt, ſignificat. Hæc ille. Confirmat deinde hanc le
ctionem auctoritate Thucydidis lib. VI. qui ait ſingulas hippa
gines tricenos equites uehere ſolitas. Cur autem ego hanc le-
ctionem immutandam eſſe non cenſeam, quatuor rationes me
adducunt. Vna, quod contra omnium librorum & ſcriptorum,
& impreſſorum conſenſum contendit. altera, quia numerũ hip
paginum non neceſſarium inuehit. neque enim neceſſe eſt, ut
orator, cum ducentos equites decernat, etiam numerum na-
uium, quibus equi deuehantur, aſcribat. ſatis enim per ſe in-
telligi poteſt, ſi ducenti ſunt equites, atque hippagines pro iis
parandæ ſunt, quot ſint parandæ, etiam oratore non admonen-
te. præſertim uero cum notum eſſet, ut ipſe ait, ex Thucydide,
ſingulas hippagines tricenos equites tranſuehere ſolitas. trire-
mium autem uelocium numerum afferre erat neceſſe; ut enim
peditum, & equitum, qui pugnaturi ſunt, ſic triremium certus
ſtatuendus eſt numerus, ut belli gerendi ratio ſit exploratior.
at uero hippaginũ numerus quid ad oratorem? dum modo tot
inſtruantur hippagines, quot tranſportandis equitibus ſint ne-
ceſſariæ. Itaque cum in eadem oratione paulo ante quendam
numerum equitum ſtatueret, hippaginum tamen numerum nul
lum aſcripſit. inquit enim: πρὸς δὲ τούτοις τοῖς ἡμίσεσι τῶν ἱππέων ἱπ-
παγωγοὺς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανὰ διαπεπῖσαι κελεύω. Tertia, quod fi-

guram orationis pulcherrimam ſuſtulit, quæ uoce illa εἶεν exprimitur. quæ à Latinis Eſto dici ſolet. quaque tum demum uti oratores ſoliti ſunt, cum ſatietatis euitandæ cauſſa, præſertim in numerando, quæ dicta ſunt, quaſi ex auditorum perſona, concedũt, ut alacrius, quæ ſequuntur, ſubiiciant. ut hoc loco. Ego duo millia militum decerno. ex his Athenienſes quingentos eſſe oportere dico, reliquos peregrinos, et cum his equites ducẽtos. atque horum Athenienſes minimum quinquaginta, qui eadem conditione, qua pedites mereant, atque his hippagines. eſto. quid ad hæc? triremes celoces decem. Eodem etiam modo uſus eſt hac uoce εἶεν in oratione contra Leptinem. εἶεν· εἰ δὲ δὴ τὰ μάλιστα ἐπέλιπον οἱ χορηγεῖν οἷοί τε &c. locus eſt non longe à principio. Venuſtatem autem huius conceſsionis, & tranſitionis oratoriæ à ſummo figurarum magiſtro tolli, aut non agnoſci mirarer, niſi, quæ quarta ratio eſt, eundẽ nobilem grammaticum ſtructuram etiam rectã orationis hac ſua emẽdatione diſtorquere uiderem. cum interpretatur εἶεν, ſint; non eſto. hoc modo. Duo millia militum decerno. ex his Athenienſes quingentos eſſe oportere dico, reliquos peregrinos. et cum his equites ducentos, atque horum Athenienſes minimum quinquaginta, atque his hippagines ſex ſint. quid præterea? liburnicas decem. Non enim attendit, hos caſus omnes accuſandi eſſe, qui ab illo uerbo Eſſe regantur. itaque ſi in medio huius orationis curſu dixeris, his hippagines ſex ſint, non poſſe deinde dici, liburnicas denas ſint. nam is eſt caſus accuſandi, qui uerbum, Eſſe, ſupra poſitum reſpicit, nec uerbum proximum, Sint, ſpectare poteſt. Ignoſcant autem docti, ſi hæc minuta perſequor. nam cum bono grammatico mihi res eſt. quo cum mihi ſubtiliter eſſe uideo diſputãdum. Quare cum hæc lectio nec librorum auctoritate munita ſit, nec numerum neceſſarium afferat, & uenuſtatem orationis impediat, & ſermonem ipſum contra grammaticæ præcepta deformet, ſine dubio cum ſuo auctore repudianda eſt.

IN IIII. CAPVT.

Asconii turpis emendatio exagitata.

RAVE igitur hoc esse ducerem, nisi grauius multo esset, quod sequitur. Asconiũ in hoc libro Robortellus gloriatur se prope ab inferis excitasse, idq́; in Manutii cõtumeliam, cuius manu constat multis ulceribus esse curatum, dicerẽ etiam mei, si ego in societatem eius laboris uere, ut ille aliquando criminatur, uenire possem. Ex multis autem, quæ se ille sanasse putat, Asconii uulneribus, hoc primum exposuit, ut mortiferum, quod est in commentario orationis in competitores. Verba Ciceronis sunt in Catilinam competitorem hæc: Quid? tu potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt. quæ tibi dicere non licebit. et paulo post. Denique illi negare potuerunt, & negauerunt, tu tibi ne inficiandi quidem impudentiæ locum reliquisti. quare præclara dicentur iudicia tulisse, si qui inficiantem Luscium condemnarunt, Catilinam absoluerint confitentem. Exponit hic Asconius, qui sint, qui condemnati sint, & quod fuerit crimen Catilinæ. inquit autem intelligi L. Luscium, & L. Bellienum, qui damnati erant hoc anno haud ita multo ante, quam Cicero hæc diceret, quia Sullano tempore cædes proscriptorum fecerant iussu Sullæ. De Catilina uero ita ait: Huius criminis periculum, quod obiicit Cicero, paucos post menses Catilina subiit. post effecta enim comitia consularia, & Catilinæ repulsam fecit eum reum inter sicarios L. Lucullus. Hæc uerba mendose esse noster hic putat, quia repugnant, inquit, uerbis Ciceronis, ad quorum declarationem allata sunt. Nam Cicero, cum ante comitia consularia loquatur, significat, Luscium, & Bellienum condemnatos, Catilinam autem absolutũ. At uero Asconius post paucos menses, & post effecta comitia consularia, & post Catilinæ repulsam, Catilinam inquit reum inter sicarios factum. Existimat etiam cum Cicerone esse Dionem, qui nihil aliud scribit, nisi Figulo, & Cæsare consulibus, quo anno Cicero cum Catilina petiit consula

tum,

tum, Catilinam inter ſicarios poſtulatum eſſe abſolutum, id eſt, ut Robortellus exponit, ante comitia. et quia ipſe patronum ſe conſtitutum ait antiquitatis, ut Aſconium, quem Ciceroni repugnare putat, tueatur, eum non accuſat, ſed emendat. Cur enim, ipſe ſecum inquit, artem emendandi nouam excogitaui, niſi ad diſſenſiones auctorum inter ſe ueterum dirimendas? repetit præcepta omnia artis ſuæ, addendi, auferendi, tranſponendi, extendendi, contrahendi, diſtinguendi, copulandi, mutandi uel accentus, uel puncti, uel literarum, uel dictionum. ex tanta, & tam copioſa ſuppellectile duo inſtrumenta ſumit, quæ ad curandum ægrum Aſconium afferat, ablationem, & mutationem. tollit igitur hæc uerba omnia, Poſt effecta comitia conſularia, & poſt Catilinæ repulſam. mutat uocem Poſt, in uocem Ante. atque ita ſurgere è lecto ualentem Aſconium iubet. atque hoc exemplum nobis omnibus eiuſmodi medicinæ ignaris præſcribit, quod ſequuti remedium deſperatis auctorum locis adhibeamus. Scilicet hoc nobis præceptũ reliquiſti Robortelle, ut caſtiſsima ueterum ſcripta, quia à nobis unis ignorentur, uiolemus, ut temerarias illis manus inferamus, ut ea non una, duabusq́; literis, ſed ſex, ſeptemq́; uerbis ſublatis, purgemus, id eſt ut non ſanguinem, ſed ſpiritum, animamq́; mittamus? quis tibi narrauit Aſconium Ciceroni aduerſari, aut Ciceronem abſolutum eſſe Catilinam ante comitia dicere? audiamus iterum eum loquentem. Quid tu potes in tua defenſione dicere, quod illi ne dixerunt, quæ tibi dicere non licebit. et paulo poſt. Denique illi negare potuerunt, & negauerunt, tu tibi ne inficiandi quidem impudentiæ locum reliquiſti. Quare præclara dicentur iudicia tuliſſe, ſi qui inficiantem Luſcium condemnarunt, Catilinam abſoluerint confitentem. His tu uerbis Robortelle interpretaris Ciceronem dicere Catilinam ante comitia, & repulſam abſolutum. non eſt ita. Cicero enim, ubi loquutus eſt de iudicio repetundarum, ex quo ille euaſit, loquitur de iudicio inter ſicarios, quod ipſum ſubiturum, & eo damnatum iri prædicit. cur damnatum iri credat, hoc affert, quia ſi Bellienum, & Luſcium, qui negare potuerunt, & negauerunt, iudices condemnarũt, multo minus Catilinam confitentem abſoluent. Quæ uerba declarans Aſconius ait: Huius criminis periculum

riculum subiit Catilina paucos post menses, quàm hoc periculum ei Cicero prædiceret. nam post comitia cõsularia perfecta, & post repulsam, quam cum Cicerone petens tulit, hoc eodem anno Cæsare, & Figulo consulibus reus inter sicarios factus est à Lucullo. Tu autem uerba Ciceronis non attendens, qui inquit: Quæ tibi dicere non licebit. & præclara dicentur iudicia tulisse, si qui inficiantem Luscium condemnarũt, Catilinam absoluerint confitentem, hæc omnia quasi facta narrari à Cicerone putasti, cum de iis, ut de futuris loquatur, & iudices uituperatum iri dicat, si cum Luscium inficiantem condemnarint, absoluent confitentem Catilinam; cum sit argumentũ à minori, si qui negarũt, sunt damnati, ut Luscius, ergo multo magis, qui confiten tur, ut Catilina, condemnabũtur. quæ sententia ne tibi noua sit, audi quid in Pisonem eodem modo dixerit, cum iudicium item in senatu, & damnationem ei prædixit: An ego expectem, dum de te quinque & septuaginta tabellæ diribeantur? de quo iam pridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum, iudi cauerunt. Si nobilem grammaticum futurum tempus pro præterito sumere monstrum est, si bonum rhetorem argumentationẽ Ciceroni familiarissimam non sensisse portentum est, quid dicemus egregium librorum medicum ualenti, non ægroto auctori ita uenam incidisse, ut ipsum pene bracchium detruncarit? Adde illud ẽt: diligentissimum Romanæ antiquitatis obseruatorẽ, cum se omnes eodem loco Catilinæ accusationes persecuturũ esse profiteatur, primam omisisse, cum de incesto postulatus est, cuius iudicii auctor est Orosius lib. VI. his uerbis. Eodem anno Catilina incesti accusatus, quod cum Fabia uirgine Vestali stuprum commisisse arguebatur, Catuli gratia fultus euasit, hoc autem factum est anno DCCXX.

IN CAPVT III.

Verba duo ex Demosthene uersa defensa.

HOC ille specimine ingenii, studii, eruditionis, ac diligentiæ suæ dato deinceps in Manutium, Sigoniumq; acerbissimis maledictis inuadit. dicam primũ, quod tempus postulat, de Manutio. nam de Sigonio maius opus. Phi

lippicas à Manutio è græco non bene conuerſas hoc argumento probare contendit, quod ἄγων καὶ φέρων captum abducens, & ἀντίδοσιν retributionem conuerterit. De utroque quid ſentiam dicam, ſed paucis. nam ſat ſcio Manutium abſentem, ubi hæc legerit, idoneo tempore ſuas iniurias eſſe perſequuturum. Quid ergo ait Robortellus græcarum literarum dominus? φέρειν ϗ ἄγειν non eſt captũ abducere, ſed uexare, iactare, exagitare. cur? quia Plutarchus de Philoſophis dixit, ἀλλήλους ἡμῶν ἀγόντων καὶ φερόντων. i. nos inter nos mutuo agitantibus. Ego Robortelle, ut tibi graues illi uiri narrarũt neceſſarii mei, uix attigi græcas literas. Etenim quanquam eas iam inde à uigeſimo ſecundo ætatis meæ anno publice profeſſus ſum, nũquã tamen longius progredi potui, quàm ut dictionarii ope, quemadmodum etiam te audio facere, græca intelligerem. non occultabo tamen hoc loco opinionem meam. Ego exiſtimo ἄγειν καὶ φέρειν accipi à græcis proprie, & translate. Proprie dici de iis, qui, cum quo uolumus, ire nolunt, ferendi trahendiq; ſunt, & quia in ea re uexatio corporis aliqua poſita eſt, hinc ἄγειν καὶ φέρειν pro uexate uſurpatum eſſe. Demoſthenem præterea proprie, Plutarchum tuum translate eſſe locutum. atque iccirco Plutarchi exemplum parum ad id, quod uis, probandum eſſe accommodatum. Proprie dixiſſe Demoſthenem, id argumento eſt, quòd inquit. ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ὑμῖν πολεμεῖ συμμάχων ἄγων καὶ φέρων τοὺς πλέοντας τὴν θάλατταν. item εἰς λῆμνον, καὶ ἴμβρον ἐμβαλὼν αἰχμαλώτους πολίτας ἡμετέρους ὤχετ' ἄγων. declarat ergo quaſi, quid ſit ἄγων καὶ φέρων, cum ſubdit αἰχμαλώτους ἄγων. id eſt captos abducens. Translate, uerum translatione ea, quæ ad proprietatem proxime accedit, locutus eſt Dionyſius lib. XI. τοῖς θρασυτάτοις τῶν νέων ἐφῆκαν ἄγειν ϗ φέρειν τὰ τῶν ἐναντιουμένων τῇ πολιτείᾳ. Quanquam autem ἄγειν καὶ φέρειν eſt uexare, tamen non eſt hoc uerbum, quo Latini græcã eam loquendi formã expreſſerint. Etenim Græci dixerunt ἄγειν καὶ φέρειν, ſic Latini Agere, & ferre. quod te miror, qui alios accuſas, dum hæc ſcriberes, non uidiſſe. Audi Liuium. Hi ferre, agere plebem, plebiſque res. item: Tum demum fracta pertinacia eſt, cum ferri, agiq; res ſuas uiderunt. Item: Cum ante oculos prope ſuos ſociorum res agi, ferriq; uiderunt. atque hoc eſt, quod dixit Demoſthenes τοὺς συμμάχους ἄγων καὶ φέρων. Reprehendis etiam illud ἀντιδόσεις ποιοῦ-

μεν, retributiones facimus. cur? quia ea uox consuetudinem illam Atheniensium, quæ uoce ἀντιδόσει, continetur, non exprimit, & quia non est Ciceronis. Hoc si ita est, cur tu non aptam, & Ciceronianam uocē attulisti? nulla est, inquies. quia consuetudo illa prouocandi ad permutandas cum functione muneris fortunas apud Romanos nulla erat. si nulla est, tentandum est tamen, ut aliquid dicamus. quod autem uerbum unum uerbo ἀντιδιδόναι, magis respondet, quàm retribuere? si ita, quod nomen ἀντίδοσιν magis explicat, quàm retributio? nam si dicam prouocatio ad permutandas cum muneris functione fortunas, non est unum uerbum. quod si malum est, tu melius affer. quanquam nescio, cur, si Cicero dixit attributionem, nos retributionem dicere, præsertim re coacti, non possimus. Atque hoc dictum sit, non ut alienas ipse iniurias persequerer, qui uix meis depellendis sufficerē, sed ut omnes cognoscerēt, quos, & quantos fructus præclara nobis istius ingenii monumenta pepererint, & quātum huius hominis industriæ multis nominibus omnes debeamus. Quis est enim, qui numerum nobis apud Demosthenem non necessarium infert? Robortellus. quis uenustatem figuratæ orationis, quam non agnoscit, corrumpit? Robortellus. quis rectum orationis contextū dissipat, atque dissoluit? Robortellus. quis tempus futurum pro præterito sumit? Robortellus. quis Asconium Ciceroni aduersari falso ducit? Robortellus. quis eundem ita sanauit, ut mutilarit? Robortellus. quis proprium quid à translato differat, non distinguit? Robortellus. Salue igitur ingeniosissime, atque doctissime Robortelle, Romanarum literarum pater, Græcarum patronus, custos temporum, uindex antiquitatis. Tu nos iam longo tempore in tota literarum ratione, quasi in aliena terra peregrinantes tuis commentariis domum reduxisti. tu rectas grammaticæ regulas ostendisti, tu nouam mutationem temporum demonstrasti, tu propriorum, tu translatorum uerborum distinctionem aperuisti, tu præclaram sanandorum librorum rationem docuisti. tu additionem, tu ablationem, tu extensionē, tu contractionem, tu cetera illa egregia ueterum frenandorum auctorum instrumenta antea nobis incognita peperisti. Concisus nunc mihi sit Salustius, addendo propagabo; loquax, & Patauinitate sua prædi-

tus Liuius, auferendo perpurgabo; obscurus aliquando Cicero, distinguendo, & mutando illustrabo; opponat mihi auctorem qui uelit, emendatione mihi conciliabo. Sed sint hæc satis. nunc ad Sigonium.

IN CAPVT. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIIII. ET XVI.

Sua de ludis sæcularibus opinio confirmata, aliena confutata. Liuii, Censorini, Valerii loci multi à fœdissimis emendationibus defensi.

TANDEM ad Sigonium, Sigoniũ mel, ac delicias suas Robortellus peruenit, à quo ne cito deuelleretur, longam disputationem de ludis sæculari bus orsus est, quam, ut errores eius in maius ornaret, astute in nouem capita diuisit, cũ uno cõplecti ones & posset, & deberet. Quæstionis autẽ initium hinc ductum est. fastos ego Capitolinos à me suppletos bis edidi, primum Mutinæ, deinde Venetiis. posteriore autem editione curaui, ut, quod ab initio pollicitus fueram, perfectio ra, & meliora essent omnia, quantum à me in tanta rerum antiquitate, atque obscuritate præstari posset. Contulit igitur inter se Robortellus homo non incallidus utranque editionem. quæque ego mutaueram, ea ut meo damnata iudicio, signauit, eademq; hoc libro mihi uitio dedit, nõ dico, quàm inique. quis enim unquam in literis alteri quòd sententiam in melius mutauerit, in maledictis obiecit? illud dico, quàm ridicule. nõ enim reprobauit, quæ immutaui, sed comprobauit, quæ reliqui. Vt tamen ipse in ea re multum uidisse uideretur, me à se Patauinis suis scholis castigatum ea commutasse omnia scribit; quod an fieri potuerit, paulo post apparebit. nunc de re. Ludos sæculares ego in priore editione sub consulibus dispensaueram, quos è posteriore exemi. cur apposuissem, ea caussa fuit, quod Quin

cti ludi in lapide Capitolino ita deſcripti ſunt, ut ſub conſulibus C.Silio,& L.Munatio poni debere uideãtur. ſic enim habet.

C. SILIVS P. F.P.N. L. MVNATIVS L.F.L.N. PLANCVS.
LVDI SAECVLARES QVINCT.
IMP. CAESARE DIVI F. AVGVSTO.

Itaque, cum ea meam mentem opinio imbuiſſet, Quinctos ludos ſub conſulibus his eſſe diſpoſitos, quanquam eos Furnio,& Silano cos. multo ante factos ueterum annaliũ auctoritate perſuaſum habebam, putaui quartos etiam, & tertios, & ſecundos, & primos mihi eſſe ſub conſulibus collocandos. cur remouerim id cauſſæ fuit, quòd eos poſtea non ſub conſulibus, ſed è regione conſulum, & in alio lapide inciſos comperi. quinctos autem caſu neſcio quo à fabro commoditatem ſuam quandam ſequuto ſub conſules illos eſſe ſubſcriptos. Itaque mihi, qui faſtos conſulares ſcribendos ſuſceperam, ludorum ſæcularium mentionem neceſſariam non eſſe duxi. Ille autem, qui ſua Patauina caſtigatione factum eſſe ait, ut eos exemerim, quòd ludos primos ſæculares non P. Valerio primum, ſed quartum conſule factos probaſſet, non intelligit, ſi uera ea ſint, non me omnes exempturum fuiſſe, ſed primos tantum mutaturum. Nunc uero, etſi ea me defendere, quæ à me ipſo ante damnata ſunt, oportere non exiſtimo, tamen, ut intelligat ipſe, me ſuo admonitu nihil feciſſe, nec facere debuiſſe, ita quod ſcripſeram de ludis ſæcularibus tuebor, ut me recte ſenſiſſe, illum in tota hac quæſtione nutare confirmem. Negat is ludos ſæculares primos in primum P. Valerii Poplicolæ conſulatum, qui primus poſt reges exactos conſul fuit, eſſe coniiciendos, ſed in quartum, cuius auctor ſit Plutarchus. Cui ego reſpondeo, magnam de primis, ſecundis, tertiis, & quartis ludis ſæcularibus, quibus potiſsimum conſulibus facti ſint, eſſe opinionum uarietatem. quas omnes Cenſorinus in libro de die natali literis perſecutus eſt. Primos autem alios in primum Poplicolæ conſulatum, alios in quartum retuliſſe. in XVuirum autem libris M.Valerio, Sp.Virginio cos. factos ſcriptum eſſe, teſte Cenſorino. De Poplicola primum conſule hos ludos faciente ſic Cenſorinus: Primos ludos ſæculares exactis regibus conſtat poſt Romam conditam annis CCXLV à Valerio Poplicola inſtitutos eſſe. quæ uerba ſi

diligenter attendas, intelliges ad quartum Poplicolæ consulatum referri nullo modo posse, sed duntaxat ad primum. non enim de quarto consulatu, dixisset: Exactis regibus, neque anno CCXLV. quanquam tu dominus emendationum, ex ingenio, CCXLIX reponis, neque numerum ullum tua non uiolatum manu esse permittis, ut eos ludos in quartum Poplicolæ consulatum transferas. Hoc idem Valerius uidetur indicare, cum ait: Valerii exemplum Valerius Poblicola, qui primus consul fuit, sequutus eandem aram terra obruit &c. Nam, Qui primus consul fuit, uidetur adiecisse, ut annum post exactos reges, sicuti dixit Censorinus, exprimeret. Hoc idem etiam Politianus uir doctus in Miscellaneis ex Zosimo & existimauit, & tradidit. Si ergo Poplicola primum consule factos primos sæculares ludos auctores tres habeo, quid deliqui, cum eos in primum potius eius, quàm in quartum consulatum, cuius solus est auctor Plutarchus, conieci? Sed uide, quàm meum iudicium à tuo dissideat. ego, si ueritatem annorum, quibus ludi sæculares omnes facti sint, tueri uelim, libros XVuirales, quos identidem auctores citat Censorinus, quàm historicos alios ullos audire malim. ex libris autem XVuirum apparet primos M. Valerio, Sp. Virginio cos. anno ad Capitolinam summam CCXCVII esse factos: secundos M. Valerio Coruo, & C. Poetelio cos. anno CDVII: tertios P. Cornelio Lentulo, C. Licinio Varo cos. an. DXVII: quartos M. Aemilio Lepido, L. Aurelio Oreste cos. an. DCXXVII. ita ut centesimo decimo quoque anno relati sint. quod etiam significauit Horatius in carmine sæculari, cum ait:

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus, referatq; ludos.

Sic enim legit, & exponit Acro. quanquam tu hunc etiam locum fœdissime deprauans legis. Certos ut denos decies per annos, orbis & cantus, referatq; ludos. Liuius autem non centesimo decimo quoque anno relatos existimat, sed centesimo. Ac de primis quidem, quo anno ex Liuii sententia relati sint, nihil habeo compertum. secundos uero anno CDI factos esse, illum putasse, inde suspicor, quòd Zosimus secundos ludos factos esse M. Popillio consule scribit anno ab V. C. CDII. qui consulatus

tus apud Liuium in annum CCCCI incidit. tertios factos An tiate, & Liuio auctoribus tradit Censorinus, P. Claudio Pulchro, L. Iunio Pullo consulibus, qui in annum incurrunt apud Liuium DI. quarti editi sunt Antiate, Varrone, & Liuio auctoribus L. Marcio Censorino, & M'. Manilio cos. id est si summam Liuianam audiamus, anno DCI. sic enim scriptum est in epitoma libri XLIX. Altero, & sexcentesimo anno ab V. C. L. Marcio, & M'. Manilio cos. tertium bellum Punicum cœptum. Diti patri ludi ad Terentum ex præcepto librorum Sibyllinorum facti, qui centesimo anno primo Punico bello, quingentesimo, & altero ab V. C. anno facti erant. Non ergo ignoraui, ut ais, Liuium de sæcularibus ludis loquutum, neque tua admonitione Patauina, sed meo domestico consilio adductus ludos sæculares omnes dimoui. Quòd autem me culpas, quòd secundos ludos sub consulatum M. Valerii Corui, & C. Pœtelii ex auctoritate librorũ XVuiraliũ subiecerim, & putas historicorum potius, quàm XVuiraliũ librorũ auctoritate standum esse, ego te errare existimo. Etenim de re pontificia ego libentius pontificales libros, quàm alium quenquam audiam. Nam quos ais Censorinum secundos ludos in consulatum M. Valerii, & Sp. Virginii anno CCXCVII contulisse, uehementius etiam falleris. non enim tum de secundis, sed de primis loquitur Censorinus, ut post ex XVuiralibus libris ostendam. Quòd autem obiicis de ludis tertiis, me in eum annum illos reiecisse, cuius nulli extent auctores, fateor. uerum illa caussa fuit, de qua initio dixi. cum putarem sub consulibus eos esse ponendos, nec possem eos ex Liuii sententia in consulatu P. Claudii, & L. Iunii, nec ex XVuiralibus libris in cõsulatu P. Lentuli, & C. Licinii collocare, quòd per ea tẽpora marmora Capitolina integerrima sint, nec patiantur, ne uerbum quidem, ne dum tot uersus inter consules interponi, coactus sum, ubi primum marmoris fragmentum repperi, constituere. Libentius autẽ certe etiam in hoc XVuirales libros sequutus essem, si potuissem. Versus autem, qui interiiciendi erant, hi sunt.

LVDI SAECVLARES TERT.
M'. AIMILIO M'. F. MAGISTR. XVIR.
M. LIVIO M. F. M. N. SALINATORE.

Quos

quos è regione Lentuli,& Licinii consulũ nunc ei ponendos esse credo,qui ludos hos ascribere uelit. Quare non est, quòd tu delirans suspiceris,me quòd per eos annos M. Liuii Salinatoris, & M. Aemilii Paulli consulum mentio pueriliter fieret, adductum esse,ut in ea tempora hos ludos coniicerem.sciebam enim iampridem magisteriũ XVuirale nihil ad cõsulatum pertinere. Nam quod uitio uertis, me auctoritatem XVuiralium librorũ sequutum quartos ludos in consulatum Lepidi,& Orestis transtulisse, cum potius in Marcii, & Manilii consulatum ex Liuii sententia essent reiiciendi, respondeo, primum, malle me in hac re, dum possum, XVuirales libros, quàm Liuiũ sequi. in quibus summã uideo annorum constantium iuxta Horatii uersum & Augusti sententiam conseruari; deinde, ne, si uoluissem quidem Liuium sequi, potuisse. Nam illa tempora,quæ in Marcii & Manilii consulatum incurrunt,quanquam aliqua ex parte debilitata,tamen ita integra sunt, ut satis ostendant, non posse uersus aliquot de ludis sæcularibus inter consules interponi. Quod autem alio loco ais, non fuisse, quòd angerer in enumerandis annis centum adeo exquisite, quamuis ne id quidẽ scierim, aut si scierim, non potuerim tamen Liuii locum confirmare, respondebo tibi primam de numero centesimo, deinde de Liuii loco. Ego existimo Robortelle,si secundi ludi in annum, quo M. Popillius cos. fuit, teste Zosimo, inciderunt, tertii in consulatum P. Claudii, & L. Iunii, quarti in consulatum L. Marcii, & M'. Manilii, atque hi sunt anni apud Liuium CDI, DI, DCI, idq; sine ulla correctione, aut mutatione uulgatorum librorum, satis me probasse, ex Liuii sententia ludos sæculares cẽtesimo quoque anno relatos. siquidem ego à CDI, usque ad DI centum annos numerare soleo, ut à DI usque ad DCI alios centum. Nã quod ais,non semper expectatos esse annos centum; quòd ex eo intelligi possit, quia alii auctores à Liuio,qui numerum centesimum intulit,dissentiant, quid me hoc torquet, dum modo constãtiam hanc in opinione Liuiana inueniam, ut in XVuirali illam alteram, quòd centesimo decimo quoque anno relati sint? & si quæris, unde tanta annorum in his edendis ludis uarietas nata sit,te docebo, qui hoc, ut multa alia, confiteris te ignorare. docebo autem te quæ non tam ego, quàm Onofrius Panuinius uir in obseruanda

da omni antiquitate diligentiſsimus, & ſummo ingenio prædi-
tus exiſtimet: Scribit Acro in ſæculare carmen Horatii ita: Sæ-
cularis carminis duplex deuotio eſſe cõſueuerat. aut enim pro
ſedanda, aut prouitanda peſtilentia, aut pro certo, & conſtitu-
to numero annorum. centeſimo enim decimo anno in Capito-
lio à pueris, & puellis impuberibus cantabatur. Si ergo duplex
fuit deuotio carminis ſæcularis, ergo etiam ludorum ſæcula-
rium fuiſſe facile exiſtimari poteſt. ita ut alii ordinarii eſſent,
qui certo tempore, & cõſtituto referrentur, ut qui centeſimo
decimo quoque, uel centeſimo anno fiebant, ut dixi; alii uero,
qui extra ordinem pro re nata ſedandæ, uel uitandæ peſtilentiæ
cauſſa, ut illi, quorũ alii ſcriptores fortaſſe meminerunt. Qua-
re non eſt, quòd tu inconſtantiam in annis horum ludorum la-
bores inuenire, cum ignores tempora, cauſſas non diſtinguas,
& annalium uarietatem non accipias, ſed omnia monimenta,
omnia ſæcula, omnes cauſſas, cœlũ denique, & terram omnem
una norma, atque una regula metiaris. Et quoniam in hac diſpu
tatione iiſdem auctorum locis uſi ſumus, tu autẽ arte tua, tan-
quam Proteus, è manibus elabi meis conaris, non patiar te id
facere, atque impune, uel Epitomen, uel Cenſorinum pro tuo
arbitrio, ut me oppugnes, deprauare. ex quo etiam intellige-
re poteris, an ego tuam aliquãdo auctoritatem ſequutus ludos
ex faſtis conſularibus ſæculares exemerim.

Locus eſt in epitoma XLIX, qui in uulgatis libris ita legi-
tur: Diti patri ludi ad Terentum ex præcepto librorum Sibylli-
norum facti, qui anno primo Punici belli, quingenteſimo, & al
tero ab urbe condita facti erant. Hunc ego locum ita ex manu-
ſcriptis multis libris emendaui, ſed maxime ex uno, quem ego
poſsideo, & tibi, cum uoles, commodabo. Qui anno centeſi
mo, primo Punico bello, quingenteſimo & altero ab V. C. fa-
cti erant. Hic illud centeſimo improbas. quod ego ita confir-
mo. Bellum Punicum tertium Marcio, & Manilio cos. cœptũ
eſt anno altero, & ſexcenteſimo ab. V. C. ut ſcriptum eſt in hac
epitoma. iiſdemq́; cos. quarti ludi ex Liuii ſententia Cenſorino
teſte, & epitoma conſentiente facti ſunt, ergo quarti ludi anno
altero & ſexcenteſimo ex Liuii ſententia facti ſunt.

At P. Claudio, & L. Iunio cos. ex Liuii ſententia tertii ludi,
ut

ut ait Censorinus, facti sunt, qui annus in DI ab V. C. incidit, ergo ludi Diti patri centesimo ante anno facti erant ante tertiũ Punicum bellum, cuius primo anno etiam facti esse dicuntur. Quod si hanc expositionem non accipis, dic, qui centesimo anno facti erant, id est, qui suo & legitimo anno, (is erat ex Liuii sententia centesimus) facti erant. Quod si tu ne hanc quidem uel correctionem librorum disertissimam, uel interpretationem splẽdidissimam probas, quanto minus ego probare debeo tuas. qui cum quingentesimum, & sexcentesimum alterum pro quingentesimo, & sexcentesimo secundo interpreteris, deinde sine ulla librorum auctoritate, quingentesimum, & sexcentesimum quartum reponis, inani hac coniectura ductus, scriptum fuisse DIV, & alteram literam V deletam esse altero crure, & factum esse DII, unde postea scriptum esse altero, & quingentesimo. quod ipsum cum ais, non considerare, sed sortiri, quid dicas, mihi uideris. an uero tu meis manuscriptis libris fidem non habebis, ego tuis somniis habebo? qui inquis legendum esse: Qui sexto decimo anno primi Punici belli: quòd ii consules in sextum decimum annum eius belli inciderint; neque in quos te errorum laqueos induas, animaduertis? Sed de epitoma hactenus. nunc ad Censorinum ueniamus. cuius tu uerba cap. XIII corrigendo ita deprauasti, ut synceræ sententiæ simulacrum nullum reliqueris. Verba ea in uulgatis Aldinis ita leguntur: Primos ludos sæculares exactis regibus cum post Romam conditam annis CCLV à Valerio Publicola institutos esse ad XLuirorum commentarios, anno CCLXXXXIX M. Valerio Sp. Virginio cos. anno post urbem conditam VIII, & XL. ut uero in commentariis XII uirorum scriptum est, anno CCCC & X, M. Valerio Coruino, & C. Petilio cos. Tertii ludi &c. Hæc uerba ita ex ingenio, quo, ut constat, excellit, emendat Robortellus. Primos ludos sæculares exactis regibus constat post Romam conditam annis CCXLIX à Valerio Poplicola institutos esse ad XLuirorum commentarios. (Secundi autem ludi fuerũt, ut multi tradunt), anno ab urbe condita CCXCVII M. Valerio M'. F. Volusi N. Maxumo, Sp. Virginio cos. anno post urbẽ conditam CCXCVII. ut uero in commentariis XVuirum scriptum est anno CCCCVII M. Valerio Coruo, & C. Petilio

cos. Hæc ille. nunc eius enumeremus errata. Primum putat primos ludos non in primo Poplicolæ consulatu factos, sed in quarto, & iccirco mutat annum CCXLV in CCXLIX. quanquam debuit potius, si quartum spectabat consulatum CCL scribere. nam quartus consulatus Poplicolæ ad Liuianam, & Dionysianam summam, ut supra ostendi, cadit in annum CCL. Deinde, quòd non agnoscens mendam, ait institutos esse ad XLuirum commentarios. cum nulli tum fuerint XLuiri. fuerunt enim librorum Sibyllinorum custodes primum duumuiri Sibyllini, post Xuiri, tum XVuiri. atque inde XVuirum libri, & commentarii dicti. tertio, quòd addens hæc de suo: (Secundi autem ludi fuerunt, ut multi tradunt), confundit primos ludos cum secundis. nam qui anno CCXCVII facti sunt, non secundi fuerunt, sed primi, ut XVuirum libri tradiderunt. quemadmodum & supra dixi, & infra apparebit. quarto loco, quòd numerum CCXCIX corrũpit, & facit CCXCVII. dirigit enim summam aliorum scriptorum ad Capitolinam, sine caussa. quinto quòd bis eiusdem anni numerum apponit. primum ita: anno ab urbe cond. CCXCVII. deinde ita: anno post urbem conditam CCXCVII. nec attendit priorem numerum ad primos ludos pertinere, posteriorem ad secundos, quem tamen mirifice deprauauit, cum pro VIII & CD reposuit CCXCVII. Sexto, quod M. Valerio MV. F. Volusi N. Maxumo ex lapidibus Capitolinis sine caussa intulit, cum M. Valerio, ut scripsit Censorinus, satis esset. postremo quòd CCCCX in CCCCVII eodem imbutus errore mutat. Quare ergo ita emendo: Primos ludos sæculares exactis regibus constat post Romam conditam annis CCXLV à Valerio Poplicola institutos esse, at ex XVuirum cõmentariis (anno CCXCVIII. M. Valerio, Sp. Virginio cos.) Secundi facti sunt Liuio & Antiate auctoribus M. Fabio, & M. Popillio cos. anno post urbem conditam VIII & CD. ut uero in commentariis XVuirum scriptum est, anno CCCCIIX, M. Valerio Coruino, & C. Pœtelio cos. Hæc ita se habere, hinc colligere possumus, quòd de singulis ludis diuersæ opiniones referuntur, extrema autem semper XVuiralium librorum est. ut in post in tertiis, & quartis ludis apparebit. Cum autem primos ex XVuiralibus libris scriptum sit factos an. CCXCIX, secundos an. CCCC & I X, tertios

X, tertios anno duodeuigeſimo, & quingenteſimo, quartos anno DCXXIX. malim, ut ſeruetur conſtantia centeſimi decimi anni legi CCXCIIX, CDIIX, DXIIX, DCXXIIX. neque enim M. Valerius, & Sp. Virginius anno CCXCIX inire potuerunt, cum primi conſules ann. CCXLV inierint. neque ullæ ſupputationes ſunt, quæ eã rationem & ſummam tueantur. præterea in ſecundis ludis uidetur ueriſimile ex CCCCIIX factũ eſſe mendoſe CCCC ET X. nam de tertiis non eſt dubium. ſcriptum eſt enim diſerte D duodeuigeſimo. Atque etiam, ſi in faſtis hi conſulatus mira conſtantia CCXCVII, CCCCVII, DXVII, DCXXVII nominantur, uidetur ueriſimile, ut in hac ſumma quæ Pliniana eſt, & anno uno Capitolinã antecedit, ea conſtantia cuſtodiatur. deſiderari nomina auctorum Liuii, & Antiatis maxime puto, qui concordes in tertiis, & quartis citantur. itemq; nomina conſulum, quæ ex Zoſimo ſuppleui. anni numerum Liuianum.i. CCCCI non aſcripſi, quia Cenſorinus, non ut Liuium ludorum facit auctorẽ, ita Liuianam etiam affert annorum ſummam. quòd poſt etiam quartos ludos ex auctoritate Liuii edat in conſulatum Marcii, & Manilii, anno DCV, cum DCI ad ſummam Liuianam eſſet ſcribendum, DCV autem ſit ad ſummam Plinii, & Ciceronis, quam plerique hoc tempore, ut Glareanus in ſua Chronologia, ſequuntur. Itaque eum numerum, quòd diuinare nolui, reliqui. Tranſeamus ad alia. Deinceps ſic uulgo legitur: Tertii ludi fuerunt Antiate, Liuioq; auctoribus, P. Claudio Pulchro, L. Iunio Pullo cos. anno D. duodeuigeſimo, P. Cornelio Lentulo, C. Liuio Varo. cos. Robortellus ita legit: Tertii ludi fuerunt Antiate, Liuio q; auctoribus P. Claudio Pulchro, L. Iunio Pullo cos. anno DIV. uel ut alii anno DXVII, P. Cornelio Lentulo, C. Licinio Varo cos. Hic Robortellus in ſua permanens ſententia P. Claudium, & L. Iunium conſules anno DIV conſules fuiſſe ait, cum tamen DV ſit reponendum ex eo quod ſequitur, L. Marcio, M'. Manilio cos. an. DCV. ſi enim illi conſules anno DCV fuerunt, ut Pliniana, & Ciceroniana docet ſumma, & hi DV fuerunt. Præterea non animaduertit poſt Antiatis, & Liuii opinionem recitari XVuiralium librorum ſententiam, quod ex numero annorũ perſpicitur, DXVIII. etenim centeſimo decimo relati ſcribuntur.

tur. Itaque ego sic emendo. Tertii ludi fuerunt Antiate, Liuioq; auctoribus, P. Claudio Pulchro, L. Iunio Pullo cos. anno ab. V. C. D V. ut in XVuirorum autem commentariis scriptum est anno D duodeuigesimo, P. Cornelio Lentulo, C. Licinio Varo cos. Pergit deinceps Censorinus in uulgatis ita: De quartorum ludorum anno triplex opinio est. Antias enim & Varro, & Liuius relatos esse prodiderunt L. Marcio Censorino, M'. Manlio consulibus post Romam conditam anno D C V, at Piso Censorius, & Cn. Gellius, & Cassius Hemina, qui illo tempore uiuebat, post annum factos tertium affirmant Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Achaico cos. id est D C anno III. In XVuirorum autem commentariis notantur sub annis D C X X I X Aemilio Lepido, & L. Aurelio Oreste cos. Hic Robortellus numerum anni D C V non mutat, cum tamen ad calculos suos, id est Capitolinos is annus sit D C I V. alterum D C I I I mutat in D C V I I I. tertium corrumpit. nam per D C X X I X reponit D C X X V I I. nec uidet, si Marcius, & Manilius anno D C V consules fuerunt, Lentulus uero, & Mummius anno D C V I I I, Lepidum & Orestem necessario futuros anno D C X X I I X. Itaque aut priores numeri erant mutandi, aut postremus prudentius corrigendus. Sed ille in Sigonium unum defixus, quæ ante oculos erant, non uidit. Adde quòd, uiuebant, non uiuebat fuit ab eo corrigendum. nam & Piso Censorius, qui Frugi dictus est, eo tempore uixit; siquidem paulo post consulatum, & censuram, unde Censorius dictus est, cepit. qui locus est à me pluribus in fastorum commentario perpurgatus. Est etiam alter Censorini locus eodem capite positus, quem ille corrigit capite X. Verba uulgo ita leguntur: Testis est Piso, in cuius annali septimo sic scriptum est. Roma condita anno D V I I sæculum accipit his consulibus, qui proximi sunt consules M. Aemilius M. F. Lepidus. C. Pompilius II. absens. Ille ita emendat. Roma condita anno D X X I sæculum accipit his consulibus, qui proximi consules sunt, M. Aemilius M. F. M. N. Lepidus, M. Poplicius L. F. L. N. Malleolus. quod tandem hoc portentum est Robortelle? Vnde annum D X X I, & remotissimos consules M. Aemilium Lepidum, & M. Publicium Malleolum extraxisti? an ignorabas in fastis Capitolinis anno D X C V M. Aemilium M'. F. Lepidum, C. Popillium

P. F. Lænatem II. atque eos à Pisone esse intellectos. Potuit.n. ille eos proximos consules uocare, quippe qui tribunus pl. fuit Marcio, & Manilio cos. anno uel DCI, ut Liuius, uel DCIIII, ut fasti, uel DCV, ut Plinius, & Cicero existimarunt. Manilius uero & Popillius consulatum decennio ante gesserunt. at quomodo sæculum accepisse Romam proximis consulibus dici potuit, iis, qui anno DXXI fuissent? An nos deludere Robortelle auctoritate ista tua putas? pueros tuos deludere potes, quibus hæc tradis, & hoc modo, quemadmodum tu quodam in loco dixisti. prudenti certe nemini te aliquid non dico scire, sed sapere, si hæc narrabis, persuadere poteris. An enim credis te P. Valerio primum consule primos ludos factos cap. V. pobasse, aut hos ludos è fastis, i. ab historia R. eximendos cap. VI. non fuisse, meq; eos, quia Liuius primorum ludorum non meminisset, remouisse? aut cap. VII, VIII, & IX recte te locum epitomæ, quem ego libris manuscriptis ducibus emendaram, restituisse? aut cap. X. sæculares ludos centesimo, uel centesimo decimo quoque anno factos non esse? aut cap. XI XVuirales libros in his ludis dispensandis attendendos non esse? aut cap. XII. & XVI uerã te caussam, cur ludos tertios in illos annos reiecerim, attulisse? aut cap. X. XI. & XIII, quòd ex auctoritate XVuiralium librorum ludos secundos & quartos disposuerim, iure uitio uertisse? aut cap. X, & XIIII pulcherrimos Censorini uultus fœdasse, & nitidissima ora merito conspurcasse? non certe. nõ probasti cuiquam. quis enim te posset aut in tota hac ludorum ratione balbutientem audire? aut in temporum descriptione titubantem perferre? aut in controuersiis auctorum diiudicandis uacillantem probare? aut quis te deniq; nihil sine summa auctorum pernicie, atque exitio confirmantem non asperaretur merito, atque respueret? Quamobrem desine alteri maledicere Robortelle, ne asperiora multo contra audias, non quidem à me: neque enim mei hoc mores patiuntur, sed ab iis, qui meis instructi rationibus te tum sine sensu fuisse arbitrantur, cum in animum, ut hæc scriberes, induxisti. quid autem aliud putas Patauinas ipsas scholas esse facturas? subsellia mehercule ipsa, quæ sæpius tuas, ut præ te fers, in me contumelias ægerrime audierunt, si tu his de rebus post hac uerbum feceris, strepitu, clamore, sibilis,

bilis, ac prope tonitruo perſonabunt. Deſine igitur hanc artem, deſine, quam infelicibus, ut uideo, nimis auſpiciis inchoaſti. figuras autem orationis, in quibus te docendis aiunt excellere, tracta, atque doce. ita tamen, ut eas nullo unquam tempore, nulla unquam in re uſurpes. neque enim tuum eſt, figurate dicere, ſed, ut dixi, figuras exterminare. antiquitatem, mores, inſtituta, hiſtorias, uetera tempora, interiores ipſas, & eleganti homine dignas literas, quarum tu nullum ſenſum habes, neque ut uideo, habere potes, aliis concede.

IN CAPVT XV.

Luſtrum V. VI. VII ab urbe condita unde confirmatum. et quo modo Græci luſtrum dixerint, demonſtratum.

VSTRVM quintũ ego conieci in cõſulatũ P. Valerii Poplicolæ cõſulis II, & T. Lucretii in faſtis Capitolinis. Reprehendit id factum Robortellus cap. XV. hoc modo: Liuius nullum de luſtro uerbum facit. Dionyſius cenſum actum prodit, luſtri non meminit. ergo imperite Sigonius, qui luſtrum notauit, cum cenſum deberet. neque enim efficitur, ut quia cenſus actus eſt, luſtrum etiam factum ſit. ut Liuius lib. III. Cenſus actus eo anno. luſtrum propter Capitolium captum, cõſulem occiſum condi religioſum erat. Egregie Robortellus, & docte. Nunc quæro ab eo, an legerit in fragmentis Capitolinis anno CCLXXIX ab. V. C. luſtrum VIII factum eſſe? legit enim ſine dubio. Si ergo illo anno luſtrum octauum factum eſt, perquirenda ſunt ſeptem ſuperiora, quibus annis condita ſint. Ac Ser. quidem Tullium regem, qui luſtrum inſtituit, quater luſtrum feciſſe ſcribit Valerius lib. III. Superbum regem nullum cenſum feciſſe (erat autem luſtrum cenſendi populi finis) tradit Dionyſius. Ergo ab anno CCXLV, quo primi conſules inierunt teſte Dionyſio, uſque ad annum CCLXXX tria luſtra condita ſunt. Cum ergo Dionyſius auctor ſit, anno CCXLVI, &

& CCLVI, & CCLXI censum actum esse, lustri uero neque ipse, neque alius quisquam meminerit, non ne necessario intelligendum est, Dionysium pro censu lustrum etiam accepisse? Nam Dionysius nunquam lustrum nominauit; semper autẽ censum, cum alii lustrum. Etenim & octauum lustrum, cuius fasti meminerunt, & decimum, & decimum octauum, quorum Liuius, ille τίμησιν. i. censum libro primo, & sexto uocauit. Huc adde Eusebium in temporibus, qui & hæc lustra, & alia omnia, quorum meminerit, census appellauit quem nisi tu, quanquam aliqua ex parte mendosum, contempsisses, haud profecto in hũc errorem incurrisses. Nam quòd me quodam in loco Eusebii, quem deprauatum dicis, studiosum esse opponis, sic habeto, maluisse me semper Eusebii tempora etiã deprauata aliquo cum iudicio obseruare, quàm, ut tu, Liuiana integerrima sine ullo iudicio deprauare. Si ergo ad octauum lustrum peruenire nõ possumus, si tria hæc lustra, quos Dionysius, & Eusebius græci scriptores census uocarunt, prætereamus, quid ais acutissime Robortelle, aut cur hoc unum ex præclaris illis tuis Patauinis castigationibus, quod mihi in maledictis obiiceres, elegisti? doce quomodo Dionysius, quomodo Eusebius lustri uocem græca uoce expresserint. doce quo anno lustrum V, VI, & VII factum sit, si eos annos, in quos ego illa conieci, non probas. nisi hoc facias, animaduersiones illas, quas iactas, tuas inanes ac commentitias fuisse existimabo, cum hæ, quas ut ex omnibus maxime excellentes legisti, uix aniculæ lucubratione uideantur dignæ. Neque enim unquam in fastis Capitolinis census, sed semper lustrum notatum est. Sed si me audies, nullum in posterũ de lustro, nullum de ludis, nullum de numerandis annis nullum de emendando siue Demosthene, siue Asconio, siue Liuio uerbum facies.

IN CAPVT XVII.

Nomina aliquot mulierum R. non cognomina esse, sed prænomina. et Q. Claudiam Ap. Cæci non fuisse filiam. et Valerii locus emendatus.

HOc loco quæstionem de feminarum prænominibus interposuit, quam post secundo lib. VIII capitibus, ut errores Sigonianos propagaret, iterum diligentius perpurgauit. Nunc igitur & nos ad hæc leuius, post autem ad illa aliquanto subtilius. Ego Cæselliam, Rutiliam, Rhodocillam, Murculam, Burram prænomina fuisse mulierum à colore ducta auctore Valerio scripseram, negat hoc Robortellus, & uitiosum esse Valerium ait. Ego, cum de prænominibus feminarum disputarem, Varronis, & Valerii auctoritatem opposui, exempla uero Tertiæ Aemiliæ Quartæ Hostiliæ, Q. Claudiæ, quæ florente rep. floruerunt, protuli, ille tamen negat me exemplum ullum ex temporibus reip. mutuatum. Ego Faustum prænomen, itemq; Faustam ex Valerii sententia, præterea Paullam Valeriam, Tertiam Iuniæ, Quartam Hostiliæ, Quinctam Claudiæ prænomina esse ex Varronis sententia asserueram, negat ille. rationem uero cur Varronis, aut Valerii, aut aliorum auctoritatem contemnat, affert nullam. Scilicet putauit Robortellum potius in hac quæstione, quàm Valerium, quàm Varronem, quàm ceteros, quos emendatione sua libro secundo repugnantes ad se attracturus est, audiendum esse. Cum igitur ille ratione pugnabit, tum & nos ratione resistemus. Interim ualere debere ueterum potius, quàm eius auctoritatem censemus.

Quod autem reliquum ille extremo hoc capite scripsit, quàm considerate scripserit, uideamus. Verba eius sunt: „ Apud Ciceronem in or. pro M. Cœlio, & de responsis aruspicum Q. Claudiam scio legi, sed non Q. ut prænomen esse uideatur, debet scribi,

„ ſcribi, uerum Quintam. fuit enim una ex filiabus Appii illius
„ Cæci, de quibus etiam Cicero loquitur in libro de ſenectute,
„ cum ait: Quatuor robuſtos filios, & quinque filias Appius rege
„ bat, & ſenex & cæcus. Hanc doctrinam, ſiquis ab eo quærat, unde acceperit, profecto ſe non aliunde, quàm à Sigonio ſuo hauſiſſe, unde multa alia, reſpondebit. Hoc enim ſe ſuſpicari ſcripſit olim etiam Sigonius. Vt autem id fieri non poſsit, & ut ſenex à puero ſe induci permiſerit, attendamus. Habuit, inquit, Appius Cæcus quinque filias auctore Cicerone, ergo Quinta Claudia erat Appii Cæci filia. non eſt ſatis. eſt enim uidendum an filia Ap. Cæci Claudia tandiu uiuere potuerit, ut bello Punico ſecundo interfuerit. Atqui Appius cenſuram geſsit anno poſt R.C. CDXLII, conſulatum priorem anno CDXLVI, poſteriorem CDLVI. quo igitur tempore uolumus Quintam Claudiam ab eo eſſe genitam? extremis etiam temporibus, id eſt poſt alterum conſulatum concedamus, exempli gratia anno CDLX. Tum enim admodum ſenem Appium fuiſſe ſuſpicari poſſumus, quòd uiginti ante annos cenſor fuerat. Si ergo Q. Claudia anno CDLX nata eſt, matrem autem Idæam ſecundo bello Punico M. Cornelio Cethego, & P. Sempronio Tuditano cos. anno ab V. C. DXLIX in urbem, & quidem integerrima, ut apparet, ætate uexit, ergo tum annos nonaginta erat nata. an autem eiuſmodi miniſterii laborem tantæ ætatis feminæ traditum eſſe probandum ſit, alii uiderint. Nam male de pudicitia audire ea ætate mulier, qui poſsit, ego non uideo. ſic enim de ea ſcribit Liuius lib. XXIX: Matronæ primores ciuitatis, inter quas unius Claudiæ Quinctæ inſignæ eſt nomen, accepere. cui dubia ante fama clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit. et Lactantius lib. II. de origine erroris cap. VIII: Cum ex libris Sibyllinis Idæa mater eſſet accita, & in uado Tiberini fluminis nauis, in qua uehebatur, hæſiſſet, nec ullo modo, aut ulla ui commoueretur, Claudiam fuerunt, quæ ſemper impudica eſſet habita ob nimios cultus, Deam ſubmiſsis genibus oraſſe, ut ſi ſe caſtam iudicaret, ſuum cingulum ſequeretur. Ita nauim, quæ ab omni iuuentute non ualuit commoueri ab una muliere eſſe commotam. Et in libro de uiris illuſtribus: Tum Claudia uirgo Veſtalis falſo ince

ſtu

ſtu ſuſpecta, deam orauit, ut ſi pudicam ſe ſciret, ſequeretur. Neque uero Cicero in Cœliana, cum eam Appii Cæci progeniẽ appellauit, filiam intellexit. ſic enim apud eum Cæcus ipſe loquitur: Non ne te ſi noſtræ imagines uiriles non commouebant, ne progenies quidem mea Q. illa Claudia æmulam domeſticæ laudis in gloria muliebri eſſe admonebat? Nam progenies de nepotibus, & poſteris frequentius dicitur, quàm de filiis. ut illud in epiſtola ad Octauium: Audiet Brutus eum populum, quem ipſe primo, poſt progenies eius à regibus liberauit, datum in ſeruitutem. Quod autem ait apud Ciceronem legi oportere Quintam, non Q. Claudiam, neſcio, cur id faciendum eſſe contra manuſcriptos libros exiſtimet. Habeo quidem multos Valerii manuſcriptos libros, in quibus lib. primo cap. VIII Q. Claudia legitur, ut etiam in impreſsis, cum ait: Q. Claudiæ ſtatua in ueſtibulo templi matris deum poſita, bis ea æde incendio cõſumpta intacta ſtetit. ſic enim legendum eſt, non Q. Claudii, ut paſsim in omnibus & impreſsis, & manuſcriptis legitur.

IN CAPVT XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. XXIIII. XXV. XXVI. XXVII.

EQVITVR caput XVIII, in quo uſque ad XXVII de nominibus Romanis aduerſus me diſputatur. quorum capitum defenſionem in ſecundum librum mihi reiiciendam duxi, ubi latius in librum de Nominibus Robortellianum diſputo, ut uno quaſi corpore hæc tota nominum quæſtio tractaretur. me enim ordo maxime delectat, ut Robortellum confuſio. Itaque capitibus eius, quæ nullum habent ordinem, uix ordinatim reſpondere poſſum. Hoc autem hoc in loco uolui aſcribere, tum ut ne quis quidquam à me præteritum eſſe exiſtimaret, tum uero, ut ſi quis defenſionem horum maledictorum cognoſcere cuperet, ubi quærenda ea eſſet, ne ignoraret.

IN CAPVT XX.

Leges Papias duas fuiſſe. quæ uis earum fuerit. quando latæ ſint. errores aliorum in iis patefacti. Ciceronis, Valerii, Feſti loci aliquot declarati, & emendati.

OC capite de nominibus diſputat. cuius rei refutatione in ſecundum librum reiecta, tantum quod ille de lege Papia ſcribit, excutiam. inquit enim: Papia lex fuit, quæ peregrinos à iure ciuitatis R. repellebat. ut Cicero explicat in lib. de offic. & Valerius Maximus lib. III. cap. IIII. in exemplo de Perpenna, quem ait ante fuiſſe conſulem, quàm ciuem, quoniam ipſius pater irrepſerat clam in ciuitatis Ro. iuris poſſeſsionem. Ex his uerbis apparet ipſum legem Papiam unam facere. atque de eadem Ciceronem, & Valerium loqui putare, neque legis ipſius ſententiam perſpicere, credo quòd apud eos, qui de legibus ſcripſerunt, quorum ipſe ſtudioſiſsimus eſt, nihil tale inuenerit, neque ipſe aliquid per ſe intelligere ſine aliena præmonitione poſsit. Dico igitur, Papias leges has duas eſſe, neque eandem Ciceronem, & Valerium intellexiſſe, neque utriuſque uim eandem fuiſſe. unam enim fuiſſe de ciuitate, alteram de urbe, uel unam de ciuibus, alteram de peregrinis. ipſum autem utranque confudiſſe. id autem ita eſſe demonſtremus. Lex ante fuerat Claudia anno ab V. C. DLXXVI, auctore Liuio, lata, quæ ſocios in in ſuam quenque ciuitatem redigebat. Poſt hanc ſequuta eſt Papia, quæ quo anno lata ſit, parum liquet. Hac autem damnatus cum ſit M. Perpernæ pater, eius, qui conſul fuit anno DCXXIII, non multis ante annis uidetur lata. de hac ita Valerius: M. Perperna cos. antequam ciuis. cuius enim uita triumphauit, mors Papia lege damnata eſt. Nanque patrem illius nihil ad ſe pertinen-

tia ciuis R. iura complexum, Sabelli iudicio petitum redire in pristinas sedes coegerunt. Meminit eiusdem etiam legis Cicero, ut opinor, in Corneliana, cum ait: Cum iudices præ se ferrent, palamq; loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso Mamertinis repetentibus iudicaturi, Mamertini publice suscepta caussa destiterunt. Quibus ex uerbis adducor, ut suspicer, hoc amplius Papiam habuisse, quàm Claudiam, quòd Claudia nisi sociis nominis Latini esset lata, hæc etiam peregrinis; cum eadem illi etiam fortasse libidine ciuitatis R. tenerentur. Siquidem Mamertini, quod oppidum Siciliæ est, huius legis beneficio M. Crassum, qui se Romæ pro ciue gerebat, Messanam reuocare conati sunt. Nam quòd ait Valerius, Perpernam triumphasse, ad triumphũ, quẽ ex Sicilia bello seruili profligato tulit, ipsum arbitror respexisse. Hæc igitur de ciuitate lex illis lata tẽporibus est. At uero anno ab V. C. DCXXCVIII Cotta, & Torquato cos. biennio ante, quàm Cicero cõsul esset, altera Papia lata est à C. Papio tribuno pl. ne quis peregrinus in urbe esset. de qua sic Dio lib. XXXVII. κἀν τούτῳ πάντες οἱ ἐν τῇ ῥώμῃ διατρίβοντες πλὴν τῶν νῦν ἰταλίαν οἰκούντων ἐξέπεσον, γαΐου τινὸς παπίου δημάρχου γνώμῃ. Quã legẽ intellexit Cic. lib. III. de offi. cũ dixit: Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibẽt, eosq; exterminant, ut Petronius apud patres nostros, Papius nuper. nã esse pro ciue qui non sit ciuis, rectũ est, non licere, quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus, & Scæuola. usu uero prohibere peregrinos sanè inhumanũ est. Quis non uidet duas hic leges significari, unã de ciuitate, alteram de urbe; de ciuitate fuisse Claudiam, priorem Papiam, & post Papiam Liciniam Muciam? de urbe Petroniam, & Papiam posteriorem; illam laudari à Cicerone, hanc reprehendi? illa cautum, ne quis se pro ciue ferret, qui ciuis non esset, hac ne quis omnino peregrinus in urbe Roma esset? Hanc autem Papiã intellexit etiam Cicero in oratione pro Archia: Quid? inquit, cum ceteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserunt? Ciuitatem enim datam significat lege Iulia bello Marsico, qua ciuitas sociis, & Latinis data est. Eandem etiam legem intellexit in prima contra Rullum: Simillime, inquit, atque illa lege, qua peregrini Roma

eiiciuntur, Glaucippus excipitur. Et quoniam de his legibus cœpi dicere, non occultabo etiam meam de Petronia lege sententiam. quam nemo adhuc intellexit. Intelligendum est locum Ciceronis de officiis mendose legi: Vt Petronius apud patres nostros. nam in manuscriptis, quos ego consulto inspexi, omnibus, legitur non Petronius, sed Pennus. & recte. confirmat enim hanc lectionem Festus, qui scribit: C. Gracchus in ea, quã scripsit de lege Penni de peregrinis. quanquam ibi etiam mendose uulgo legitur, non Penni, sed P. Ennii. Hic est autem M. Iunius Pennus. de quo ita Cicero in Bruto: C. Gracchum tuus gentilis Brute M. Pennus facile agitauit in tribunatu, paulum ætate antecedens. Fuit enim M. Lepido, L. Oreste cos. quæstor Gracchus, tribunus Pennus. unde recte dixit Cicero, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper. nam Pennus anno ab V. C. DCXXVII tribunatum gessit, Papius DCXXCVIII. at noster hic alio loco dixit, Papiam legem latam esse à Papo Aemilio, qui cum Pyrrho rege bellum gessit. ut post ostendam. Sed hæc, atque eiusmodi alia ego secundo libro de Iure antiquæ Italiæ sum complexus, quos tres in manibus habebam, mox editurus, cum acerbissimis Robortelli contumeliis impulsus totum illud opus relinquere coactus sum. sed mox intermissam industriam reuocabo. neque enim ipsum nisi multo post tempore ad hæc responsurum, & me interpellaturum existimo.

IN CAPVT XXVIII.

Cæsariani loci emendatio iterum reprehensa. et de muralibus falcibus.

HACTENVS quo animi robore ad aliena decreta oppugnanda Robortellus accedat, cognouimus, nunc quo ad sua defendenda, uideamus. Emendauerat ille quondam locum Cæsaris. quã eius emendationem cum ego non satis probarem, quid sentirem, literis mihi biennio ante mandandum esse arbitratus sum. Verba mea primum apponam, deinde

deinde, quid ille ad ea reſponderit, adſcribã. mea uero eò etiam libentius, ut quàm ego intemperanter in illum, quàm ille modeſte in me egerit, omnes intelligant. ſunt autem hæc: Hoc eos feciſſe pro amicitia, quæ mihi cum illis eſt, non moleſte mehercule tuli. auſos eſſe facere ualde miratus ſum. cur enim non in alienis eos ſcriptis uituperandis tam acerbos eſſe, nulla præſertim laceſsitos iniuria mirer; quos (ne ab hac ipſa antiquitatis emendatione recedã) præter ea, quæ proxime in libro de nominibus Romanorum contra ueterum auctoritatẽ ſcripſiſſe arbitrarer, quod primum ingenii et ſtudii ſui ſpecimen ediderit, locum Cæſaris parum intelligentes miſerrime deprauaſſe cenſerem; ſic enim in primo Annotationum ſuarum et libro, et capite aiunt.
" Cæſaris uerba ſunt hæc libro III de bello Gallico, ubi naualem
" pugnam cum Venetis deſcribit. Vna erat magno uſui res præpa-
" rata à noſtris, falces præacutæ, inſertæ, infixæq; longuriis, nõ ab-
" ſimili forma muralium falcium, his cum funes, qui antemnas ad
" malum diſtinebant, comprehenſi, adductiq; erant, nauigio re-
" mis incitato prærumpebantur. Hunc igitur illi locum ſe reſtituiſſe putant, ſi ruralium falcium legerint, non muralium. ego contra, ut dixi, eos illum corrupturos eſſe puto. Significat enim Cæſar falces illas, quibus tum in re nauali ſui uterentur, ſimiles iis fuiſſe falcibus, quæ ad muros urbium oppugnandos admouerentur. de quibus Vegetius libro II, ubi falces inter machinas numerat, quibus muri oppugnarentur, ita ait: De materia, ac tabulis teſtudo contexitur, quæ ne exuratur incendio, coriis, uel ciliciis, centonibusq; ueſtitur. hæc intrinſecus accipit trabem, quæ adunco præfigitur ferro, quod falx uocatur ab eo, quòd incuruata eſt, ut de muro extrahat lapides. Item lib. III: Aduerſus arietes, uel falces ſunt plura remedia. alii centones, alii culcitras funibus calcant, et illis apponũt locis, qua cædit aries, alii laqueis captos arietes per multitudinem hominum de muro in obliquum trahunt, et cum ipſis teſtudinibus euertunt. Item Cæſar libro VII: Singulari militum noſtrorũ uirtuti conſilia cuiusq; modi Gallorum occurrebãt. nam et laqueis falces auertebant, quas cum deſtinauerant, tormentis introrſus reducebant. Eodemque libro: Falcibus uallum, ac loricam reſcindunt. Quæ cum ita ſint, ego multo etiam meliorem futuram

ſententiam

ſententiam puto, ſi Cæſar nouas nauales ſuorum falces cum uſitatis falcibus, quæ in tereſtribus oppugnationibus adhiberentur, quam ſi cum agreſtibus falcibus compararit. Accedit, quòd Dio libro XLIX. ubi idem prœlium nauale Cæſaris cum Venetis exponit, et de his falcibus loquitur, δορυδρέπανα græce uertit ſic: ὅπως γὰρ μηδ᾽ αὖθίς ποτε πνεύματι ναυσὶν ἐπιγενόμενον κινήσειεν αὐτὰς, δορυδρέπανα πόῤῥωθεν σφίσιν οἱ ῥωμαῖοι ἐπέφερον, καὶ τάτε χοινία αὐτῶν διέτεμνον, καὶ τὰ ἱςία διέσχιζον. Hæc autem δορυδρέπανα Iulius Pollux inter naualis, & pedeſtris oppugnationis inſtrumenta numerat, inter ruſticæ uero rei non item. Sic enim ſcribit: τῶν δὲ ἐμπλεόντων θώρακες, καὶ ἀσπίδες, κνημῖδες, κράνη, ξίφη, δορυδρέπανα, χεῖρες σιδηραῖ. et de pedeſtribus, δρεπάνη, δορυδρέπανον, πέλεκυς ἀμφίςομος. de ruſticis autem δρέπανον, δρεπάνη, δίκελλα, ἄμη. Ex quo intelligi poteſt, eos, qui in lexicis græcis δορυδρέπανα falces præacutas muralium falciũ ſimiles ex Cæſare interpretati ſunt, recte feciſſe, cõtra, atque iidem illi eodem loco admonent, qui & in lexicis, Ruralium, reponendum putant, neque intelligunt, Rurale, uerbum Cæſari, ac bonis Latinis auctoribus prorſus inauditũ, murale contra frequens eſſe. Dixit enim idem Cæſar pila muralia, & Plinius libro VII machinam muralem. & Virgilius libro XI. Murali concita nunquam Tormento ſic ſaxa fremunt. Hæc tum ego ad uerbum. Ad quæ nunc ille, timidius aliquanto, quam ſolet, &, ut mihi uidetur, paululum mẽte, atque animo perturba
„ tus, Ratio me impulit hæc, inquit, ut crederem talem lectionem
„ non eſſe contemnendam, quòd uidebam longuriis præfigi illas
„ falces, de quibus loquitur, cum murales trabibus annecterentur. Egregiè. quaſi uero dicat Cæſar murales ipſas met falces adhibitas eſſe, non autem falces non abſimili forma muralium falcium. & quaſi, cum murales trabibus infixæ ad muros admouerentur, eædem, ſi ad alium uſum, ut tum ad funes antemnarum incidẽdos, aduocarentur, non etiã infigi longuriis poſſent.
„ Addit deinde: Præterea, quòd animaduertebam, præacutas à
„ Cæſare appellari, quod ad incidendum ſpectat, cum talem uſum
„ non præſtarent murales falces. Ad quod dico, muralem falcem præacutam neceſſario fuiſſe; neq; enim ad extrahendos adunco roſtro lapides murum penetrare ſi obtuſa, non præacuta fuiſſet, potuiſſet. Sed murales ſane falces præacutæ nõ fuerint, ſi illæ nau

ticæ

ticæ falces, præterquam quod ceteris in rebus muralium falciũ erant similes, etiam præacutæ erant, non ne prærumpere funes poterant? quanquam non tam quòd præacutæ essent, funes inci debant, quàm quòd rostro curuato, & acuto essent, quo funes comprehendebant, & amputabant. Muralis autem falx, aucto re Vegetio, trabs erat adunco præfixa ferro. Adiicit deinde:
„ Huc accedit, quod Columella lib. IIII. cap. XXV rurales fal-
„ ces describit diligenter, earumq; formam talem fuisse demon-
„ strat, ut facile credi posit non absimili forma fuisse nauticas il las. Perinde quasi, cum murales, & rusticæ falces similes sint, non uerisimilius sit, Cæsarem, cum de oppugnatione nauali ageret, ab oppugnatione terrestri, quæ usitata erat, potius, quàm è re rustica similitudinem petiisse. Concludit postremo aliquan-
„ to alacrius: Quod ait Sigonius Ruralium non esse dictionem an
„ tiquam, nec ullum ex ueteribus ipsam protulisse, errat. Nam
„ Varro ea usus est in inscriptione cuiusdam sui libri. Id si nescit,
„ quærat sedulo, & inueniet, etiam me tacente. Nec uero est,
„ quod more suo excutiat aut Nizolios, aut Thesauros, aut Do-
„ letos. sic enim non inueniet. sed si inuenire non poterit, ego
„ tum demum demonstrabo locum. Rogo te Rohortelle per humanitatem, per literas, per artem emendandi tuam, per si quid carum habes in uita, ut me hoc onere quærendi liberes. nam præterquam quòd non est eius, qui neget, probare, sed eius, cui negatur, intelligere potes, me intento studio ad maiora quædam alia proparare. Tibi autem certe gratulor, quòd tam magno capite preditus es, ut Nizolios, Thesauros, Doletos, Perottos, Calepinos, & reliqua eiusmodi Latinæ linguæ monimenta omnia capite comprehensa geras, ita ut ea tibi mente, non manu excutienda sint. in quibus credo illud etiã inuenisti, quod ipse nondum in meis reperire potui, Ciceronem tempus futurũ pro præterito in oratione in toga candida usurpasse.

IN CAPVT XXIX.

Ciceronis emendatio iterum reprehensa. et de rogatore centuriarum, & ratione renunciandi.

ADEM ratione emendationem eius alteram ex II lib. Ciceronis de oratore aliàs improbaui his uerbis: Neque uero hunc locum solum, sed alterum etiam Ciceronis eadem ratione, uti ego arbitror, corruperũt. Sic enim lib. II. Annotationum cap. XI. loquuntur: Verba Ciceronis sunt libro II. de oratore, ubi agitur de salibus. Est autem ex hoc genere uetus illud, quod aiunt Maluginensem illum M. Scipionem, cum ex centuria sua renunciaret Acidinum consulem, præcoq; dixisset: dic de L. Manlio: uirum bonum, inquit, egregiumq; ciuem arbitror. Puto igitur legẽdum: cum ex centuria sua renunciaret Acidinum præco, dixissetq; scilicet Maluginensis. Reliqua patent. Præclarus igitur Ciceronis locus erat obscurus, ac corruptus ob unum interpunctum perperam positum. Hæc illi. Ego uero ne istam quidem emendationem possum probare, quæ præclarum sensum Ciceronis non obscurare solum, sed etiam, ut dixi, corrumpere uideatur. quem si explicuero, tum eos quoque in meam sententiam uenturos esse confido. Est igitur hic sensus. M. Scipio Maluginensis ex sua centuria consulem designatum L. Manlium Acidinum renunciaturus, præconi, qui clara uoce populo eum ipsum designatum à sua centuria declararet, præiuit his uerbis: ACIDINVS CONSVL. tum præco peritus moris Maluginensem admonuit, L. MANLIVM ab eo omitti, & L. Manlium Acidinum dicendum esse demonstrauit, inquiens: DIC DE L. MANLIO. Tum Maluginensis ad uerbum, non ad sententiam spectans, uirum bonum, inquit, egregiumq; ciuem esse arbitror. Quod si, ut illi faciendum esse censent, legamus, cum multa alia incommoda consequentur, tum illud unum grauissimum,

quod

quòd dictū ipsum à Maluginensi ad præconem necessario transferendum erit contra sententiam Ciceronis, qui dixit, hoc M. Scipionem Maluginensem dixisse. Nam si præco renunciat Acidinum consulem, Maluginensis autem eum corrigit, inquiens: Dic de L. Manlio, profecto, quæ subsequentur uerba, præconis erunt. id est, uirum bonum esse arbitror. in quibus uis tota dicti consistit. quo sensu nihil esse alienius potest. Ad quæ ille nūc demū summisse respondet hoc modo. primum præconum fuisse, non senatorum, ut quem quæque cēturia fecisset consulem, renunciarent. deinde nullum illud incōmodum, quod dixi, consequi. De incommodo primum dicam, de quo ille ita: Existimat Sigonius, si ita ea uerba, ut ego ante interpunxi, legantur, consequi hoc, quod maxime absurdum uidetur, ut dictum illud, quod laudat tantopere Cicero, attribuatur præconi, non Maluginensi. Ego id non uideo, quomodo cōsequi possit. Nam inquit Cicero, Cum præco renunciaret Acidinum consulem, dixissetq; Maluginensi, (sic uerba dictabat ipsi præconi) Dic de L. Manlio, & quæ sequuntur. Sic patet illud dictum non attribui præconi, quod consequitur, uirum bonum arbitror, & ciuem egregium, sed ipsi Maluginensi. Ad hæc tibi respondeo Robortelle; primum, bona fide tibi mecum agendum esse. nam cum in annotationibus scripseris, dixissetq; scilicet Maluginensis. nunc ais, Maluginensi. uerba tua hæc sunt: Quod cum ita se habeat, uideo in superiore loco Ciceronis à me prolato ex lib. II. de oratore contraria iis asseri. nam ait M. Scipionem Maluginensem renunciasse, & mox præconem correxisse, quasi uero præco dictaret Maluginensi. puto igitur legendum: Cum ex centuria sua renunciaret Acidinum consulem præco, dixissetq; scilicet Maluginensis. Cum ergo tum Maluginensis scripseris, nunc Maluginensi reponis. credis .n. æquū esse, ut quam potestatem in omnia auctorum ueterum scripta tibi dedimus, eandem uel multo etiam maiorem in tua demus. quod non est ita. immo uero quāto intemperantius in aliena te inuasisse uidemus, tanto te magis à tuis abstinere uolumus. Sed fac te ita scripsisse, aut fac tibi licere librum tuum editum, posteaquam admonitus sis, emendare, non ne fœditatem etiam huius sensus attendis? M. Scipio Maluginensis, cnm præco renunciaret ex centuria

ſua Acidinum conſulem, & dixiſſet, ſcilicet Maluginenſi, Dic de L. Manlio. Virum bonum, inquit, & ciuem egregium eſſe arbitror. Quid enim erat neceſſe præconi, ſi iam renunciabat Acidinum, ut admoneret Maluginenſem, ut ſibi L. Manlium præſcriberet? ad quem enim pertinet renunciatio? ſi ad Maluginenſem, cur non ais, cum renunciaret Acidinum conſulem Maluginenſis, ut ego dico? ſi ad præconem, cur uis Maluginenſem quaſi renunciantem dictare præconi nomina conſulis deſignati? non ne uides, te in meam ſententiam nolentem reuolui? Dixi de incommodis, nunc ad cauſſam uenio, qua ſe inductum eſſe ad hanc lectionem ait, his uerbis: Vt ſic interpungerem, ea
„ ſum ratione adductus, quòd præcones olim conſules, & prætores, alioſq; qui magiſtratum eſſent adepti, in comitiis renunciare ſoliti erant, ipſorumq; hoc erat munus, ut illic comprobatum fuit à me auctoritate Ciceronis in or. contra Rullum. idipſum etiam oſtendit Cice. in or. in Verrem VII. his uerbis. Tu cũ prætor renunciatus eſſes, non ipſa præconis uoce excitatus es, qui te toties iuniorum, ſeniorumq; centuriis illo honore affici pronunciauit. & in Annotationibus ait: Non ſenatores, uerum præcones renunciabant conſules deſignatos in ſingulis centuriis. Ex his eius uerbis hoc colligere poſſumus, ipſum, ut eſt homo minime pertinax, ſi docuero etiam ſenatores in centuriis renunciaſſe, ſe hunc locũ nõ intellexiſſe, atq; turpiſsime corrupiſſe daturũ. Diſcat igitur, quãdo ei, ut uideo, opus eſt. Erant enim in comitiis maxime centuriatis eorum, qui renunciabant, tria genera, rogatores centuriarum, præcones, & rogatores comitiorum. De præconibus confitetur. De centuriarum, & comitiorum rogatoribus probabo * Cicero libr. II. de natura deorum: Augurum diſciplinam P. Scipione, & C. Figulo cõſulibus res ipſa probauit. quos cum Ti. Cracchus conſul iterum crearet, primus rogatorum, ut eos retulit, ibidem eſt repente mortuus. Gracchus, cum comitia nihilominus peregiſſet, remq; illam in religionem populo ueniſſe ſentiret, ad ſenatum retulit, ſenatus quos ad ſoleret referendum cenſuit, aruſpices introducti reſponderunt, non fuiſſe iuſtum comitiorum rogatorem. Tum Gracchus incenſus ira. ita ne uero? ego non iuſtus, qui & conſul rogaui, & augur, & auſpicato. & de
eadem

eadem re in ſecundo de Diuinatione: At aruſpices diuini, quos cum Ti. Gracchus propter mortem repentinam eius, qui in prærogatiua referenda ſubito concidiſſet, in ſenatum introduxiſſet, non iuſtum rogatorem comitiorum dicerent: primum uide, ne in eum dixerit, qui rogator centuriæ fuiſſet, is enim erat mortuus. Hi duo loci ſatis oſtendunt, alium fuiſſe rogatorem centuriæ referendæ à rogatore comitiorum. qui autem centuriæ rogator erat, eum certe præconem non appellauit. fuiſſe autem multos centuriarum rogatores, cum illud uerbum indicat, primus rogatorum, tum ea quæ ſunt in or. poſt reditum, ad ſenatores, quos comitiis ſuis centuriatis, quorum rogator P. Lentulus conſul fuit, rogatores uocat, ita: Quando illa dignitate rogatores, diribitores, cuſtodesq; uidiſtis? & in Piſonem: Hoc certe uideo, quod indicant tabulæ publicæ, uos rogatores, uos diſtributores, uos cuſtodes fuiſſe. Ex his intelligi poteſt, cuique centuriæ è principibus aliquem præfuiſſe, qui rogaret centuriam, & eius ſententiam renunciaret, id eſt, quem illa conſulem declaraſſet, præconi dictaret. Cum ergo Maluginenſis centuriæ ſuæ rogator eſſet, (inquit Cicero,) atq; Acidinum conſulem renunciaret, ut deinde à centuriæ præcone clariore uoce populo uniuerſo uoluntas eius centuriæ demonſtraretur, præco dixit: dic de L. Manlio. ille quaſi non de renunciatione, ſed de L. Manlii moribus interrogatus eſſet, reſpondit. uirum bonum, egregiumq; ciuem eſſe arbitror. Sed attendite Robortellianum artificium. Ille cum ſe nutantem in hac emendatione probanda ſentiret, ut ab ea re aliò cogitationes noſtras, menteſq; traduceret, concludit. Hæc mihi tum
„ uenerunt in mentem, cum illa ſcripſi, quæ cum non uideat
„ Sigonius, quo ſpectent, quomodoq; ſint accipienda, nugatur
„ præter rem. Illud potius erat explicandum, quod ſpectat ad
„ rem, illud dictum Maluginenſis, Virum bonum arbitror, &
„ ciuem egregiũ ex antiqua conſuetudine prolatum. Erat enim
„ mos in comitiis exquirere ſententiam primorum ciuium de
„ candidatis, ut cum populus audiret, quid illi ſentirent, ſuo ſuf-
„ fragio eos crearet conſules, quos laudari uideret ab opti-
„ mis uiris. ut Cic. libro III. de legibus: Non ne uides ſi ambitus
„ ſileat, quæri in ſuffragiis, quid oprimi uiri ſentiant. Ego Robor

telle non uidi, quo spectaret illa uox Maluginensis? ego non intellexi, ex tua expositione aliud Ciceronis, quam ipse uoluisset, dictum efferri? ego tum tibi præter rem nugatus uideor, cum te nimis exagitaui? ego ne consuetudinem de candidatis interrogandi exponere, cum in te dicerem, debui? ego ne id, quod nō à me, sed à te docendū fuerat, prætermisi? o artificium rhetoris infinitum. Hic est, qui extinctam iampridem Italicarum literarum gloriam excitat, & nobis rudibus rationem defensionis hanc præclaram ostendit, ut ubi nihil dicere possumus, auditorem à proposita quæstione ad aliam cum aduersarii aliqua increpatione uerisimili transferamus, atque ex eius imprudentis manibus elabamur. Non es elapsus Robortelle. te teneo nutantem, ac titubantem, ac nihil in hoc genere scire iam confitentem audio.

IN IDEM CAPVT.

Emendatio Ciceronis altera iterum reprehensa. De M. Scipione Maluginensi.

EODEM in loco corrigit M. Scipionem Maluginensem, & M. Cæpionem reponit. quam eius emendationem alias improbaui his uerbis: Pergunt iidem eodem loco: Sed multum etiam me torquet quiddam in his nominibus M. SCIPIONEM MALVGINENSEM. Nam nusquam inuenio, Scipionem tanquam familiæ nomen poni, sed pro cognomine. Scio equidem per librariorum errorem sæpe Scipionem legi pro Cæpionem. quare crediderim, hoc etiam loco non Scipionem, sed Cæpionem legi debere. Ratio, qua impellor, est hæc. Scio Q. Seruilium Maluginensem sæpe à Liuio nominari in libris primæ Decados, quo tempore Romæ creabantur tribuni militares. Scio quoque Seruilios cognomen habuisse Cæpionum, ut facile possim affirmare, hic esse legendum M. Cæpionem Maluginensem. Ne hæc quidem inquam ipse satis probo. Nam quod aiunt, Liuium sæpe Q. Seruilium

Malu-

Maluginensem nominare, non est ita. Semel enim tantum lib.
V. ann. CCLXXII nominat P. Seruilium Maluginensem, men
dose, pro Ser. Cornelium Maluginensem, ut in scholiis Liuia-
nis ostendi, cum aliis testimoniis, tum quòd eo anno Diodorus
pro eo tribunum militum cōsulari potestate edit σέρβιον κορνήλιον
μαλούγινα. Maluginensem autem fuisse cognomē non Seruilio-
rum, Sed Corneliorum, perinde atque Scipionum, apparet ex
L. M. P. & Ser. Corneliis Maluginensibus, qui aut consules, aut
tribuni militum, aut censores fuisse à Liuio sæpe traduntur.
quod cognomen aliquot etiam ex Corneliis retinuisse, postquā
alia cognomina inuenissent, cum hic locus indicat, in quo est
M. Scipio Maluginensis, tū annus DCCLXXII in fastis Capito
linis, ubi est Ser. Cornelius Cn. F. Cn. N. Lentulus Maluginēsis.
ut omnino Scipionem, non Cæpionem legendum esse, contra
quàm illi censent, esse existimē. Ad hæc ille, quàm timide, quàm
diffidenter, quā fracto, ac prope abiecto animo dii immortales?
,, Quod spectat ad Cæpionis Maluginensis nomen, si mihi pro
,, bare uolueris legendum, esse Scipionem Maluginensem, osten-
,, dere debebis, an cognomen Scipionis & Maluginensis coniun
,, cta reperiantur. quod non ostendes, opinor, unquam. nam e-
,, sto. Cornelii dicti sunt Maluginenses, sed non ii, qui Scipio-
,, nes. Tu hoc ostende, si potes. nam cum de aliis rebus loque-
,, ris, nugaris præter rem. Itidem ostende, si forte legisti aliquan
,, do, an prænomen M. Scipionibus unquam fuerit inditum. Tum
,, demum ego adducar, ut credam, ibi apud Ciceronem esse le-
,, gendum M. Scipionem Maluginensem. & paulo post: Significa-
,, re uolui duo hæc cognomina Scipio Maluginensis nunquam cō-
,, iuncta legi apud ueteres, quod tu demonstrabis, si poteris. Tù
igitur Robortelle, qui dixisti Liuium sæpe Q. Seruilium Malu-
ginensem nominare, tibi negatum non probas, à me, ut osten-
dam cognomen Maluginensis, & Scipionis olim coniuncta fuis
se, & Cornelios Scipiones Marci prænomine usos esse conten
dis? Hoc autem si ostendero, quod tu nullo modo fieri posse
putas, te mihi de hoc loco à te turpissime deprauato concessu
rum confiteris? maximum rem tuam in discrimen adduxisti
Robortelle, ne hac re probata tibi te rudem esse antiquitatis
R. necessario confitendum sit. non fuit hoc prudentiæ, non
fuit

fuit hoc calliditatis tuæ, ut mecum cominus pugnares. nam te profecto grauē scilicet hominem leuis supplantabo. negas inquam inueniri posse M. Scipionem Maluginensem? probo non solum inueniri aliquem, sed eum ipsum, quem Cicero intellexit. is autem triennio, postquam Acidinus à se renunciatus fuerat, prætor fuit. de quo sic Liuius in anni DLXXVII rebus exponendis, Petellio & Scipione consulibus: Prætores facti M. Popillius Lænas, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio. et post: M. Scipio Maluginensis prætor Hispaniam ulteriorem sortitus est. et post: Insignes notæ fuerunt M. Cornelii Scipionis Maluginensis, qui biennio ante prætor in Hispania fuerat. Quid ais Robortelle? potes ne certioribus à me argumentis refutari? potes ne melioribus auctoribus reprehendi? potes ne propinquioribus temporibus coargui? potes ne te Liuium, quē ais correxisse, legisse fateri? potes ne te tuo testimonio, atque iudicio in hoc certamine superatum esse inficiari? nimis urgeo. Sudare mihi uideris. nec mirum, Sextili mense. quidlibet per me facias licet, modo ne hæc Liuiana loca tua illa emendationum fœditate contamines. neque enim aliud tibi reliquum perfugii uideo. Sed pergamus ad alia. nam cetera, ut iam nimis leuia, prætermitto.

IN CAPVT XXX. XXXI. XXXII. XXXIII.

QVAE capite XXX usque ad XXXIII ab eo disputantur, ea ad disputationem de R. nominibus petinent, atque propterea à me in secundum librum, ut superiora, confutanda reiiciuntur.

Quid ſit diribere, & dirimere ſuffragia. et errores in iis ſublati. et loci Ciceronis, Varronis, & Lucani indicati, atque integritati reſtituti.

ED quoniam centuriarum, & comitiorum feci mentionem. atque antiquam in ea re renouaui conſuetudinem, placet etiam de ſuffragiis neſcio quid dicere, in quo uideo hucuſque multos, ne dicam omnes, erraſſe. Hoc eſt, quid ſit diribere ſuffragia. Locos afferam, quibus hac de re mentio fit. Cicero in Piſonem: An expectem, dum de te quinque, & ſeptuaginta tabellæ diripiantur. et lib. III. ad Q. Fratrem: Caluinus aperte abſoluit, & Cato. Is diruptis tabellis, de circulo ſe ſubduxit. et pro Plancio: Nihil iam eſt, quod populo ſupplicetur, nihil quod diremptio, nihil, quod ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorum. et Varro lib. III: Comitiis ædiliciis, cum ego, atque Axius ſenator tribulis ſuffragium tuliſſemus, & candidato, cui ſtudebamus, uellemus eſſe præſto, cum domum rediret, Axius mihi, dum dirimuntur, inquit, ſuffragia, uis potius uillæ publicæ utamur umbra? Hos loco omnes uitioſos eſſe primus, ut opinor, ſcripſit Hieronymus Ferrarius in ſcholiis in Philippicas Ciceronis. et pro diripiantur, diribeantur, pro diruptis, diribitis, pro diremptio, diribitio, pro dirimuntur, diribentur reponendum cenſuit. Hunc deinde omnes ſequuti ſunt, proxime autem Nicolaus Grucchius in eo libro, quem ſcripſit de comitiis. mouet eos, quòd diribitores apud Ciceronem legunt. quos Ferrarius interpretatur, non diuiſores, ſed qui ſuffragia lata diribebant, numerumq́; inibant. Grucchius autem pro diuiſoribus accipit, à diribendis, id eſt diſtribuendis tabellis. et recte. Nam quos Cicero, in oratione poſt reditum in ſenatu, diribitores uocat, eoſdem in Piſoniana diſtributores appellat. Quare ut aſſentior

Grucchio de ſignificatione diribitoris, Ferrario uero de eorum, quos protuli, locorum ſententia, ſic ab utroque de germana eorum locorum lectione diſsideo. eſt autem intelligendum duas loquendi fuiſſe formulas, unam diribere ſuffragia, unde diribitores, alteram dirimere; illud eſſe diſtribuere, hoc dinumerare. locos autem citatos de dinumeratione eſſe accipiendos, atque apud Varronem legi ſyncere, dum ſuffragia diri-muntur, & in Planciana diremptionem, in epiſtola uero pro diruptis, diremptis, eſſe reponendum. Nam fuiſſe talem apud antiquos loquendi rationem indicat Lucanus, ubi de comitiis Cæſaris dictatoris ſimulatis loquitur.

Fingit ſolennia campus.
Et non admiſſæ dirimit ſuffragia plebis.
Decantatque tribus, & uana uerſat in urna.

Cum ergo ex Lucano lectio integra appareat, hinc & apud Varronem, & in Planciana ueterem lectionem retinebimus, in epiſtola uero eam locutionem reſtituemus. Nam diremptis tabellis, id eſt, dinumeratis, ait Catonem iudicem ſe de circulo ſubduxiſſe, & primum Gabinium abſolutum Pompeio nunciaſſe. in Planciana uero præponit candidatorum ſupplicationem, quæ ante lata ſuffragia fiebat populo, deinde ſubiicit diremptionem, id eſt diſtinctionem ſuffragiorum, quibus quiſq; magiſtratus lectus eſt, & repulſus, tum ſupplicationem magiſtratuum ante renunciationem, extremo renunciationem ipſam. quam conſuetudinem demonſtrauit in principio orationis pro Murena ita: Quæ præcatus ſum à diis immortalibus iudices more, inſtitutoq; maiorum illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis L. Murenam conſulem renunciaui, ut ea res mihi, magiſtratuiq; meo, populo, plebiq; R. bene ac feliciter eueniret. Locus Piſonianæ, ſi literarum ſimilitudinem ſpectes, poſtulat magis, ut legas pro diripiantur, diribeantur, quàm dirimantur. & ſententia etiam eam lectionem non reſpuit. minatur enim Piſoni, futurum iudicium, & ait: an expectem, dum de te quinq; & ſeptuaginta tabellæ diribeãtur, i. iudicibus diſtribuantur, ut te condemnent? Ita factum eſt, ut lingua Latina ignoto dicendi genere aucta, & loci hi, qui uitioſe correcti fuerant, reſtituti, & germana harum locutionum uis patefacta ſit.

Mea

MEA ADVERSVS HENRICVM GLAREANVM

In Liuiana annorum ſumma conſtituenda opinio defenſa. et ut ille ſine cauſſa in ea re me inhumanitatis arguerit.

VM hæc hactenus ſcripſiſſem, perlata eſt ad me epiſtola quædam ab Henrico Glareano, uiro eruditiſsimo, ut index præſeferebat, ad Ioannem Heruagium iam ante biennium miſſa: in qua ille queritur, ſe à me inhumanius, quàm ſumma ſua erga T. Liuium ferrent merita, in ſuis refellendis ſententiis, in meis Liuianis ſcholiis eſſe tractatum. ceterum non diſsimulat, me quibus in rebus à ſuo diſſenſerim iudicio, non iniuſte admodum diſſenſiſſe, ſeq́;, ſi ad corrigendam antiquitatem ea Græcorum librorum, quibus ego hoc feliciori ſæculo abundaui, ſibi quondam ſubſidia ſuppetiſſent, nõ minora fuiſſe facile præſtiturũ. unũ eſſe, in quo me ſecũ diſcrepantem eſſe moleſte audiat, quòd ipſe ſummam annorum Liuianam à ſe collectam non approbarim. Quare, quanquam ego hanc epiſtolam intelligo Glareano ipſo inſciente diuulgatam fuiſſe, tamen, quoniam ea ſtudioſe à multis legitur, & ſingulari Glareani auctoritate, acerrimum quaſi telum quoddam aduerſus me ab inuidis meis, quorum impulſu edita eſt, eſſe exiſtimatur; faciendum mihi eſſe ſtatui, ut ei hoc loco reſponderem, quàm planiſsime, & quàm leniſsime poſſem; non, ut Glareanum doctiſsimum uirum, quem mihi ſemper, quem omnibus huius memoriæ hominibus antepoſui, oppugnarẽ, ſed ut ſententiã meã contra tanti uiri opes in Liuiana antiquitate tractanda munirem. Me igitur illud ſolicitum in primis habet, quòd, quem ſtudiorum communione, atque earundem quaſi cogitationum ſocietate mihi maxime deuinxiſſe arbitrabar, eũdem à me uel eo ipſo nomine abalienatum eſſe intelligo. perinde enim ille me ſecum diſſenſiſſe conqueritur, quaſi ea harum literarum,

ſtudiorumq; ratio ſit, ut qui ſecundo loco ad ſcribendum ſe contulerit, is ab illis, qui ante ſe ſcripſerint, diſsidere aut ulla ratione non debeat, aut certe ſine aliena offenſione non poſſit; aut, cum Glareanus ipſe Sabellici, Vallæ, Rhenani, Haloandri iudicium, auctoritatemque contempſerit, Sigonium omnes Glareani ſententias approbare, nulla eius decreta reſpuere in Liuiana hiſtoria conſtituenda decuerit. Quod ipſum tamẽ à me modeſtiſsime eſſe factum, illud argumento eſt, uel quòd ſæpe cũ eo ita ſenſi, ut eum laudarim, uel ita diſſenſi, ut non uituperarim. Itaq;, cur eo me ille nomine tam uehementer accuſet, ſatis mirari non poſſum. age enim. Polybii ille, Dionyſii, Dionis, Appiani, aliorumq; Græcorum auctorum inopia uitioſos ſæpe ſe Liuii locos non poſſe ex ſententia reſtituere querebatur. cur ego, qui libros illos legi, anxias illius dubitationes eximere, ac melioribus quaſi auſpiciis, quod ille aſſequi ſe poſſe negauit, præſtare non debui? memoria præterea ille nutante multis in locis titubare, atque hæſitare uidebatur; num ego iccirco ueteribus annaliũ monimentis memoria repetitis, ſcrupulum, quem ille nobis iniecerat, euellere ex animo ſtudioſæ iuuentutis non debui? Nominum denique Romanorum rationem difficillimam ille, atque impeditiſsimam eſſe ſibi perſuaſerat, ſcilicet, quòd ea ipſe adiumenta, quæ ſunt ad hanc quæſtionem tractandam accommodata, deſideraret; an propterea ego, qui lapides Capitolinos, quibus in hoc genere nihil eſſe melius poteſt, ſuppleui, in tanta re conſtituenda eos præterire, aut abiicere debui? At, inquit, ille: Clamat Sigonius, me non legiſſe Stephanum, non legiſſe Priſcianum. quem ego coniicio me legiſſe, antequam ille naſceretur. potuiſſet, ſi quid pudoris in eo eſſet, modeſte dicere, Glareanus non animaduertit, quod apud Priſcianum eſt, uel quod Stephanus ſcribit. quod equidem moleſte non tuliſſem. nihil enim offendor candida admonitione. Cui ego reſpondeo, Fieri quidem potuiſſe, ut ille, ſi uere, ut audio, annos iam octoginta natus eſt, Priſcianum, & ceteros, multo ante, quàm ego in hanc lucem prodirem, perlegerit, at tum cum illa ſcribebat, locum tamen memoria non tenuerit. me uero, cum ad eius contumeliam nihil, ad ſtudioſorum utilitatem omnia compararem, inter hanc, atque illam dicendi formam non multum intereſſe exiſtimaſſe.

Sed quondam, quæ ſcripſi, ea ne ulla quidem in parte ab eo reprehendi animaduerti, reliqua omittam omnia, ad illud tantum, in quo ipſe ſe mecum diſcordare ait, accedam; non ut probabilem ſummo iudicio præditi uiri coniecturam euertam, ſed ut meam ſententiam contra tanti, ut dixi, uiri auctoritatem defendam. uerba eius hæc ſunt: „ Riſi maxime, cum mecum „ uelut expoſtulat, quandoquidem Chronologiam ad Liuianam „ hiſtoriam, atque adeo Romanam illuſtrandam deſumpſiſſe me „ dixerim, cur duos annos poſt CCLXIII ab urbe condita non „ omiſerim. quos Liuius conſulto, ut aſſerit Sigonius, prætermi„ſit. ad hoc ego ingenue, ut res eſt, dico. cum uiderem libra„riorum uitio annum CCXLVIII ab V.C. temere omiſſum, quod „ & Sigonius fatetur, putabam & hoſce eodem modo incuria „ temporum prætermiſſos, & adhuc ſum in ea opinione. Nunc demum intelligo Robortelle, quid ſit, quòd & hos tu conſules librariorum uitio, non Liuii conſilio eſſe præteritos affirmaris. ſcilicet Glareanum auctorem ſequutus es, cuius etiam epiſtolam hanc te dicere audio, ad te potiſsimum eſſe ex Germania ab Heruagio miſſam. Itaque iam nunc mirari deſino, unde tua iſta repentina ſapientia nata ſit, qui per te aliquid aliquando dixeris. Qua de re etſi ſatis multa ſupra dixi, cum in te diſputaui, non omittam tamen, quin aliquid hoc etiam loco adiungam, ut hanc potiſsimum tibi huius epiſtolæ auctori gratiam referam. Quid igitur inquit Robortellus, aut is, quem ipſe ſequitur, Glareanus? Poſt Sempronium, & Minucium conſules in Chronologia Liuiana bini conſules debent poni, Sulpicius cum Larcio, & cum Pinario Iulius. cur? quia Dionyſius eos conſules apponit. Hic ego dico annos Liuianos ex Liuio, non ex Dionyſio eſſe colligendos, apud Liuium autem nullam eorum conſulum mentionem fieri. reſpondent, eos imprudentibus librariis è Liuianis annalibus excidiſſe. unde autem hoc colligant, nihil afferunt. non enim librorum ſcriptorum auctoritatem opponunt, non loci alterius firmamento nituntur. immo potius hoc poſito Liuio aduerſantur. Etenim Glareanus his duobus interiectis annis cogitur Xuiros conſulares in annum trecenteſimũ tertium conferre, tribunos militares in annum trecenteſimum undecimum. cum tamen Liuius diſerte illos iniſſe dicat anno trecenteſimo altero, hos anno trecenteſimo decimo. ex quo fit, ut alter ſit tertius, & deci-

mus ſit undecimus. quo incommodo cum ipſe ſe urgeri uideat, addit, de uno anno ſe cum nemine certaturum. neque intelligit hunc annum eſſe illum, quem mihi propoſui inueniendum, ne Liuiana annorum deſcriptio titubaret. Robortellus autem ne hoc incommodo premeretur, primos conſules iniſſe dixit anno ab V. C. CCXLIIII, nec animaduertit Liuium, & Dionyſium aperte, ut ſupra oſtendi, ſcripſiſſe conſules primos iniſſe anno CCXLV. quod etiam recte docuit Glareanus, à quo miror Robortellum auſum fuiſſe recedere. Vterque autem hac opinione in eum ſcopulum incidit, quòd, cum dicat Liuius tribunos plebis decem creatos eſſe Q. Minucio, C. Horatio cos. anno triceſimo, poſt primos quinque, qui creati ſunt, A. Virginio, T. Vetuſio conſulibus, anno CCLX, coguntur aduerſus omnium librorum auctoritatem ex coniectura corrigere, triceſimo octauo. Cum igitur illi nulla ratione adducti hoc faciant, ego eorum ſententiam approbabo? non hercule. quid enim roboris habet hoc argumentum? Hos conſules edit Dionyſius, ergo apud Liuium reponendi ſunt.

Primum enim quæro. an hoc nouum eſſe exiſtimas, duos conſulatus ab uno ſcriptore præteriri, qui ab altero numerētur? nō certe. Hoc enim etiam à Piſone factum teſtatur Liu. lib. IX, his uerbis: Hos conſules Piſo Q. Fabio, & P. Decio ſuggerit, biennio exempto, quo Claudium, Volumniumq́;, & Cornelium cū Marcio conſules factos tradidimus. memoria ne fugerit in annalibus digerendis, an conſulto binos conſules falſos ratus trāſcendat, incertum eſt. Atque idem etiam indicant Diodori annales, qui, ſi cum aliis comparentur, multos ſæpe prodere conſulatus, quos alii tranſcendāt, multos præterire, quos alii profiteantur, inuenientur. declarat denique Caſsiodorus, quem apparet, quos conſulatus præterit, non librariorum culpa, ſed de induſtria prætermittere. nimirum, quòd talem annorum ſeriem ii annales, unde ſuos ipſe conſulum faſtos cōpilauit, ediderint.

Si ergo fieri poteſt, ut binos conſules, quos Dionyſius profitetur, Liuius præterierit, ueſtigemus nunc ex uerbis ipſis Liuii, utrum librariorum, an Liuii culpa præteritos eos eſſe probandum ſit. Ac primum quidem illud ſatis liquet, ex ſequentibus Liuianis annorum numeris, Liuium horum duorum annorum rationem non habuiſſe, cum Q. Minucio, C. Horatio cos. ut dixi, tribunos pl. decem factos dicat, anno triceſimo ſex

to

to post primos, qui facti sunt A. Virginio, T. Vetusio cos. anno CCLX. præterea, quòd idem Xuiros inisse scribat anno altero & trecentesimo ab urbe condita, qui est, ut ego ostendi, trecentesimus primus. Ne mireris autem, X uiros in annum CCCI coniici, cum in fastis Capitolinis in CCCII incurrant, sic habeto, Orosium eos in CCC contulisse, cum dixit: Ipso trecentesimo anno, hoc est olympiade nonagesima quinta potestas consulum Xuiris tradita est; Dionysium autem, ut recte subduxit Glareanus, in trecentesimum tertium. Adde etiam Cassiodorum, quē satis constat & hos consules consulto præteriisse, atque ex Liuiana historia fastos suos consulares concinnasse. Nam nisi Cassiodorum sequaris, nunquam Liuianos ipsos numeros omnes incolumes conseruabis.

Ex his satis perspici consilium Liuii potest. nunc uideamus an ulla ratione fieri potuerit, ut librariorum culpa horum consulum nomina interierint. & locus ne sit apud Liuium ullus, ubi reponi illi consules ex ingenio possint. Primum igitur dico, mirabile uideri, nuda nomina binorum deinceps consulum ex historia, reliqua manente sententia, excidisse; deinde addo, nihil ex eius historia desiderari; quæq; Dionysius in quatuor annos distribuit, ea in duos Liuium contulisse; tum uero illud etiam adiungo, in hac historia narranda non omnino Dionysium cum Liuio consentire. unde probabile coniectura sit, etiam in annis supplendis, & eximendis inter eos cōtrouersiam esse. Exponam primum res per consulatus ex Dionysii sententia gestas, deinde ex Liuii.

An. CCLXIII. Sempronio, & Minucio consulibus.

In summa annonæ caritate frumentum aduehitur. Coriolanus auctor est, ne plebi diuidatur. plebs ira accensa Coriolanum multat exilio.

Anno CCLXIIII. Sulpicio, & Larcio cos.

Portenta, pestilentia narrantur. T. Latinius è plebe homo in senatum debilis delatus somnium de instaurandis ludis exponit.

Anno CCLXV. Iulio, & Pinario cos.

Coriolanus Atium Tullum in Volscis adit. arma capienda persuadet. Legati Volscorum Romam de bello mittuntur. Bellum à Volscis decernitur. Atius, & Coriolanus duces leguntur. Coriolanus facta in fines Romanos impressione Circeios Romanam coloniam capit, Romæ omnia ad bellum comparantur.

tur. Sed ante exit annus, quam in aciem exercitus adducatur.

Anno CCLXVI. Furio, & Nautio cos.

Aequi ad Volſcos deficiunt. Coriolanus agrum R. populatur. Tolerinos, Bolanos, Lauicanos, Pedanos, Corbionem, Bouillas, Pedum in poteſtatem redigit. Romam propius accedit. Legatis, qui de pace miſsi erant, reuerſis uxor demum cum matre mittuntur. Hoc modo Dionyſius, Liuius aũt hoc.

Anno CCLXIII. Minucio, & Sempronio cos.

Frumentum aduectum ne plebi diuidatur, contendit Coriolanus, atque à plebe in exilium agitur. Is in Volſcos abiens parat bellum. Latinius in ſenatum delatus ſomnium de ludis inſtaurandis exponit. Volſci, qui ad ludos uenerant, arte Atii Tulli, urbe eiiciuntur. ea contumelia accepta Tulli conſilio bellum indicitur. Coriolanus dux belli lectus Circeios, Satricum, Longulam, Poluſcam, Coriolos, Lauinium, Corbionem, Pedum inuadit, inde agrum Romanum populatur.

Anno CCLXIIII. Furio, & Nautio cos.

In ſumma ciuitatis trepidatione urbs cuſtoditur. legati de pace ad Coriolanũ primum, deinde cũ uxore mater mittuntur.

Ex his apparet, uariari inter hos auctores in cauſſa belli aperienda. nihil enim Dionyſius ait de contumelia Volſcis Romæ illata, tum cum urbe eiecti ſunt, nihil de ludis inſtauratis. Liuium autem ita rem cum re continuate uidemus, ut ne ſuſpicari quidem poſsimus, nomina ipſa conſulum excidiſſe. exempli gratia, Coriolanum Dionyſius uno anno in exilium actum ait, altero Latinium ſomnium expoſuiſſe ſenatui. quas duas res inter ſe copulat Liuius hoc modo: Damnatus abſens in Volſcos abiit. Venientem Volſci benigne excepere. Hoſpitio utebatur Atii Tulli. longe is princeps Volſci nominis erat, Romanisq; ſemper infeſtus. Ita cum alterum uetus odium, alterum ira recens ſtimularet, cõſilia cõferunt de bello Romano. haud facile credebant, plebem ſuam impelli poſſe, ut toties infeliciter tentata arma caperet. arte agendum in exoleto iam uetuſtate odio, ut recenti aliqua ira exacerbarentur animi. Ludi ex inſtauratione Magni parabantur. Inſtaurandis hæc cauſſa fuerat ludis. inde ut in ſenatum Latinius delatus ſomnium de inſtaurandis ludis narrauerit, ut ludi inſtaurati ſint, ut Volſci ad ludos uenerint, ut arte Tulli urbe pulſi, ut ad arma capienda impulſi ſint, ut Coriolanus dux electus non Circeios ſolum, ſed

reliqua

reliqua etiam oppida ceperit, ita continenter narrat, ut locum nullum, quo amissos consules restituas, excogitare queas. quid plura? Dionysius in unum annum captos Circeios ait, in alterum Lauicos, Pedum, & reliqua. at Liuius ita loquitur, ut uno anno hæc omnia gesta uideantur: Circeios profectus, inquit, primum colonos inde Romanos expulit. inde in Latinam uiam transuersis tramitibus transgressus, Satricum, Longulam, Polusçam, & cetera oppida cepit. Adde, quòd Dionysius in consulatum Furii, & Nautii expugnationem horum oppidorum coniicit, Liuius urbis tantum trepidationem, & legatorũ uxorisq; cum matre deprecationẽ refert. Si ergo uarietas annalium in rebus gestis dispensandis, & caussis exponendis constat, cur non potest etiã in annis addendis, & omittendis existere? Plutarchus quidem etiam, & Zonaras hæc eadem omnia ita narrant, ut ea in duos tantum annos Liuium sequuti coniicere uideantur.

„ Addit Glareanus: Nullum maius in me habet telum decla-
„ mandi, quam quod nonnunquam in temporum supputatione
„ uno, aliquando duobus annis ratio nostra ab eo discrepat, cum
„ Dionysii à Liuii, & Polybii ratione in totum fere duobus annis
„ distet, quod toties in annotationibus nostris clamo. & in uno
„ anno cum nemine me certaturum ubique profiteor. Scilicet Glareanus hæc mea uerba telum appellat quæ sunt in epistola: Quoniam ad Romanam intelligendam historiam nihil tam aptum esse, quam rectam annorum, temporumq; descriptionem, iudicabam. qua in re dissidentes inter se ueteres auctores esse comperiebam, dedi etiam operam, ut, quod Glareanus ante me fecit, ne hac quidem in parte historiæ Liuianæ deessem. cuius quidem eruditissimi uiri labore facile contentus esse poteram, nisi ab eo in tota ipsa re dissensissem. Neq; enim Liuium in numerandis ab urbe condita annis eadem ratione usum, qua ceteros, esse reperiebam. Qua ille opinione ductus, dum eorum auctoritatem ad Liuianam Chronologiam conscribendam adhibuit, in eam sæpe se necessitatem induxit, ut dum aliorum numeros sequitur, omnino Liuianos aut negligere, aut immutare coactus fuerit. Quod illi profecto in ea Chronologia committendum non erat, quam ipse se Liuianæ præsertim historiæ comparare profiteretur. Quibus uerbis me usum esse profiteor, non, ut ipsum tanquam telo aliquo iugularem

rem

rem, sed ut Liuianorum annorum ueritatem indicarem, quæ uno, aut duobus illis, de quibus ait, annis neglectis, nullo modo constare potest. Addit deinde: „Tandem Sigonius ad quatuor annos deuenit, & ut Hercules Antæum prorsus conficiat, ultima illa pulchella annotatione, quæ est de anno, quando Liuius finierit historiam Romanam, ad XVII. annos me iugulat, cum sint etiam confessione mea XXVIII in quibus tamen nihil negocii est. quis enim certo scire potest, quot ediderit libros Liuius, aut quos adiicere uoluerit? Significat autem mea uerba in extremis scholiis hæc: Si historia Liuiana morte Drusi in Germania, & funere eius, (ut apparet) finita est, profecto usque ad unum DCCXLI peruenit. est enim mortuus se, & T. Quinctio cos. ut ait Dio libro LV. quem annum uocat Glareanus DCCXLV. exponit autem consules usque ad annum DCCLXXII, quia inquit usque eò Liuianam historiam peruenire, præter unum, aut alterum annum, cum in septimo, & decimo ante anno finiatur. Quæ uerba quam uim habeant confodiendi, aut iugulandi, non sentio, me certe eo tantum animo illa scripsisse scio, ut historiam Liuianam, quoad possem uel Glareani ipsius exemplo, quem mihi ab ineunte ætate imitandum proposueram, illustrarem. Quod si ille his dicendi generibus, quibus me ab eo modeste dissidere ostendo, se iugulari existimat, qui sensus eius esset, si forte cõtigisset, ut hanc quæstionem amicus meus incredibili illo suo robore argumentorũ tractaret? quoties imperitum, quoties nullo iudicio præditum ipse se appellari audisset? quibus ego nominibus non modo non Glareanum, sed ne ipsum quidem etiam Robortellum unquam affeci, quem tamen nullo pacto cum Glareano ipso esse existimo conferendum. Quamobrem tantum abest, ut ei, quòd me hac epistola asperius appellarit, ulla ratione succenseam, ut, quanquam scribi moderatius potuisse existimo, tamen cum dolori eius ignoscam, tum uero eos, qui hanc epistolam illo insciente ediderint, multo maiorẽ illi, quam mihi iniuriam fecisse putem.

Alterum pro primo in his dicendi generibus, Trecentesimo altero, quingentesimo altero, sexcentesimo altero, & uicesimo altero anno, apud Liuium accipiendum esse, iterum planius demonstratum. et Liuius in ea re à prauissimis emendationibus uindicatus.

VPRA scripsi, cum Liuius dixit, Decemuiros creatos esse trecentesimo, & altero anno ab V. C. significari anno trecentesimo primo, idq́; multis rationibus confirmaui, atque eas statim edidi. nunc quoniam audio aduersarium meum nihil illis argumentis perculsum in sua sententia permanere, atque Alterum pro primo sumptum, propè portentum esse clamare, exponam planius, atque uberius, quod sentio, non concertationis, sed ueritatis studio incitatus. Primum igitur illud positum esse uolo, quod aliter haberi non posse supra demonstraui, Capitolinam annorum summam nihil ad Liuianam pertinere; Liuianam autem nonnisi ex uerbis ipsis Liuii esse hauriendam; neque Liuianos numeros, ut annorum rationem Liuianam inueniamus, pro arbitrio esse mutandos, sed esse incolumes relinquendos. His autem rebus ita constitutis, dico Liuium, cum inquit, anno trecentesimo, & altero decemuiros esse creatos, trecentesimo primo intelligere. Etenim, si consules primos inisse dicas anno ipso ducentesimo quadragesimo quinto, quod diserte apud Liuium scriptum esse supra ostendi, non poteris decemuiros nisi in annum trecentesimum primum coniicere. Quod si duos annos eos, de quibus diximus, annumeraris, in trecentesimum tertium eos referre cogeris. non esse autem eorum rationem habendam, satis supra probatum est. me autem etiam magis mouent manuscripti epitomarum libri, in quibus inuenio, Vno, & tre-

centesimo anno ab V. C. decemuiros esse creatos. Præterea nominat Liuius annum, quo C. Sulpicius Peticus III, & M. Valerius Poplicola consulatum gesserunt, quadringentesimum ab urbe condita, his uerbis: Quadringentesimo anno, quã urbs condita erat, quinto, & tricesimo, quam à Gallis recepta, ablato post undecimum annum à plebe consulatu patricii consules ambo ex interregno magistratum iniere. Quem tam nobilem, & tam rotundum numerum ut ego tueor, sic Robortellus arte sua corrumpit, & CCCXCVIII reponit; quoniam hi consules in eum annum in fastis Capitolinis incurrant. quo errore nullum fœdiorem esse posse opinor. Si ergo hi consules ex Liuii sententia fuerunt anno CD, profecto M. Popillius consul, qui eos proxime consecutus est, anno CDI. quo consule accepimus secundos sæculares ludos, teste Zozimo, esse factos. Cum autem tertii ludi sæculares auctore Censorino ex Liuii sententia relati sint L. Iunio, & P. Claudio consulibus, iidemq; teste epitoma Liuiana, centesimo anno editi sint, altero, & quingentesimo anno ab V. C. cumq; à M. Popillio cos. ad Iunii, & Claudii consulatum centum anni numerentur, sane apparet quingentesimũ alterũ in epitoma esse quingentesimprimũ. præterea si Iunius, & Claudius anno DI consules fuerunt, profecto Marcius, & Manilius, quibus consulibus quarti ludi sæculares post centesimum annum, sexcentesimo autem, & altero ab urbe condita anno relati à Liuio in epitoma, & à Censorino ex Liuii sententia feruntur, in annum sexcentesimum primum incurrent, atque ita etiam sexcentesimus alter erit sexcentesimus primus. Atque hoc quidem ita esse docet etiam alio loco Liuius, qui Cottam & Galbam in annum coniicit quingentesimum quinquagesimum. qui numerus, si regrediaris, ostendet, Iunium, & Claudium anno DI; si progrediaris, Marcium, & Manilium anno DCI iniisse. Cum autem rotundos hos numeros studiose attulerit Liuius, quam periculosum, ac temerarium sit, eos Robortelliano more mutare, omnes intelligunt. ille tamen hoc etiam loco quingentesimum quinquagesimum tertium reponit. Præterea in epitomis iisdem, ut supra dixi, scriptum est, bella ciuilia tribus triumphis à Cæsare Octauiano actis uicesimo, & altero anno, quam inita erant, esse

esse finita. Subducta autẽ ratione omniũ annorũ à Lentuli, & Marcelli consulatu, quo cœperunt, usque ad ipsius Cæsaris, & Crassi consulatum, quo ille ter triumphauit, non nisi uiginti unum annum numerari inuenies. His ego uestigiis Liuii mentem persequutus, Alterum pro primo interpretatus sum, non grammatica, quam ille, bonus scilicet grammaticus, sequitur, loquẽdi ratione, sed Liuiana, quam ego indagaui, computatione adductus. Quibus rebus ita confirmatis, nunc quæ contra dici possint, refellamus. Trecentesimus alter, inquit, decemuirum annus non est trecentesimus primus, sed secundus. nam ab eo anno usque ad tribunos militares, qui trecentesimo decimo anno inisse dicuntur, non nisi octo anni numerantur, cum nouem esse deberent. respondeo, nihil noui aduersus me afferri. sensi enim difficultatem, & quo pacto tolli posset, adscripsi. nimirum uideri Horatium, & Valerium in alterum annum continuasse consulatum. idque Liuium ipsum etiam subsignificasse. Sed sit hæc difficultas maxima, qua mea expositio urgeatur. quid? non ne eadem etiam ipse premitur? Nã cum primi consules anno ipso CCXLV inierint, ut Liuius uoluit, decimuiros in trecentesimum secundum referre non poterit, nisi eadem ratione annum interiiciat. ubi autem sit interponendus, non apparet. nam si duos illos, de quibus diximus, interseruerit, eos in trecentesimum tertium conferet.

Iam uero quod ait, Alter dicitur de duobus, ergo trecentesimus alter est trecentesimus secundus, respondeo, si à trecentesimo incipiamus, tum eum, qui proxime sequitur, alterum esse. Sequitur autem trecentesimus primus. Sic dixisse Virgilium: Tu nunc eris alter ab illo, id est, secundus, si illum etiam adnumeraris, primus autem, si post illum numerare incœperis. Hoc loco Seruii interpretationẽ opponet, qui exponit apud Virgilium annum alterum ab undecimo, decimumtertiũ, non duodecimum. scilicet quia decimus tertius propius abest à pubertate, quam duodecimus. Cui ego respondeo, si Seruius expositionem illam suam sibi ratione corroborandam putauit, intellexisse alteram etiam posse probari, nam si constaret, annum alterum ab undecimo non posse significare, nisi tertium decimum, quid tam anxia illa opus erat expositione? confir-

mauit ergo id, quod facile labefactari posse iutellexit. ratio uero, quam affert, non cogit nos assentiri, ut omnino ille tertius decimus sit. neque enim necessariam, & certam aliquam annorum summam, quam euitare non posimus, adhibuit. Hæc dixi, non ut Alterum pro secundo sumi posse negarem, sed ut Liuianum usum ostenderem, neque aliter fieri ei, qui integros eius seruare numeros uelit, posse probarem. Quod si Robortellus omnes numeros Liuianos incolumes tuebitur, atq; Alterũ pro secundo interpretabitur, assentiar. quod ei tamen facere iam integrum esse non uideo. Siquidem iam omnes corrupit, & pro quingentesimo, ac sexcentesimo altero, quingentesimũ, & sexcẽtesimum quartum reposuit. sin autem numeris Liuianis euertendis mecum pugnare uoluerit, eum non audiam.

IN CAPVT XXXIIII.

Asconii, & Liuii emendatio quædam à quo sumpta sit, demonstratum.

DEINDE omissa, quam instituerat de Nominibus quæstione, in Asconianas quasdam emendationes suas exponendas egreditur. his autem tantum tribuit, ut quæ à summo studio, singulari doctrina excellenti ingenio proficisci possint, omnes à se in hoc auctore restituendo uelit expectari. quas ego tamen ab ipsius Asconii mente tam alienas, atque abhorrentes inuenio, ut aliquando mirer, hominem ceteroqui non minimo iudicio præditum, tam lõge à uera tam aperti scriptoris sententia aberrasse. nisi forte illud sit, quòd sibi, ut opinor, cum Patauinis naturali quodam animorum dissidio non conueniat. cur enim Liuium, cur Asconium clarissima quondam illius ciuitatis lumina aut intueri non posset, aut sibi extinguenda sumpsisset? Neque enim quenquam oblitum esse arbitror, eundem supra Asconium etiam nullius opis indigentem ita esse aggressum, ut eum non emendare, sed turpissime amandare uideatur uoluisse. Nunc uero initium huius sui laboris

boris à mea contumelia duxit. Primum enim me socium Manutio in corrigendo, id est, ut ille interpretatur, euertendo Asconio ascribit. Quod ipsum cum nec Manutii, nec meo coargui testimonio possit, nisi forte coniecturas nescio quas duas totius Asconii emendationes putat, unde ille acceperit, non dispicio. Mihi quidem optandum esse maxime arbitrarer, si uere in societatem tam gloriosi laboris uocari cum Manutio possem. deinde uero emendationem Asconiani loci nescio quam infert, cuius ego biennio ante in scholiis Liuianis memineram, cum pro Lentuli Suræ pater, Lentuli Suræ prætoris reponendum dixi. Quodque indignius est, adeo facilitate τοῦ σιγῶντος abutitur, ut quod ego ante illum monimentis literarum prodiderim, id ipse non solum ad se totum attrahat, & se ante me citatis etiam nobilissimis testibus uidisse confirmet, sed me quoque ex languidulis suis sermonibus nescio quibus surripuispuisse insimulet. Scilicet Robortellus iste cum ieiuno nimis, atque angusto animo est, qui tam anxie fines pusillæ suæ gloriæ tueatur, & in re tam imbecilla laboret, tum iniusta mecũ conditione agit, qui uulgatis meis scriptis me tacente apertissime compilatis priuatorum mihi suorum sermonũ furta exprobret. Etenim qui loci Velleiani correctionem illam, quã unam in suo libro firmam esse potest dicere, totidem prope uerbis ex scholiis meis epitomæ CXVIII descripserit, atque in suum XXII libri secundi caput, in quo apud Velleium proprætore, non, pro populo Ro. legendũ esse contendit, transtulerit, neque mei mentionem ullam fecerit, is me suam quandam Asconii correctionem inaudisse, ac memoriæ prodidisse uitio uertit. quasi uero tum, cum de Suræ prætoris scripsi, id ego non probabili ductus uocum similitudine scripserim, ille uero cum, pro prætore, correxit, non mea solum impulsus emendatione correxerit. Ego enim cum apud Liuium, Fabius pater, pro Fabio prætore reponerem, addidi contraria ratione apud Asconium Suræ prætoris pro suræ pater esse restituendum. ille uero cum de proprætore caput XXII integrum scripsit, nulla alia occasione, nisi mea admonitus obseruatione adscripsit. Vere igitur dicam. mirabar antea, cum ipsum scribentem audiebam, Andream Alciatum iurisconsultum clarissimum sua scrinia compilasse.

pilaſſe. Sed id tamen fieri poterat. extabat enim tum aureolus unus Annotationum eius libellus, unde ipſe aliquid ſumpſiſſe illum arguere poſſet. cum autem me non ex ſcriptis, ſed ex ſermonibus ſuis aliquid eſſe furatum queratur, iam me non admiratio eius, ſed miſeratio mei maxima tenet. Etenim ſi illo auctore, quæ correxi, corrupi, quæ corrigenda erant, omiſi, quæ bene correxi, ab eo & quidem loquente, non ſcribente ſumpſi, quis mihi in poſterum laudis, aut gloriæ locus relinquatur, non uideo. nam ſi quid fortaſſe, ut homo, deliquero, non deerit, qui me contumeliæ cauſſa robuſtius increpet Robortellus; ſi ſtrenue fecero, aderit ſtatim, qui gloriæ cauſſa productis teſtibus totum id ſibi uindicet Robortellus; ut ex illo mihi dedecus metuendum ſit, ex hoc ne magna quidem expectari laus poſsit. quid agam igitur? magno opus conſilio eſt. an hæc mihi patienter ferenda, an fortiter excutiēda ſeruitus eſt? ferrem libētius, ſi per domini inſolentiam poſſem. at ille adeo importune inſiſtit, ut omnia mihi potius experienda, quam tantam ferendam tyranni impotentiam ducam. quis enim libero, atque ingenuo animo præditus audire hæc eius uerba æquo animo
„ poſſet? Sed agedum Sigoni, quomodo ſperaſti te deliteſcere
„ in hoc furto poſſe? an putabas me hoc tibi condonaturum; at-
„ qui condonaſſem, ſi mihi eſſes amicus. Ecce. ut ne in tenebris quidem, ſi peccaro, me tutum futurum minetur, & ut ueniæ ſpem omnem adimat, niſi omni ſe ipſum, ut regem, aſſentatione coluero. quid eſt enim aliud, amicum eſſe regi, quam regi humiliter adulari? Quanquam hoc fortaſſe ferendum eſſet, niſi il-
„ lud multo eſſet acerbius, quod ſequitur. Vide quam tibi ini-
„ micus non ſim. Si alii multi, qui à me audierant illud, furtum
„ iſtud tuum mihi non ſignificaſſent, & palam dictitaſſent, ſe hoc
„ æquo animo non laturos, de hac re ne uerbum quidem eram fa-
„ cturus. Sed ueritus ne illi iracundius tecum agerent, quam ego,
„ hæc quam leniſsime potui proferenda duxi. Iam unuſquiſque intelligere poteſt, ut ipſe non ſolum per ſe ferox ſit, & immanis, ſed ferociores etiam, & immaniores habeat miniſtros, acerrimos huius ſuæ potentiæ ſatellites. Me miſerum, ubi terrarum ſum? aut quod in me tantum ſcelus commiſi, quo à me Dionyſium iſtum alienauerim? Dionyſium? immo Phalarim.

Dionyſius

Dionyſius enim humanitate aliqua,& literis erat imbutus, hic noſter omnem humanitatem uidetur exuiſſe, atque omnes literas conculcaſſe. Siquidem & ueteribus illis, quorum ingeniis omnes optimæ diſciplinæ partæ,ac nobis traditæ ſunt, & nobis, qui præclara illorum hoc tempore ducimur imitatione,bellum intulit crudeliſsimum. Quid ergo? audendum certe aliquando eſt, atque arrogantia tanta hominis contundenda, id eſt, ipſum in toto literarum genere nihil ſcire, ac ſine cauſſa ſibi tantum tribuere demonſtrandum eſt.

IN CAPVT XXXV. XXXVI.

Aſconii lectio uetus defenſa, noua deriſa. de equitibus R. militaribus, equitum generibus duobus. De lege Sempronia iudiciaria,quando lata, & abrogata ſit. loci Aſconii, Ciceronis, Plinii expoſiti. De gente Sextia, & Seſtia.

EQVITVR caput, in quo ſe Aſconii locum pulcherrimum reſtituiſſe gloriatur, quem fœdiſſime labefecit. is eſt in commentario Diuinationis: His X annis uictore Sylla ciuilibus bellis ſpoliatus eſt populus R. poteſtate tribunicia, iudicandi iure,quod habuit per equites Romanos militaris, arbitrio creandorum ſacerdotum. De quo ille ita:
„ Hic locus corruptus eſt adeo,ut intelligi non poſsint ea uerba:
„ Per equites Romanos militaris. Paulus Manutius ſimul, & Ca-
„ rolus Sigonius aſteriſcos duos ibi apponendos curarũt, nec po
„ tuerunt locum ſuo ingenio reſtituere. ego igitur, quomodo
„ legi debeat, ac locus reſtitui demonſtrabo. fuit ſcriptum ab
„ Aſconio, per equites Ro. annos IIIIL. Imperiti librarii,cum
„ non intelligerent, ita deſcripſerunt, Per equites Romanos,com
„ miſcentes ſcilicet duas illas dictiones Ro. annos. Iã uero IIIIL

(qui.

„ (qui numerus quadraginta ſex ſignificat, itidem non intelligen-
„ tes, Mil. ſcripſerunt, poſtea uero alii militares. hæc ille. Primũ igitur me, & Manutium aſteriſcos huic loco duos appoſuiſſe ait, deinde locum corruptum eſſe, tum uoces illas, equites Romanos militares, intelligi non poſſe, poſtremo, equites Romanos militares, mendoſe eſſe pro, equites Roman. annos XLVI. Cui ego reſpondeo, me nec locum iſtum aſteriſco ſignaſſe, nec Manutio, ut ſignaret, auctorem fuiſſe, nec Manutium ſine cauſſa illud feciſſe exiſtimare. locum uero hunc nulla parte corruptum, uoces illas, equites Romanos militares, integerrimas eſſe, atque omnino intelligi poſſe, putare. poſtremo ſi uitium ſit in uoce militaris, & anni numerus reponendus ſit, non XLVI, ſed XL reponendum eſſe iudicare. Poſſum ne uehementius, aut præclara iſta tua monimenta, quæ tu laudibus in cœlum extollis, attentare? aut acrius arcem iſtã decretorum tuorum inuadere? Dices, cur dixit Aſconius, Equites Ro. militares? nimirum Robortelle, quia duo erant equitum Romanorum genera. unum, cui pedites opponebantur, alterum, cui ſenatores, & plebs. atque illi quidem equo priuato merebant, hi publico. equus autem publicus ut à cẽſore aſsignabatur, ſic etiam ab eodem adimebatur. aſsignabatur autem nemini, niſi qui cenſum equeſtrem haberet. Horum equitum meminit Cicero in VI Philippica. Altera ſtatua eſt, inquit, equitum R. equo publico, qui item aſcribunt: Patrono; Quem unquam patronũ iſte ordo adoptauit? ſi quenquam, me debuit. Quibus uerbis ſignificat, ordinem illum equeſtrem, quem ipſe in conſulatu ſuo ſenatui conciliarat, fuiſſe equitum Romanorum equo publico. Quem equum publicum Plinius equum militarem appellat, lib. XXXIII. cap. I. Anuli plane medium ordinem, tertiumq; plebi, & patribus inſeruere. ac quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Intelligit enim equeſtrem ordinem inter ſenatum, & plebem medium anulis à plebe diſtinctum; atque antea quidem equites ab equis militaribus, quos haberent, poſt iudices à pecunia eſſe dictos. Non omnes autem, qui equo mererent ex equeſtri ordine fuiſſe, & iudicia habuiſſe, oſtendit in prima Philippica Cicero, qui in legem Antonii iudiciariam ita diſputat: At quæ eſt iſta tertia de-

curia

curia iudicum? centurionum inquit. quid? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? census præfiniebatur, inquit. nõ centurioni quidem solum, sed etiam equiti Ro. Itaq; uiri honestissimi, atque fortissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant, & iudicauerunt. non quæro, inquit, istos. quicunque ordinem duxit, iudicet. Atqui si ferretis, quicunque equo meruisset, quod est laudatius, nemini probaretis. in iudice enim spectari & fortuna debet, & dignitas. Sententia enim Ciceronis est hæc. cum post Syllæ legem, qui iudicia ad solos senatores transtulerat, iudicia lege Aurelia, senatoribus, equitibus Ro. & tribunus ærariis essent communicata, neque id lege Pompeia postea immutatum esset, extitit C. Iulius Cæsar dictator, qui ea ad duas centurias senatorum, & equitum tantum redegit. cum autem Antonius cos. post laturus esset de tertia decuria centurionum; inquit Cicero, si ferres, non ut centuriones, sed, quod est laudatius, ut quicunque equo meruissent, iudicarent, nemini probares. ex quo apparet, aliud fuisse equitum Romanorum genus, qui equestrem ordinem explerent, & iudicia lege primum Sempronia, deinde Aurelia, Pompeia, & Iulia, modo soli, modo cũ senatoribus, modo cũ senatoribus, & tribunis ærariis haberent, aliud eorũ equitũ, qui equo mererẽt. neq;.n. si iidẽ essent, qui equo mererẽt, atq; equites R. equestris ordinis, dixisset Ci. si ferretis, ut quicunq; equo meruisset, in tertia decuria iudicaret nemini probaretis, cũ alterã decuriam illi haberẽt, hi uero in tertiam coniiciendi essent. Sed de iis, qui priuato equo, qui publico mererent, & quid equus publicus fuerit, secundo libro commodiore loco planius disseremus. Hoc igitur stet hoc tempore, Asconium, cum dixit, populum R. habuisse iudicia per equites R. militares, eos exprimere equites uoluisse, qui equestrem ordinem continerent, & qui, ut ait Plinius, à militaribus equis nomen haberẽt, nõ quoscũq;, qui equo mererẽt, & qui peditibus in exercitu responderent. nã lege C. Gracchi accepimus uere iudicia penes equestrẽ ordinem usque ad Syllã dictatorem fuisse. Id quod ipse in commentario orationis pro Scauro scriptum reliquit. Hunc ergo sensum cũ hæc uox, habere posit, miror, cur tu uir peritissimus eam eiicere, atque

O alie-

alienissimam aliam inuehere uelis. Sed uide, ut tecum dissentiam, ego si uocem uitiose esse concessero, non tamen numerum XLVI pro ea reponendum esse concedam. Etenim & auctorem eundem habeo Pædianum, qui in eodem commentario inquit: Equites lege Gracchi iudicasse per annos XL. &, si annos ipsos, quibus illi iudicarunt, numeremus, extremos uero duos, quibus lata, atque abrogata lex est, omittamus, eodem modo XL efficiemus. Lata est enim à C. Graccho tribuno pl. in primo tribunatu Q. Metello, T. Flaminino cos. anno post Ro. C. DCXXX. Nam quod tu opponis, anno ante C. Casio, & C. Sextio cos. latam esse, uehementer erras. neque enim illo anno tribunatum gessit Gracchus, sed hoc. inisse tamen Casio, & Sextio cos. opinor IIII id. Decembris, quòd is dies erat ineundo tribunatui solennis. Verum paucis illis, qui eius anni, & mensis relinquebantur, diebus legem tantam ipsum tulisse, nec trinundinum necessaria promulgatio, nec optimatium legi aduersantium incredibilis contentio, nec aliarum legum, quas ante hanc priuatarum inimicitiarum caussa ille tulisse fertur, certissima perlatio, credere patiuntur. Nam quod ais scriptum esse apud obsequentem C. Casio, & C. Sextio cos. tumultum in urbe fuisse Graccho leges ferente, hoc totũ nihil est. Nam, ut de loci menda omittam dicere, tumultus significari potest is, qui fuit in urbe promulgatis aliis, ut contra Popillium, & alios à Graccho legibus, non iudiciaria, quam alii tertiam, alii quintam legum Sempronianarum faciunt. Quanquam si statim etiam inito magistratu iudiciariam ipsum promulgasse uelis, tumultum ex ea promulgata, non lata interpretaberis. qualem tumultum inquit Cicero excitatum extremo anno, quo consules fuerunt Cæsar, & Figulus, cum iam Rullus, & ceteri collegæ eius tribuni pl. inissent, atque eorum alii agrariam, alii alias leges reip. parum salutares promulgassent. Verum ut Rullus agrariã suam, antequam Cicero consul K. Ian. iniret, non pertulit, sic ne Gracchum quidem suam iudiciariam pertulisse uerisimile est. Neque enim te credo existimare, Gracchum ipsum priorem tribunatum in consulatu Casii & Sextii gessisse, posteriorem in consulatu Metelli, & Flaminini continuasse, cum eum acceperimus

ceperimus

cepimus alterum tribunatum in annum eum, quo C. Fannius consulatum administrauit, auctore Cicerone, atque Plutarcho administrasse. Si ergo Casio, & Sextio cos. lex iudiciaria Gracchi saluis legibus, atque auspiciis ferri contra quam tu dixisti, non potuit, ergo Metello, & Flaminino cos. latam esse eam confitearis necesse est. Quando autem est abrogata? nimirum in consulatu extremo Marii, & Carbonis, quo Sylla uictor dictaturam inuasit, anno DCLXXI. Hoc enim ut credam, facit Appianus, apud quem scriptum inuenio, Syllam legibus latis, nobilissimum ex Asia triumphum egisse. triumphasse autem initio sequentis anni post Idus Ian. in Capitolinis tabulis animaduertere possumus. ita ut uel extremo hoc, de quo dixi, anno, uel principio insequentis eas necessario tulerit. Quod ipsum cum ratione persuasum habeo, tum etiam uestigiis quibusdam me indicare posse uideo. Est enim probabile Syllam uictorem, ubi primum dictaturam iniuit, legibus populum astrinxisse, ac plebem R. cui infensus erat, ereptis iudiciis ultum esse, deinde triumphasse. est certe multo probabilius, quam id quod tu homo omnis antiquitatis peritissimus attulisti, qui legem hanc à Sylla latam Claudio, & Seruilio cos. paulo antequam ille dictaturam deponeret, tradidisti. An uero tibi uidetur uerisimile, eũ legem tantã in eum annum, quo de deponenda dictatura cogitauit, atque eam deposuit, & quo assuetudine seruitutis iam fractæ plebis opes erant, non autem subito ad suas persequendas iniurias, & popularẽ conuellendam potentiam pertulisse? Sed omittamus coniecturas, pugnemus tandem auctoritate. Scribit Gellius Ciceronẽ pro Sex. Roscio dixisse L. Sylla, Q. Metello cos. cum adhuc dictator esset Sylla, orationem illam, quæ extat. Atqui ex ea discere potes eo anno senatum iudicasse, nõ equites. inquit enim ita ad iudices: Qui ex ciuitate in senatum propter dignitatẽ, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter seueritatem. quid? nõ ne idem etiam significauit in Bruto? Tumultus interim, inquit, pro recuperanda rep. leges, & indicia restituta, recuperata resp. tum primum nos ad caussas & priuatas & publicas adire cœpimus. Adiit enim Cicero ad caussas priuatas M. Tullio, & Cn. Dolabella cos. cum pro Quinctio dixit, ad publi-

cas, Sylla, & Metello, cum pro Roſcio. atque iam tum recuperatam remp. iudicia conſtituta ait fuiſſe. Ex quibus ſatis perſpici poteſt, legem iudiciariam à Sylla ſtatim eſſe latam, nec quicquam eo, quod tu prodidiſti, poſſe eſſe peruerſius. Nam quod Cicero in Verrem dixit, equites per annos prope quinquaginta iudicaſſe, quis eſt tam rudis, qui non intelligat, oratorie potius dictum eſſe, quam uere? utile enim cauſſæ ſuæ eſſe arbitratus eſt, numerum annorum, quibus equites iudicarunt, augere, cum apud ſenatores male tum ex iudiciis, quæ à Sylla acceperant, audientes loqueretur. Iam te ex his intelligere opinor, quam magnus antiquitatis Romanæ interpres, & auctor ſis. Addo nunc locum Obſequentis. Etenim cum C. Caſsii, & C. Sextii conſulum ex Obſequente memineris, uiſum eſt tibi librum Obſequentis etiam emendare, in quo eſt C. Sextilius. Itaque pro Sextilio Sextium, uel Seſtium reponis, hoc uſus argumento, quod inde aquæ Seſtiæ nominatæ ſunt. Cui ego reſpondeo, primum hanc totam emendandorum nominum rationem nuper admirationis aliquid habuiſſe, nunc prope tritam, ac contemptam eſſe. deinde, ſi in nomine conſulis eius uitii fuit aliquid, à me in faſtorum commentariis eſſe ſublatum, cum C. Sextii conſulis ex Obſequentis auctoritate memini. Poſtremo addo Sextium omnino, nullo modo Seſtiũ, ac Sextias aquas, nullo modo Seſtias appellandas. Sic enim in Bruto ſcriptum eſt, ſic in epitomis, ſic apud Solinum cap. VIII. ſic apud Marcellinum, ſic apud Velleium libro primo, ſic denique apud Plutarchum in Mario, qui ὕδατα σεξτιλία; & Strabonem libro IIII. qui σέκτια dixit, mendoſe illud quidem, ſed ueſtigiis tamen ueræ lectionis manentibus. Nam quod ais Sextium, uel potius Seſtium, ſignificare uideris, te gentẽ Seſtiam à Sextia non diſtinguere, cum tamen ea ſit inter utramq; differentia, quod illa patricia fuit, hæc plebeia. P. enim Seſtium patricium hominem profitetur Liuius libro III. Lapides Capitolini Seſtium, Dionyſius σήστιον. L. Sextium è plebe lib. VII. Liuius, Lapides Capitolini Sextium, Plutarchus, & græci σέξτιον Hæc omnia cum tu non uideas, audes tamen res Romanas tractare, cum uidere non poſsis, eos, qui uiderint tum aperte uituperare, tum te in ea re glorioſiſsime uenditare? audi enim

quid

quid de tua ista præclara emendatione in libro de arte corrigendi scripseris: Extensione corrigitur, ut apud Asconium in „ I. in Verr. ibi enim peccatum est à librario extensione, quod „ non intelligeret antiquam scribendi rationem. Nec miror Ma- „ nutium hunc locum, sicuti alia multa, non potuisse emendare. „ non est enim instructus iis rebus, quibus instructum esse oportet ueterum librorum correctorem. & si aliter iactant ab eo „ operæ conductæ quædam, & empti laudatores. uerba Asconii, „ ubi loquitur de Sylla hæc sunt; Spoliatus est populus R. ab eo „ iudicandi iure, quod habuit per equites Romanos militaris. „ Hic me locus diu torsit, tandem emendaui. Per equites Ro. „ annos IIII L. & uerum id est. Quid fuit necesse, ut te tandiu hoc loco torqueres Robortelle? nisi ut Patauinæ ciuitatis decus ipsum, ac splendorē Asconium obscurares, ac reconditam hanc equitum Romanorum antiquitatem labefactares. An quia in Manutio tantum non est audaciæ, quantum ad ueterum monumenta funditus euertenda requiritur, iis eum esse artibus instructum negabis, quæ bono correctori conueniant? quid enim tu tua ista instrumentorum tam lauta suppellectile attulisti aliud, quam ut hunc locum, sicuti omnes alios, ita deformares, ut ne imaginem quidem Asconianæ puritatis relinqueres? Militaris non intelligebas, quid esset, te docui; locum corruptum esse dicebas, integerrimum esse ostendi. XLVI reponendum clamabas, non nisi XL restitui debere probaui. annum quo lex Sempronia lata, quo abrogata sit, uerum non afferebas, uerissimum indicaui. Sestium, & Sestias aquas laudabas, Sextium, & Sextias scribendum demonstraui. Atque hæc ego feci, is cuius errores te iactas communis studiosorum utilitatis caussa solere patefacere. quos tandem errores Robortelle? an eos, quos hoc tuo commentario tradidisti? at hi perpetuum erunt tuæ uanitatis, atque inscitiæ monumentum. an maiores? cur non igitur, ut eos tibi eriperem, attulisti? cur non eos potius magna cum aliqua tuæ utilitatis spe, quam hæc nonnulla cum inuidiæ suspicione percensuisti, quæ ex- „ tremo hoc capite protulisti? Iactet se nunc Sigonius in fasto- „ rum commentariis describendis, quantum uelit. nam habe- „ mus, quod optabamus, & quilibet in historia legenda uersans confi-

" conficere ſibi eos debebat. ego certe non diſsimiles mihi con-
" feceram. Hæc à me dicta ſunt, ut hiſtoriarũ ſtudioſi Romanarũ
" hoc adiumentum ſibi parent, & negligant inuidulos hos, qui
" aliena corrogantes ſibi omnia uindicant. Etenim primũ quæro, quid eſt illud iactare? ubi in illo commentario aut me, aut te, cum tamen iure ſæpe utrunque poſſem, iactaui? quæ eſt hæc tua conſuetudo Robortelle, ut quæ non poſsis ratione tentare, ea contumeliis audeas labefactare? cur commentarii Romanæ hiſtoriæ Sigoniani Robortello non ſunt probati? quia quilibet eos ſibi parare debebat; quia ipſe ſibi non diſsimiles compararat. non dicam, quid alii facere debeant, ſed de eo, quod ipſe feceris. an uero ſi ſimiles tu commentarios confeciſſes Robortelle, ea te, quæ ſcripſiſti, ſcripturum fuiſſe putas? non certe. Neque enim is, qui eos ſcripſit, Liuianorũ annorum ſummam ad calculos Capitolinos, ut tu, falſo reuocauit, nec Catilinã poſt comitia poſtulatum temere ex Ciceronis auctoritate affirmauit, neque Aſconium, quod Ciceroni repugnaret, iniuſtiſsime mutilauit, nec ludorum ſæcularium cauſſas ipſas, & tempora perturbauit, nec luſtrorum Romanorum conſtantiam diſsipauit, nec leges Papias confudit, nec ſine ratione falces rurales in commentarios Cæſarianos inuexit, nec rationem comitiorum, & renunciationum omnem diſturbauit, nec Maluginenſem Cæpionem pro Scipione falſo apud Ciceronem repoſuit, nec pro equitibus militaribus annos XLVI ineptiſsime introduxit, nec legis Semproniæ, ac Corneliæ annos alieniſsimos demonſtrauit, nec reliqua, quibus tu Romanam hiſtoriam inquinaſti, ſupra commemorata collegit. Sed quid ago? uide, ut dum in Robortellum dico, pene me Sigonium eſſe oblitus ſum.

IN CAPVT XXXVII. XXXVIII. XXXIX.

Tres Aſconii emendationes irriſæ.

EXTREMA ſunt reliqua capita non admodum magni facienda tria, quæ, ne quid ex hoc libro non refutatum ſit, breui complectemur. Primo igitur Manutium inſectatur, qui apud Aſconium orationes contra C. Antonium, & L. Catilinam, & contra Piſonem, quas impreſsit, contra, non

In, inſcripſerit. Id autem inſcite factum ait. Nam Ciceronem cum alteri aduerſaretur, aut accuſaſſe eum & reprehendiſſe, aut tantum aduerſus illum, cum ſententiam diceret, diſſeruiſſe. prioris generis exempla eſſe in Vatinium, In M. Antonium, In Piſonem, In Verrem; poſterioris nulla. Ex quo concludit orationes illas In, non Contra inſcribendas. Ego autem contra cenſeo. Nam ſi In dicimus, cum accuſamus, contra autem, cum ſententiam dicimus, una tantum erit, quæ In inſcribenda oratio ſit; eſt enim una tantum accuſatio, Verris ſcilicet. accuſationem enim accipio, quam ſubſequitur iudicium. nam in Antonium, in Piſonem dixit in ſenatu, tum cum ferè ſententiam diceret, eodemq; pacto in competitores. Quare ſi uera eſt hæc Robortelliana diſtinctio, recte contra Piſonem, & contra competitores, ut etiam contra Rullum inſcriptæ erunt.

Sequenti capite locum corrigit Aſconii hunc: Et Crumenæ & uellereæ, & ſcorteæ, legitq; Et crumenæ aut uellereæ, aut ſcorteæ. inquo ego non uideo, cur uulgata lectio defendi quoque non poſsit. et eodem loco: Vnde quia maior ſumma eſt pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, ut pro cenſu priuato, ærarium dicitur pro loculis, legit ille: Vnde quia maior ſumma eſt pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, & populi Ro. cenſus priuato. Ego uero neſcio, cur minore mutatione legi non poſsit, quia maior ſumma eſt pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, ut populi Romani cenſu priuato, id eſt quippe ſumma pecuniæ populi R. maior eſt cenſu priuato. ut ſit hæc declaratio uocum, publicæ, & priuatæ. Quanquam ſi quis uulgatam lectionem tueri uelit, cur nõ etiam poſsit hoc ſenſu, non diſpicio. maior eſt ſumma pecuniæ publicæ, quàm priuatæ, ut pro cenſu priuato, id eſt ſi priuata pecunia, ut cenſus priuatus accipiatur. Nam ſi pecuniam publicam populi R. cum omnium ciuium fortunis coniunctis comparaueris, non eſt maior eius ſumma, at ſi cum priuato cuiuſque cenſu contuleris, multo maior. Quod ſi ita eſt, quid tu in hoc tuo Aſconio emẽdãdo profeceris, iam per te intelligere potes.

Nam quod capite neſcio quo ex loco alio remouendum aſteriſcum ais, cum is operariorum, ut apparet, culpa irrepſerit, nõ erat, quod tu tanta grauitate uir ea de re caput integrum ſcriberes, atque Manutium accuſares.

IN LIBRVM SECVNDVM EMENDATIONVM Francisci Robortelli.

IN I. II. CAPVT.

Duæ Asconii emendationes reprehensæ.

PERGIT secundo libro, quod pollicitus erat, præstare Robortellus. pollicitus autem erat, se locos quosdam Asconii uitiosos, neque à me, neque à Manutio intellectos, atque correctos emendaturum. quod autem primo libro fecit, ut aut omnia corrumperet, aut siquid, quod probabile uideretur, afferret, id infirma coniectura muniret, idem facit hoc in libro. locum enim primum proponit eiusmodi: Cornelius ea re offensus senatui, questus est de ea-ne, exhauriri prouincias usuris. ipse enim pro DE EA NE, reponit, IN CONCIONE. et satis ualere putat ad aliquẽ locum sanandum, si sensum tantum aliquem inferat emendatio, & duarum tantum literarum sit reliquis omnibus neglectis habita ratio. Nam reliqua, quæ affert, ut probet tribunos pl. agere in concione solitos esse, facile agnosco, cuius hominis sint: eius nimirum, qui ueterum auctoritates multas, non ut multa docere, sed ut multa dicere uideatur, conquirere undique, atque omnes etiam recentiorum commentarios exhaurire soleat, ut in re notissima plus ceteris intelligere ab ignaris suæ sapientiæ hominibus iudicetur.

Secundo capite, ex his uerbis tollit asteriscum: Prouidendum, ut legati haberent, unde præsentia darent. & inquit, Præsentia dare, esse præsentem pecuniam dare. cumq; partes boni emendatoris sint, ne quod dicendi genus nouum inuehat, nisi id scriptoris eiusdem, aut æqualis eius auctoritate firmarit.

marit. genus tamen ipse dicēdi infert, non solum à Ciceronis elegantia, sed etiam ab Asconii puritate alienissimum, quem prope castissimum in dicēdo possumus appellare. Quare cum hæc dicendi formula, præsentia dare, ut quæ castitatem non præseferat, ut ante suspecta habenda sit, merito etiam asterisco, interea dū à Robortello roboretur, Manutiano signāda est.

IN III. CAPVT.

Asconii emendatio defensa. duæ aliæ allatæ, una Asconii, altera Valerii.

TERTIO capite excutit locū hūc Pædiani: Varro consobrinus frater huic censi reus ex Asia apud L. Furiū prætorem de pecuniis repetundis. excutit autē iudiciū Manutii, qui Sigonii coniecturam probauerit, pro huic sensi, reponentis aliquando Ciceroni. cum constet C. Visellium Varronem consobrinum fratrem Ciceronis teste ipso Cicerone fuisse. negat autem hoc ferri posse, quòd Asconius ipse hunc alio loco non Visellium Varronem, sed Terentium Varronem uocet, unde suspicio nasci posit, non eundem esse eū, quem suum Cicero consobrinum, & quem Pædianus reum repetundarum appellet. Sic igitur ille habeat, hanc coniecturam casu in sermone, ut fit, Sigonium Manutio exposuisse. Manutium autem ei plus, quàm ipse Sigonius fecisset, tribuisse, credo, quòd ille, quo est ingenio, atque iudicio præditus, aliquid quod Sigonio in mentē non uenisset, cur eam tantopere probaret, uideret. ut illud fortasse, C. Visellium Varronem C. Aculeonis filium à Cicerone dici. unde adoptionis suspicionem suboriri, ne idem modo Terentius Varro, ex qua erat familia natus, modo Visellius Varro, in quā fuerat adoptatus, diceretur. Sic Pisonem esse Pupiorum, Orestem Aufidiorum ipsarum inter se familiarum in adoptando commistione, cum Piso è Calpurniis, Orestes ex Aureliis essent. Quod si hæc tibi infirma Robortelle, & minus tuarum similis Manutiana ne an Sigoniana coniectura uidetur, (agnosce liberalitatem meam) ego pro me, siquid in hoc meæ culpæ est, & pro illo satisfaciā, atque, ne quod in posterū hac de re tu uerbum amplius facias, aut ne mihi, aut ei ob hanc emendationem, quam ille con-

iecturam uocauit, maledicas, narrabo tibi duas alias firmiores, quas ſpero tibi fore non ingratas. Vna eſt in commentario Aſconii in II. in Verrem L. Caſsius Ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum ſeuerißima. Inde ſunt leges Caſsiæ tabellariæ de ſuffragiis libere dicendis, non uoce, ſed tabula. ille ille Caſsius, qui cognoſcendis criminalibus cauſsis in primis quærendum eſſe dicebat, cui bono. Loquitur Cicero de L. Caſsio tribuno militum deſignato iudice in cauſſa Verris, quem eundem legem tabellariam tuliſſe, & ſeuerißimum iudicem fuiſſe uidetur interpretari Aſconius. itaque cum hoc putaret Corradus in commentario in Brutum, Aſconium ipſum hoc nomine male accepit, quod tres Caſsios confudiſſet. quod non eſt faciendum. Siquidem legendum eſt, non, ille ille Caſsius, ſed inde ille Caſsius. Senſus eſt. dixit Cicero, L. Caſſius ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum ſeueriſſima. interpretatur Aſconius, cur dixerit, Familia ad ceteras res ſeuerißima, & ait dictum propter L. Caſsium Longinum eum, qui tribunus pl. legem tabellariam de iudiciis populi tulit: Ad iudicandum autem, propter illum L. Caſsium, cuius prætoris tribunal ob ſeueritatem ſcopulus reorum appellabatur, & qui in cauſis quærebat, cui bono. de quibus, quia notißimi ſunt, nihil amplius dico. Alter locus eſt apud Valerium capite de inſtitutis hic: Claudius Pulcher ſcenam uarietate colorum adumbrauit, totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Q. Catulus prætexuit. Verſatilem fecerunt Lucius, & Cinna locum, quem argentatis choragiis P. Lentulus Spinther adornauit. quære qui ſint hi Lucius, & Cinna, & quid ſit Verſatilem locum fecerunt, nihil inuenies. adiuuant antiqui libri, ut ueræ lectionis ueſtigia perſequamur, qui habent: Verſatilem fecerunt Lucum, argentatis. ex quo coniicere poſsis, LVCVM mendoſe eſſe pro LVCVLLI. Hunc locum declarat alter locus, qui eſt in ſecundo de officiis: Deinde C. Claudius Ap. F. multi poſt. Luculli, Hortenſius, Silanus, omnes autem P. Lentulus me conſule uicit ſuperiores. loquitur enim de magnificentißimis ab his uiris actis ædilitatibus, ut etiam Valerius. quanquam ibi mendoſe etiam legitur Lucullus, pro Luculli. Hoc oſtendit Plinius libro VIII. Cap. VII. Romæ pu-

gnasse Fenestella tradit primum omnium in circo Claudii Pulchri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Postumio cos. anno urbis sexcentesimo quinquagesimo quinto. item post annos XX Lucullorum ædilitate curuli aduersus tauros. ostendit etiam Plutarchus, qui L. Lucullum cum M. Lucullo fratre ædilem curulem ait fuisse. Versatilem ergo, inquit, scenam fecerunt Luculli in ædilitate, argentatis choragiis P. Lentulus adornauit. Hæc, atque alia eiusmodi multa tibi narrabo, si tacueris, sin autem maledicere perrexeris, ne hæc quidem tibi dixisse uolo.

IN CAPVT IIII.

Asconiani loci explanatio refutata aliaq; allata. Catilinam à Cicerone non esse defensum.

EQVENTI capite dum mirificum agit emendatorem Asconii Robortellus, aperte ostendit, se Asconium ipsum non intelligere. locus est in oratione in Antonium & Catilinam competitores. ubi disputat aduersus Fenestellam, qui scripserat, Catilinam defensum esse à Cicerone, accusante Clodio, quo loco ubi Asconius multa alia argumenta, ex uerbis Ciceronis sumpta, quibus Fenestellæ sententiam refutaret, exposuit, ad extremum ita concludit: Præterea mouet me, quod cum sint commentarii Ciceronis earum etiam defensionum, commentarii autem principium ita: Quòd iudicio absolutus est Catilina. ut Clodius infamis fuerit, præuaricatus est. In his uerbis, Robortellus primum notat Manutium, qui locũ asterisco notauerit. posse enim asteriscum deleri, si uox addatur, Quòd, hoc modo: ut Clodius infamis fuerit, quòd præuaricatus est. nec sentit recte signatum fuisse locum, cum ipsius etiam iudicio uox una desideraretur. deinde interpretatur eum ita, ut contrariam, quàm uelit Asconius, sententiam inferat. Commentarios enim eos intelligit fuisse earum defensionum, quas Cicero suscepisset,

ſet, cum ſint earum, quas alii per ea tempora ſuſceperunt. Ita-
que cum concludat Pædianus ex hoc etiam commentario ap-
parere Catilinam à Cicerone non eſſe defenſum, ille contra-
„ rium concludi ait. Sic enim loquitur: Ex quibus liquido co-
„ gnoſci poteſt, non modo à Cicerone Catilinam defenſum, ſed
„ etiam iniquo illum tuliſſe animo, quòd Clodius accuſator eſ-
ſet præuaricatus. Et tamen nihil aliud pugnat Aſconius, quam
ut oſtendat, Catilinam non eſſe à Cicerone defenſum, con-
tra quã Feneſtella ſcripſit. Itaque poſt alia argumenta ait: præ-
terea mouet me, quod cum ſint commentarii Ciceronis ea-
rum etiam defenſionum. id eſt, præter alia me in hanc ſenten-
tiam adducit, quod cum Cicero ſcripſerit commentarios ea-
rum etiam defenſionum, tamen non à ſe defenſum Catilinam
oſtendit. cum principium commentarii tale ſit: Quod iudi-
cio abſolutus eſt Catilina; Vt Clodius infamis fuerit, quòd
præuaricatus eſt. quaſi uero hoc uelit dicere, Catilinam abſo-
lutum non ipſius innocentia, aut patroni eloquentia, ſed cul-
pa accuſatoris Clodii. quod non dixiſſet Cicero, ſi ſe patro-
no abſolutus eſſet. Quin etiam uenit mihi aliquando in men-
tem ſubuereri, ne uox illa, Ciceronis, inducenda ſit, &, Eius,
reponenda hoc modo. Mouet me, quod cum ſint commen-
tarii eius earum etiam defenſionum. Eius autem intelligen-
dum ſit Feneſtellæ, non Ciceronis, quam uocem quoſdam ſu-
ſpicor in albo libri notaſſe, ut quid per, Eius, intelligeret, de-
clararent, alios uero in uerba ipſa Aſconii deinde intuliſſe. cur
autem Feneſtellam putem, facit Diomedes, qui libro primo
Feneſtellam in eiuſmodi libro, dum de uerbo decollare agit, ci-
tat auctorem. Feneſtella inquit in libro epitomarum ſecun-
do: Quemadmodum Cæſar à piratis captus ſit, utq; eos po-
ſtea ceperit, & decollauerit. Apparet enim Feneſtellam ſiue
commentarios, ſiue epitomas, ſiue breuiarum rerum Roma-
narum ſcripſiſſe, quo capita ſingula rerum notauerit, quas
deinde pluribus uerbis exponeret. in cuiuſdam autem com-
mentarii principio meminiſſe defenſionum earum, quæ eo tem
pore, quo Catilina cauſſam dixit, accuſante Clodio, ſuſceptæ
ſunt. abſolutum autem Catilinam non patroni opera, ſed ac-
cuſatoris culpa ſcripſiſſe. Vtrius autem ille commentarius Ci-
ceronis

ceronis, an Feneſtellæ fuerit, illud dubium non eſt, Robortellum neceſſariũ meum Aſconii ſententiam nõ eſſe aſſequutum.

IN CAPVT V.

Aſconii emendatio reprehenſa. De Clodii cadauere in roſtra perlato.

GE uero non intellexit hoc loco Aſconium Robortellus, atque ea ſcripſit, quæ menti ipſius, & argumentationi apertiſſime repugnarent, nũ ſequenti quid ille uoluerit, eum attendiſſe, aut peruidiſſe putamus? multo minus. id autem ita eſſe, ne fingere uideamur, oſtendamus. locus eſt in argumento Milonianæ, ubi de cadauere Clodii loquitur, Eiſque obſtantibus uulgus imperitum corpus nudum, caldatum, ſicut in lecto erat poſitum, ut uulnera uideri poſſent, in forum detulit, & in roſtris poſuit. Vocem, Caldatum, mendoſe eſſe exiſtimat, & pro ea reponendum eſſe, Calda lotum. eam emendationẽ ut probet, affert, cadauera antiquos aqua calida lauare ſolitos fuiſſe, & maxime cæſorum, eoſdemque Caldum pro calido uſurpaſſe. in quo fecit ridicule. etenim ut hoc probaret, dictionaria omnia, quaſi ea res aut negaretur, aut dubia eſſet, in unũ contulit. Quæ tamen ut ei omnia concedantur, nihil ad hunc locum pertinent. peruertunt enim totam huius facti hiſtoriam, quam ille mente animoque non uidetur comprehendiſſe. Neque enim corpus Clodii lotum eſt, aut lauari potuit, aut debuit. Lotum non eſſe declarat Cicero in Miloniana, cum ait in Sex. Clodium P. Clodii ſcribam: Tu P. Clodii corpus cruentum cadauer eiecisti domo, tu in publicum eiecisti, tu ſpoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione infelicißimis lignis ſemiuſtulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti, quam rem etſi neceſſario feciſti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompſiſti tuam laudare non poſſum, iraſci certe non debeo. Item: Nec uero non eadem ira deorum hanc eius ſatellitibus iniecit amentiam, ut ſine imaginibus, ſine cantu, ſine ludis, ſine exequiis, ſine lamentis,

mentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore, & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate amburéretur abiectus. Lauari non potuisse, id argumento est, quòd pridie ante primam noctis horam in urbem, & domum perlatum, postridie prima luce in forum delatum est auctore Dione, cum tota nocte in atrio domus stetisset, atque ab uxore, & multitudine circumstante, ut ait Asconius, comploratum fuisset. Lauari autem non debuisse illud probat, quòd cum Clodiani inuidiam Miloni facere uellent, non uidetur uerisimile eos cadauer abluisse, & cruorem, quo maxime plebs concitari poterat, abstersisse. Sic enim corpus Cæsaris cruentatum ab Antonio in rostra perlatum est, auctore Dione, cum aliquot ante diebus uulneribus confectum fuisset. Hæc ergo omnia Clodiani augendæ inuidiæ caussa fecerunt, ut corpus non uestitum, sed nudum, non lotum, sed cruentum, sicut erat, non humili in loco, sed in edito lecto, ut uulnera conspici possent, in forum deferrent, & in rostris ponerent. Quare ut de sensu certus sum, sic ambigo de uoce, an caldatum recte habeat, an uitiose; & si uitiose, quæ pro ea restituenda sit. Vereor autem ne, Caldatum sicut erat, legendum sit, quia de Cæsaris cadauere ab Antonio plebi pro rostris demonstrato loquens ait. ἡμαστωμένον, ὥσπερ εἶχε, id est, cruentatum sicut erat. & Valerius: Cadauer togatum, & calciatum sicut erat, rogo imposuerunt. Omnino autem & calciatum, & alia quæcunque lectio potius, quàm hæc Robortelliana, ferenda est.

IN CAPVT VI.

Egregia Asconii quæ putatur emendatio, delusa. De Cn. Pisone qui in Hispaniis obiit.

SEQVENTI autem capite idem omnem doctrinæ, & grauitatis suæ ratione explicuit. dicam primum de doctrina. locus est Asconii in cōmentario orationis in competitores eiusmodi: Piso autem, cum hæc dicerentur, perierat in Hispania, missus à senatu per honorem legationis, ut auus suus ablegaretur, ibique dum iniurias

prouincialibus facit, occisus erat. Emendat ille: ut ab urbe ablegaretur. Primum igitur dico audax nimis ab eo genus emendationis induci, cum sine ueterum librorum auctoritate ex duabus uocibus unam literam tantum seruet, reliquas funditus tollat. Nam, si hæc per eum libertas detur, ut sententia incolumi, una ex duabus uocibus tantum litera conseruetur, nullum opinor tam desperatum locum futurum, qui non à quocunque facile corrigi possit. deinde quoniam ille, Ab urbe legit, auctoritate Salustii motus, qui de eo Pisone loquens ait: Quippe fœdum hominem senatus à rep. procul esse uolebat, addo, ad id significandum satis fuisse uocem, Ablegaretur. Nam qui ablegatur, is ab urbe amouetur. quod absolute posuit Cicero, ut in Verrem: Hoc eò facit, ut ille non solum abesset à domo, tum cum nauigaret, sed etiam libenter, cum magno honore, beneficioque abesset. ipse autem remoto, atque ablegato uiro: &c. sic pro domo: Me expulso, Catone amandato. Si ergo satis sententia sine illis uocibus, ab urbe, constat, si hæc locutio usitata est, cur sine ueterum auctoritate librorum, sine ulla similitudine literarum, pro Auus suus, Ab urbe reponere uoluisti? At Salustius inquit, procul eum à rep. senatum esse uoluisse. Quid si doceam, qui ab urbe ablegatur, non iccirco à rep. remoueri? Nam qui ab urbe remouetur, is ad certum temporis spatium usu urbis spoliatur, ita ut absoluto annuo, aut bimo prouinciali munere redeat, ut C. Gracchus, qui quæstor Oresti consuli datus contra S. C. ex Sardinia rediit, ac tribunatum pl. petiit. cum tamen Plutarcho teste ei munus in prouincia senatus prorogasset, ut procul ab urbe esset. Itaque ab urbe amandari solent ii, de quibus metus est, ne reip. noceant, si eo anno quo ablegantur, in urbe fuerint, ubi uero redierint, non timentur. Sic amandatus est per honorem M. Cato à Clodio tribuno pl. in Cyprũ, ne actionibus suis tribuniciis, si in urbe eo anno esset, aduersaretur. At qui amouetur à rep. is à magistratibus repellitur, ne quando eius anni magistratu incommodus esse reip. possit. Hoc fit, si cum annus petitionis legitimus alicuius inciderit, in eum annum, ne ille obire legitimam petitionem suam possit, amandaris. ita ut etiam si post annum suum redeat, & petere uelit

angustiorem petitionis locum habeat. Cuius ergo legitimam petitionem impedisti amandatione, eum quodammodo à rep. remouisti, quia in angustiorem adipiscendi magistratus locum eum adduxisti. Quod ad Pisonem transferri potest. Imminebat enim annus eius legitimus petendi tribunatus plebis. Itaq; senatus, ne quid in eo magistratu mali moliretur, ueritus, anno suo (. sic enim tum in hac re loquebantur) abesse ab urbe, ut à rep. remoueretur, uoluit. Petiturum autem eum fuisse tribunatum plebis argumento est, quod & plebeius erat, (Pisones enim plebeii omnes.) & quæstor fuerat. qui magistratus ante tribunatum pl. capiebatur. Quod ostendit epigramma, quod de eo extat Romæ in horto Cardinalis Carpensis in alta semita, tale

CN. CALPVRNIVS CN. F.
PISO QVAESTOR PROPR. EX S. C.
PROVINCIAM HISPANIAM CTERIOREM
OPTINVIT.

De metu autem, quo senatus afficiebatur, ne quid mali reip. strueret sic Dio: ἐπεὶ δ' οὖν καὶ ὡς ὀπίσων ἐθρασυύετο, ἐφοβήθητε ἡ γερουσία μήτε συνταράξῃ, καὶ ἀλ'θὺς αὐτὸν ἐς ἰβηρίαν, πρόφασιν, ὡς καὶ ἐπ' ἀρχὴν τινὰ ἔπεμψε. Quorsum hæc? ut intelligant omnes, cum scriptum sit, ut auus suus ablegaretur, legendum potius esse, ut anno is suo ablegaretur, quam ab urbe. quanquam ego nihil affirmo. uenit enim in mentem, cum ipsarum literarum uestigia animo persequor, legi etiam posse, ut ab suis ablegaretur, uel, ut ab consciis ablegaretur. Scribit enim Suetonius, ob suspicionem urbanaæ coniurationis prouinciam Hispaniam ei ultro extra ordinem à senatu esse decretam. Si ergo coniurationem eius metuebat senatus, ergo, ut auelleret eum uel ab suis, uel ab consciis, ablegauit. Cum igitur his omnibus modis hæc emendatio in dubium reuocari, atque omnino euerti possit, audet "tamen Robortellus eam ita laudare, ut se nulla alia, quàm hac "magis delectari affirmet. inquit enim: Plane, si unquam mihi pla"cui in ueterum libris emendandis, nunc demum hoc loco corrigendo mihi placeo. Ex quo apparet, si hanc ipse correctionem omnium optimam iudicauit, quæ alienissima, ac sine dubio falsa sit, quid de reliquis eius iudicare, quæ non ita ei probentur,

bentur, debeamus. Dixi de ſcientia hominis, nunc dicam de grauitate. Is ergo adeo gloria effertur, & quadam, ut ita dicam, uanitate, ut ipſe omnia ſcire, alios à ſe didiciſſe omnia uideri uelit. in quo ipſe deridendus eſt maxime. Nam aut omnino nihil ſcit, aut ſiquid ſcit, id ab iis, qui ſciunt, compilauit. quid ergo? Vbi egregiam hanc ſuam emendationem expoſuit, eam teſtimonio multorum uirorum, atque clariſsimorum adoleſcentum ſuam eſſe confirmat, ne gloria eius pereat. quodque multo fœdius eſt, ita ſubdit: „Dicere autẽ hoc, „& tam multorum teſtimonio meam emendationem munire „ideo uolui, quia uereor, ne Sigonius in ſuo aliquo uolumine inſeruerit. Cui ego reſpondeo: me nec inſeruiſſe eam, nec audiſſe, nec ſi audiſſem, inſerturũ fuiſſe. quia non adeo ingenii inops ſum, ut aliena, & maxime Robortelli ineptiſsima monimenta gloriæ cauſſa mihi ſint corroganda. Ille uero, ſi me iudicat ſuis inuentis ad laudem literarum egere, legat aliquando hunc librum, & diligentius attendat, an qui omnia eius decreta ratione, & auctoritate labefactarit, atque eum plerunque delirare oſtenderit, una ipſius correctione, eaque falſa ad famam nominis ſui propagandam ei abuti opus ſit. Eos uero, quibus hæc ſe tradidiſſe teſtatur, rogatos uelim, ut & ipſi hæc noſtra aliquando legant, ne ſi forte eius auctoritate adducti, præclarum aliquid ſe ab eo didiciſſe exiſtiment, tantum poſt hac errorem alant, ſed falſa ſe imbutos diſciplina intelligant, quam qui nimis ſibi arrogant, tradere ſoliti ſunt. & ſi Aſconium ſuum huius admonitu emendarunt, omnem illam emendationem inducant, & ibi hunc auctorem eius Romanas neſcire literas ullas me auctore aſcribant.

Expoſitiones locorum aliquot, unde à Robortello ſumptæ ſint.

NE uero ſuſpicetur aliquis nouũ hoc nunc exarſiſſe ſuorum uindicandorum ſcriptorum in Robortello ſtudium, audiat, quid in extremo capite libri ſecundi Annotationum ſuarum in Andream Alciatum, iuriſconſultum

clariſsimum atque ea literarum Latinarum gloria, qua pau-
ci hoc tempore ſunt, præditum; cum adhuc uiueret, & maxi-
» me floreret, ſcripſerit. Sed idem Alciatus, inquit, eodem li-
» bro tribus in locis, dum ſuorum iuriſconſultorũ excutit bar-
» bariem, in dictione Oeconomus omnia ea, quæ à me adnotata
» fuerant περὶ οἰκονομίας in prioribus meis annotationibus aſcri-
» bit in ſuo libro, neque meæ explicationis facit ullam mentio-
» nem. Rurſus in eodem libro, ubi digrediens quàm longiſsime
» à re ſua, loquitur de Acheloo, Acheloum ueteres declarat ac-
» cepiſſe pro aqua, eaque ratione Virgilianum explicat uerſum:
» Poculaque inuentis Acheloia miſcuit uuis, quem uerſum om-
» nes ſciunt ante à me expoſitum in explicationibus quorũdam
» locorum apud Horatium ex illis Athenæi uerbis. μῶν ἀχελῷος
» ἐςὶν οὗτος: & paulo poſt: Ne igitur crederent homines me illa
» ab Alciato ſumpſiſſe, dum recens adhuc memoria eſt rei huius,
» mature cauendum honori meo exiſtimaui contra tanti uiri
» auctoritatem. Edidi ego abhinc ſex annos, ſcilicet MDLII.
» Annotationes quaſdam meas in plurima loca difficilia ueterũ,
» quæ typis ſuis primum excudit Venetiis Ioannes Burgifrancus
» Papienſis, biennio poſt, aut aliquanto etiam ſerius edidit po-
» ſteriores libros ſuorum παρέργων Alciatus, ſcilicet MDXLIIII
» ſic facile intelliget unuſquiſque quod uolumus. Qua ergo di-
» ligentia Robortellus tum cuſtodiuit ſcripta, ac monimenta
ſua, ac propriam gloriam ab aliis uſurpari non permiſit, ea-
dem cura hoc etiam loco ſermones ſuos domeſticos, ac pri-
uatam laudem, ne ab alio uſurparetur, defendit. Scilicet Ro-
bortellus iſte literarũ affectat dominatum, & literatos omnes
à ſe omnia, quæ tenent, accepiſſe cupit uideri, ac ſibi omnium
conceſſu principatum doctrinæ deferri. Quod cuius mode-
ſtiæ ſit, facile unuſquiſque per ſe intelligere poteſt. An igitur
Robortelle, ſi quid tu ſomniaueris, alter ſcripſerit, tu illi re-
pente bellum inferes, quia te ſomnii eius auctorem non ci-
tarit? aut eas chartas quibus Franciſci Robortelli nomen non
celebretur, maledictis conſcindes, contumeliis lacerabis?
Quid tu? an ea ſcribis ſemper, quæ nemo ante tradiderit, ne-
mo uiderit, nemo cogitatione confinxerit? Non diſcedamus
ab Alciato (nam huius uiri memoria me ualde delectat,) quid?

ante

ante te nemo ne ex noſtris de œconomo ſcripſerat? atqui eadem ipſa Ambroſius Calepinus, ſiue quis alius, in magno illo commentario ex Quintiliani ſententia dixerat; an Acheloum pro aqua ab antiquis uſurpatum, ſenſiſti primus? quid eſt tam tritum, quid tam uulgatum? Seruius in illum, cuius tu meminiſti, Vergilii uerſum: Poculaque inuentis Acheloia miſcuit uuis, nonne id tradit. quid dicam Seruium? nonne Macrobius plurimis uerbis rationem eius uſus literis conſignauit, quæ hoc loco referre ſuperuacaneum eſt? &, ſi eum ut nimis antiquum te legiſſe negas, nõ ne Perottus in Epigramma ſextum ad Domitianum in libro, qui dicitur Cornucopiæ, eadem iiſdem ferè uerbis repetiit? cur ergo hæc à te Alciatus, cur non potius à Macrobio, & Seruio, quam à te? quanquam uide, quo te effrenata tua iſta maledicendi libido, atq; ambitionis quaſi quidam fluctus attraxit. quod à te accepiſſe Alciatum criminaris, id ille ne potuit quidem. Nam de Acheloo non in primo Annotationum libro, quem uidere potuit Alciatus, ſed in ſecundo, quem tu, cum ea in Alciatum ſcribebas, in manibus habebas, nec dum edideras, ſcripſiſti; neque in explicandis uerſibus Horatianis, ſed Catullianis eius rei meminiſti. hoc autem feciſti Capite IX, ubi loquens de miſcendo uino apud Catullum, ſubiicis: ” Lepidum eſt ſatyri illius dictum petulci, & ” ebrioſi apud Achæum, quod ibidem refert Athenæus. μῶν ἀχελῶος ἦν κεκριμμένος. ” quo noſter Virgilius reſpiciens ait: Poculaq; ” inuentis Acheloia miſcuit uuis. Adeo ergo te rabies iſta obtrectandi obcæcauit, ut quo loco, & quomodo de Acheloo ſcripſeris, cum in Alciatum diceres, non memineris? quæ tua mens hæc eſt, quæ ratio Robortelle? quid te his portentis aſſequuturum exiſtimas? Sed quid ago? redeamus ad rem. quid? an aliud quicquam te tradidiſſe putas, quod non alii ante tradiderint? Clamas in Ronghegallum capite XVIII. & ais ὀμβρικοὺς, de quibus loquitur Ariſtoteles in libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, Vmbros eſſe Italiæ populos, id quod ante à Stephano proditũ, eſt, cuius tu credo nomen eo loco, ut tu ſolus ſapere uidereris, reticuiſti. Stephanus autem ita: ὀμβρικοὶ ἔθνος ἰταλικὸν περὶ τὸν ἀδριανὸν κ ὅλπον μέσον τοῦ πάδου, καὶ πικεντικοῦ λέγονται καὶ ὄμβροι, καὶ σίμβροι παρὰ τοῖς ἰταλικοῖς συγγραφεῦσι. παρὰ τούτοις ἱστορεῖ ἀριστοτέλης

ἐν τῷ περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, ὅτι τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτουσι τὰ βοσκήματα, καὶ τοὺς καρποὺς πολλαπλασίους τὴν γῆν ἀνιέναι τῶν καταβαλλομένων. καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν πολυγόνους. σπανίως γὰρ ἓν τίκτουσιν, τὰς δὲ πλείστας δύο, ἢ τρία. Verum hoc quidem callidi hominis eſſe exiſtimo, eorum nomina ſubticere, qui auctoritate præditi ſint. illud uero ridiculi, quod capite XVIII libri primi, ut rem nouam docuiſti, Benignos à Latinis dici, qui in alteros beneficia conſerunt, & liberalitatẽ pro liberalitate accipi, id quod exẽplis multis tibi etiã confirmandũ ſumpſiſti, cũ ea omnia Perottus in epigramma VI ad Domitianũ ante te & docuerit, & aperuerit. Sic enim ait: A bono benignus dicitur, liberalis, beneficus. unde benignam terram dicimus fructus abunde reddentem. Plinius de Aegypto: Nulla eſt benignior tellus, nullus ager feracior. à quo, benignitas liberalitas, benigne liberaliter. Age uero non ne te in epigrammate etiam Catulli exponendo uenditas, cum eam expoſitionem ab interprete Guerrino acceperis? Tu enim libro primo Annotationum, capite IX ita ſcribis. Locus eſt
„ apud Catullum non dum ſatis explanatus ab interpretibus, quo
„ rum nonnulli, quod non intelligerent, dictionem mutandam
„ putarunt. uerſus hi ſunt: Miniſter ueteli puer Falerni ingere
„ mi calices amariores. perperam nonnulli legunt auariores, lo-
„ cumque putant corruptum, cum ſit integerrimus. Catullus
„ enim docte ſignificare uolens uetus Falernum, de amarore fe-
„ cit mentionem, qui ob uetuſtatem ſapor in uino fit. Nunc ſi tecũ egerit hoc modo Guerrinus: Hæc mea interpretatio eſt, XXV ante annis à me ex commentariis doctiſsimi patris mei in uulgus prodita, non tui Robortelle, quid reſpondebis? Verba autem Guerrini apponam ex eius commentario: Amariores eſto. quidam mæraciores, alii auariores legere maluerunt. ego tamen, ut in codice paterno repperi, amariores legendum exiſtimo. cum enim uetulum Falernum, tanquam optimum popoſcerit, ita etiam amariora pocula ſibi inferri iubet. quoniam in uino ueteri amaritudo ipſa delectat. quod Seneca ad Lucilium ſcribens in conſolatione de amico defuncto epiſtola LXV per quandã comparationem his uerbis declarat: Nam, ut dicere ſolebat Attalus noſter, ſic amicorum defunctorum memoria iocunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſ-

pera

pera, quomodo in uino nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat. Non ne tu Robortelle satis locum illum emendatum, atque illustratũ esse iudicas? quid ergo te in aliena laude ostentas? Sed quoniam Catulli, & Guerrini feci mentionem, non ne in expositione epithalamii omnia à Guerrino mutuatus es, nec eius nomen unquam protulisti? afferamus aliquot loca, quoniam huc me iniusta ista tua alienorum furtorum exprobratio deuocauit, ut nullum obtrectationis genus, quo tibi non satisfecerim, relinquam.

Hymen ô hymenee hymen. Tu: Sic Plautus in Cassina. Guerrinus: Hoc sumptum uidetur ex Plauto in Cassina.

Luteum soccum. Tu: Luteo socco utebantur sponsæ, ut asserit Seneca in Hippolyto his uerbis: Crura distincto religauit auro luteo plãtas cohibẽte socco. Idẽ notauit Guerrinus.

Spineam quate tædam. Tu: De Spina arbore Plinius. Idem citatis Plinii uerbis Guerrinus.

Bona alite nubit. Tu: Virgilius libro IIII cum ait: Primisq; iugarat ominibus. Eundẽ uersum affert hoc loco Guerrinus.

Ac domum dominum uoca. Tu: Alludit ad coemptionem de qua superius. Item Guerrinus: Ad nuptias per coemptionem allusisse uidetur, de quibus supra ex Plutarchi auctoritate.

Vt tenax hedera. Tu: Huc spectant tres Gallieni imperatoris Augusti uersus. Item Guerrinus: Simile est illud à Pollione pro Gallieno. & uersus tres ipsos recitat.

Nec parens stirpe dicier. Tu: Nam Spurii, qui non nascuntur ex legitimo coniugio, sequuntur matrem. Nũ aliter Guerrinus? Filii non legitimo concepti matrimonio non patris, sed matris genus assequuntur, ut in iure habemus digestis de statu hominum in l. lex naturæ. quæ est lex Vlpiani.

Non quem dare præsides. Tu: Plutarchus in problemat. ait patrem patratum fieri non potuisse, nisi patrem haberet uiuentem, & liberos. Guerrinus. Ad morem Romanorum alludens feciales, & patrem patratum intelligit. is enim est, qui patrem habet, & idem habet filios.

Da pueris nuces. Tu: Seruius in Bucol. Virgilii uersum exponens ait, consueuisse spargi nuces intrãte sponsa in domum

sponsi,

ſponſi, quòd ſignificaret ſe omnia puerilia relinquere. nam eo reſpicit etiam dictum ſatis omnibus notum Perſii. quid Guerrinus? Seruius iu Bucol. Nuces antiqua conſuetudine pueris dabant, ſignificantes omnia puerilia in poſterum ſpernere. unde Perſius dixit: Nucibus facimus quæcunque relictis.

Transfer omine cum bono limen. Tu: Sponſa ingrediens mariti domum non attingebat limen. huius rei cauſſam explicat Plutarchus in problemat. & Seruius lib. II. Aeneid. At non ne idem ante te Guerrinus? Erat moris, inquit, in nuptiis, ne noua nupta domum ingrediens limen tangeret. cuius rei cauſam Plutarchus in problematis reddit. Seruius uero in II. Aeneidos hoc fieri ſolitum ait, ne locum numini ſacratum pedibus calcarent.

Vos unis ſedibus cognitum. Tu: Pronubæ matronæ erant, quæ unum tantum habuiſſent maritum, ut Sex. Pompeius ſcribit. hæ ſponſum in lecto ſponſi collocabant. Idem Guerrinus ita. Quoniam boni ominis gratia non poterant pronubæ eſſe, quæ duos maritos habuiſſent. quod Feſtus Pompeius docet, ideo ait cognitum in ædibus unius.

Alba parthenice. Tu: Plinius libro XXV. cap. V. Guerrinus uerba ipſa omnia Plinii affert.

Luteum ne papauer. Tu: Subrufum intelligit. nam eius tria ſunt genera. Guerrinus: Papaueris genera tria docet Plinius libro XIX. cap. VII. tertium genus eſt, quod græci thian uocant, flore rufo, protinusq́; deciduo. de hoc intelligit hoc loco Catullus. Nam luteum colorem ſubrufum eſſe declarauimus.

Torquatus paruulus. Tu: Sic etiam Virgilius libro IIII Aeneidos. Paruulus aula luderet Aeneas. Guerrinus: Hinc uidetur eſſe illud Virgilianum: Si quis mihi paruulus aula luderet Aeneas.

Atque hæc ſint ſatis. Tu ergo Robortelle cum Calepini, cũ Perotti, cum Guerrini, cum aliorum eiuſmodi recondita ſcripta compilare ſoleas, atque tuas præclaras annotationes ornare, eo licentia, ac cupiditate proueheris, ut ſiquid tibi forte uenerit in mentem, id ſi alteri quoque uenerit, ab eo proferri, niſi te auctorem fecerit, prohibiturus ſis, eumq́; furti poſtulaturus, & teſtibus id te ante uidiſſe conuicturus? Me

miſerum,

miſerum, quid eſt, quod ego in literis poſthac uerſer, ſi auctorem meorum omnium ſcriptorũ, opinionum, cogitationum debeo habere Robortellum? cur errauit Sigonius? quia Suræ prætoris apud Pædianum emendauit, quod etiam uiderat Robortellus. cuius criminis arguitur Sigonius? quòd, Ab urbe ablegaretur, fortaſſe apud Pædianum corrigendum eſſe literis prodidit, id quod ante ſenſit, & quidem ineptiſsime Robortellus. in quo denique culpandus eſt iſte Sigonius? quia Franciſcum Robortellum nouum grãmaticorum Ariſtarchum, rhetorum Gorgiam, in antiquitate R. Varronem alterum, Latinarum, Græcarumq; literarum coryphæum, tertium denique non Vticenſem, ſed Vtinenſem Catonem non ſibi, non omnibus anteponit. Male ille quidem, præſertim in Robortellum eloquentiæ, atque doctrinæ omnis inſtauratorem, cuius in labiis Ciceroniana dicendi facultas, in pectore uis Demoſthenica, in capite Platonica ſapientia reſident, is, qui eſt, ut inquit poeta ille, Augur, ſchœnobates, medicus, magus, omnia nouit, quemq; nos merito hoc calamitiſsimo tempore firmiſsimum laborantis Italiæ robur poſſumus appellare. Sed nimis multa de nugis. ad rem redeamus.

IN CAPVT VII.

Aſconius cum ſuo patrono reprehenſus. Ciceronis, & Liuii error ſignatus.

ECCE autem, ut qui ſemetipſum defendere, nec quicquam egregium, niſi hinc inde corrogatum, poteſt afferre, repente patronus antiquorum aduerſus Manutium factus eſt. at quorum? Aſconii. ò te infelicem Aſconi, cui defenſor ille obtigit, quo agente, niſi accuſatoris te forte ſumma benignitas ſubleuarit, turpiſsime condemnandus ſis. quid ait Aſconius? Verba hæc Ciceronis in Verr. III. interpretatur: Audimus aliquem tabulas nunquam confeciſſe, quæ eſt opinio hominum de Antonio: interpretatur autem his uerbis.

uerbis. Hic est M. Antonius dissolutissimus curator totius oræ maritimæ Cretæ mortuus, de quo ipse dicet: postquam M. Antonii infinitum illud imperium senserant. & quem Salustius ait perdundæ pecuniæ genitum, & uacuum à curis nisi instantibus. Accusauit ergo hanc interpretationem Manutius, quòd Antonius ille, quē opinio fuit non conficere tabulas, non dissolutissimus curator oræ maritimæ fuerit, sed M. Antonius orator ille clarissimus, qui de se apud Ciceronem in II. de oratore ita loquitur: Sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor. Hanc ergo Manutianam plagam depellit artificio suo Robortellus. emendat enim librum Asconii coniectura duce, ita: Hic est M. Antonius pater dissolutissimi illius Curatoris oræ mantimæ. Nam uere M. Antonius orator pater fuit M. Antonii Cretici. sic enim hunc dissolutissimum curatorem appellat Plutarchus. Sed hoc uoluisse Asconium nunquam probabit. Nam quod ait in aliis libris legi: Hic est M. Antonius prætor dissolutissimus curator oræ maritimæ, Cretæ mortuus; recte: habuit enim ille eam prouinciam in prætura, unde scriptum est in epitoma libri XCVII: M. Antonius prætor bellum aduersus Cretenses parum prospere gestum morte sua finiuit. de quo nos plura in commentariis fastorum collegimus, ubi de bello piratico scripsimus. at uero quod uox, prætor, in pater, sit transferenda, non item. Puto enim bene habere. Asconium uero, ut hominem peccasse. erroris autem eius causas has maxime uerisimiles reddi posse. Loquebatur Cicero de Antonio illo, quem homines existimabant tabulas non conficere. Hoc qui apud Romanos facere prætermittebāt, dissolutissimi habebantur. Ergo cum de dissoluto quodammodo Antonio loqueretur Cicero, re, ut fit sæpe, non diligenter inspecta, statim existimauit, dissolutum illum Antonium curatorem oræ maritimæ intelligi, de quo idem Cicero in eadem oratione dixisset: Postquam M. Antonii infinitum illud imperium senserant, & quem Salustius ait perdundæ pecuniæ genitum, & uacuum curis, nisi instantibus. quis enim, nisi loci Ciceronis ex II. de oratore meminisset, existimare posset, hoc dictum esse de M. Antonio oratore notissimæ industriæ, atque integritatis uiro? Itaque similitudine morum scito deceptum esse Asconium.

Asconium. Deinde quæ prudentia esset Asconii, ut patrem clarissimum uirum ex moribus filii hominis dissolutissimi declaret? quam sæpe patres ex filiis nominantur? quam sæpe clarissimi homines ex obscurissimis? quam sæpe modestissimi ex nequissimis? ita ne uero? M. Antonius orator, princeps eius familiæ, quæ post maxime floruit, qui ex prætura triumphauit, qui consulatum nobilissimum gessit, qui ex consulatu in prouinciam abiit, qui censuram splendidissimam administrauit, qui iis à natura ad dicendum præsidiis ornatus fuit, ut clarissimum, atque eo tempore unicum exemplum eloquentiæ fuerit, qui in Syllana seditione pro Syllæ partibus cum staret, crudelissime iussu Marii interfectus sit, cuius omnes propè actiones, omnia dicta, omnes de rep. cogitationes clarissimo unius M. Ciceronis præconio, quem ille cum Crasso de studiis dicendi in libris de oratore disserentem fecit, literarum monimentis mandatæ sint, hic adeo obscurus esse à Pædiano putabitur, ut eum cum demonstrare uelit, ex filii dissolutissimi, & turpissimi hominis moribus indicarit? Age uero, si patrem ex filio demonstrauit, cur deinde in filiũ digressus est? non ne satis erat dicere, Hic est M. Antonius pater dissolutissimi illius curatoris oræ maritimæ? cur addidit uerba Ciceronis, & Salustii non ad mores M. Antonii oratoris, quem, quis esset, interpretabatur, sed ad mores curatoris oræ maritimæ, de quo agi à Cicerone falso arbitrabatur, indicandos? An uero Robortelle, tibi concedi oportere putas, ut semper dormites, ueteres semper non uigilasse non concedes? nescis, quam facile in tantis antiquitatis ambagibus decipiamur? nescis quot nobis ad errandum quasi illecebræ proponantur? an portẽtum putas, priscos etiam uel diligentissimos homines esse lapsos? paulo ante de Liuio diximus, quem octo tribunos militares falso pro sex edidisse existimamus. Sed Liuium omittamus. quam sæpe offendit noster Cicero? quam sæpe animi incertus Atticum magistrum in antiquitate constituenda suum de magistratibus, deque temporibus consulit? quam sæpe ab eo, ut mendas eorum etiam, quos iam ediderat, librorum, tolleret, postulauit? quam sæpe ad eum de rebus etiam iis, quæ sua memoria euenerãt, retulit? Quod ergo Cicero fecit, neque in eo

factum miramur, id in Asconio, qui illo ut ætate, sic doctrina & diligentia inferior fuit, ne ipso quidem postulante defendemus? An uero M. Ciceronem in defensione Murenæ, M. Catonem illum senem cum L. Scipione in Asia fuisse falso dixisse, cum tamen non cum Scipione, sed cum Glabrione in Græcia eodem in bello fuisset, Robortellus tacitus patietur, Asconiũ oratorem Antonium pro curatore eius filio accepisse, nec eiusmodi mores in modestissimo homine approbasse, non patietur? quid? an te uberiorem gloriam ex Asconiana, quam ex Ciceroniana defensione paraturum putasti? non profecto. Sed, ut siue Manutio, siue Sigonio malediceres, præclaram tibi in uulgus etiam ineptam defensionem commendationem nominis futuram existimasti.

IN VIII. CAPVT.

HOC capite lectionem Terentianam quandam, cuius M. Antonius Muretus ex oratione Manutii meminerat, qui se eam porro à Gabriele Faerno audisse narrabat, reprehendit. Cuius defensionem uel Faernus, uel Manutius ipse sine dubio suscipiet.

IN CAPVT IX. X. XI. XII. XIII. XIIII. XV. XVI.

SEQVENTI capite IX usque ad XVI disputat aduersus me de nominibus feminarum. quod autem uno capite complecti poterat, & debebat, id, ut plura mea errata collegisse uideretur, octo his capitibus est persequutus. quorum defensionem in eum commentarium reieci, in quo librum eius de nominibus totum à primo uerbo usque ad ultimum mihi refutandum esse suscepi. quod, ne quis me hæc præteriisse existimaret, hic testatum relinquere uolui.

IN CAPVT XVII.

Interpretatio loci Ciceronis defenſa. et de annulo obſignatorio.

DEINCEPS reprehendit Manutium Robortellus, qui locum Ciceronis in epiſtolis ad Q. Fratrem, parum commode interpretatus ſit. Locus eſt hic: Sit annulus tuus, non ut uas aliquod, ſed tanquam ipſe tu, non miniſter alienæ uoluntatis, ſed teſtis tuæ. In hæc Manutius ita: Non ut uas aliquod, quod aſsidue circumfertur, ſed uide, quibus illum tradas, ne quis accepta pecunia ſignet ea, quæ tu non probares. Aduerſus hanc expoſitionem contendit Robortellus. primum autem telum, quod robuſtum iaculatur, eſt uerbi mutatio. legit enim & quidem ex ingenio: uas aliquis, non aliquod. deinde ait, uas non dolium hic, ſed uadem intelligi, id eſt, ſponſorem. Ait enim, inquit, Cicero, uidendum eſt ò Quinte, ne annulus tuus ſit, tanquam uas alienæ uoluntatis, id eſt, ne aliquis tuorum quæſtum hac ratione faciat in prouincia, dum annulo tuo prætorio ſignet te inſciente, corruptus largitione prouincialis alicuius. fuiſſet igitur annulus tunc uere ſponſor, & uas uoluntatis alienæ, id eſt eorum, qui corrupti fuerant. Deinceps multa addit, ut probet ueteres annulo in obſignando eſſe uſos. quod nemini, niſi ipſi, dubium aliquando fuit. De hac ergo expoſitione nullum ego uerbũ erã facturus, niſi meã in hac re cauſſam defenſurus eſſem. Etenim cum aliquot, antequam Manutius commentarium ſuũ ederet, diebus me de huius loci ſententia amicus quidam meus ſummo ingenio præditus conſuluiſſet, reſpondi eadem fere ratione, qua Manutius. quæ expoſitio cur nunc à Robortello improbetur, non uideo. Monet enim Cicero fratrem, ne temere committat alteri, ut libero ſuo, quem plurimum amabat, Statio, annulum obſignatorium, ſed ſecum perpetuo habeat. nam ſi eum, ut uas aliquod omnibus dabit utendum,

fiet, ut ſit miniſter alienæ uoluntatis, non teſtis ſuæ. qui enim annulum eum habuerit, is, quæ placuerit, pro libidine ſua obſi gabit, corruptus ſcilicet pecunia ab iis, qui ab ipſo prætore gratis id impetrare non potuerunt. apparet autem translationem à uaſe ſumptam eſſe. nam præterquam quòd annulos ſcimus tanquam uaſa fuiſſe, cum iis condi uenena etiam ſæpe ſolita tradat Plinius, hoc etiam declarauit Cicero, cum ſubiecit: Non miniſter alienæ uoluntatis. Nam quod dixerat, annulus tuus non ſit tanquam uas aliquod, exponit, dicens, Non miniſter alienæ uoluntatis. quod dixerat, ſed tanquam ipſe tu, exponit: ſed teſtis tuæ uoluntatis. opponit ergo uas Ciceroni, id eſt, inſtrumentum: domino, & uſum inſtrumenti, quod etiam ad alienos transferri poteſt, uſui proprio, quo debet eſſe teſtimonium uoluntatis domini. Quod ſi Robortellum audias, primum uerbum, Aliquod, corrumpes, deinde Vadem, id eſt, ſponſorem dixeris, qui nihil ad miniſtrum. quam uocem attulit Cicero, ut translatum illud uas declararet. poſtremo præclara hæc antitheta non ſeruabis, & omnem ſententiæ uenuſtatem obſcurabis. ſed Manutius fortaſſe plura.

IN CAPVT XVIII.

Expoſitio loci Ciceronis irriſa, & P. Seruilium Iſauricum mortuum non potuiſſe à M. Bruto lugeri Hirtio, & Panſa cos.

SEQVENTI capite Robortellus eundem Manutium uituperat, quòd quis ſit ille, de cuius morte Brutum conſoletur Cicero, ſe dixerit, ignorare. eum uero P. Seruilium Iſauricum eſſe tam moderate, & tam uere docet, ut peritior ne, an modeſtior ille ſit, diiudicare non poſsis. Verba eius hæc ſunt, ubi Manutiana uerba expoſuit: Ego ut ho
» minem laudo quòd ingenue fatetur, ſe ignorare hoc quid ſit, re
» prehendo tamen, quòd diligenter non legit ueterum libros.

„ Si enim legeret totos, non unam, aut alteram pagellam per-
„ curreret, nihil illum ſubterfugeret, ut etiam ante dixi. Vide-
te quam contemptim de Manutio loquatur. nunc quam de ſe
„ ſummiſſe, audite. Ego puerum, inquit, domi habeo, qui om
„ nes conſulatus, quidq; ſingulis annis geſtum ſit, facile recenſe-
„ re poteſt, ita omnia memoriæ mandauit. Illum igitur audien-
„ tibus aliquot meis familiaribus, iuſsi, ut legeret Manutii com
„ mentarium. cum legiſſet. An inquam tibi aliquid uenit in men
„ tem, quod proferas ad hunc locum intelligendum ex hiſtoria.
„ inquit ille, fortaſſe ueniet, ſi conſulatum mihi præſcripſeris.
„ Tum ego, is eſt annus, quo periere ambo conſules Hirtius, &
„ Panſa ad Mutinam in prœlio. Statim ille, cum pauliſper memo-
„ ria repetiuiſſet tempus illud, Nimirum, inquit, hic eſt ille P.
„ Seruilius cognomento Iſauricus, quem Dion ſcribit eo anno
„ Romæ periiſſe, uirum magna dignitate, & auctoritate. ac uer-
„ ba ipſa recitauit. Sunt autē hæc. Ἐκείνῳ μὲν οὖν τῷ ἔτει ταῦτ' ἐπράχθη,
„ καὶ ὁ σερουίλιος ὁ ἰσαυρικὸς ὑπέργηρως ἀπέθανε. &c. Cū igitur eo tempore
„ talem uirum amiſiſſet Brutus, ex qua gente Seruiliam matrem
„ habebat, quid mirum, ſi tantopere dolebat? Fuiſſe autem Bru-
„ tum à Seruilio etiam Quinto adoptatum Cæpione ſatis notum
„ eſt. nam declarat Cicero in Philipp. or. x. ubi Q. Seruilium Cæ
„ pionem Brutum appellat. In dicenda autem ſententia quanta
„ fuerit auctoritate, etiam tunc ſatis perſpici poteſt apud eun-
„ dem Ciceronem in oratione Philipp. XIIII, & aliis. Hæc ille.
nunc colligamus argumentorum ſummam, ut planius refuta-
ri poſsint. Conſolatur, inquit, Brutum de morte P. Seruilii Iſaurici, quia Iſauricus eo anno mortuus, quo Cicero ea conſolatione utebatur, id eſt, Hirtio, & Panſa cos. interfectis ad Mutinam. Item: Iſauricus intelligendus eſt, quia cognatus erat Bruti. Brutus enim cum Seruiliam matrem habuit, tum à Seruilio Cæpione adoptatus eſt. Egregie Robortelle, ut cetera. Illud tamen quæro, priuata ne cauſſa luxerit Iſauricum Brutus, an publica? Si priuata, dic quæſo, quo gradu attigerit Brutum Seruilius Iſauricus? Nam Brutus à Q. Seruilio Cæpione matris fratre fuerat adoptatus, Iſauricus ex ea Seruiliorum familia erat, qui Vatiæ dicebantur, qui nihil ad Cæpiones. Si publica; cur torquebat Brutum potius mors Iſaurici,

quam ceteros optimates? Isaurici inquam, quem Cæsaris partes sequutum, inde suspicari possumus, quod filium eius P. Seruilium Isauricum Cæsar dictator sibi in secundo consulatu collegam assumpsit, & post mortem Cæsaris eundem consulem iterum cum L. Antonio, tum cum Cæsaris factio dominabatur, uidemus. si ergo neque priuata caussa luxit Isauricum Brutus, neque publica, ergo alium certe, quam Isauricum luxit. Sed fuerit Bruti cognatus, & idem optimatium princeps Isauricus, an iccirco eum lugere debuit Brutus Hirtio & Pansa cos. interfectis? an Pansa & Hirtio cos. interfectis decessit Isauricus? non certe. immo anno superiore, Dolabella, & Antonio cos. dices, unde hoc probas? unde, nisi ex historia? Hoc tradit in temporibus Eusebius. Hoc tradit Dio eo, quem tu protulisti loco. nam ubi mortui Seruilii Isaurici meminit, res Hirtio, & Pansa cos. gestas aggreditur exponendas. ita. ἐκείνῳ μὲν οὖν τῷ ἔτει ταῦτα ἐπράχθη, καὶ ὁ σερουίλιος ὁ ἰσαυρικὸς ὑπέργηρως ἀπέθανε. post addit. αὔλου δὲ ἱρτίου μετὰ γαΐου ἰοῦ ὑπατεύσαντος. ubi legendũ, βιβίου.i. A. uero Hirtio cũ C. Vibio consule. tu autẽ, quia græca nõ intelligis, mortẽ Isaurici in consulatũ Hirtii, & Vibii coniecisti, quæ consulatum eorum præcedit. quid plura? Idem scribit Cicero. Etenim non ne memoria tenes illum secundam Philippicam in Antonium ipsum tum consulem dixisse, & quidem Octobri, ut opinor, mense, cum ille in se absentem a. d. XIII K. Octob. in senatu asperrime perorasset? Atqui in ea oratione significat, P. Seruilium hunc tuum iam tum esse mortuum. Non placet, inquit, M. Antonio consulatus meus, at placuit P. Seruilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui proxime est mortuus. Si ergo Isauricus Antonio consule ante Octobrem fortasse mensem mortuus est, cur lugebitur à Bruto Hirtio & Pansa cos. interfectis? Sed sit hoc diligentiæ tuæ, illud uero cuius acuminis est, uelle eundem esse P. Seruilium, de quo Cicero in IX, & XIIII Philippica loquitur, atque eum, quem mortuum luget Brutus, cum iam tum cum secundam dixit Cicero proxime mortuum esse testatus sit? Est ergo hic P. Seruilius filius senis eius Robortelle, is, qui cum C. Cæsare consul fuit, non pater, qui ante decesserat, quod tu non recte subductis temporum,

atque ætatum rationibus cupidius aliquanto, quam decuit, tradidisti. quem P. Seruilium senatui, cuius partes à Bruto defendebantur, aduersatum esse, declarat Cicero in epistola ad Plancum Hirtio, & Pansa cos. scripta IIII. Idus April. his uerbis: Eo die magna mihi fuit pro tua dignitate contentio cum Seruilio, qui cum gratia effecisset, ut sua senrentia prima pronunciaretur, frequens eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit, meæq; sententiæ, quæ secunda pronunciata erat, cum frequens assentiretur senatus, rogatu Seruilii P. Titius intercessit. res in posterum dilata. Venit paratus Seruilius Ioui ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. Nunc quemadmodum fregerim ex aliorum te literis malo cognoscere. Nunc uide, quæ tu tradideris puero illi tuo, quem te Socratico more excitasse scribis, ut inania, ut ridicula, ut falsa. Tibi igitur suadeo, ut aut alia eum doceas, aut certe ueriora. & hunc ei in primis errorem eripias, dum tener est. nam si forte diutius insederit, uix adimi corroborata demum ætate poterit. quam etiam prudenter, si in tuo Auditorio Patauino his uerbis ageres: Erraui domini, cum me uidisse quicquam, quod Manutius non uidisset, mihi persuasi, aut cum me cum Sigonio de antiquitate Ro. æquo Marte contendere posse existimaui.

IN CAPVT XIX.

Loci Valeriani emendatio reprehensa.

EINCEPS oblatum corrigendi Valerii tempus, quem priore capite, cum de P. Seruilio Isaurico diceret, citauerat, diligens homo non prætermisit. De eo sic Valerius lib. VIII: P. Seruilius consularis, censorius, triumphalis, qui maiorum suorum titulis Isaurici cognomē adiecit, cum forum præteriens testes in reum dari uidisset, loco testis constitit, ac per summam inter patronorum pariter, & accusatorum admirationem sic orsus: Hunc ego iudices, qui caussam dicit, cuias sit, aut quam uitam egerit, quanque merito, uel iniuria accusetur, ignoro. Illud tantum scio, cum

occurrisset

occurrisset mihi Laurentina uia iter facienti admodum angusto loco, equo descendere noluisse. Quod an aliquid ad religionem nostram pertineat, ipsi æstimabitis. ego id supprimendum non putaui. In his uerbis, Religionem nostram, mendum subesse putat Robortellus, & pro Nostram, Vestram esse reponendum. ut ad Iudices referatur, & eorum religionem, qui iurati iudicabant. neque enim Seruilius testis in reum illum uocatus, & iureiurando obstrictus ea dixerat. Itaque concludit, si legatur, Nostram, se non uidere, quæ sententia elici possit. Ego uero Robortellum, qui nullum ex Nostrã elicere sensum se posse ait, errare existimo, &, Nostram, omnino retineo. Iubet enim Seruilius, ut iudices æstiment, an neglecti uiri triũphalis senis peccatum aliquid ad seueritatem Romanæ disciplinæ pertineat. quod & iudicibus castigandum esse innuit. Itaque Nostram religionem dixit, non sui, ut testis, sed publicam ciuitatis. religionem autem amplificandi caussa disciplinam ciuitatis appellauit in amplissimis uiris, iisq; senibus uenerandis. quam fuisse Romæ summe cultam constat, adeo ut eiusmodi uirorum amplitudo, ac dignitas Gallis etiam ipsis hostibus horrorem quendam incusserit. Robortellus autem, dum gloriæ caussam quærit, probri inuenit. Nam quod fœdissimum etiam in eius puero sit, quem tam egregie erudiuit, orationem contra grammaticæ præcepta fecit. quid est enim, quod hoc capite, Valerium exponens, ait: Vos estimabitis, (inquit Seruilius) an uos pro religione, & iureiurando, quo estis astricti, quanti hoc sit faciendum? quid est, inquam: Vos æstimabitis, an uos, quanti hoc sit faciendum? Hic est ergo magnus ille magister Robortellus, Aristarchus ille, ille Gorgias, nouus Zoilus, qui bellum Sigonio ne, an Manutio dicam, an utriq; indixit, qui cum se Latinarum literarum doctorem profiteatur, tamen in eo libro, quẽ specimen singularis eloquentiæ suæ esse, atque doctrinæ cupit, barbare, ac ne grammatice quidem loquitur. O te miserum puer, qui talem magistrum adeptus es, unde falsam antiquitatem, barbaram locutionem, germanam acciperes uanitatem.

IN CAPVT XX.

Loci Ciceronis interpretatio defensa. de lictoris, & accensi officio.

DEINCEPS Manutium culpat, qui locum ex epistola Ciceronis ad Q. Fratrem, ita legit: His rebus nuper C. Octauius iucundissimus fuit, apud quem primus lictor quieuit, tacuit accensus, quoties quisque uoluit, dixit. Manutium inquam uituperat, Manutium autem? immo uero Octauium Pantagathum, uirum, cuius etiam si nulla ingenii monumenta adhuc prodita literis sunt, omnium tamen, qui nunc sunt, hominum consensu, ingenio, doctrina, & iudicio præstantissimum, à quo se Manutius hanc emendationem accepisse profitetur, immo uero Benedictum Accoltum, Cardinalem, cum literis, & uirtute sua singulari, tum maxime sacerdotii ipsius dignitate semper amplissimum, à quo illam uehementer probatam fuisse tum, cum uiueret, Manutius inquit; immo uero Petrum Victorium, summum humanarum literarum ornamentum, qui eandem in librum suum primum Variarum lectionum coniecit. Hi uero omnes legunt: Apud quem primus lictor quieuit, tacuit accensus, quoties quisque uoluit, dixit. at Robortellus, maiore. s. quam Pantagathus, ingenio, quam Victorius, iudicio, quam Accoltus dignitate præditus, legendum contendit: apud quem primus lictor qui fuit, tacuit. accensus, quoties quisque uoluit, dixit. quasi uero aut lictoris officium sit loqui, ita ut apud Octauium prætorem modestiæ caussa tacuerit; accensi dicere, ita ut apud eundem pro omnibus, quoties quisque uoluerit, egerit. nec uidet, cum lictoris munus sit, turbam à tribunali prætoris summouere, tamen apud Octauium, primum etiam lictorem quieuisse; cum accensi sit, ut iubere dicere, sic silentium imperare, tamen apud eundem, tacuisse; cum apud ceteros prætores non sit potestas omnibus, ut, cum uelint, dicant, tamen apud eundem, quoties quisque uoluerit, neque

à lictore ſummotum, neque ab accenſo tacere iuſſum, dixiſſe. Quæ ſi non uidebat Robortellus, ſaltem ea tantos uiros perſpexiſſe exiſtimare poterat, neque ambitionis gratia tanto doctorum hominum conſenſui repugnare debebat.

IN CAPVT XXI.

HOC capite, Accenſus quis eſſet, Manutium non intellexiſſe ait. qua de re ego, neque enim id ad me pertinet, nihil dicam; ne Manutio ipſi ingentē ex ſua defenſionem aduerſus Robortellum gloriam eripiam.

IN CAPVT XXII. XXIII. XXIIII.

Flori, & auctoris libri de V. illuſtr. et Valerii Maximi errores, qui negabantur, confirmati. et alii demonſtrati.

SEQVVNTVR tria capita, quorum in primo Manutium reprehendit, in tertio Sigonium. utrique, quia cauſſa coniuncta eſt, reſpondebo, ſi ante admonuero, locum, quem ille capite XXIII ex Velleio emendat, ex meis ſcholiis Liuianis ad uerbum ſumptum eſſe, ut ſupra declaraui, dum in caput XXXIIII libri primi diſputaui. quod certe non facerem, (eſt enim id anguſti, atque ieiuni animi.) niſi eum me ſuas etiam domeſticas emendationes uſurpaſſe, falſo inſimulaſſe uiderem. Eſt igitur æquum animaduertere, ut ipſe, qui omnem ſibi antiquitatem delendam, atque uetuſtiſsimum quenque auctorem dilacerandum ſuſcepit, repente patrocinium L. Flori aduerſus me ſuſceperit, atque eum acriter non ueritatis, ſed ambitionis cauſſa defenderit. Siquidem in eo ita ſe gerit, ut parum rei, atque accuſatoris cauſſam cognoſcere uideatur. Quod ut unuſquiſq; perſpiciat, rem totam paucis uerbis exponam. Dictatori A. Poſtumio Albo bello Latino ad lacum Regillum magiſtrum equitū fuiſſe T. Aebutium

Eluam

Eluam Liuius, & Dionyſius auctores ſunt. cum autem ego Florum pro Aebutio Coſſum profiteri uiderem, notaui id ipſum in commentario Faſtorum. Hic Robortellus Flori, ut dixi, patronus, me reprehendit, quòd eum notauerim, & ait putare ſe uocem illam, COSSVM, ex uerbis Flori eſſe tollendam. irrepſiſſe enim ex gloſſemate alicuius imperiti. Bona tua uenia dicam Robortelle, nimis ſtudioſus es antiquitatis. neq; enim me pateris ueteris cuiuſquam ineptias indicare. Vnde tuus iſte in ueteres amor tam repentinus? Iniquis dii malefaciant, qui te quotidie optimum, & uetuſtiſsimum quenq; auctorem maledictis figere nunciant. niſi forte hanc caſtigandæ antiquitatis laudem tu ſolus appetis, ac tibi depoſcis. Ego uero, cum nondum hæc tua emendandorũ librorum ars eſſet edita, qua tu quancunq; uocem tollendi, reponendi, mutandi pro arbitratu facultatem concedis, cum in manuſcriptis, impreſsisq; Flori libris Coſſum eſſe uiderem, nec poſſe quancunque uocem temere deleri demens putarem, dixi decipi Florum. Nunc ſi tollitur uox Coſſus, nihil dico. An autem tolli debeat, tibi, qui id affirmas, etiam, atque etiam cogitandum eſſe cenſeo. Sic enim loquitur Florus: Coſſus equitum magiſter exuere frenos imperauit, (& hoc nouum), quo acrius incurrerent. At nihil tale de Aebutio magiſtro equitum Liuius, nihil Dionyſius. unde ergo hoc ſumpſit Florus? nimirum ab Cornelio Coſſo, qui poſt fuit magiſter equitum M. Aemilio Mamercino dictatori, bello, ut opinor, Fidenati. de quo ita Liuus: Magiſter equitum Coſſus frenos ut detrahant equis, imperat. Si ergo apparet Florum memoriæ uitio lapſum, qui Coſſum detrahẽdorum equis frenorum auctorem dictatori Poſtumio magiſtrum equitum addat, qui Aemilio fuit, cur corrigendus eſt potius Florus, quam notandus? non enim uitium eſt tantum in nomine magiſtri, ſed in conſilio, quod ne hoc quidem in bello adhibitum eſt. At equitum, inquis, hoc etiam in bello egregia opera fuit. nam dictator, auctore Liuio, equites equis deſcendere, & pugnam inire iuſsit. Primum non eſt idem, detractis equorum frenis effuſo impetu in hoſtem incurrere, & dimiſsis equis pedeſtrem pugnam capeſſere. deinde illud fuiſſe magiſtri equitum conſilium traditur, hoc dictatoris

mandatum. Si ergo neque Cossus hoc in bello magister equitum fuit, neque illud Cossi consilium hoc in bello usurpatum est, apparet non librarii, sed Flori uitio Cossum Postumio dictatori magistrum equitum esse adiectum. Hoc errore posito, ita scripsi: Idem sentit is, qui de uiris illustribus tradidit, cum Cossi stratagema illud exponit, de quo Liuius in an. CCXXVII. quorum uerborum hæc sententia est. Si auctor libri de uiris illustribus magistrum equitum dictatoris Postumii equis frenos detrahi iussisse ait, ergo idem sentit, quod Florus, Cossum Postumio magistrum equitum fuisse. nam Liuius post alio bello Cossum huius auctorem consilii facit. Nunc ille me ita reprehendit: „ Falsa refert Sigonius. nam auctor de uiris illustribus „ Cossi non facit mentionem ullam. Robortelle si eo acumine ingenii es, ut sensum meorum uerborum planissimum non percipias, cur ea modestia es, ut falsa me retulisse falso scribas? ego ne scripsi auctorem illum Cossum nominasse, an significasse? Quid ergo hoc tuo capite egisti? perfecto nihil. Nam Flori locus correctionem tuam nõ patitur, & cũ utriusq; auctoris insignis memoriæ lapsus eluceat, uterque etiam merito cum suo præclaro patrono Robortello notatus est. qui in quo me falsum, & imperitum arguit, ipse falsus, & imperitus esse deprehenditur. Eadem autem etiam ratione Manutius defenditur, qui Valerium notauit, quod libro V. Cap. VIII Sp. Cassium tribunum plebis agrariam legem primum tulisse scribit. quem tu eo nomine accusas, quod ex uerbis Valerianis has duas uoces Tribunus pl. (in his enim ab eo Valerius arguitur) delendas esse non uiderit. Quæ autem est tua ista defensio nis Valerianæ ratio? quia libro VI. Cap. III Valerius ipse tres Sp. Cassii consulatus commemorat. An iccirco Robortelle, quia Valerius Sp. Cassium tres consulatus gessisse non ignorauit, eundem memoriæ uitio tribunum pl. agrariam legem primum tulisse literis mandare non potuit? præsertim uero cum lex agraria tribunicia fuerit, ac uerisimilius sit, eam à tribuno pl. aliquo, quam à consule esse excitatam, & in remp. illatam? Nam quòd addis, mirum fuisse, legem agrariam à Sp. Cassio consule latam, quòd is patricius esset, nihil est, uerum illud mirabile uideri uolunt annalium Ro. scriptores, agrariam legem

legem à Caſsio, qui conſul eſſet, primum iactatam, cum conſulatus optimatium ſemper, tribunatus plebis, agraria uero lex fuerit maxime popularis. Etenim poſt etiam C. Iulius Cæſar, patricia familia natus eam in conſulatu tulit. Nam quòd interpretaris, Valerium uoluiſſe Sp. Caſsium primum conſulem legem agrariam tuliſſe, erras uehementer. non enim hoc notat Valerius, ſed omnino Sp. Caſsium primum fuiſſe, qui legem agrariam tulerit, qua deinde ſæpius tribuniciis, & conſularibus actionibus iactata reſp. fuit. Dices: non eſt credibile Valerium in tantæ rei ignoratione eſſe uerſatum, ut Sp. Caſsiũ ne tribunum quidem pl. eſſe potuiſſe neſcierit. egregie quaſi uero Valerius non alias grauius etiam offenderit, ut libro VII, Capite V. ubi de Scipione Naſica agit. quo in loco eundem eſſe Naſicam filium cum proauo, & patre ex rebus eorum geſtis ſignificauit, atque tempora, ætateſq́;, & acta eorum confudit. & libro VI. Cap. IIII. ubi T. Manlium Torquatum, cuius clara bello Punico ſecundo uirtus fuit, filium eius, qui ad Veſerim pugnauit, cũ inter utriuſq́; magiſtratus amplius anni centũ interſint, ſcripſit, & eodem loco Torquatum eum, qui ob ualetudinem oculorum conſulatum recuſauerit alium ab eo, qui in ſenatu ſe ſenatores Latinos ſua manu interfecturum dixit, cum idem Liuio auctore fuerit, fecit, neque annalium uarietate ulla defendi poſsit.

IN CAPVT XXV. XXVI. XXVII.

AD ſequentia capita tria XXV, XXVI, XXVII, in quibus de comperẽdinatione, & ampliatione aduerſus Manutium diſputatur, nihil reſpondeo. neque enim Manutii uiri doctiſsimi errata, quæ Robortellus in maledictis obiecit, mihi poſthac defendenda eſſe cenſeo. ne, dum id faciam, ab altero nullam gratiam ineam, alteri uero iniuriam etiam faciam.

IN CAPVT XXVIII.

Ad Plutarchum παύεσθαι idem esse quod abdicare. consules creato dictatore abdicasse. περιπόρφυρον prætextam uerti posse.

FRANCISCI Robortelli scientiam cũ multis aliis in rebus singularem esse inuenio, tum maxime in ui græcorum uerborum intelligenda, & in antiquitate Romana constituenda. Quod ex capite sequẽti facile intelligi potest, in quo me quod παύονται, & περιπόρφυρον imperite ueterrim culpat. id quod quam ipse perite fecerit, ostendamus. Verba sunt hæc Liuii libro II: Consul lictorem ad tribunum, priuatum esse clamitans, sine imperio, sine magistratu. Horum uerborum ut uis esset apertior, locum ego in scholiis Liuianis protuli ex quæstionibus Plutarchi, in quo ita ille scribit: διάτι περιπόρφυρον ὁ δήμαρχος ὐ φορεῖ, τῶν ἄλλων ἀρχόντων φερόντων; ἢ τὸ παράπαν ὐδ᾽ ἐστὶν ἄρχων. ὐδὲ γὰρ ῥαβδύχυς ἔχουσιν, οὐδ᾽ ἐπὶ δίφρου καθήμενοι χρηματίζουσιν, οὐδ᾽ ἔτυς ἀρχῇ καθάπερ οἱ λοιποὶ πάντες ἄρχοντες εἰσὶν, ὐδὲ παύονται δικτάτωρος αἱρεθέντος, ἀλλὰ πᾶσαν ἀρχὴν ἐκείνου μετατιθέντος εἰς ἑαυτὸν, αὐτοὶ μόνοι διαμένυσιν, ὥσπερ ὐκ ὄντες ἄρχοντες, ἀλλ᾽ ἑτέραν τινὰ τάξιν ἔχοντες. quorum uerborum sententiam ita uerti. Cur cũ purpura alii magistratus utantur, tribunus pl. non utitur? an quia tribunus pl. magistratus non est. neque enim ex sella tribuni ius dicunt, neque principio anni, ut reliqui magistratus, ineunt, neque creato dictatore se abdicant, uerum omni translato ad dictatorem imperio, ipsi tamen potestatem suam retinent, quasi magistratus non sint. Ex his uerbis duo arrodere conatus est Robortellus. unum quod παύονται abdicant, alterũ quòd περιπόρφυρον purpuram conuerterim. Verba eius hæc sunt:
„ Falsum est, quod ait Sigonius, creato dictatore cõsules abdicare se solitos narrare Plutarchum. nam ipse ait παύει, quod non abdicare se, sed interim desistere uti potestate, & iure suo, dum dictatoris est. Ex quo apparet, argumentationem eius hanc

esse. Male Sigonius uertit apud Plutarchum, tribunos pl. crea-
to dictatore non abdicasse, nam falsum est, consules abdicas-
se creato dictatore. Non dico, quam aliena hæc eius ratio sit,
quam inanis, quam ridicula. illud dico, me utrumque aperte
demonstraturum, & παύεσθαι apud Plutarchum esse, quod La-
tini dicunt Abdicare, & consules creato dictatore abdi-
casse. Dic enim Robortelle, non ne apud Liuium legisti mor-
tuo censore collegam eius abdicasse? legisti certe. at cum
de ea re loquitur Plutarchus, non ne παύεσθαι utitur? Eodem
quæstionum in libro: τῶν τιμητῶν θατέρου τελευτήσαντος ἔδει καὶ τὸν
ἕτερον πεπαῦσθαι τῆς ἀρχῆς. quid est ibi πεπαῦσθαι, an desistere uti
iure suo, an magistratum deponere, quod Latine dicitur Ab-
dicare? Et alibi: διά τι τῶν ἄλλων ἱερέων τὸν καταδικασθέντα παύοντες
ἕτερον αἱροῦνται; παύοντες est, abrogantes, & abdicare cogentes. At
consules, inquis, creato dictatore non abdicabant. O stultum
ergo Polybium, dementem Dionysium. qui hoc literis prodi-
distis. quid inquit Polybius? ita lib. III. δικτάτωρος καθεστῶτος πα
ραχρῆμα διαλύεσθαι συμβαίνει πάσας τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ ῥώμῃ, πλὴν τῶν δημάρ-
χων. i. dicto dictatore subito oẽs magistratus dissoluũtur præter
tribunum plebis. quid est dissoluuntur, nisi abdicant? Accipe
nunc quid Dionysius dicat lib. V, ubi loquitur de dictatore
primum creato. ἦν δὲ τὸ προβούλευμα τοιόνδε. λάρκιον μὲν καὶ κλοίλιον τοὺς
τότε ὑπατεύοντας ἀποθέσθαι τὴν ἐξουσίαν, καὶ εἴτις ἄλλος ἀρχήν τινα εἶχεν, ἢ
πραγμάτων κοινῶν ἐπιμέλειαν. ἕνα δὲ ἄνδρα, ὃν ἂν ἡ βουλὴ προέληται, καὶ ὁ δῆ-
μος ἐπιψηφίσηται τῶν ἁπάντων ἐξουσίαν παραλαβόντα ἄρχειν μὴ πλείονα χρό-
νον ἑξαμήνου. et post: ὁ κλοίλιος ὕπατος ἀναγορεύει τὸν λάρκιον δικτάτωρα,
καὶ αὐτὸς τὴν ὑπατείαν ἐξόμνυται. Quibus uerbis apparet decretum
fuisse, ut creandi dictatoris caussa omnes magistratus abdica-
rent. et Clœlium consulem, ubi Lartium collegam dictatorem
dixit, abdicasse. Vtitur enim his uerbis: ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν, &
ἐξόμνυσθαι τὴν ἀρχὴν, quæ nihil aliud sunt, quàm magistratum de-
ponere, et abdicare. Nam idem libro VI dixit, τὴν δικτατωρίαν
ἐξωμόσατο, pro eo quod Latini dicunt, dictatura se abdicauit.
Si ergo idem est παύεσθαι τὴν ἀρχὴν, quod διαλύεσθαι, et hoc idem,
quod ἀποθέσθαι, & ἐξόμνυσθαι. hæc autem Latini dixerunt, Abdi-
care, ergo illud etiam recte Abdicare uerti potest. & qui crea-
to dictatore consules abdicasse ait, egregie ait. At ille magnus
auctor

auctor antiquitatis, Catonem, aut Varronem diceres, Non
„ abdicabant, inquit, se consules creato dictatore, sed interim
„ desistebant uti potestate, & iure suo, dum dictaroris est. Sole-
„ bant enim non abdicare se consules, sed parere dictatori. quod
„ si dictator se abdicasset, antequam exitus anni esset, consules
„ resumebant potestatem pristinam. Hui, quam sapienter? Dic
quæso Robortelle, quid est aliud Abdicare, quam priuatum se
reddere? at creato dictatori consulem priuatũ occurrisse tra-
dit Plutarchus in Fabio: φάβιος δικτάτωρ, συνενεγκάμενος εἰς ταυτὸ ῥαβ-
δουχίας εἰκοσιτέσσαρας, καὶ τοῦ ἑτέρου τῶν ὑπάτων ἀπαντῶντος αὐτῷ τὸν ὑπη-
ρέτην πέμψας, ἐκέλευσε τοὺς ῥαβδούχους ἀπαλλάξαι, καὶ τὰ παράσημα τῆς ἀρχῆς
ἀποθέμενον ἰδιώτην ἀπαντᾶν. id est, Fabius dictator obuiam prode-
unte altero consule, uiatore misso, lictores dimittere eum ius-
sit, atque insignibus magistratus abiectis priuatum ad se ueni-
re. At, inquis, consules creato dictatore non abdicabant, sed
parebant ipsi dictatori, æque ac si legati ipsius fuissent. Scite
Robortellus, stulte Liuius, qui scripsit ita: Tu L. Minuci, in-
quit dictator, legatus his legionibus præeris. Ita se Minucius
abdicat consulatu, iussusq; ad exercitum manet. Sed sit hoc in-
eptum, illud uero quam graue, quod idem addit: Sed si uerum
„ esset, quod scribit Sigonius, consules abdicare solitos, non
„ utique resumpsissent. At Dionysius, qui consules abdicare so
litos ait, scribit A. Postumium consulem à collega suo dicta-
torem dictum ei partem exercitus tradidisse. ubi uero dicta-
tura abdicauit, ipsum cum collega suo consule, quem abdica-
tum innuerat, comitia consularia habuisse, nec tamen appa-
ret, quemadmodum ille, qui abdicauerat, potestatem recu-
perauerit consularem. Sed ego ineptus, qui doctissimi homi-
nis argutias tot uerbis mihi sumpserim refutandas. Venio ad
alteram reprehensionem eius, quæ est his uerbis prolata: Iam
„ uero errat etiam Sigonius, cum purpuram uertit. nam περιπόρ-
„ φυρον habet Plutarchi liber. & satis notum est hanc à Plutarcho
„ dici, quam prætextam Latini uocant. Dii immortales, quam
doctus est iste Franciscus Robortellus. dat uitio, quòd uerte-
rim περιπόρφυρον ἢ φορεῖ, purpura non utitur, cum dicendum fue-
rit, prætexta. Non nego Robortelle, quin prætextam intelle-
xerit Plutarchus. Sed cum prætexta nihil aliud sit, quam toga,
cui

cui purpura prætexta sit, in eoque à toga differat, quòd purpuram habeat in circuitu intextam, nescio cur mihi uertendum uitio sit, quòd purpuram pro prætexta uerterim. præsertim cum dicat Liuius libro XLIIII: Purpura uiri utemur, prætextati in magistratibus, sacerdotiis, liberi nostri prætextati purpura togis utentur. Quid est enim aliud, Vtemur in magistratibus, & sacerdotiis purpura, quam toga purpura prætexta, quod quale esset, ut intelligeretur, dixit, prætextati. Item paulo post: Et cum tibi uiro liceat purpura in ueste stragula uti. & Plinius libro XXXIII. Cap. I: Vulgoq; purpura latiore tunicæ usos inuenimus etiam præcones. Cum hos habeam huius locutionis auctores, quid Robortelliana ista maledicta pertimescere debeam, nescio.

IN CAPVT XXIX.

Liuii locum de C. Sicinio, & L. Albinio trib. pl. non esse mutandum.

NIQVA mecum, & cum aliis conditione contendit Robortellus. non enim, si quid ipse mea emendatione attigerim, id solum in crimen uocat, sed etiam si quid omiserim, ut hoc capite, ubi de Liuiano loco loquitur, qui est in lib. II: Ita tribuni plebeii creati duo, C. Licinius, & L. Albinius. hi tres collegas sibi creauerunt. in his Sicinium fuisse seditionis auctorem. de duobus, qui fuerint, minus cõuenit. sunt qui duos tantum in Sacro monte creatos tribunos dicũt. Hic ille me insimulat, quod hæc nomina non emendauerim. esse enim ea à librariis corrupta. et pro C. Licinio reponendum esse C. Sicinium, pro L. Albinio L. Iunium. Adducitur autem Dionysii, Plutarchi, Pædiani, & aliorum, quos ipse commemoraui, auctoritate, qui inter duos primos tribunos pl. summo consensu C. Sicinium Bellutum seditionis auctorem, & L. Iunium Brutum referunt. Est autem illud ridiculum, quòd in quo me iniuste reprehendit, iure reprehendendus ipse est. Hoc au-

tem ita esse demonstremus. Recitat Liuius duas opiniones de primis tribunis pl. unam, quæ fuit, quinque primum creatos tribunos, alteram, quæ duos tantum. Ex quinque nominat solum tres, C. Licinium, L. Albinium, C. Sicinium seditionis auctorem. de duobus, qui fuerint, ait non conuenire. Ille uero pro C. Licinio C. Sicinium reponit. quam considerate non attinet dicere. ita enim fit, ut C. Licinium honore iniuste depellat, C. Sicinium bis nominet. Erit enim idem primus, & tertius apud Liuium tribunus pl. C. Sicinius seditionis auctor, quo nihil ne cogitari quidem potest absurdius. Spoliat autem honore C. Licinium indigne, cum Dionysius inter primos quinque tribunos pl. duos Licinios numeret Caium, & Publium, & præterea C. Sicinium Bellutum seditionis auctorem cum L. Iunio Bruto, & C. Icilio Ruga. Est ergo hoc prudentiæ, quod uidendum erat, non animaduertisse, probitatis autem amicum, quem laudare debebat, sine ratione asperius appellasse. Præterea pro L. Albinio L. Iunium reponit maxime ex Pædiano, qui de duobus tribunis pl. Liuium citat auctorem, & duos primos tribunos plebis nominat, L. Iunium Paterculum, & C. Sicinium Bellutum. Cui ego respondeo, non iccirco quia Pædianus auctorem profitetur Liuium in numero, etiam eum citat in nomine tribunorum. Sic enim ait: Sunt, qui eundem illum duorum numerum, quem Cicero, ponant, inter quos Tuditanus, & Pomponius Atticus, Liuiusq; noster. Idem hic & Tuditanus adiiciunt, treis præterea ab illis duobus collegas creatos esse. Nomina duorum sunt hæc, qui primi creati traduntur, C. Sicinius L. F. Bellutus, L. Iunius C. F. Paterculus. Hæc ille. Ex Liuio autem non esse sumpta hæc nomina patet, quòd Liuius inter primos duos C. Licinium, ut dixi, numerauit, non C. Sicinium, quem tertio loco statuit. Si ergo in eo aperte discrepat, cur non potest etiã in altero? præsertim ueteribus libris omnibus aperte L. Albinum, non L. Iunium profitentibus? Accedit, quòd nulla caussa est, cur potius apud Liuium L. Iunius ex Pædiano reponendus sit, quam ex Liuio apud Pædianum L. Albinius. Veteres enim libri Pædiani olim impresi habent, Lauinius Paterculus, ut tam facile restitui posit pro Lauinius L. Aluinius, quam L. Iunius. immo uero etiam facilius illud, quam hoc.
Nam

Nam Paterculum nusquam alias Iuniis cognomen fuisse accepimus, & hunc L. Iunium tribunum pl. de quo agimus, omnes præter Pædianum, Bruti cognomine afficiunt. ut Paterculus Albiniorum esse cognomen uideatur, & potius apud Pædianum ex Liuio reponendus si L. Albinius, quam apud Liuium ex Pædiano L. Iunius. Hoc ita esse apparet etiam ex tertio libro, ubi de tribunis pl. refectis post Xuirum abrogationem loquitur. inter eos enim C. Sicinium creatum ait, progeniem eius Sicinii, quem primum tribunum pl. creatum esse in Sacro monte memoriæ proditum est. ut cum de duobus primis tribunis pl. in Sacro monte creatis loquimur, quæ fuit altera à Liuio tradita opinio, uel C. Sicinium, & L. Iunium, uel C. Licinium, & L. Albinium, statuere debeamus, neque aliquid apud Liuium immutandum sit. Quamobrem gratulor T. Liuio, uereq; gratulor, qui non te Robortelle emendatorem adeptus sit. neque enim ulla ueræ lectionis, aut germanæ antiquitatis uestigia apud eum, quæ tua est scientia, atque prudentia, reliquisses.

IN XXX. CAPVT.

Duorum Liuianorum locorum explanationes reprehensæ. ac quid sit Duplicatus, & Multiplicatus apud Liuium. et de ratione centuriarum in comitiis.

FRANCISCI Robortelli prudentiam multis iam locis satis demonstratam à me esse existimo. Sed ea fortasse ferenda sunt. omnes enim libenter ad ea uituperanda accedimus, quæ ipsi melius intelligimus. at quæ non tenemus, & quæ nos non intelligere profitemur, ab iis accusandis refugere solemus, ne eodem tempore stulti, atque iniqui esse deprehendamur. Hanc tamen culpam non extimuit ille. Etenim quanquam meam loci cuiusdam Liuiani expo-

ſitionem ſe negat intelligere, tamen eo cupidius inſectatur. locus eſt libro II: Coeuntibusq; Etruſcis Fabii iam continenti agmine armatorum ſepti, quo magis ſe hoſtis inferebat, cogebantur breuiore ſpacio & ipſi orbem colligere, quæ res & paucitatem eorum inſignem, & multitudinem Etruſcorum multiplicatis in arcto ordinibus faciebat. Huius loci hunc ſenſum eſſe ego in ſcholiis ſcripſi: Aciem, quo breuiore in ſpacio cogitur, & orbem colligit, eò plures ordines habere, quo ma-
,, iore in ſpacio explicatur, eò pauciores. In hæc uero ille ita:
,, Ego quale ſit hoc, quod Sigonius profert, non percipio, nec
,, ullum puto eſſe, qui percipere poſſit. imo uero longe ſecus ſe
,, res habet. quo enim breuiore in ſpacio cogitur acies, eò pau-
,, ciores ordines eſſe neceſſe eſt. quo autem maiore in ſpacio
,, explicatur, eò plures. Sed Sigonius Liuii uerba non intelligit,
,, Multiplicatis enim cum dixit, idem eſt, ac ſi dixiſſet, conden-
,, ſatis, ut ſit ſententia. Multiplicatis in arcto ordinibus, id eſt,
,, denſatis, factum eſt, ut Fabii, qui erant CCC tantum, pau-
,, ciores uiderentur, hoſtes uero, qui plurimi erant, & ante di-
,, ſperſi fuerant, uidebanturq; pauci, poſtquam in unum collecti
,, ſunt breuiore ſpatio, plures uidebantur. Verum rem totam
,, explicat Aelianus in libro de acie more Græcorum inſtruenda. ἰςέον, ὅτι διπλασιάζεται ἡ φάλαγξ, ἢ προσώποις, ἢ τόπῳ. Ego uero miror, cur, quod ipſe ſe negat intelligere, reprehendat. Quid autem, cum id ſcripſi, ſpectarim, demonſtrabo. Multiplicari in arcto ordines intellexi, augeri non magnitudine, ſed numero. Sequutus autem ſum ſententiam illam Liuii lib. XLII: Primo à mari circunfuſa turba amicorum, ac ſatellitum procedebat, deinde extenuabant paulatim anguſtiæ agmen. Quo ergo magis ab anguſtiis loci ordines extenuantur, eò plures fiũt. ut ſi XX ſint ordines, quorum ſinguli decem habeant milites, deinde anguſtiis loci compulſi non niſi quinque complecti poſſint, multiplicabuntur ordines, & erunt quadraginta, ſed tenuiores. atque hoc eſſe opinor διπλασιασμὸν κατὰ πρόσωπον, de quo Aelianus in libro de aciebus inſtruendis. ὅτε ἀπὸ τȣ̃ βάθους τοὺς ἡμίσεις ὁπλίτας εἰς λόχους ποιήσαντες συντάξομεν μετὰ τῶν λοιπῶν τὸ μῆκος, ὥστε γενέσθαι τοὺς λόχους ἀντὶ α κ δ, β μ, κ. τȣ̃το διπλασιασμὸς προσώπων ἐςίν. Id eſt, duplicatio perſonarum eſt, cum ex

lati-

latitudine dimidiam partem militum in ordines coniectam cum reliquis instruemus in longitudinem, ut ordines sint pro mille XXIIII, duo millia XLVIII. Atque hoc modo fit, ut hæc multiplicatio ordinum, & paucitatem insignem reddat, quia ordines exiliores fiunt, & multitudinem insignem, quia ordines plures euadunt. Itaque quod dixi breuiore spatio plures ordines fieri, refero tam ad Fabios, quam ad Etruscos, quod dixi, maiore pauciores, ad nullos. Tu autem multiplicatis, pro condensatis accipis, ac uis eandem condensationem ordinum eos, qui pauci sunt, reddere pauciores, qui multi, plures. ego uero contra putarem, si condensati paucorum ordines pauciores uidentur, pari ratione & multorum non ita multos potius, quam plures uideri. Sed de hoc sensu iudicent alii. Quod uero addis Liuium alio etiam loco, Duplicato centuriarũ numero, dixisse pro condensato, id est, magnitudine aucta, non numero, in eo etiam à te dissentio. Verba Liuii sunt libro primo, ubi de classium centuriis loquutus est, eiusmodi: Nec mirari oportet hunc ordinem, qui nunc est post expletas XXXV tribus, duplicato earum numero, centuriis iuniorum, seniorumq; ad institutam ab Ser. Tullio summam non conuenire. quadrifariam enim urbe diuisa, regionibus, collibusq;, quæ habitabantur partes, tribus eas appellauit. neq; hæ tribus ad centuriarum distributionem quicquam pertinuere Hic tu, Duplicatio earum numero, interpretaris, Aucto, & condensato. Non enim, inquis, plures equitum
„ centuriæ factæ sunt, sed eorum equitum, qui in singulis erant,
„ numerus auctus est, & duplicatus. aliter enim intelligi locus il
„ le non debet. O scientiam hominis admirabilem. Cur potius equitum numerum auctum interpretaris, quam peditum, cum uerisimile sit, si creuerunt opes ciuitatis, si numerus ciuium auctus est, tam peditum, quam equitum numerum succreuisse, id est, ut ipse ais, centurias duplicatas, ac condensatas esse? Qui ergo locus Robortelli iudicio, non aliter, quam ut ille dixit, intelligi debet, is Sigonii iudicio longe aliam sententiam habet. Ego enim duplicatum hoc etiam in loco ad numerum, non ad magnitudinem refero. & centurias omnes duplicatas intelligo ita, ut cum à Ser. Tullio factæ sint centuriæ

CXCIII, poſt expletas quinque, & triginta tribus totidem & amplius acceſſerint. Nam cum Seruii inſtituto tribus ad numerum, & diſtributionem centuriarum non pertinuiſſe dicat Liuius, quid aliud ſignificat, niſi tribus ad diſtribuendas, & numerandas centurias poſtea eſſe accommodatas? Scilicet, cum cœptus eſt uocari populus per tribus, ſingulæ autem tribus per claſſes in ſuas centurias diſtributæ ſunt, primæ quidem claſsis equitum, & peditum, reliquarum uero peditum tantum, ita ut in omni claſſe aliæ iuniorum eſſent, aliæ ſeniorum. ex quo apparet, ſi quis diligenter rationem centuriarum ſubduxerit, tot adiectas eſſe centurias illis Seruianis centum nonaginta tribus, ut earũ duplicatus merito dici numerus poſsit. quamuis non certus admodum duplicationis calculus fuerit. Hic ergo uocandarum centuriarum ordo Liuianis temporibus ſeruabatur. propterea inquit: Mirari non oportet, ordinem uocandi cẽturias, qui nunc eſt, duplicato centuriarum numero poſt expletas triginta quinque trIbus, centuriis ſeniorum, iuniorumq; ad inſtitutam à Seruio ſummam non conuenire. Nam ſumma maior eſt facta centuriarum propter numerum tribuum, quæ Seruii inſtituto nihil ad numerum, & diuiſionem centuriarum, ut nunc, pertinent. Ex his omnibus conſtitue, Duplicatum, non eſſe condenſatum, ut neque Multiplicatum, atque hunc locum nullo modo ita exponendum eſſe, quo tu magnus ſcilicet antiquitatis auctor expoſuiſti, quem etiam aliter intelligi debere negaſti. Sed de hac re ſequenti capite fortaſſe etiam apertius.

IN CAPVT XXXI. ET XXXII.

Liuiana emendatio defensa. Galeriam, & Veturiam tribum esse. Centurias tribuum quodammodo partes fuisse. Quid prærogatiua centuria fuerit: Centuriatorum comitiorum ratio planius demonstrata. Liuii, Ciceronis, Asconii loci explanati.

QVO capite duobus capitibus respondebo, quibus locos duos Liuii à me corruptos esse contendis. Loci uero sunt, alter lib. XXVII, alter libro XXVI. Prior ita habet: Galeria iuniorum, quæ sorte prærogatiua erat, Q. Fuluium, & Q. Fabium consules dixerat. eodem iure uocatæ inclinassent, ni tribuni pl. &c. In hunc locum ego ita scripsi: Galeria nomen est centuriæ, ut Veturiæ, de qua supra. Posterior ita: Fuluius Romam comitiorum caussa accersitus, quum comitia consulibus creandis haberet, prærogatiua centuria iuniorum declarauit T. Manlium. In hunc ego ita: Vt hoc loco in ueteribus libris pro centuria Veturia, sic infra: Redire in suffragium Veturiã iuniorum. Item: Veturiam seniorum citaret. item: Citatis Veturiæ senioribus, idq;, ut ego censeo, recte. est enim Veturia centuriæ nomen, ut Galeria, cuius meminit lib. XXXVII, his uerbis: Galeria iuniorum, quæ sorte prærogatiua erat. Ex his uerbis apparet, me priorem locum interpretatum esse, posteriorem emendasse; atque & Galeriam, & Veturiam his in locis nomina centuriarum esse censuisse. Tu uero quid ais? primum me utrumque locum, cum sine ueterum librorum auctoritate pro centuria Galeriam, & Veturiam reposuerim, deprauasse; deinde Galeriam tribum, non centuriam esse; tum centurias nomine caruisse. Ad hæc igitur omnia ordinatim mihi censeo respondendum. Primum autem, cur tu me pro centuria

ria restituisse Galeriam dicas, miror. neque enim hoc mea uerba te docuisse possunt, cũ uideas me nihil aliud in eum locum, quam hoc adscribere: Galeria nomen est centuriæ. quod cum dixi, quid Galeria esset, exposui, lectionis nihil mutaui. quæ lectio est non omnium solum, quos ego legi, manuscriptorum librorum, sed etiam impressorum. ut mirer iterũ, cur tu eam aut à me repositam, aut à te sublatam esse affirmes. præsertim cum satis Glareanus ostendat, in suis eam etiam se libris repperisse, cum scribit: Ego sane quid Galeria sit, non intelligo, si equitũ est ordo, fortasse à Galero nomen habet. Deinde non nego me in altero loco pro centuria reposuisse Veturiam, sed id ueterum manuscriptorum librorũ auctoritate. quos quòd ipse non uideris, damni nihil fecisse literas Romanas existimo. neque enim quid in iis esset boni, pro tuo ingenii acumine dispicere potuisses. at eos Bernardinus Lauredanus, & Nicolaus Barbadicus, iuuenes ingenii, doctrinæ, & modestiæ laude excellentes, patricii Veneti, multiq; alii uiderunt, teque in hac re cauillantem: demirati sunt. Hanc autem utriusque loci antiquam fuisse lectionem, declarat Alexander ille, qui patrum nostrorum ætate uixit, ac libros Liuianos, quam nos multis in locis integriores legit. qui capite XVII suorum dierum genialium ita ait: Præter quas erat prærogatiua iuniorum, & seniorum, quibus Veturiæ, & Galeriæ nomen. Quorsum hæc? ut intelligas Veturiam, & Galeriam à me non ex ingenio, sed ex ueteribus libris haustas esse. & Galeriam quidem à me conseruatam, Veturiam uero ex tenebris uetustatis extractam. Cur autem id fecerim, si ueterum optimorum librorum, ut dixi, consensum tantum afferrem, satis me huic caussæ fecisse arbitrarer. nunc, si rationem quoque addidero, neminem de huius lectionis integritate dubitaturum existimo. Non est igitur dubium, quin Liuius utroque in loco de prærogatiua centuria loquatur; nam & easdem ipse eodem in loco centurias uocauit, & tu pro Veturia, & Galeria centuriam reponis. Illud dubium est, an Galeria cum sit tribus (hoc enim etiam tibi tacenti facile concesissem) centuria esse posit. quod fieri non posse hac ratione confirmas. Galeria tribus est, ergo non centuria. Item, centuriæ XCIII, quæ erant clasium partes, non

habebant

habebant nomen, ergo Galeria non poteſt eſſe centuria. utraque autem ratio expediri facile poteſt, ſi dicas centuriarum eadem, quatenus partes tribuum erant, fuiſſe nomina, atque tribuum. Sed quoniam multis partibus plures erant centuriæ, quam tribus, id quomodo factum ſit, cum ſis totius huius præclaræ antiquitatis ignarus, paucis exponam. intelligendum eſt igitur, ut paulo ante dicere inſtitui, antiquã illam Seruii rationem, qui ad centuriata comitia populũ in centurias per VI claſſes diuiſum uocauit, aliquantum poſt eſſe immutatam. Etenim populus in tribus diſpertitus ita, ut ſingulæ tribus in multas pro claſſium ratione centurias diuiderẽtur, uocari cœptus eſt. atque ita factũ, ut in cẽturiatis comitiis & tribuũ, & claſsium, & centuriarũ habita ratio ſit. atque hoc eſt, quod dixit Liuius: Nec mirari oportet hunc ordinem, qui nunc eſt, poſt expletas quinque & XXX tribus, duplicato earum numero, centuriis ſeniorum, iuniorumq́; ad inſtitutam ab Ser. Tullio ſummam non conuenire. tribus enim ille quatuor fecit. neque eæ tribus ad centuriarum diſtributionem, numerumq́; quicquam pertinuere. Hinc etiam illa ſcripta ſunt apud Pædianum de tribu prærogatiua. Prærogatiuæ ſunt tribus, inquit, quæ primæ ſuffragium ferunt ante iure uocatas. mos enim fuerat, quo facilius in comitiis concordia populi firmaretur, bina omnino de iiſdem candidatis comitia fieri. quorum tribus prærogatiuæ dicebantur, quòd primæ rogarentur, quos uellent conſules fieri; ſecundæ, iure uocatæ, quòd in his, ſequente populo, ut ſæpe contingit, prærogatiuarum uoluntatem, iure omnia complerentur. Idem ex Planciana Ciceronis intelligi poteſt, ubi de comitiis centuriatis cum loquatur, centuriam prærogatiuam unius tribus partem uocat. Sed cur ego, inquit, ſic ago? quaſi non comitiis iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus ædilis. quæ comitia primum habere cœpit conſul, legũ ambitus auctor. deinde habere cœpit ſubito, præter opinionem omnium. ut ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. uocatæ tribus, latum ſuffragium, deſcriptæ, renunciatæ, longe plurimum ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. an tandem una centuria prærogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquã

prior eam tulerit, quin renunciatus sit? tu autem his comitiis consularibus, aut certe in illum annum ædilem Plancium factũ miraris, in quo non exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatem suam declarauerit? cuius in honore non unius tribus pars, sed comitia tota comitiis fuerint prærogata. Ex his uerbis patet, uocatas tribus esse, easque centuriatim suffragium dixisse; quæ autem prima centuria rogata est, eam prærogatiuam, atque unius tribus partem nominatam. Eodem pertinent etiam comitia Dolabellæ consularia, de quibus Cicero in II. in Antonium: Ecce Dolabellæ comitiorum dies. sortitio prærogatiuæ, quiescit. renunciatur, tacet. prima classis uocatur. deinde, ut assolet, suffragia. tum secunda classis. Prærogatiuam enim renunciatam esse ait ante primam classem, quia uocatis tribubus XXXV, sorte una tribus educebatur, quæ, quòd prima rogaretur, prærogatiua dicta est. cumque singulæ tribus centurias maxime haberent duas, unam seniorum, alteram iuniorum, sorti etiam permittebatur, utra prærogatiuæ tribus centuria esset prærogatiua; quæ centuria prærogatiua cum suffragium dixisset, deinceps reliquæ centuriæ non sorte, sed iure, id est pro ordine classium uocabantur. Hinc mentio est tribuum etiam in centuriatis comitiis. ut cum inquit Suetonius, Cæsarem edidisse per libellos circum tribum missos, scriptura breui: Cæsar dictator ille tribui. Commendo uobis illum, & illum, ut suffragio uestro dignitatem suam teneant. et Cicero de comitiis consularibus Milonis, Clodiũ tota comitia suis humeris sustinuisse, conuocasse tribus, se interposuisse. et Lucanus: Fingit solẽnia cãpus, Et nõ admissæ dirimit suffragia plebis, Decãtatq; tribus, & uana uersat in urna. Idẽ significatur etiã lib. III de legibus, his uerbis. Populi partes in tribus distribuũto, exin pecunias, æuitates, ordines partiunto, i. primũ in tribus, deinde in cẽturias ex censu, ætate, & ordine distinctas. His rebus expositis nunc Liuianos locos explanemus. Fac igitur populũ R. in campo suffragii dicendi caussa conuocatum. fac sorte educendam esse prærogatiuam centuriam, ea certe triginta quinque tribuum una sortienda est. Sit ergo sorte extracta Galeria tribus, ex qua prærogatiua centuria educatur. Huius cum, ut reliquarum tribuum, maxime centuriæ

duæ

duæ ſint, una ſeniorum, altera iuniorum, exierit iuniorum centuria, quæ prima omnium centuriarum ſuffragium ineat,& prærogatiua ſit, tum uero hanc non ne centuriam Galeriam poterimus, quomodo Liuius nominauit, nominare, id eſt centuriam ex Galeria tribu ſorte eductam? præſertim cum dicat Liuius: Galeria iuniorum, quæ ſorte prærogatiua erat. non enim iuniores, aut ſeniores ad tribus, ſed ad centurias pertinent. in diuidendis enim tribubus non habetur ratio ætatis, ſed in centuriis. Idem dico de Veturia, quam eadem ratione feci centuriam, qua Galeriam. cum dicat Liuius: Prærogatiua Veturia iuniorum declarauit T. Manlium conſulem. Item: Redire in ſuffragium Veturiam iuniorum iuberet. Item: Veturiam ſeniorum citaret. Item: Citatis Veturiæ ſenioribus. Item: Centuria auctoritate uiri mota (ſic eam ille appellauit,) Veturiam enim centuriam interpretor centuriam ſorte è Veturia tribu eductam. Dices fortaſſe, unde Veturiam tribum eſſe accepiſti? unde, niſi ex ueteribus lapidum monimentis? in quibus eſt Veturia, Vet, & Vot.

SEX. APVSIVS
SEX. F. VET.
BAEBIVS. &c.

SEX. CALPVRNIVS
SEX. F. VETVRIA
QVINCTIANVS &c.

C. CASSIVS C. F.
VET. MODESTINVS.

P. MARIO VOT.
LVPERTIANO EQVITI ROM.
&c.

CN. SERGIVS CN. L. ANTHVS
PATER AVGVSTALIS FECIT
CN. SERGIO CN. F. VOT.
PRISCO F. SVO PRAETORI
SACRIS VOLCANI &c.

Quarum inſcriptionum tres ad me miſit Onofrius Panuinius uir & doctrina, & fide ſingulari præditus, quarta eſt in libro Antiquarum inſcriptionum, quinta in Iucundi. Voturiam autem pro Veturia dictam eſſe apparet, quomodo Veturios pro Voturiis dictos apud Soſipatrum legimus. Lapides autem ipſos Liuiani huius loci confirmat auctoritas, quem tu, quòd Veturiam

riam tribum esse ignorares, & quòd centuriam tribus esse partem posse nescires, peruertendum tibi existimasti, & centuriam reponendum duxisti. Nam quòd centurias nomine uacasse opponis, id alia etiam ratione refelli potest. Scribit enim Festus ita: Niquisciuit centuria est, quæ dicitur à Ser. Tullio rege constituta, in qua liceret ei suffragium ferre, qui non tulisset in sua, ne quis ciuis suffragii iure priuaretur. sed in ea centuria neque censetur quisquam, neque centuriæ præficitur, neque centurialis potest esse. quia nemo certus est eius centuriæ. Atq; cum hæc ita sint, audes tamen illud dicere: Dii boni quam
„ imperitus est iste Sigonius, quam nullo iudicio præditus? cur ita Robortelle Sigoniomastix? quia ego non, ut tu, præclara antiquitatis monimenta reuello? quia Liuianam puritatē contra licentiam imperitorum defendo? quia artem istam tuam emendandi contemno? Nam quod ais, te ab ira continere non posse, quia studiosorum antiquitatis utilitati est consulendum, uide ne iustius irascaris, quòd id ætatis uir nullum adhuc studii, atque ingenii parare tibi adiumentum potueris, quo recondita, atque obscura hæc Romanarum literarum monimenta cognosceres. Nam, cum sis talis, bonam tuam istam erga nos uoluntatem studiosi antiquitatis respuimus. ac tibi, & tuis, quos hac doctrina infatues, libenti animo remittimus. Quamobrem quod addis, te putare, me, cum hæc scripsi, somniasse, scito me uehementer gaudere, cum somnia mea multo, quam uigiliæ tuæ, sint meliora. neque enim nisi ipse uigilans dormientis similis esses, Galeriam, & Veturiam centuriam ex Liuiana historia sustulisses. Ad id autem, quod concludis: Plane
„ nullo iudicio præditus es ò Sigoni. Ignosce quæso. cogor enim
„ uera dicere, ne tuis istis correctionibus alicui parum cauto im
„ ponas, sic habeto, me animum istum tuum nulla ex parte fucatum, ac simulatum, sed simplicem, atque apertum iamp ridem non solum admirari, sed etiam amare. cumq; ipse sis eiusmodi, credere etiam, te ceteros, qui eodem candore animi præditi sint, studio, ac beneuolentia prosequi. inter quos tu me habeas necesse est. me enim ipsum cū natura talem fecit, tum etiā institutio confirmauit, ut simulare nescirem. Quamobrem & tu meum accipe de te iudicium, non odio, nec maleuolentia

ulla,

ulla, sed re ipsa & ueritate firmatum. Ego uero in te nullum ingenii, literarum, eloquentiæ, iudicii, humanitatis lumen, ac ne scintillam quidem ullam elucere existimo. quodque ego sentio, id omnes mecum homines sentiunt. ut cum omnibus cognitus sis, nemini imponere, quanquam improuido, possis.

IN CAPVT XXXIII.

Loci Poetices Aristotelis noua expositio defensa, aliena reprehensa. et qui fuerint tres histriones à Sophocle inducti.

VENIO nunc ad locum poetices Aristotelis, quẽ iccirco à me non esse intellectum arguis, quia à tua interpretatione discessi. Loquitur Liuius lib. VII, hoc modo: Impletas modis satyras descripto iam ad tibicinem cantu, motuq́; congruenti peragebant. Liuius post aliquot annos, qui ab satyris ausus est primus argumento fabulam serere, idem scilicet, id quod omnes tum erant, suorum carminum actor, dicitur, cum sæpius reuocatus uocem obtudisset, uenia petita puerum ad canendum ante tibicinem cum statuisset, canticum egisse aliquanto magis uigente motu, quia nihil uocis usus impediebat. inde ad manum cantari histrionibus cœptum, diuerbiaq́; tantum ipsorum uoci relicta. His quasi uerborum tenebris lumen aliquod me afferre oportere putaui. Itaque in scholiis ita scripsi: Horum uerborum sensus est. Primum ludiones ex Etruria acciti sine carmine ad tibicinis modos saltarunt. post uersus, sed inconditi, & motus à uoce non absoni accesserunt. tum diligentia quoque maior adhibita est. non enim Fescenino similis uersus, temere compositus, ac rudis, ut ante, allatus est, uerum descripto ad tibicinem cantu, saltuq́; congruenti satyras peregerunt. Quo fit, ut mos ille explicetur, qui ab Aristotele in Poeticis recitatur. ueteres nimirum histriones imitatos

tos esse ῥυθμῷ, ἁρμονίᾳ, καὶ λόγῳ, id est, saltu, concentu, & uersu. atque eorum primum duo genera extitisse. unum eorum, qui tibiarum modis, alterum eorum, qui pedum motibus, uerbisq́; imitarentur. deinde uero tria euasisse, tum cum alius saltare, alius canere cœpit. cuius initiũ moris tribuit Liuio poetæ hic auctor, Sophocli autem in tragœdia Aristoteles, cum ait ab eo inuentum esse τὸν τριταγωνιστὴν. Hæc ego tum ita. Tu
„ uero hæc: Etiam ex hoc facile perspicient omnes, quam im-
„ peritus sit Sigonius, quam nullo, (ut toties dixi) iudicio præ-
„ ditus in literis. Aristoteles quidem ò Sigoni in Poetice ait, So-
„ phoclem auxisse numerum histrionum. cum enim Aeschylus
„ ante primus auxisset usque ad duos, Sophocles tertium addi-
„ dit. Sicq́; tres histriones primarum, secundarum, & tertiarum
„ partium esse cœperunt. Verba Aristotelis sunt hæc. καὶ τὸ τῶν
„ ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο πρῶτος αἰσχύλος ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλά-
„ ττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασε. τρεῖς δὲ καὶ σκηνογραφίαν ὁ
„ σοφοκλῆς. Hæc quidem ita se se habent. Sed aliud est, quod nar-
„ rat ab Andronico factum Liuius, &c. Nunc ad hæc tibi respondebo, si prius meam in hac contentionis ratione conditionem deplorauero. quid enim agam Robortelle? de literis ne idem, quod tu, sentiam? contumeliis me cõtinuo tuis onerabis, meque sermones etiam tuos familiares surripuisse teste aliquo confirmabis; non idem? me continuo, quod à te dissentiam, oppugnabis. Age enim, cur locum Aristotelis in poetica non intellexit Sigonius? quia interpretem Robortellum reliquit. iam enim eandem sibi auctoritatem in libris Aristotelis exponendis Robortellus peperit, quam Simplicius, quam Alexander, quam Themistius, adeo ut ab eo sine periculo recedi uix posse uideatur. quid ait iste Robortellus? Aristoteles histriones ibi primarum, secundarum, & tertiarum partium intellexit. quomodo probat? nullo modo. nam satis ualere auctoritatem suam existimat. hoc tantum ait in Poeticæ commenta-
„ rio: Aeschylus primus duos inuenit histriones, cum ante ad-
„ hiberetur tantum unus. Sophocles unum addidit histrionem,
„ effecitq́;, ut essent tres. cum tres histriones adhiberentur, fa-
„ ctus est sermo τριταγωνιστής. hæc sunt omnia πρόστι. cœpit appel-
„ lari πρωταγωνιστὴς, quo primum tempore Aeschylus duos adhi-
buit

" buit histriones ratione secundarii. ut sit præclare ab Aristote-
" le dictum, Aeschylum inuenisse sermonem πρωταγωνιστὴν. per id
" enim denotat etiam δευτεραγωνιστὴν, sicuti patet. fuit etiam con
" suetudo hæc apud oratores, ut aliquis primas ageret, alter
" secundas, tertius tertias. Ex his uerbis, & quæ apud eum sequuntur, probatur, histriones aliquot fuisse primarum partium, secundarum, & tertiarum, at hoc ibi Aristotelem uoluisse non probatur. tantum docet, Donato auctore, histrionem primarum partium eum esse, qui plurima loquatur. & sic deinceps. atque hos appellari à græcis πρωταγωνιστὴν, δευτεραγωνιστὴν, τριταγωνιστὴν. Attendite ergo consilium hominis, qui in loco controuerso, & cuius ipse sententiam nulla ratione firmauit, me, quia ab eo dissenserim, quasi eius opinionem improbauerim, reprehendit. nec intelligit, si Aristotelis ea sententia esset, Vincentium Madium acutissimi ingenii, & singularis doctrinæ philosophum meliorem non fuisse quæsiturum. Si ergo Madium à se dissidere, & se ab illo reprehendi non iniquo animo fert, cur me non secum discrepare, qui ne nomen quidem eius profero, patitur? cur meam ille occultare sententiam uult, cum ille patefecerit suam? quæ tyrannis ista est Robortelle, nolle quenquam nisi te, quid sentiat, de literis aperire? Ego igitur ad imitationem respexisse Aristotelem puto, et tres fuisse tragicos primis temporibus histriones hoc modo intelligendum. primum unum, qui idem tribus instrumentis imitaretur, cantu, harmonia, & saltu, ut de Dithyrambicis auctor certus est Aristoteles. deinde Aeschylum tibicinem ab eo, qui caneret, & saltaret, postremo Sophoclem etiam à saltatore seiunxisse. Hoc enim etiam subsignificat Lucianus. πάλαι μὲν γὰρ αὐτοὶ καὶ ᾖδον, καὶ ὠρχοῦντο, εἶτα ἐπειδὴ κινουμένων τὸ ἆσθμα τὴν ᾠδὴν ἐπετάραττεν, ἄμεινον ἔδοξεν ἄλλους αὐτοῖς ὑπᾴδειν. αἱ δὲ ὑποθέσεις κοιναὶ ἀμφοτέροις, καὶ οὐδέν τι διακεκριμέναι τῶν τραγικῶν αἱ ὀρχηστικαὶ, πλὴν ὅτι ποικιλώτεραι αὗται, καὶ πολυμαθέστεραι, καὶ μυρίας ἔχουσαι μεταβολάς. et Athenæus libro decimoquarto: συνέστηκε δὲ καὶ σατυρικὴ πᾶσα ποίησις τὸ παλαιὸν ἐκ χορῶν, ὡς καὶ ἡ τότε τραγῳδία. διόπερ οὐδὲ ὑποκριτὰς εἶχον. Quare si uerbis Aristotelis, & Luciani, & Athenæi, & antiquæ demum consuetudini congruentem interpretationem attuli, quid est, quod

quòd eam, quia cum tua diſſentiat, reprehendas? Quod autem ego τριταγωνιστὴν à Sophocle inuentum dixi, non tertiarum partium hiſtrionem, ut tu, intellexi, ſed omnino tertium hiſtrionem. dixit enim Ariſtoteles: τρεῖς δὲ ὑποκριτὰς ὁ σοφοκλῆς. Neque uero eodem in loco tibi etiam aſſentire poſſum, qui λόγον πρωταγωνιστὴν ſermonem hiſtrionis primarum partium interpretaris, ſed Madio prudentiſsimo uiro, qui prologum. Nam poſt, ubi de comœdia loquitur, ſic ait: τὶς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν, ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἠγνόηται. id eſt, Non itaſcitur de Comœdia, ut de Tragœdia, quis inuenerit perſonas chori, quis prologos, quem in Tragœdia appellauit λόγον πρωταγωνιστὴν, quis hiſtrionum multitudinem, id eſt ut ab uno ad tres peruenerint. cum ergo omnia omnibus, & ſingulis ſingula reſpondeant, facile quid ipſa ſint, altera ex alteris indicant.

IN CAPVT XXXIIII.

Liuiani loci emendatio defenſa, aliena uituperata.

DEINCEPS ſequitur, ut defenſionem adſcribam eius loci, quem me ex II Liuii libro deprauaſſe calumniatur, atque eundem illum ab ipſo, ut alios multos, non intellectum oſtendam. locus eſt hic: Tres fuere ſententiæ. P. Virginius rem non uulgabat, de iis tantum, qui fidem ſequuti P. Seruilii cos. Volſco, Sabino, Auruncoq; militaſſent bello, agendum cenſebat; T. Lartius totam plebem ære alieno eſſe demerſam, nec ſiſti poſſe, ni omnibus conſulatur. Ap. Claudius & natura immitis, & efferatus: Agedum, inquit, dictatorem, à quo prouocatio non eſt, creemus. Iam hic, quo nũc omnia ardent, cõticeſcet furor. pulſet tum mihi lictorem, qui ſciat ius de tergo, uitaq; penes unum illum eſſe, cuius maieſtatem uiolauit. Ex his uerbis apparet tres ſententias eſſe dictas de plebe ob æs alienum militiam detrectãte, unam à Virginio, qui parti plebis ſatisfaciendum eſſe cenſebat; alteram à Lartio qui omnibus; tertiam ab Appio, qui nemini. Quid de his ſententiis iudicatum ſit, deinceps exponit Liuius, ſed ea uerba

aliter

aliter ab aliis interpuncta diuersam edunt sententiam. Sic legit Rhenanus: Multis, ut erat, horrida, & atrox uidebatur Appii sententia, rursus Virginii, Lartiiq; exemplo haud salubres. utique Lartii putabant sententiam, quæ totam fidem tolleret; medium maxime, & moderatum utroque consilium Virginii habebatur. cuius lectionis hic est sensus. Appii horrida, & atrox sententia, rursus Virginii, Lartiiq; sententiæ exemplo haud salubres uidebantur. utique Lartii putabant sententiam, quæ omnem fidem tolleret. medium maxime habebatur Virginii ingenium. Quam lectionem ego non probaui, quia sequitur, ut Virginii sententiam primo uituperet, cum ait exemplo haud salubrem fuisse, deinde laudet, cum ait: moderatum utroque Virginii consilium habitum esse. & ut bis de ea, & Lartii sententia iudicet. Ea caussa fecit, ut meliorem multo eam esse lectionem duxerim, quam ego in aliquot manuscriptis libris repperi, hoc modo: Multis, ut erat, horrida atque atrox uidebatur Appii sententia, rursus Virginii, Vetusiiq; exemplo perniciosa. Haud salubrem utique Lartii putabant sententiam, quæ totam &c. hoc sensu. Appii sententia horrida, & atrox uidebatur, & eadem rursus Virginii, Vetusiiq; exemplo perniciosa. Lartii sententiam haud salubrem exemplo putabant. Virginii moderatum utroque habebatur ingenium. Quod autem ait, perniciosam Appii sententiam uisam Virginii, Vetusiiq; exemplo, consules, qui tum erant, intelligit, qui cum cogere, ut Appius censebat, plebem in bellum uoluissent, nihil profecerant, atque consularis maiestatis ius imminuerant. Sic enim scribit Liuius: Redeunt in tribunal consules, citari nominatim unum ex iis, qui in conspectu erant, dedita opera iubent. cum staret tacitus, & circa eum aliquot hominum, ne forte uiolaretur, constitisset globus, lictorem ad eum consules mittunt. quo repulso, tum uero indignum facinus esse clamitantes, qui patrum consulibus aderant, deuolant de tribunali, ut lictori auxilio essent. Sed ab lictore nihil aliud, quam præhendere prohibito, cum conuersus in patres impetus esset, consulum intercursu rixa sedata est. Apparet ergo, ut Appii sententia atrox esset, cum animaduerti uellet in detrectantem militiam plebem, & ut perniciosa, Virginii, Vetusiiq; con

ſulum exemplo, quid id cum ſumma patrum ignominia fruſtra tentauerant. Hanc autem lectionem uituperat Robortellus duabus rationibus. primum, quod ex coniectura pro Lartii Vetuſii repoſui. id quod fateor. Sed id librarii uitium fuiſſe, inde ſuſpicor, quòd uox Lartii ſtatim ſubſequitur, ad quam ille reſpiciens pro Vetuſii, Lartii ſcripſit. Id autem hoc nouum ei uideri demiror, qui artem addendi, adimendi, mutandiq; ad arbitrium edidit. deinde, quòd formulam loquendi Liuianam non agnouerim, quam formulam repræſentari lectione, quam ipſe protulit, ait: ea uero eſt hæc: Multis, ut erat, horrida, atque atrox Appii ſententia uidebatur, rurſus Virginii, Lartiiq;, exemplo haud ſalubrem utique Lartii putabant ſententiam, quæ &c. Eſt autem, inquit, loquendi ratio eleganter per collectionem primo, mox per diſtributionem, perplexa quidem & obliqua, ſed apta ad orationem grandem conficiendam. Ego autem, ubi attente hanc dicendi formulam, atque ea, quæ citat, exempla conſideraui, alieniſſimam, & minime ferendam ſententiam ex hac promi lectione inueni. Exempla autem eius hanc habent uim, ut collectio ſuum habeat uerbum, & diſtributio ferè ſuum. ut illud Ariſtotelis: γενομένης οὖν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστικῆς καὶ αὐτὴ, καὶ κωμῳδία, ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικὰ ηὐξήθη. et Virgilii illud: Eam circum Mileſia uellera nymphæ Carpebant, Drymoq;, Xanthoq; &c. Cydippeq;, & flaua Lycorias, altera uirgo, altera tum primos Lucinæ experta labores. Item: Compuleranto; greges Corydon, & Tyrſis in unum Tyrſis, oues, Corydon diſtentas lacte capellas. Item:

Et manibus iam tangeret æquis.
Læua aciem ferri, dextra, neruoq; papillam. Item:
Iamque neci Sthenelumq; dedit, Tamyrimq; Polumq;,
Hunc congreſſus, & hunc, illum eminus. Item:
Hunc illa exceptum traiicit; -
Protinus Orſilochum, & Buten duo maxima Teucrum
Corpora: ſed Buten aduerſo cuſpide figit.
Orſilochum fugiens. Item:

Prolem Dolicaonis Hebrum ſternit humi, cum quo Latagum, Palmumq; fugacem. Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine

fragmine montis Occupat, os, faciemq; aduersam, poplite Palmum. Succiso uolui segnem finit. Item:

Interea biiugis infert se Lucagus albis
In medios fraterq; Liger, sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem. Item:
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in aruis &c.

Habet ergo in his exemplis collectio uerbum suum, plerunque etiam distributio. nunquam autem est sine proprio uerbo collectio. At in hac oratione Liuiana, quam his Vergilianis similem esse uis, collectio nullum habet uerbum, nisi ex superiore membro alienum assumat, hoc modo. Appii horrida, & atrox sententia uidebatur. rursus Virginii, Lartiiq;. subaudi; sententia horrida, & atrox uidebatur. hæc enim collectio illa est, de qua dicit Robortellus: cui subsequens est distributio suo ornata uerbo. exemplo haud salubrem putabant Lartii sententiam, Virginii moderatum utroque consilium habebatur. Quod si collectio proprio caret uerbo, nihil eum hæc exempla ad hanc emendationem inferendam adiuuãt, immò omnia superuacanea sunt; si ex superiore membro, (non enim ex inferiore potest. quod exempla Virgiliana demonstrant) alienum uerbum mutuatur, dico alienissimam, & fœdissimam sententiam inferri. ut æque atrocem, & horridam Virginii, & Lartii sententiam appellet, qui aut parti, aut omnibus satisfaciebant, atque Appii, qui nemini, & qui dictaturæ terrore in terga plebis dicto non audientis minabatur. adde etiam expositionem illam Liuii alienissimam. Cur enim horrida & atrox Lartii sententia? quia exemplo haud salubris, quia tollebat omnem fidem. Cur Virginii? quia moderatum utroque ingenium erat: O Liuium stultum, si hæc uoluisti, sapientem Robortellum, si hoc eum uoluisse credidisti. Ergo aut exempla tibi meliora, atque aptiora quærenda sunt Robortelle, aut mea lectio, quam improbas, approbanda.

IN CAPVT. XXXV.

Loci Liuiani correctio defensa. Qui sint nexi apud Liuium.

DEINCEPS defendenda est emendatio altera ex eodem libro T. Liuii. Sic ille: Ad hæc uisa, auditaq; clamor ingens oritur. non tam foro se tumultus continet, sed passim tota urbe nexu uincti soluti- que se undiq; in publicum proripiunt. Ego emen daui: Nexi uincti, solutiq;. primum autem rationem, cur ita fecerim, exponam, deinde ad ea, quæ Robortellus opponit, respondebo. Positum ergo hoc sit, nexum dici eum, ut ait Varro, qui liber suas operas in seruitute dat alteri pro pecunia, donec soluerit creditori. Eorum autem duo genera esse inuenio, unum eorum, qui inuiti seruirent, alterum, qui uolentes, quorum illi uincti, hi soluti dicuntur. Inuitos seruisse multos, ostendit seditio, de qua eo loco Liuius. sponte autem nonnullos, idem libro VIII: Eo anno initium libertatis factum est, quod ligari nexi desierunt: Item: Cui cum se C. Publilius ob æs alienum paternum nexum dedisset. Item: Ita nexi soluti, cautumq; in posterum ne necterentur. Hic nexos accepit non pro uinctis, sed pro iis, qui operam suam præstarēt pro pecunia, quã deberent. quos cautũ ait, ne, ut ante, in uinculis à creditoribus haberentur. hos Zonaras, ubi hac de re loquitur, τοὺς ἐξ ὑπερημερίας κρατουμένους uocat, id est, qui, quòd ad præscriptam diem non soluissent, in potestate essent. Hoc autem Liuius libro VII dixit, inire nexum. Non eadem domi, inquit, quæ militiæ erat fortuna reip. Nam etsi unciario fœnore facto leuata usura erat, sorte ipsa obruebantur inopes, nexumq; inibant. Non omnes etiam nexos in uinculis à creditoribus habitos esse, ostendit Liuius hoc loco, cum ait: Hoc proposito edicto, & qui aderant, nexi profiteri ex templo nomina, & undique ex tota urbe proripientium se ex priuato, cum retinendi ius creditori non esset, concursus in forum fieri. Nam si nexi aliquot, tum cum edictum propositum est, in foro aderant, ergo non in uinculis erant. Em endaui er

go his rationibus adductus, Nexi uincti, ſolutiq́;, nexos acci-
piens eos, qui ob æs alienum operas darent uel uincti, id eſt,
inuiti, uel ſoluti, id eſt ſponte. Ex quibus uerbis ſatis intelli-
gi poteſt, id quod a me quærit Robortellus, quemadmodum
ego nexos à uinctis diſtinguam. ille enim nexos pro ligatis ac-
cipit. Nam quod ait, Nexu uinctos dictos à Liuio, ea ratione,
qua nexu obligati à Cicerone, reſpondeo errare illum uehe-
menter. Nam cum inquit Cicero pro Murena: In iis rebus,
quæ mancipi ſunt, is periculum iudicii præſtare debet, qui ſe
nexu obligauit, aliud longe eſt, atque id, quo de nunc agimus.
eſt enim obligare ſe nexu, euictionem, ut ait Budæus, ſe præ-
ſtiturum ſpondere. Si ergo alia ſignificatio eſt, ergo aliã etiam
formam eſſe dicendi non eſt, ut mirabile uideatur. Multoq́;
minus ad hanc rem pertinet id, quod dicitur, Aliquid noſtrum
eſſe mancipio, & nexu, quod ille præter rem, ut ſolet omnia,
affert. Cumq́; ipſe exponat nexu uinctos, id eſt, qui corpus ob
æs alienum tradiderant creditori in ſeruitium, in publicũ con
curriſſe, quærit à me, quomodo, ſi uincti erant, potuerint ſe
in publicum proripere. quaſi uero non eadem ipſe difficultate
urgeatur. niſi uero nexos omnes ea ſeditione ſponte operas
præſtitiſſe uelit, cum ſeditio ea ex eo, quod acerbius in ergaſtu
lis tractarentur à creditoribus, exarſerit. Et quoniam idem il
le libro VIII, ubi ſcriptum eſt: Nexi ſoluti, cautumq́; ne in po
ſterum necterentur, Nexos ſolutos interpretatur liberatos ne
xu, & cautum, ne necterentur, id eſt, ne operam ſuam credi-
toribus præſtarent, cum ego de uinciendis, & ligandis iis di-
ctum acceperim, audiat, quid ibi Liuius loquatur: Eo anno
initium libertatis Romanæ factum eſt, quòd ligari nexi deſie-
runt. quæ ſi uerba mendoſa eſſe uelit, audiat, quid de eadem
re Sudas ſcribat in uoce γάϊος λαιτώριος. Καὶ δι' ἐκεῖνο τὸ πάθος ἅπαν-
τες οἱ δουλωθέντες πρὸς τὰ χρέα ῥωμαῖοι νόμῳ κυρωθέντι ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἐκο
μίσαντο. inquit enim omnes, qui in ſeruitutem adducti erant ob
æs alienum, priſtinam libertatem recuperaſſe, non ne operas
præſtarent, ſed ne uincirentur, ac uerberibus, ut ſerui, cæde
rentur. Hæc dixi, ut quid tum me mouerit, oſtenderem, non
ut, ſi docti aliter ſentirent, pertinacius eorum ſententiæ re-
pugnarem. Quod autem concludit Robortellus: Tantum il
lum

lud addam, Sigonium, dum suo usus est iudicio in emendando Liuio, non illum quidem emendasse, sed corrupisse in pluribus quam mille & sexcentis in locis, quod ego propediem patefaciam, mallem ab eo consideratius esse dictũ. non enim uereor ne homines id improbi conuiciatoris, & iniqui obtrectatoris maledictum potius, quam iustam alieni laboris reprehensionem sint existimaturi. cum uideant, eum qui amplius mille & sexcẽtos locos Liuianos à me deprauatos se ostẽsurum profitetur, uix quindecim nominare in hoc libro potuisse, in quo ille ita cupide in me est inuectus, ut etiam ex alienis laboribus occasionem mei uituperandi quæsierit: nisi forte operariorum errata mihi ipsi, ut eum audio facere, ascripturus est.

IN CAPVT XXXVI.

Liuianæ correctionis ratio reddita. et duæ aliæ ex coniectura prolatæ.

DEINCEPS exponenda ratio est, cur apud Liuium ex iniquo suo, iniquissimo fecerim. Verba eius sunt lib. II. Tributum iniquo suo tẽpore imperatum. Ego cum in omnibus manuscriptis libris, Tributum iniquum suo tempore imperatum reperirem, cunq; Petrum Nannium se in codice Buslidiano, iniquo non suo, legisse affirmantem audirem, ueritus, ne illa lectio, iniquo suo, ex alicuius ingenio potius, quàm ex uetere lectione in uerba Liuii irrepsisset, statui, aut iniquum tributum. i. impar censui suo imperatum à consulibus di ci, tempore suo, i. dum militauit, aut, iniquissimo tempore, pro iniquum suo tempore, esse legendum. Caussas. n. affert ille, cur æs alienum fecerit. quia Sabino militans bello propter populationes agri non fructu modo caruisset, sed uilla incensa fuisset, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquissimo tempore imperatum. i. minime opportuno, & idoneo sibi tempore. Robortellus autem, quòd existimet me, iniquissimo

tempore, ad remp. non ad eum, qui loquitur retulisse, iniquo suo tempore maluut. quod, ut dixi, ab emendatoribus nonnullis ex iniquum suo factum esse apparet. Petrus quidẽ Nannius, cum, iniquum non suo tempore, legit, haud sane cum suo se Robortello consensisse ostendit. Non probas igitur hanc coniecturam. dabo alteram, ut opinor, firmiorẽ, hac tamen conditione, ne mihi iniquo aliquo meo tempore eam mihi in maledictis obiicias. Lib. XLI. quo ex libro mendas alias alio tempore sustuli, hæc uerba sunt: Deinde lege cauerent, ne quis quem ciuitatis mutandæ caussa suum faceret, neue alienaret. Dico illud, suum, esse mendose, pro seruum, quod ex compendiosa librarii scriptura natum est. Lex. n. cauebat, ne quis filiũ seruum faceret, mutandæ ciuitatis caussa. Siquidem dixit, socios liberos suos quibuscunq; Romanis, in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dedisse, eosq; libertinos ciues fuisse. post autem cautum esse, nequis seruũ filium ea de caussa faceret. i. mancipio daret. et lib. XLV: Adeo quanta Macedonia esset, quam diuisui facilis, & à se ipsa quæq; cõtẽpta pars esset, Macedones quoq; ignorabant. puto restitui debere, ut se ipsa quæq; pars contenta esset. Loquitur de diuisione Macedoniæ, quàm ita Paullus instituit, ut omnium inter se regionũ cõmercia tolleret. Quod ante quàm factum esset, Macedones ignorauerant. idest, ut magna Macedonia esset, ut facile diuidi posset, ut quæq; eius pars seipsa contenta esset. quod est nihil aliud, nisi ut nulla pars alterius ope egeret. Atq; hæc quidem coniectura duce dicimus, nam manuscriptos earum historiarum libros nullos inspeximus.

IN CAPVT XXXVII.

Tribuum rationem, & distinctionem, & Dionysii locos non fuisse intellectos, & quid de ea re constituendum sit.

FRANCISCVS Robortellus adeo iugulasse me sua illa Galeria, quam apud Liuium centuriam esse exposui, sibi persuadet, ut ab eo dimoueri nõ possit. quin etiam rursus hoc capite eius rei meminit. Itaq; de hoc capite uerbum

nullum eram facturus, nisi nomen meum, & quidem aliqua cũ contumelia contineret. Quod ne ei sit impune, quàm pruden ter, & perite scriptum sit, ostendamus. Primum ergo illud fecit scite Robortellus, quòd Aniensem, & Collinam tribum esse lapide uno sibi cõfirmandũ esse duxit, cum ea & multorũ aucto rum, & multorũ lapidum, quos alii protulerunt, testimonio satis certa tribus sit. Deinde peritius alterum, quòd tribus ex locis, & regionibus fuisse distributas dixit. nã id quidẽ primis, & maxime Seruianis temporibus tãtum obseruatum est, ut qui urbem incolerent, in quatuor tribus, quæ à quatuor regionibus urbis nomen acceperant, coniicerentur, Suburanam, Exquilinam, Collinam, Palatinam. qui agri partes, in alias tribus, quæ à locis appellatæ erant, transferrentur, prout quisq; eas incolebat. At eam consuetudinem non esse seruatam, inde apparet, quòd urbanæ tribus ignominiosæ haberi cœptæ sunt, rusticæ honoratæ, ita ut in urbanis tantum humiles, & libertini, in rusticis honesti, & ingenui censerentur. nisi uero omnes, qui rusticas obtinebant tribus, rura habuisse, non urbem uelimus, & Verrem in Romilia tribu, ut censum esse, sic habitasse, itemq; Sulpicium in Læmonia, Augustum in Scaptia. hæ. n. omnes rusticæ fuerunt. Neq; uero hoc dicerem, nisi Robortellus quærens, cur pater Aniensi tribu sit, filius Collina, hanc caussam redderet, quòd filius è domo paterna in aliam quæ nõ eadem tribu continebatur, migrasset. quasi uero pater in Aniensi tribu extra urbem habitaret, filius in urbem commigrans, & in Collina domicilium ponens, ius Collinæ tribus adeptus sit. & quasi habitatio, non censoria notio ius tribus dederit. Nam quòd Dionysius uocat Seruianas tribus τοπικὰς, recte ait. tum. n. quàm quisq; tribum obtinebat, in ea habitabat. Itaq; ad primam illam originem respiciens Gellius tributa comitia esse dixit, cum ex regionibus, & locis suffragium ferretur. Sed hæc omnibus nisi Robortello nota sunt. Eodem etiam capite illud falso scriptum est, distributionem populi in classes, & centurias à Dionysio uocari γενικήν. Non. n. hoc tradit Dionysius, sed inquit tribus Romuli: tres fuisse γενικὰς, Seruii quatuor τοπικὰς; γενικὰς autem. i. per gentes, non, ut inquit Robortellus, ex censu, & ætate, quo nihil fingi potest absurdius, sed quòd tribus

tres fecit, triplicem gentium rationem ſequutus, Ramnenſes, Tatienſes, Luceres. Ramnenſes Romani erant à ſe uocati, quibus Palatium aſſignauit. Tatienſes, à Tatio quibus Capitolium tribuit. Luceres reliquus aduenticius populus à Luco, in quem confugerant, quibus deinceps, ut quæque pars urbis addita, ita aſſignata eſt. Sed quoniam aduenticius populus ueterem iam tandem multitudine ſuperabat, placuit Seruio populum urbanum in quatuor tribus coniicere, & qui Capitolium, Palatiumq́; & quod eſt inter Capitolium & Palatium ſpatii incolerent, in Palatinam tranſtulit, qui Suburam tenerent, in Suburanam, qui Eſquilias in Eſquilinã, qui Viminalem, Quirinalemq́; collem in Collinam. Quare illud γενικὸν Dionyſii non ad centurias pertinet, ſed ad tribus à Romulo inſtitutas. Verba Dionyſii ſunt hæc: Καὶ οὐκ ἔτι κατὰ τὰς τρεῖς φυλὰς τὰς γενικὰς στρατιωτικά, ὡς πρότερον, ἀλλὰ κατὰ τὰς τέτταρας τοπικάς, καὶ τὰς ὑφ᾽ ἑαυτοῦ διαταχθείσας ἐποιεῖτο. Cur autem hæc non intellexeris, ea cauſſa eſt, de qua ſæpius iam dixi. non.n. græca ſine dictionarii ope intelligis, quanquam te in eo ſtudio, ut in ceteris prudenter, & modeſte uenditas. Neque enim ullam eſſe cauſſam uideo, cur tu in huius antiquitatis ignoratione uerſareris, cum ſatis plane Dionyſius loquatur. Quare ego tibi auctor fuerim, ut ante uim uerborum græcorum diſcas, deinde te antiquitati interpretandæ tradas. Mihi uero Galeriam, & Veturiam interea explicandam relinquas, quas ſcio tribus eſſe, & libro XXVI, & XXVII Liuii, tribus partes, atque centurias.

IN CAPVT XXXVIII. XXXIX. XL. XLI. XLII. XLIII.

SEQVENTIVM ſex capitum defenſionem Manutio, qui in iis aut palam, aut obſcure oppugnatur, relinquam. ipſe nihil dicam.

IN CAPVT XLIIII. ET XLV.

Loci Milonianæ emendatio, & explanatio delusa, & melior allata. Ciceronis item duo alii loci emendati.

DEINCEPS locum corrigit in oratione pro Milone hunc: Deinde, quis in eo prætore consul fortis esset, per quem tribunum uirum consularem crudelissime necatum esse meminisset? In quem ille ita: Hic locus difficillimus „ est, si ita legas, & obscurus, multosq; torsit. „ dubium enim est, quem Cicero uocet tribunum uirum con- „ sularem. quomodo enim ttibunus uir consularis esse dicitur, „ cum tanto ante consulatum gereretur tribunatus plebis. Alii „ aliter emendant. Sed ego puto legendum, tribunum, & ui- „ rum consularem, addita in medio particula, Et. declaro au- „ tem locum. Atqui consules Clodium coercere non potuis- „ sent, per quem ante meminissent crudelissime necatum tribu- „ num, id est Sestium, quem multis uulneribus confossum semi- „ necem reliquit. & uirum consularem, id est Milonem ipsum, „ cui eo anno petenti consulatum, & semel renunciato consuli „ fecerat insidias Clodius, prior ut perimeret. Ex quo apparet Robortelli sententia tribunum Sextium necatum à Clodio dici, qui tantum uulneratus est, Milonem necatum à Clodio, quem Milo nullo uulnere accepto necauit, eundem Milonem consularem appellari, qui μηδὲ ἐν ὀνείροις consulatū uidit. O acumen hominis incredibile. Hoc est artificium, quod te admirabile Patauii tradere paulo ante gloriatus es? quando alias aliquid tale dixit Cicero, quæ μετάστασις est ista tua? uel potius personarū, temporum, rerumq; μετάθεσις? non intelligis tribunum esse Clodium, consularem uirum esse Ciceronem ipsum, Necatum exigua mutatione esse mendose pro Vexatum? opponi prætorem tribuno, consulem consulari, hoc modo? an si Clodius factus esset prætor, eum consules coercere potuissent,

ſent, qui cum eſſet tribunus conſularem uirum me ipſum lege de exilio lata, crudeliſsime uexauit. nam ſi in minore magiſtratu conſularem neglexit dignitatem, profecto in maiore à conſulibus coerceri non potuiſſet. Quanta autem ſit literarum ſimilitudo inter u, & n, x & c, præſertim uero cum in aliquot etiam manuſcriptis ſit, neccatum, quod propius ad x accedit, intelligis. Dixit autem in eadem oratione: P. Clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere uexare remp. Vexare autem non poterat, niſi legibus, quo pacto uexauit etiam, ut quidem ipſe ait, crudeliſsime Ciceronem. Quam autem uehemens uerbum ſit uexare, etiam per ſe ſumptum, declarat Gellius. Quare caue putes Robortelle, te recte aut particulam, Et, interpoſuiſſe, aut perſonas, aut tempora, aut negocia, aut huius orationis artificium, quanuis artificioſæ auctor eloquentiæ intellexiſſe. Quod ſi particulæ interponendæ apud Ciceronem exemplum quæris, cur non affers id, quod eſt in II contra Rullum? Itaque excipitur hac lege non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus ullus aliis negociis, ac legibus impeditus, reus deniq;, quominus Xuir fieri poſsit. Siquidem legendum eſt, Non reus. nam etiam rei ne profiteri petitionem poſſent, impediebãtur. ut de Catilina repetundarum reo dixit Saluſtius. & illud in Vatinium: Quid quiſq; noſtrum de ipſe loquatur, non eſt ſane requirendum: boni uiri iudicent. id eſt maximi momenti, & ponderis. nam legere oportet. quid boni uiri. Quod autem ſequenti capite, legit apud Ciceronem in III de orat. ex Nonio, Cum ſint luminoſæ, & quaſi iactuoſæ partes duæ, cum in locum illum incidam, ubi ſe hanc lectionem probaſſe ait, neque enim memini tale aliquid apud eum legiſſe. neque enim eius ſcripta percurri; tum quid ipſe ſententiam exponam.

IN CAPVT XLVI.

Loci epitomæ Liuianæ emendatio defensa. aliena confutata. De legibus duabus ad petitionem consulatus spectantibus. et duo alii loci epitomarum emendati, unus de Intercatia, alter de Q. Cassio.

DEINCEPS ad me redit, & uitio dat, quòd locum epitomæ L. uitiosum non recte emendauerim. is est: P. Scipio Aemilianus, cum ædilitatem peteret, cos. à populo dictus, quoniam per decem annos fieri minime licebat, legibus solutus, & consul creatus. Ego, quoniam legem de decem annis non obseruari, nisi in iis, qui semel cepissent consulatum, sciebam; ea enim caueri, ne quis intra X annos consul iterum fieret, cumq; in manuscriptis libris aliis, tum maxime in uno, quem ipse habeo, & ei qui inspicere uoluerit, libentissime, ut alia omnia mea, commodabo, legi animaduerterem, per annos, numero, Decem, omisso, non dubitaui, quin germana hæc esset lectio, præsertim uero cum Scipionem tum XXXVII annos natum scirem, atque ædilitatem anno suo petentem uiderem. Nam qui ædilitatem anno suo petit, is tum annali lege à consulatu repellitur. Neque uero me fugiebat, Martialem Rogerium in commentario Lælii, & post eum Antonium etiam Bendinellum, ex coniectura, per annos quinque legere. Sed ego manuscriptis libris potius standum, dum à ratione non dissiderent, quam ingenio, & cõiectura cuiusquam putabam. præsertim uero cum uiderem, in epitomam LVI eandem mendam irrepsisse, ubi fit mentio posterioris consulatus Scipionis, ita: Quem cum capere non posset, ob legem, quæ uetabat quenquam intra X annos consu lem

lem fieri. nam illud, intra X annos, ibi non congruit, cum inter primum, & ſecundum Scipionis conſulatum amplius X interſint anni. ergo cum in iiſdem manuſcriptis tolli hanc etiam controuerſiam, quam nec Rogerius, nec quiſquam alius ſuſtuliſſet, uiderem, factum eſt, ut maiorem etiam apud me manuſcripti libri auctoritatem haberent. intelligebam enim utrobique numerum X annorum ab iis interiectum eſſe, qui niſi legem conſularem de X annis cognouerunt. priore autem petitione Scipionem ætate impeditum, quòd ætas conſularis eſſet annus XLIII, poſteriore, lege qua cauebatur, nequis omnino iterum conſul fieret, quam Cato ſuaſerat, de qua in ſcholiis dixi. Nec eſt, quod Robortellus adiiciat, ſe, poſtquam hæc ſcripſit, animaduertiſſe idem à Grucchio ſcriptum eſſe. nam potuerat idem apud Bendinellum legere, non longe ab eo loco, in quo ſui honorificam mentionem ab eo factam ſe legiſſe affirmat. potuerat etiam legere, antequam Bendinellus ad ſcribendum ſe conferret, apud eum, quem modo nominaui, Rogerium.

Mentio porro epitomarum, ac Scipionis facit, ut in mentem ueniat loci cuiuſdam, qui eſt in epitoma LXVIII, eiuſmodi: Scipio in expugnatione interceptæ urbis maius etiam periculum adiit. nam murum primus omnium tranſcendit. Puto enim pro interceptæ reponendum eſſe Intercatiæ. Siquidem ita ſcriptum eſt in libro de uiris illuſtribus: Scipio Lucullo in Hiſpania legatus, apud Intercatiam oppidum prouocatorem ſingulari prœlio uicit. Muros hoſtilis ciuitatis primus aſcendit. Atque idem ſcribit Appianus in Iberica. De Intercatia autem Hiſpanica urbe Strabo, & Plinius tradiderunt. Eſt etiam in iiſdem Epitomis libro CXI inſigne erratum, nõ dum à quoquam ſublatum: Propter Q. Catuli prætoris auaritiam, crudelitatemq́; Cordubenſes in Hiſpania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæſaris deſciuerũt. Quære, quis ſit hic Q. Catulus, non reperies. indicant ueræ lectionis ueſtigia aliqua libri ueteres manuſcripti, in quibus eſt, Q. Cati; indicat multo magis Dio, qui hunc Q. Longinum appellat libro XLII. ex quo intelligi poteſt, Q. Caſſii eſſe legendum. nam Longinus Caſsiorum fuit cognomen. ſic autem Dio: ἐπεὶ γὰρ ὁ λογγῖ-

νο

νος ὁ κύϊντος πολλὰ καὶ τότε αὐτοὺς ἐλυμαίνετο, τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγοι τινὲς συ-
νέστησαν ὡς ἀποκτενοῦντες αὐτόν. ἐπεὶ δὲ δὴ τρωθεὶς διέφυγε, κἀκ τούτου πολ-
λῷ μείζω σφᾶς ἠδίκει, συχνοὶ μὲν κορδουβήσιοι, συχνοὶ δὲ καὶ στρατιῶται, ἅτε καὶ
τοῦ πομπηΐου γεγονότες, ἐπανέστησαν αὐτῷ.

IN CAPVT. XLVIII.

Loci Cæsaris emendatio derisa.

VT scientiam alia, sic grauitatem Robortelli eximiam declarat caput XLVIII, in quo Cæsaris locum emendat ex libro III de bello ciuili, eiusmodi: Pompeiani, quòd is mons erat sine aqua, diffisi ei loco, relicto monte, uniuersi simul Larisſam uersus se recipere cœperunt. Hoc modo legitur in omnibus, sed maxime in Aldino XXX ante annos impresso. Ille autem ut aliquid dicere uideretur, & secundum Emendationum librum expleret, cum ei materia ad iustum libri corpus conficiendum deesset, extremo secundo libro huius loci meminit, & inquit, in aliis libris legi: Vniuersi iuris eius Larissam uersus &c. ac delendas esse uoces illas IVRIS EIVS à librario in uerba Cæsaris imprudenter illatas. Nec attendit, si uoces illæ tollendæ sunt, eas iam ante annos XXX esse sublatas, si non tollendæ, se nihil, cur non sint tollendæ, afferre.

IN CAPVT XLIX.

Loci Quinctiliani correctio irrisa.

PRAECLARVM etiam scientiæ suæ documentum reliquit sequenti capite, ubi locum Quintiliani deprauat ita, ut ne uestigium quidem germanæ sententiæ relinquat. Verba sunt M. Cœlii in Antonium: Nanque ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis præcordiis stertentem ructuosos spiritus geminare, præclarasq; cōtubernales ab omnibus spondis transuersas incubare, & reliquas circumiacere passim

paſsim, quæ tamen exanimatæ terrore hoſtium aduentu percepto excitare Antonium conabantur, nomen inclamabant, fruſtra ceruicibus tollebant, blandius alia ad aurem inuocabat, uehementius etiam nonnulla feriebat, quarum cum omnium uocem, tactumq; noſcitaret, proximæ cuiuſq; collum amplexu petebat, nec dormire excitatus, nec uigilare ebrius poterat, ſed ſemiſomno ſopore inter manus cẽturionum, concubinarumq; iactabatur. Ex his uerbis illa mendoſe eſſe affirmat: Quarum cum omnium uocem, tactumq; noſcitaret. legendum enim: Quarum cum omnium uoce, cantuq; excitaretur. Demonſtrabo ſententiæ uulgatæ lectionis integritatem primum, deinde ſanitatem mentis emẽdatoris huius aperiam. Mulieres inquit, Antonium excitare conabãtur. hoc genus eſt. modus, uoce, & tactu. uoce, cum alia nomen inclamaret, alia blandius ad aurem inuocaret. tactu, cum alia ceruicibus fruſtra tolleret, alia uehementius etiam feriret. Ille autem, qui omnium earum uocem, tactumq; noſcitaret, proximæ cuiuſque collum amplexu petebat. quid dici poteſt hac oratione planius, hac ſententia melius? At ille inquit: Ego puto legi de-
„ bere: Quarum cum omnium uoce, cantuq; excitaretur. Nam
„ quadrabit belle, quod poſtea ſequitur: Nec dormire excita-
„ tus. Quod ſi quis repugnet, & dicat, cantu concubinarum te-
„ mulentum excitari nõ potuiſſe, cum cantus ſomnum adducat
„ potius, poſsit dici, cantum inconditum ſignificari, non ſua-
uem. Cur cantum affers Robortelle, pro tactum? & inconditum cantum interpretaris, cum uoce dixerit? cur inquis uocem, Tactu, tibi non placere? cum habeat, ut Vox ad quæ referatur? cur ex noſcitaret, oſcitaret, eſcitaretur, excitaretur efficis? quis hanc tuam coniecturam inanem, & anilem ad corrumpendam præclaram ſententiam allatam non rideret? Præclare igitur actum eſſe cum T. Liuio iterum dico, cui talis emendator non obtigerit, iam enim ita deformatus eſſet, ut ne imago quidem eius in tanta fœditate dignoſceretur.

IN CAPVT L.

Loci Euripidis correctio refutata, & ſenſus demonſtratus. ubi de Caliſtone in leænam conuerſa agit.

SEQVITVR locus Euripidis uitioſus, quem ſibi Robortellus ex Ludouici Caſteluetri ſententia emendandum ſuſcepit. Verba autem ſunt Helenæ in ea tragædia, quæ Helena nominatur, hæc:

ὦ μάκαρ ἀρκαδία ποτὲ παρθένε
καλλιςοῖ, διὸς ἃ λεχέων ἐπέ-
βας τετραβάμοσι γυίοις,
ὡς πολὺ ματρὸς ἐμᾶς ἔλαχες πλέον,
ἃ μορφᾶ θυρᾶν, λάχνα γυίων,
ὄμματι λάβρῳ χῆμα λεαίνης
ἐξαλλάξασ' ἄχεα λύπης.
ἄν τε ποτ' ἄρτεμις ἐξεχορεύσατο,
χρυσοκέρωτ' ἔλαφον μέροπος τιτανίδα κούραν
καλλοσυνας ἕνεκεν.

Reſtituit igitur auctore Caſteluetro Robortellus, pro λεαίνης, λεαίνη. pro ἔλαφον ἔλαβον.i. ὑπέλαβον. pro μέροπος μέροπες. Quarum emendationum ut poſtremas digniſsimas eſſe eximio ingenio, atque doctrina ſingulari Caſteluetri exiſtimo, ſic primam alieniſsimam eſſe puto. neque ab ipſo (noui enim & ipſe, ut tu ſcis, Ludouicum Caſteluetrum Mutinenſem ciuem meum, amicum tuum) ſed à te excogitatã eſſe duco. inquis enim λεαίνη pro λεαίνης reponendum eſſe, ut ſit λεαίνη uerbum ἀπὸ τοῦ λεαίνεσθαι, quod eſt leuigari, non autem à nomine λέαινα λεαίνης, quòd leæna nihil ad hanc ſentẽtiam pertineat. Quæ quam peruerſa cum interpretatio, tum emendatio ſit, non eſt, ſi quis attentius conſideret, difficile intellectu. Lamentatur enim perditam ſuam fortunam Helena, & beatã appellat Calliſtonẽ, his uerbis: O beata quondam uirgo in Arcadia Calliſto, quæ Iouis cubile aſcendiſti. ut meliorem mea matre ſortita es conditionem,

quæ

quæ cum figuram forma feræ, membrorum lanugine, toruo leænæ oculo commutasses, reliquisti dolores. Siquidem illa uox λύπης mendosa est, & λείπης uidetur legendum, quod te miror oblitum esse, cum sine dubio, & hoc tibi eruditissimus Casteluetrus narrare potuerit. meliore ergo conditione usam esse Callistonem ait, quã Ledam, quãuis cum utraq; Iupiter concubuerit. Nam Callisto in usam conuersa, curis omnibus liberata est. quòd autem eam humanam figuram forma feræ, uillosis membris, & toruo leænæ oculo commutasse ait, satis apparet leænæ nomine eum esse abusum pro ursæ. quòd utriusq; beluæ toruus, & truculentus aspectus sit. quam licentiam, id est, ut à simili, & finitimo aliquid sumant, sibi poetæ liberius fortasse, quam necesse est, ut scis, uindicarunt. Hinc enim illa, Pollux pro Castore, Teucer pro Dardano, Scylla Nisi pro Scylla Phorci. Hectorea gens pro Aeneia, Pheneum pro Palanteo, Sidonia Dido pro Tyria. et quæ sunt eiusmodi. Hic est meus sensus, quem satis omnibus patere existimo. tuus uero, ut opinor, hic. Beata Callisto, quæ forma feræ, lanugine membrorum, toruo oculo figuram leuigaris, id est, (ut tu ais) illustras stellis, commutatis doloribus molestiæ. qui sensus cum per se, tum maxime cum eo, quem ipse attuli, comparatus fœdus iudicandus est. deinde quid est illud ἐξαλλάξασ' ἄχεα λύπης, cum dolores molestiæ commutaueris? at quanto melius si dicas, Callisto cum muliebri figura abiecta ferinam formam, & pilosa membra, & oculos truces sumpsisset, dolores reliquisse? atque hoc esse, in quo ei Helena inuideat, quòd illa curis suis tandem aliquando liberata sit, ipsa uero corpore suo ad huc Troianos, ac Græcos perdat. Sed de tota hac re docti iudicabunt. ego enim Casteluetrum (ut dixi) uirum summo ingenio, excellenti doctrina præditum tale quicquam dixisse, aut sensisse non existimo. Robortellum autem, ut est amicorum suorum perennis inimicus, hoc ipsum Casteluetri contumeliæ caussa, non
" honoris dixisse puto. me autem mouent illa uerba: Ego nihil
" amplius hoc loco desiderari posse uideo. gratiam semper ha-
" bebo Lodouico Casteluetro uiro acerrimi iudicii, & singula-
" ris doctrinæ. Idq; ideo hoc ipsum literis testatum relinquere
" uolui. Eodem modo errat Sigonius, & corrumpit Liuii uerba

libro I. Nam, ut omittam dicere, quod cum Casteluetri bene ficium uult ornare, astute solœcismo illo dehonestauit. Idque ideo hoc ipsum; quid est illud, Eodem modo errat Sigonius, nisi eodem modo, quo Casteluetrus? nam superiore capite nul lius errorem exagitauit. hoc enim tantum dixit, Euripidis lo cum corruptum acutissime à Casteluetro esse correctum, post autem emendatione eius, ut opinor, falsa allata, subdit, Eodem modo errat Sigonius. Errasse ergo etiã ait Casteluetrum. O stuporem hominis incredibilem, si hoc noluit, improbitatem admirabilem, si hoc modo amicum, & magistrum suum sibi laudandum putauit. calliditatem singularem, si literatum hominem hac inani laudis specie, ne quem relinqueret, quem non aut aperte, aut clam perstrinxisset, delusit.

IN CAPVT LI.

Liuiani loci emendatio defensa. ubi de Curtio equum in uado paludis deserente ait.

DEINCEPS, ut unde cœpit, eodem desinat, Robortellus Liuianum locum à Sigonio emendatum uellicare conatur. is est eiusmodi: Equus Curtium in uado statuit. In hunc locum ita Glareanus: Equum Curtius in uado statuit. Hæc lectio, siquidem uetusta est, maxime placet, Sabellicus tamen eques Curtium, pro Equus Curtium in uado statuit, legendum putat. Ego uero ita: Equus Curtium in uado statuit. Hanc lectionem laudat Glareanus iniuste. ueteres enim libri habent, Equum Curtius in uado statuit. ex quo intelligi potest, legendum esse, Equum Curtius in uado destituit. nam Plutarchus hanc sententiam ita uertit, καὶ ἐάσας τὸν ἵππον, ἑαυτὸν ἔσωσεν, id est, destituto equo semet seruauit. Errori locum dederunt finitime illæ syllabæ do de. Aduersus hæc Robortellus: Sigonius Liuii uerba corrumpit, dum ad sententiam Plutarchi ipsa uult accommodare, cum tamen uterque diuersa protulerit alios secutus

„ cutus auctores. ſententia eſt. equum emerſiſſe ex palude illa, & „ ſtatuiſſe Curtium in uado, id eſt in loco tuto, ac minime pro- „ fundo. Sigonius dum accommodat Liuii uerba ad Plutarchi „ ſententiã, ita emendat temere, coniectura utens. Equũ Curtius „ in uado deſtituit. Sed hæ meræ ſunt nugæ. nã omnes uetuſti libri habent, ut ante ego retuli. Quæ ſunt meræ nugæ Robortelle modeſtiſsime? primum uides in ſuo lib. ita legiſſe Glareanum, eamq́; lectionẽ probaſſe, dum modo uetuſtatis auctoritate fulciretur. deinde in multis, quos ego inſpexi olim manuſcriptis libris, & nunc etiam in Mureti, ſcito ita eſſe diſertiſsime. habes deinde ſenſum hunc optimum: Monumentum eius pugnæ, ubi primum ex profunda emerſus palude equum Curtius in uado deſtituit, Curtium lacum appellarunt. Significat enim Curtium euaſiſſe incolumem, relicto in uado equo. atque iccirco loco nomen inditum, ubi Curtius deſtituit equum. Habes eandem ſententiam à Plutarcho confirmatam. quem animaduerti multa aduerbum è Liuio, quem etiam ſæpe citat auctorem, tranſtuliſſe. Habes genus dicendi planum, & nulla ſui parte nouum. ut illud paulo ante: Cum fluitantem alueum tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet. habes erroris ſimilitudinem, uado ſtatuit, uado deſtituit. Quod ſi excutere uelimus tuam, primum eam non in omnibus libris inueniemus, deinde quaſi rationem equo tribuemus, ut equitem in uado collocarit. tum nouum, & in auditum hoc genus dicendi, equum ſtatuere in uado equitem, inuehemus, poſtremo contra Plutarchi, qui multa à Liuio ſumpſit, ſententiam, ex nullius autem ſcriptoris auctoritate incommodum ſenſum inferemus. Nam Dionyſius Curtium tãdem ex palude cum armis emerſum incolumẽ ad ſuos perueniſſe ſcribit, ita: ὁ δὲ κύρτιος πολλὰ μοχθήσας σὺν χρόνῳ σώζεται ἐκ τῆς λίμνης τὰ ὅπλα ἔχων, καὶ εἰς τὸν χάρακα ἀπάγεται. equi uero non meminit. fuit certe Curtio commodius equum in uado deſtituere, quam in palude. Non probas ex coniectura ſyllabam addi ſimilem præcedenti. an eſt hoc contra præcepta, an contra exempla tua? qui dictiones etiam integras mutari, uerſus integros adimi poſſe ſcriptum reliquiſti. ſi hæc tibi nugæ uiſæ ſunt, & quidem meræ, quæ librorum manuſcriptorum auctoritate roborata, quæ Plutarchi iudicio confirmata, quæ

usitata loquendi formula comprobata, quæ sententia optima sunt innixa, quid de tua, immo de tuis iudicabimus, quos leuissima sola semper coniectura commotus, adducis? De ea ne, In concione; equites Ro. militares, equites Ro. annos IIIIL. Caldatum, Calda lotum; Auus suus, ab urbe. tactum noscitaret, cantu excitaretur, & ceteris eiusmodi?

IN CAPVT LII.

Fufetium, non Suffetium, esse scribendum, & tam Mettium, quàm Metium scribi posse.

EINCEPS duo in me reprehendit; unũ, quòd Mettium duobus T. non uno scribi debere putarim, alterum quòd Fufetium, non Suffetium scribendum censuerim. Quorum primum grauitatem eius indicat, scientiam alterum. Nam de Mettio nihil unquam præceptorum dedi. in meis autem scholiis, ubi eius mentio incidit, Metium scribendum curaui, ut libro primo, ubi de Metio Fufetio, & lib. IIII. ubi de Metio Vettio ita loquor: VETTIVS MESSIVS. Vtrũque nomen uitium continere suspicor, scribendumq; Vettius Metius. est autem Metius prænomen, ut in Fuffetio, & Curtio, & aliis. et tamen addit, me quia apud Græcos legerim, μέττιος Mettium scripsisse. ubi hoc ego docui Robortelle? aut qui græci sunt, qui ita scripserint? nam ego μέτιον, apud Plutarchum, ac Dionysium inuenio. Quare, ut uere dicam, quæ in extremo hoc libro scripsisti, haud dedita opera credo te hæc omnia conscripsisse, sed repente te ea, ne uacuas aliquot relinqueres paginas, ne locis quidem meis inspectis, comparasse. alioquin & paginæ, & uersus, ut soles, numerum attulisses. Itaque iam nunc desino mirari, cur cum contra Alciatum scriberes, illum ex tuis scriptis aliquid sumpsisse insimulaueris, cum tu eadem met scripta, quæ illum suffuratum tibi esse arguebas, non dum, cum ille sua ediderat, edidisses, sed tum cum in Alciatum, & quidem, ut nunc in me, extremo Annotationum tuarum secun

do

do libro, ſcriberes, in manu haberes. adeo te uel ambitionis, uel maledicendi libido ſenſu, memoria, & mente ſpoliare ſolet; ut quid aduerſarius tuus ſcripſerit, aut memoria nõ teneas, aut ſi teneas, obtrectandi ſtudio, non admodum magni facias, an contra quam ille ſcripſerit, tu eum ſcripſiſſe accuſes. Memorem autem, & omni cupiditate uacuum eum, qui alterum ſibi maledictis figendũ, ut tu me, ſuſcepit, eſſe Robortelle oportet.

,, Venio ad METIVM de quo tu ita: Fuſetium etiam ſcriben
,, dum cenſet, & ita imprimi iuſsit in ſuo, quia φυφέτιον uidet ſcri
,, bit ab Halicarnaſſeo. Sed cur non Bubetium etiam ſcribit Si-
,, gonius ſecutus Plutarchum, qui ſcribit ubique βυβέτιον. cur Ha
,, licarnaſſeum potius, quam Plutarchum ſequitur? Hæc ille: Ego primum quid ſcripſerim indicabo, deinde quæ ſcripſerim confirmabo. De Fuſetio ita ego ſcripſi in ſcholiis Liuianis libro primo. ALBANI METIVM SVFETIVM CREANT.) Lege Fuſetium. nam Dionyſius habet φυφέτιον, Plutarchus in libro τῶν παραλλήλων μέτιον φυβέντιον appellat. Eodem modo Q. Fuſius Calenus, non Fuſius, ut uulgo, uocandus eſt. Quod ex Capitolino eius conſulatu, & græco Dionis libro intelligi poteſt. Hæc ego tum. His nũc adiicere poſſum, habere me aliquot etiã Valerii Maximi exemplaria ſcripta, in quibus ſit, Fuſetius, non Suſetius. Libet autem hic Pierii Valeriani uiri doctiſsimi iudicium, ac teſtimonium de Metio, & Fuſetio afferre, ut ipſe dum hæc reprehendis, quantum in obſeruatione antiquitatis ualeas, aliquando intelligas, atque ubi intellexeris, ſtudioſius aliorum, & maxime uetera monumenta perluſtres, & perlegas. Pierii in VIII Aeneidos uerba ſunt hæc. Citæ Metium in diuerſa quadrigæ diſtulerant) Antiqui omnes codices, quot quot habui Metum legunt dictione biſyllaba, quam alibi unico T. alibi geminato repperias. mutilatamq; eſſe dictionem cauſſa metri Seruius ait, dum ipſe quoque Metum biſyllabum agnoſcit. ſane Mettius duplicato TT pluribus locis in ueterum monumentis ſcriptum animaduerti, Placentiæ in D. Pauli templo. L. METTIVS L. F. duobus TT notatum eſt. et Romæ in ædibus Pauli Plancæ legere eſt, Q. METTIO, & P. METTIO. tam etſi non ignorem, & Metia, & Metius unico T alibi notatum. utcunque uero primam in eo ſyllabam produci uo-

lunt.

funt. Sed enim hic minime præterire poſſum, quod peruulgato errore in Liuianis codicibus, & alibi paſsim Metius Suffetius per S prima litera ſcriptum eſt, cum dubio procul Fuffetius per F ſit ſcribendum. ita enim apud Dionyſium Halicarnaſſeum, & Græcos alios inuenias ϑουϑέτιος. Præterea ſi qui noluerint Græcis adhibere fidem, oſtendit mihi Ianus Parrhaſius uir utraque lingua eruditiſsimus T. Liuii codicem uetuſtate uenerabilem, in quo Fufetius ſcriptum erat prima litera per F non per S. quem quidem codicem nomina quædam ſpecioſa Vindicianus, Nicomachus Dexter, & Victorianus ſe emendaſſe aſcripſerunt, idque in Symmachorum gratiam ſe feciſſe profeſsi ſunt. Ad hæc & Nonii Marcelli uetuſtum codicem protulit, & alios quoſdam auctores, in quibus eodem modo Mettius Fufetius ſcriptum habebatur. Aiunt præterea Pomponium Lætum totius antiquitatis uirum obſeruantiſsimum, qui ſuperiori ætate in Ro. gymnaſio primas obtinuit ſæpius inclamare ſolitum, Fuffetius dicendum. Hæc Pierius. Quæ ſi tu legiſſes, aut niſi uiri huius, immo horum auctoritatem, ut aliorum omnium, contempſiſſes, nunquam me, quod pro Sufetio Fufetium repoſuiſſem, ut increpares, animum induxiſſes. Ex his autem illud intelligi poteſt, primam ſyllabā Metii apud Virgilium longam eſſe. cum tamen tu breuem eſſe exiſtimes, cum ais, falſum eſſe, quod Mettius duob. T T ſcribi debeat, idque ex uerſu Virgiliano oſtendi. Haud procul inde citæ Metium in diuerſa quadrigæ. quomodo enim breuis ea ſyllaba eſſe poteſt in Metum, quem Seruius atteſtantibus omnibus antiquis libris agnoſcit. deinde quid in tanto ueterum librorum, doctorumq; hominum conſenſu de Fufetio reſpōdebis, quem ubique à Plutarcho βυϐέντιον nominari ais, idq; falſo, nam in libro quem protuli τῶν παραλλήλων φυϐέντιον, idq;, ut apparet, litera una mendoſa appellat? quam hinc ridicula eſſe illa uidētur, quæ profers, βουϐέτιος, ϑουϑέτιος Fufetius, ϑfetius, Sufetius. at inquis erat etiam magiſtratus Carthagine, qui Punica lingua Suffetes dicebatur. ergo non inuſitata erat talis pronunciandi, & ſcribendi ratio. quid? ergo Albani, aut Romani linguam ſuam Carthagine uſque duxerunt? & Romana dicendi ratio ex Punica ipſa petita eſt? O prudentiam hominis incredibilem.

IN

IN CAPVT LIII.

Patricios, etiam nouos homines fuisse, & M. Scaurum nouum hominem appellatum. et de quodam numismate Cæsaris.

SEQVITVR caput, in quo duos errores complexus es. Gaudeo, te tandem mihi amiciorem esse factũ. qui enim erratum unũ in multa diuidere, ut plura uiderentur, solebas, idem uno capite duo conclusisti, credo ueritus, ne singula per se satis firma uiderentur. Respondebo igitur ordine utrique. Verba
» tua sunt hæc: Nouos homines non tantum è plebe, sed etiam
» patricios dici scribit Sigonius. nec intelligit Asconii locum,
» ubi de Scauro loquitur: Aeque illi laborandum fuit, ac nouo
» homini. Nam Asconius non ait, illum fuisse nouum, sed æque
» illi laborandum, ac si fuisset nouus, nec ullas maiorum habuisset imagines. Ad hæc ego breuiter: Si uis Scaurum patricium uirum iccirco quia patricius erat, nouum esse non potuisse, uide ne fateri cogaris, eandem esse nobilitatem cum patricia tu, ac patricios omnes etiam sine magistratibus curulibus nobiles fuisse; si autem nobilitas non ex genere, ut in libro de nominibus Latius ostendi, sed ex imaginibus, imagines autem ex sella curuli comparabantur, profecto qui primus è gente aliqua patricia magistratum ceperit, nouus erit. at Scauri domus, inquies, multis tantum ante annis iacuerat, ita ut non ipse primus ex familia sua magistratum ceperit, quanquam pater, auus, proauusq; nulla uitæ industria fuissent, ac populari luce caruissent. et propterea nouus non erat. Nouus ne, an nobilis fuerit, non disputo. hoc scio sæpius à Ciceronem inter nouos homines, nunquam inter nobiles numerari. Habeo etiam auctorem Plutarchum, qui eum nouum hominem uocat in libro de fortuna Romanorum, his uerbis: αἰμίλιος δὲ σκαῦρος ἐκ ταπεινῦ βίου, καὶ ταπεινοτέρου γένους, καινὸς ἄνθρωπος ἀρθεὶς ὑπ᾽ αὐτῆς προγράφεται τῦ μεγάλου συνεδρίυ. uertam, ut intelligat Robortelius græ

carum literarum, ut uidetur, non adeo peritus: Aemilius uero Scaurus ex humili uita, & humiliore genere, nouus homo ab ipsa fortuna sublatus, princeps senatus lectus est. καινὸν ἄνθρωπον nouum hominem appellauit. nam in Catone maiore ait: εἰωθότων τῶν ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομένους δὲ γνωρίζεσθαι δι' αὐτῶν καινοὺς προσαγορεύειν ἀνθρώπους. Nunc uenio ad alterum.
„ de quo tu sic ais: Numisma argenteum, in quo elephas est, cum
„ hac subscriptione CAESAR, ego domi habeo, & multi ui-
„ derunt. à cuius altera parte scalprum, malleus, & ueru sunt,
„ instrumenta, quibus olim Romani usi sunt in elephantis peri-
„ mendis, ut Liuius, & alii testantur. Nec est, quod Sigonius la
„ boret in alio numismate peruulgato, & omnibus noto profe-
„ rendo, in quo simpulum, & aspergillum, aliaq; quæ spectant
ad sacrificia, sunt. ante ipsum alii hæc exposuerunt, & cognita sunt passim. Negas Robortelle nummum illum, in quo dixisti te aspexisse instrumenta elephantorum interimendorũ, eum esse, quem ego imprimendum curaui, in quo instrumenta sacrificiorum sunt, huncq; te domi tenere ais. Vix puto hominis esse homini alteri aliquid affirmanti fidem non habere. dicam tamen, quid ego à te & ceteri omnes expectarint. si nummus talis inuenitur, cur non quo nummismatum in libro esset, attulisti? neque enim hunc, quem tu possides, unum in terris esse, uerisimile est. neminem certe hactenus ex iis, qui eiusmodi studio tenentur, inueni, qui se aliquando talem uidisse meminerit. Quamobrem ego, donec illum uidero, te uasa illa à scalpro, malleoq; non satis distinxisse, non mentis, sed oculorum uitio existimabo. atque eos, à quibus rationem eorum uasorum accepisse significas, libentius, quam te audiero.

IN CAPVT. LIIII.

Liuiana emendatio defensa.

SEQVENTI capite Liuianam meam hanc emendationem mordet. Liuius lib. III: Strictum etiam telum, respersusq; ipse cruore tota in se castra cõuertit. Ego cum in plerisque libris manuscriptis triennio ante inuenirem: Strictum etiam telum tenens; id quod nunc etiam in Mureti libro inuenio, & cum

Dionysium ipsum, cum de eodem homine, eademq; re loqueretur, eam non prætermittere animaduerterem, ne prætereundam mihi quidem putaui. Dionysius enim ita: τὴν μαγειρικὴν διὰ χειρὸς ἔχων, αἵματι πεφυρμένος ἅπας, id est, manu cultrum tenens, totus sanguine fœdatus. Ille autem omittendam esse censet, quia duo, inquit, admirationem iniiciebant militibus, primum telum strictum, deinde ipse Virginius, qui erat respersus cruore. quod si addatur, dictio, Tenens, se non uidere ait, quomodo locum habere posit altera dictio, ipse, quæ alioquin uim magnam habet in ea periodo. Ad quæ dico: Virginium duobus modis castris admirationem incusisse, & quod strictum telum teneret, & quod ipse sanguine respersus esset. quod autem ait, se non uidere, ut uox, Ipse, locum habeat, nescio quos oculos habeat. qui non uideant, aliud esse Virginium strictum telum tenentem, aliud Virginium ipsum, quod multo maius est, respersum cruore. neque enim Virginius aut cum telo, aut non respersus attulisset admirationem, sed cum strictum teneret gladium, & ipse, nedum gladius, esset respersus sanguine, in se tota castra conuertit. Hæc si non uides, aut uidere non potes, non est, quòd in tantis ueterum scriptorum tenebris ambules, aut aliis lucem ostendere cogites, quam ipse intueri prope cæcus non posis.

IN CAPVT LV.

Cur senatores patres, & patricii dicti sint. et quid sit Mores desidere.

LIVII locus est libro I: Centum creat patres, siue quia is numerus satis erat, siue quia soli centum erant, qui creari patres possent. In hunc ego ita: Sane legendum esse uidetur: Qui ciere patres possent. Sic enim scribit libro X: Qui patrem ciere possent, eos patricios esse appellatos. Dionysius etiam, ac Plutarchus, ubi exponunt causas, cur centum potissimum senatores, quos patres appellauerit, Romulus crearit, ita aiunt:

ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι, id eſt, quod ſoli centum patres nominare poſſent, quaſi uero alii terræ filii eſſent. Aduerſus hæc Robortellus robuſtiſsimas duas affert rationes. unam, quia licet patricii inde dicti ſint, non tamen patres inde appellatos ſentit Liuius; alteram, quòd Dionyſius opinionem hanc, qua multorum mentes imbutæ ſunt, non approbat. Excutiã primũ uulgatam lectionem, i. tuam, deinde confirmabo meam. Dionyſius ciuitatem à Romulo in duas partes diuiſam tradit, in plebeios, & patres; patres autem dictos ait, uel quòd ætate ceteris antecellerent, uel quòd filios haberent, uel quòd generis ſplendore præſtarent, uel, ut Romanorum obtrectatoribus placuit, patricios uocatos eſſe, quia ſoli ciere patres poſſent. quid Plutarchus? centum optimos fecit ſenatores, & eoſdem patricios. cœtum autem eorum ſenatum appellauit. Patricios uero ſenatores uocatos aiunt, alii, quia iuſtorũ filiorum erant patres, alii potius, quia ipſi ſuos ciere poſſent patres, quod non multis facere licuit, ex iis, qui in urbem primi confluxerunt. quid Liuius? Centum creat patres, ſiue quia is numerus ſatis erat, ſiue quia ſoli centum erant, qui creari patres poſſent. patres certe ab honore, patriciiq́; eorum progenies appellati. Cum ergo Dionyſius, & Plutarchus probabiles aliquot cauſas eius nominis Patrũ attulerint, quã hanc eſſe Liuianã dicemus? Patres creati centũ ſunt, quia ſoli centũ erant, qui creari patres poſſent. at cur nõ poterãt ducenti, cur non trecenti? quid eſt hoc? quid ſenatori cũ patribus? deinde quid eſt creari patrẽ. quãdo dixit Liu. alias, aliquos patres eſſe creatos? quod ergo nemo dixit, quod per ſe inane eſt, quod genus dicendi parum Latinum infert, id à Liuio eſſe dictũ aſſeremus, ut Sigonio repugnemus? At patricii inde dicti ſunt, inquis, non patres. Reſpõdeo apud Romulũ eoſdẽ fuiſſe patricios, & patres, & ſenatores. Vides. n. Dionyſiũ, diuiſam eſſe ab eo ciuitatẽ, dicere in plebeios & patres. qui ſunt patres, an ſenatores? non, ſed patricii. ibi enim diſcrimen gentium notat. quos uero patres appellauit, in reddenda eius nominis cauſſa patricios uocat. Vides Plutarchum eoſdem ſenatores, & patricios factos dicere, cur autem ſenatores patricii dicti ſint, cauſſas reddere. Tradit etiam Zonatas, auctor, ut ſcis, Græcus, qui non niſi ex bonis

auctoribus

auctoribus hausisse suam historiam uidetur, Romulum centum creasse senatores, eosque patricios appellasse. Lege Liuium, sæpe inuenies patres plebi opponi, non ut senatum populo, sed ut patricias gentes plebeiis. an uero cum toties inquit, consules factos, unum è patribus, alterum è plebe, illum unum ex senatoribus lectum significat? non certe. at non ne etiam idem inquit, centum in patres esse à Prisco rege lectos, eosque minorum gentium appellatos, quos Cicero ad Pætum scribēs, patricios minorum gentium nominauit? Fuerunt ergo Romuli tempore centum senatores, qui patres iidem, & patricii dicti sunt. itaque idem erat numerus patriciorum, ac senatorum. progredientibus autem temporibus creuit numerus patriciorum. Nam filii, nepotesq; eorum patricii fuerunt illi quidem, non tamen statim senatores. immo uero senatores etiam fuerunt, qui ne patricii quidem erant, sed plebeii. Ergo si Romuli tempore iidem sunt senatores, patres, & patricii. cur centum patres, id est, senatores legit Romulus? inquit Liuius: quia uel is numerus satis erat, uel quia soli centum erat, qui ciere patres possent. atque hoc idem ostendit Liuius in X libro, cum P. Decium plebeium ita loquentem facit, Patricios quondam dictos, qui ciere patrem possent, se quia patrem ciere posśit, patricium esse. At Dionysius, inquis, hanc opinionem non probat. at ne eam quidem probat Liuius, cum ait, Siue quia soli centum erant, qui ciere patres possent. patres certe ab honore dicti. Sed faciamus hanc probari à Liuio, improbari à Dionysio? an hoc portentum tibi uidetur? quot in rebus, & quidem grauisśimis dissenserunt? lege commentarios meos, ibi quanta sit inter eos discordia demonstratum inuenies. quanquam si Dionysius eam non probauit, at probauit Plutarchus, non neglexit alio in loco Liuius. quid ergo reprehendis, an quod ex CREARI factum est CIERE? quid mirum hoc factum ab iis, qui uerbum non adeo usitatum non intelligerent? Mirum hoc tibi uideri demiror, qui pro militaris, quadragesimum sextum, pro Auus suus ab urbe, pro Caldatum Caldalotum nulla re, nisi infirmisśima fretus cōiectura reposuisti. quod est hoc fastidium rerum alienarum Robortelle, ut nostras res etiam fœdisśimas tam auide complectamur, alienas uel pulcher

rimas auerſemur? Habet hæc lectio ſententiã Dionyſii, Plutarchi, Zonaræ, Liuii ipſius iudicio confirmatam, habet locutionẽ uenuſtiſsimam, habet literarum paucarum mutationẽ facillimam. cur tibi, niſi quia Sigoniana eſt, ſordeat, ualde miror.

Eodem capite reprehendis, quòd in prooemio, deſidẽtes mores, magis probauerim, quam diſsidentes. Ego enim ita: Velut diſsidentes primo mores ſequatur animo, deinde, ut magis, magiſq; lapſi ſint, tum ire cœperint præcipites. Probo doctorum quorundam hominum coniecturam, qui, Deſidentes, legunt. Etenim ſubſequitur, ut magis, magiſq; lapſi ſint, tum ut ire cœperint præcipites. Videtur enim eadem ſemper tranſlatione res magis creſcere. quam translationem, quia primo duriorem eſſe putauit, adhibita particula, Velut, molliorem fecit. quod in proprio diſsidentes faciendum non fuiſſet. Eſt autem diſsidere leni quodam motu in ſemet concidere. Porro autem his uerbis mutationes omnes Romani imperii breuiſsime complexus eſt. Nam cum, Partum imperium, ait, interuallum illud totum indicat, quod à Romulo uſque ad Ap. Claudium intercedit, qui primus bellum extra Italiam Carthaginenſibus fecit. cum, Auctum, tempus inde ad Carthaginem euerſam notat. Deſediſſe præterea mores intelligit, Gracchanis temporibus, lapſos magis eſſe, Sullanis, præcipites iſſe, Cæſarianis. Quid rodit in his Robortellus? Neſcio quos doctos,
„ inquit, appellet. Certe liber à Melchiore Seſſa editus, & emen
„ datus à uiris doctis, Deſidentes, habet. Deſedentes ego non
„ probo. Diſsidentes legi malim, ut eſt in uulgatis omnibus li-
„ bris. uocat enim Liuius diſsidentes mores, in diuerſa euntes:
„ ut de toga Horatius: ſi toga diſsidet impar. Quam grauiter, quam argute? Qui ſunt iſti docti? inquit. non Seſſa Robortelle, quem tu ubique contumeliæ cauſſa iniuſte nominas, cum me emendationes meas ex peſsimo eius omnium libro collegiſſe ſignificas, ſed Theodoricus Morellus, cuius aliquot extant annotationes à Vaſcoſano editæ. Tibi autem diſsidentes placet, nulla alia credo de cauſſa, niſi ut diſsidentem à ſemetipſo Liuiun facias, id eſt, in ſuſcepta translatione non perſtantem. quod tu odio quodam in hunc auctorẽ potius adductus, quam ex animi ſententia facis, & iniuſte facis.

IN CAPVT LVI.

De ſolenni Fidei inſtituto.

EXTREMVM hoc caput eſt, in quo in me acerbi-
tatem euomat ſuam Robortellus. Locus eſt Liuii
lib.1: Vt tua ſigna nobis certa, ac clara ſint. In hæc
ego: Vetus quidam liber, ut audio, acclaraſsint,
habet, quod eſt uetuſtum uerbum, et ſolenni pre-
cationi conueniens. Ille: Meræ nugæ. omnes habent, ut in uul
gatis. quid? tu legiſti omnes Robortelle? non certe. mihi ue-
ro ſe ita legiſſe uir & doctus, & bonus, cuius nomen reticeri,
quia minime ambitioſus eſt, cupit, in libro manuſcripto affir-
mauit. cuius lectionem ſignificaſſe, quid Liuio nocuit? Vetu-
ſta quidem uerba libenter Liuio præſertim ſolennibus in pre-
cationibus, qualis illa eſt, uſurpari, ne tu quidem ignoras.

Eodem capite: uerba alia Liuii lib. primo: Augur ad læuam,
eius capite uelato, ſedem cepit. In hæc ego: Hunc in modum
diſtinguendum eſſe Rhodigino placuit, Plutarchi auctoritate
adducto, qui ſcribit in Numa: ἐνταῦθα τῶν μαντέων ὁ πρωτεύων τὸν
μὲν εἰς μεσημβρίαν τρέψας ἐγκεκαλυμμένον, αὐτὸς δὲ παραστὰς ἐξόπισθεν. Vide
tur enim Plutarchus (ſi modo recte eſt apud illum uox illa ἐγκε-
καλυμμένον,) caput regis uelatum fuiſſe, non auguris ſignifica-
re. Me autem iuuat eorum eſſe ſententiæ, qui ad læuam eius
ſcribunt, & caput uelatum auguris intelligunt. quod infra di-
cat. Statua Atii capite uelato in comitio fuit. et libro X: Si au-
gur capite uelato uictimam cædat, auguriumue ex arce ca-
» piat. Aduerſus hæc doctiſsime Robortellus: Plutarchus non
» diſſentit à Liuio, ſicuti Sigonius exiſtimat. Nam legi debent il
» la uerba, & interpungi ſic: τὸν μὲν εἰς μεσημβρίαν τρέψας, ἐγκεκαλυμ-
» μένος αὐτὸς, καὶ παραστὰς ἐξόπισθεν. O erratum turpiſsimum Sigonii.
quid tandem inter me, & te intereſt, niſi quod ego modeſtius
de loci Plutarchi lectione dubitaui, quam tu audacius confir-
mas? An hæc arma iccirco tibi tradidi Robortelle, ut in me in-
gratus ea conuerteres? Vltimus locus Liuii eſt: Et ſoli Fidei ſo
lenne inſtituit. In hunc ego: Si in quibuſdam manuſcriptis eſt,
(ut audio) Et ſimul fidei, non improbo. Contra hoc Robor-
tellus. Ego, ſoli, legendum puto, quia non inſtituerat aliis diis
ſolenne

ſolenne ſacrum. ideſt anniuerſarium. Deinde de uoce ſolenni exempla, quaſi id negetur, aut non ab omnibus, illo excepto, ſciatur. Vt facilius ea, quæ dicam intelligantur, recitabo locum Liuii integrum: Camœnis eum lucum ſacrauit, quod earum ſibi concilia cum coniuge ſua Egeria eſſent, & ſoli Fidei ſolenne inſtituit. Ego, quia, ſoli Fidei ſolenne inſtitutum ait: ſi uera narrentur à doctis, quos aliquando de literis diſſerentes audiui, in aliquo t manuſcriptis legi, Et ſimul fidei, malim ita: Lucum Camœnis ſacrauit, & ſimul Fidei ſolenne inſtituit. Hoc rodit Robortellus. quam auide? primum, ſolenne dicitur anniuerſarium, Varrone, Virgilio, Liuio auctoribus. ſcio. Soli autem Fidei legendum, quia non aliis diis ſolenne inſtituerat, id eſt anniuerſarium. Videte ergo, quibus ſe laqueis irretiat Robortellus, & quibus ſe anguſtiis, in angulo huius diſputationis extremo, concludat, ut hiſtoriæ notitia iuguletur, & ſe nihil ſcire fateri cogatur. Si demonſtraro, aliis etiam diis Numam ſolenne inſtituiſſe, id eſt, anniuerſarium, profecto ipſe ſe nihil in hoc genere ſcire confiteatur neceſſe eſt. Confitebitur autem. neque enim pugnax eſt. et iam id ita eſſe pro certo habet. iam tum, cum ſcribebat in me, non credebat. puerum enim me putabat, nũc uirum expertus eſt. Scribit Dionyſius Numam Terminalia diem feſtum Termino deo inſtituiſſe, eiq́ue ſacrũ non ſolenne ſolum, ſed etiam ſtatum conſecraſſe. Idem ſcribit Fidei quoque ſacrificia publica, ut etiam aliis diis ordinaſſe. afferam uerba, ne fingere uidear: ἱεροὺς ἀπέδειξεν ὁρίου Διὸς τοὺς λίθους, καὶ θυσίας ἔταξεν αὐτοῖς ἐπιτελεῖν ἅπαντας ἡμέρᾳ τακτῇ καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐπὶ τὸν τόπον συνερχομένους, ἑορτὴν ἐν ταῖς πάνυ τιμίαν, καὶ τὴν τῶν ὁρίων θεῶν καταστησάμενος. ταύτην ῥωμαῖοι τερμινάλια καλοῦσιν. & poſt. πρῶτος ἀνθρώπων ἱερὸν ἱδρύσατο πίστεως δημοσίας, καὶ θυσίας αὐτῇ κατεστήσατο, καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς δημοτελεῖς. Dic Robortelle, quid eſt, quod ait, Numam inſtituiſſe Termino θυσίας ἡμέρᾳ τακτῇ κατ᾽ ἐνιαυτόν. niſi ſacra ſtata, & ſolennia, id eſt, quæ certo die, quotannis celebrarentur? Aude nunc dicere, ſoli Fidei ſolenne inſtitutum, aliis diis nõ item, et meam emendationem eo nomine labefactare. Atque cum hæc ita ſint, ego tamen non te nugari dico, ego non te imperitum, non iudicii expertem nomino, meq́; in tam turpi errore tuo exagitando, Sigonii, quam Robortelli ſimi-

lem esse malo. Quamobrem, cum intelligas, in quo tandem summa doctrinæ laus posita sit, non in eo, ut nobis multum tribuamus, sed ut nobis quam plurimum tribuatur; eam uero quo maiore humanitatis lepore condita sit, eo grauiorẽ homi nibus, & gratiorem accidere, erunt partes tuæ, ut posthac hu milius de te, de aliis magnificentius & loquaris & sentias. atq; nimiam istam Catonis Vtinensis, cuius te æmulum esse profiteris, exoletam iam sæculorum diuturnitate seueritatẽ abiicias, constantiam amplectaris, Censorii supercilium deponas, humanitatem imiteris.

CAROLI

CAROLI SIGONII EMENDATIONVM LIBER SECVNDVS,

AD CLARISSIMVM VIRVM BERNARDVM NAVGERIVM SENATVS VENETI APVD PONT. MAX. ORATOREM.

SVPERIORE libro, Clarissime Naugeri, singula Francisci Robortelli decreta, quæ ille tribus in me uoluminibus erat complexus, euerti: hoc pauca quædam, quæ ex reliquis commẽtariis sumpta sunt, ingenii eius monimenta labefactabo. primum autem libellum de nominibus R. totum oppugnabo, atque unà etiam prætermissis à me ante capitibus eius occurram. deinde emendationes illas, quas duobus Annotationum suarum in libris scriptas reliquit, exagitabo. Quo labore perfecto, pauca quædã ex principio commẽtarii Poetices, & Aeliani ab eo de græco conuersi adiungam. ut nõ ipse solum, sed omnes demum intelligant, quanto potius fuisset, si sua ipse contentus gloriola ex aliena laude imminuenda suã amplificare conatus non esset. Subiiciam autem aureolum eius duarum pagellarum de nominibus libellum, ac singulas sententias eius, quas ipse sine caussa in cælum ferens, me in meum contulisse ait, excutiam. Liber autem est hic:

Nobilissimo, optimoq; Adolescenti Floriano And. Fil. Antonino Vtinensi, Franciscus Robortellus S. D.

GAVDEO mirum in modum te ita libenter Pisis, ubi iam triennium bonis artibus operam nauasti, cõmorari, ut nusquàm libentius sis; tùm quia meo hortatu huc primum uenisti, tùm quia tantum utilitatis tibi attulit cõmoratio ista, quantum & ipse sperasti, nec ego unquàm dubitaui; nam quòd, mea causa, ais crebrò, peramanter tu quidem ut soles, loqueris, neque ego aliter dictum accipio, te enim mei studiosissimum semper cognoui; Tantum igitur tibi debeo pro tam sincero tuo in me animo, quantum planè me à te amari confido; Confido autem plurimum, nec minus sanè quàm semper optaui; ac polliceor daturum me operam, ut intelligas, me in te amando à nemine uinci; quàmuis doleam, nõ dari mihi occasionem aliquam meæ erga te beneuolentiæ tibi declarandæ; nam

leue

leue signum esse iudico, quod tu maximum putas, ut tibi petenti descriptam mittam eam disputationem, quam domi inchoatam habebam, de nominibus ueterũ Romanorum; res enim perpusilla est, & uix te digna, etsi tàm multa in eo genere mihi collegisse uideor, ut, cum nihil quòd à cæteris dictũ sit prætermiserim, multa etiam addiderim, quæ ab ipsis fuerant prætermissa; Alia, quæ iamdiu tibi destinaui si te illis delectari intellexero, propediem mittam. nondum enim propter summas occupationes, quibus distineor, publicè legendi absoluere potui; nam quicquid mihi superfuit temporis abhinc uno mense, fuit mihi magna ex parte necessariò luctui dandum ob mortem optimi patris, qui etsi (uti scis) perhonorifice inter nostros ciues longam ætatem uixit, incommode tamen absenti mihi accidit illius è uita discessus; uerum de hac re satis. Tu uale, & me, ut facis, ama. Pisis IIII ante Calendas Aprilis. M D XLVIII.

QVAESTIO an Rhetores recte dicãt à nominibus propriis duci argumẽtationes.

Hermogenes in libro περὶ στάσεων sic ait. τῶν δ᾽αὖ ἐξεταζομένων ἰσχυροτάτην ἔχει δύναμιν τὰ ὡρισμένα, καὶ κύρια, οἷον Περικλῆς, ὁ Δημοσθένης, καὶ τὰ τοιαῦτα. Latini à nominibus aut pronominibus nunquàm, à cognominibus quandoque, ut à Verre. Neque tamẽ argumentatio est, sed potius delusio quædam. itidem apud Ciceronem libro secundo de Orat. Quid fers Cinciole. ibi est delusio in ipso nomine, sicuti patet.

De Nominibus Romanorum.

Primum obseruo, Romanos uno nomine usos fuisse, ut Romulus, Remus. Postea, ubi in urbem migrarunt Sabini; duplicari cœpisse nomina, quod fortasse factum ex commigratione illa, & coniunctione duorum pop. vt, Numa Pompilius, Seruius Tullius, Lartes Porsenna. quàmuis hoc nomen Hetruscũ fuerit. In quo prænomine; Lartes. sciendum eo ueluti prænomine usos ueteres. Seruius interpres Vergilianus ab oppido dictum putat, itidem Plut. in Publicola existimat, qui tamen λαέρτης scribit; sed male: nec mirum tamen, quia homo Græcus, multis in locis perperam profert nomina Romana; quod est aliquando etiã à Dionysio Halicarnasseo factũ. Idem Plutarchus in Ciceronis uita. κουαδραντίαν uocat Clodiam, quàm Latini sæpe uocant Quadrantariam. vt Quintilianus lib. sexto, cap. viii. Dionysius in hoc nomine A. Virginii, qui Cœlimontanus est à Latinis uocatus; scripsit Montanus.

Obseruo etiam apud authores Latinos, & Græcos, duo nomina tantum proferri consueuisse aliquando. etiam tum, cum Romani tribus, aut quatuor utebantur. Plutarchus in uita Marii ait; se non reperire in ueterum monimentis tertiũ nomen; quàmuis nonnulli appellarint Nepos. quod non probatur satis. Videretur enim prodigus uocatus. Sic enim Cicero lib. sexto, Epist. ad Att. Epist. II. his uerbis. Sumptu iam nepos euadit Scaptius. Liuius sæpe duo tantum profert nomina, neque caret reprehensione, quia Historici est omnia explicare; & debet sane scriptor posteritatis habere rationem magis, quàm suorum temporum. Romani postea tribus uti cœperunt nominibus. Sed de iis antequàm aliquid dicamus; uolo, ut ueterũ & recentiorũ aliquot sententias, de hac re diiudicemus. Video nonnullos ita sensisse. Prænomen. P. Cognomen. Corn. Nomen. Scip. Agnomen. Africanus. Hanc diuisionem ita distinctam secutus est Victorinus interpres Rhet. & alii, quos sileo breuitatis causa; Cognomen hi uidentur statuere in familia, ut sit. Tullius. Cornelius. Iulius. Sed in tali re duo illorum appa

rent errores; qui grauiſsimi ſunt. Primũ enim conſequeretur nomen eſſe poſt
poſitum cognomini, quod eſt ualde abſurdum. Deinde falſiſsimum eſt quod illi
aſſerere uidentur. Agnomen extrinſecus dici, aut ex animo, aut ex corpore, aut
ex fortuna. ut Superbus. Pius. Craſſus. Pulcher. Silo. quod à Sileno ductum
eſt, qui ſuperciliis pingebatur hirſutis. Prænomen. P. M. M. Alii ſic diſtin
guunt. Nomen. Agnomen. Cognomen. Corn. Tul. Por. Scip. Cic. Cato Afric.
Sed & hi turpiter errant, nam agnomen familiæ eſt appellatio, & gentis, unde
agnati, & gentiles dicebantur, qui ex eadem erant familia, ut Cic. in Top. ait; &
idem in Bruto Ser. Tullium regem gentilem ſuum ea de cauſa nominat. itidem
errant; quia quod cognomen eſt. ut Scipio, ipſi uocant agnomen. Sed præter-
miſsis aliorum erroribus, conemur nos aliquid, quod rectum ſit ſtatuere in hac
nominum ratione. Ac ſane antequàm aliquid ſtatuamus, primum uidendum,
an hæ appellationes ſint uſitatæ apud Latinos. Prænomen dici ſolitum, proba
mus duorum teſtimonio grauiſsimorum authorum; Horatii. ac Cicer. Hora-
tius enim in Saty. libro ſecundo ait. Gaudent prænomine molles Auriculæ
Cicero in epiſt ad Volumnium. Quòd ſine prænomine familiariter, ut debebas,
ad me epiſtolam miſiſti, primũ addubitaui, num à Volumnio ſenatore eſſet, quo
cum mihi magnus eſt uſus. De nomine non eſt magnopere neceſſe, ut ullam af
feramus probationem; ſatis enim notum eſt. Horatius lib. primo Ep. Merce-
mur ſeruum, qui dictet nomina. Cic. lib. de Inuen. ſecundo. Nomen cum dici
mus, ſæpe etiam cognomen intelligimus. Agnomen, multi aſſeruerunt non eſ
ſe dictionem Latinam, etſi ſemel tantum eam protulit Cicero in Rhet. lib. ſecun
do. Nomen autem cum dicimus, cognomen quoque, & agnomen intelligatur
oportet. Probus quoque probatiſsimus author hanc appellationem non reiicit,
ſed agnoſcit. Iuriſconſulti uero prorſus recipiunt. Verba enim ſunt in Inſtitu-
tionibus Iuſtiniani hæc: tit. de leg libro ſecun. Si quis in nomine, cognomine,
prænomine, agnomine ue legatarii teſtator errauerit. quæ res impulit omnes fe
re iuriſconſultos antiquos, & recentiores, ut de hac re, quæ nobis propoſita eſt
differerent; à quibus quoniam alicubi diſſentio, ueſtrum erit iudicare, quàm re
cte diſſentiam. Recipimus igitur iſtam appellationem uel propter iuriſconſultos
ipſos. Cognomen ſæpe à ueteribus prolatum. et cognomentum. Cic. in ſomn.
Scip. Eritq; cognomen id tibi per te partum quod habes ex nobis adhuc hæredi
tarium. idem in oratione pro Milone. C. Caſsinius, cognomentò Schola. Horat.
Pingui cognomen Tardo damus. Plutarchus. τρίτον ὄνομα uocat in Coriolano
Dionyſius Halicar. ἐπώνυμον ubi de C. Mutio loquitur. ᾧ ἦν ἐπωνυμον κόρδος.
His ita declaratis. Duobus modis ſententiam meam in hac diſputatione conſti-
tuo. Primum, ſecundum Iuriſconſultos, qui in hanc ſeriem recipiunt Agnomen
Sic Prænomen & Nomen ſimul, nam idem eſt. Agnomen. Cognomen, quod
aliquando ſimplex, aliquando duplex. Quòd Prænomen & Nomen idem eſſe
dixi; nequis putet nouum eſſe. Legat Plutar. in Coriolano, ubi ait. & ſic ter-
tium nomen eſt adeptus cum illi ante tantum eſſet proprium nomen. Caius. &
alterum familiæ, aut commune generis. Martius. Verba Græca ſunt hæc,
ἐκ τούτου τρίτον ἔσχεν ὄνομα· τὸ κοριολάνον, ᾧ καὶ μάλιστα δῆλόν ἐςι τῶν ὀνομα
των, ἴδιον ἦν ὁ γάϊος, τὸ δὲ δεύτερον, οἰκίας ἢ γένους κοινὸν ὁ μάρκιος. Secundus
modus à me ſtatuitur ſecundum ueteres qui purius locuti ſunt & prætermiſe-
runt Agnomen, ſic. Prænomen. Nomen. Cognomen. Tribus nominibus ſe-
natores fuiſſe appellatos olim obſeruaui; Equites autem, & plebeios, maiori
ex parte duobus. Liuius ubi de trib. militaribus loquitur, hos plebeios nomi-

nat,

nat, ſic. C. Sextilius. M. Albinus. P. Titinius. L. Antiſtius. Senatores autem ita uocabantur. C. Aelius Pætus. M. Licinius Craſſus. M. Portius Cato. Dicamus igitur primum de Prænomine quod propriam appellationem perſonæ ſignificabat; Erat prænomen ſignatum, aut una litera tantum. ut M. P. Q. L. C. D. id eſt Decimus. non Decius ut multi ineptè proferunt. T. i. Titus. ut T. Ampius. quàmuis in Sempronio Gracccho Tiberium ſignificet, in quo multi errant. aut duabus literis. vt SP. de quo ſatis multa Plutar. in Probl. rerum Rom. AP. unde emendatus ille locus in Epſtol. fam. libro primo Tito Ampio. non Appio quia Ap. ſemper Prænomen. vt patet. CN. aut Tribus. vt Ser. Sex. Reperio aliquando prænomina ex integris dictionibus. ut Agrippa Menenius Lanatus. Licinius Memenius Lanatus. Agnomen (ſi ſequaris iuriſc.) aut nomen (ſi cæteros Latinos) illud eſt, quo ſignificatur Gens, ſeu Familia. vt Portius Iulius Cæcilius Sempronius Cornelius. Has familias eſſe ſatis conſtat & teſtatur Dionyſius Halicarnaſſeus vbi de Bruto loquitur; ex familia Iunia. quæ à ſocio Aeneæ deducta erat. Idem, vbi de familiis Albanorum Romam tranſmigrantibus loquitur, an; Migrarunt hæ. Iulia. Seruilia. Gegania. Quintilia. Clœlia. Sciendum uerò, omnia nomina. quibus familiæ ſignificantur. proferri in Ius. vt Portius. Cæcilius. Iulius Tullius. Reliquũ eſt vt dicamus tertio loco de Cognominibus. Adnotat Plutarchus in Coriolano apud Romanos nomina poni conſueuiſſe. à rebus geſtis. à forma. à virtute. itidem apud à fortuna. Græeos. vt σωτῆρα. καλλήνικον. φύσκονα. ἐυεργέτην. φιλάδελφον. ἐυδαίμονα. de qua re Plin. lib. xviij. cap. iij. & Macr. libro primo, cap. ſexto. Mordacitas etiam quandoq. & maledicentia imponebat cognomina; ut etiam apud Græcos, Antigonus δώσων. apud Latinos. Metellus vittatus, ſeu diadematus, quia frontem obligatam gerebat propter vlcus. Plut. in Coriol. Ego uero in cognominibus ſtatuo duas Claſſes. Primum in ijs, quæ ducuntur à laude animi à uitio corporis, à conſuetudine ſeu ſtudio, à forma corporis. vt Cato Pætus Cincinnatus Longus Aruina Bubulcus Pictor Verrucoſus. Secundam claſſem in iis pono, quæ ducuntur ab euentu, ſeu fortuna. ut Macedonicus. Dalmaticus. Creticus à prouinciis. Africanus. Iſauricus. ab urbe. Ideo conqueritur Cicero, lib. epiſt. ad Att. quinto, cum eſſet in Cilicia Procos. & expugnaſſet oppidum Pindeniſſum, non eſſe aptum ad cognomen parandum. Qui (malum) Pindetiſſæ. nam Seruilius ante ab Iſauro urbe præclara fuerat appellatus. Quandoque tamen etiam ab euentu primum cognomen cernere eſt. vt Cn. Pomp. Magnus. Et quærat aliquis fortaſſe. Pompeius ne ante haberet duo tantum nomina, antequàm Magnus fuiſſet à P. Sylla appellatus. Sciendum igitur patrem ipſius Strabonem vocatum à vitio corporis, quod cognomen reiectum poſtea, opinor, à Pompeio. ſicut etiam de Q. Fabio Maximo legimus, qui Verrucoſi nomen omiſit, & ſi retinebant aliquando. Non me latet hoc loco plura potuiſſe à me dici, de ijs cugnominibus, quæ à leguminibns ſunt deducta. item à forma, & vitio corporis. vt Vopiſcus. Pãſa. ſed hæc ſatis nota ſunt, & de ijs Quint. lib. II. & Macr. lib. III. Diony. Halicarn. vbi de Tarquinio rege loqitur ait: διὰ ταῦτα ἐπωνυμίαν τίθενται αὐτῷ ῥωμαῖοι τοῦ Σουπέρϐου. τοῦτο δὲ δηλεῖν βούλεται κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶτταν τὸν ὑπερήφανον: τὸν δὲ πάππον αὐτοῦ πρίσκουμ ἐκάλουν, ὡς δὲ ἡμᾶς εἴποι μεν προγενέςερον, ὁμώντμος γὰρ ἦν τῷ νεωτέρῳ κατ᾽ ἄμφω τὰ ὀνόματα. quod pertinet ad ſuperiora intelligẽda. Glareanus ibi hæſitabat propter uerba interpretis, quæ ſunt. Erat. n. vtroq; nomine cognominis iunior ſeniori. Illud nõ prætermittã. Cæſarẽ non ab utero cæſo dictũ quod multis uideo

placere; sed, quod ait Seruius, & Spartianus, ab Elephanto primum cæso; nam lingua punica Cæsar elephas dicebatur; Quare, in quibusdam argenteis numismatis apud me uidere est, ab altera parte Elephantē cum hac inscriptione CAESAR. Ab altera autem instrumenta, quibus elephantos Romani perimebant. Obseruaui quandoque cognomen Græcum fuisse apud Romanos. vt Sex. Furius Philus. Q. Minutius Thermus. M. Boebius Pamphilus. In quo Cognomine tamen sciendum, legendum esse Tampilus. huius ueræ lectionis uestigium adnotauit Glareanus, Tamphilus. Ego uerò in numismate argenteo, quod est apud me, uideo scriptum Tampilus, & aliis multis ostendi. Atque hæc de cognominibus dicta hactenus sint. Dicendum modò de Nominibus Mulierum. Nominibus Legum. Nominibus Libertorum. Nominibus Adoptiuis. Mulieres à nomine gentis uocabantur, & uno tamen nomine. ut, Portia. Cornelia. Iulia. Tullia. Clodia. Seruilia. Cæcilia. Terentia. In Epistolis tamen Cælii ad Cic. Epist. viii. legere est Paulam Valeriam; & alibi eandem à Cicerone Polam uocatam. Sicuti Tertullam à Plutarcho, quod diligenter considerandum. Plutarchus in Problem. ubi quærit, Cur maribus nono, fœminis octauo die nomina imponerentur. ait. Mulieres uno, aut duobus appellabantur nominibus. Ego duobus appellari nunquàm obseruaui, ni fortasse prænomen illud significare uoluit Plutarchus, quod est omnibus mulieribus commune, ut dicerentur Caiæ. quod ab uxore Tarquinii; quæ Tanaquil uocabatur, deductum est. Hinc Cicero usurpat in orat. pro Muræna uerba illa auspicata in nuptiis: Vbi tu Caius. Ego Caia. Est apud me inscriptio antiquissima, quam multis ostendi. in qua tale prænomen signari uidetur tali nota. ɔ. ɔ. Tibulla, & quæ sequũtur. Hanc tamen inscriptionē animaduerti postea legi in impressis libris; scioq; multos addubitare an uetusta sit, uel potius ab aliquo ficta. probat tamen quod uolumus. in nominibus mulierum Romanarum sæpe per iocum inuersio fiebat quædam, atque mutatio in nomina Græcarum mulierum, ob morum similitudinem; Hinc apud Quintilianum libro viii. à Cæcilio oratore legimus Clodiam uocatam Quadrantariam Clytemnestram. et in Triclinio Coam; in cubiculo Nolam, qui locus hunc, opinor, sensum habet. ut in conuiuiis uocaretur Coa. quasi Venus altera, quæ Coa olim dicta etiam in lusu talorum. in cubiculo Nola quia nollet, & reluctaretur amatoribus. nam etiam Catullus. Multiuola est mulier dixit, non dissimili ratione. Nomina legum à suis authoribus ducebantur sumpta appellatione ab agnomine, seu nomine gentis. sicuti etiam in mulierum appellationibus est factum. Lex Iulia. Sempronia. Cornelia. Oppia. Pompeia. Cincia. apud Ciceronem in oratione pro Archia mentio fit de lege Papia, qui illam tulit, multi asserunt fuisse Q. Aemylium Papum. Hoc igitur si uerum est, obseruationi nostræ uidetur aduersari; Factum autem est (ut ego opinor) ut dignosci posset à familia Aemyliorũ, qui Pauli cognomen habebant. Scribit Asc. in Orat. pro Mil. fuisse Milonem ante ex familia Papia; mox Annium dictum ab auo materno, à quo fuerat adoptatus. Nomina libertorum semper ab agnomine patronorum, à quibus fuerant in libertatē asserti, ducebantur. ut lib. Epist. fam. Epist. xv. item in Epist. ad Att. ubi sæpe Tullium libertum suum nominat. Idem factum obseruo in nominibus quibusdam barbarorũ, qui similitudinem nominum à Romanis iam uictoribus & obtinentibus prouincias aucupabantur. Eiusmodi multa apud Cæsarem in Comm. de bello Gall. obseruari possunt. Nomina Adoptatorum filiorum talem habere uidentur rationem. ut agnomen quidem accipiant eius, à quo adoptantur;

tur; suum uero agnomen mutent in aliam quandam terminationem in anus: de qua re Dion. libro Histor. Cicero lib. primo Epist. ad Att. Cæcilium Pomponianum uocat Atticum. nuper adoptatum à Cæcilio auunculo, qui Atticus postea filiam suam uocauit Cæciliam. de qua Cicero libro sexto Epist. ad Attic. Epist. 11. Cum tamen soror ipsius Pomponia uocaretur ex priore agnatione. Idipsum factum est in nomine Aemyliani. Idem Cicero lib. sexto ad Att. Scipio hic Metellus proauum suum nescit censorem. Significat enim Scipionem, Asiatici illius filium, qui adoptatus fuit à Q. Metello Pio, & dictus Q. Metellus Scipio. in qua adoptione plane diuersam rationẽ cernere est ab ea, quam adnotauit Dion. Nomina quoque gentilia, seu agnomina mutationem quandam recipiebant, cũ possessionem significaturi ita loquebantur. Vt Cicero lib. secundo Epist. ad Att. in Anniana Milonis domo; nisi forte id factum, quia Milo ab Annio auo Materno in suam familiam ascitus fuerat. Obseruaui quoque in nominibus Romanorum, ea quæ olim prænomina essent facta. ut Menenius. Licinius. de quibus ante diximus; nam postea ita dictum est in eo nomine. M. Licinius. Crassus. cum enim Licinius ante prænomen. Sic etiam in Agrippa. Illud uerò sciendum cum tot nomina Romani haberent, ut à nobis dictum fuit, Ciceronem, & alios in suis libris, sæpe unum, aut alterum proferre reliquis omissis; Vnde sæpe oritur ambiguitas, de quo sit intelligendum. vt in nomine Luculli an de L. an de M. qui fratres erant, qualis locus est in oratione pro Archia poeta. Sed hæc facile diiudicantur ab historiæ peritis; qualis etiam ambiguitas erat in nomine Curionis lib. 11. Epist. fam. in qua re multi decepti sunt; non distinguentes patrem Curionẽ, à filio. nam illæ Epistolæ. Nondum erat auditum. et Sera Gratulatio. scribuntur ad patrem. hoc exemplum apposui, ut cognoscatis, quàm sit in his rebus sæpe difficile uersari. Sæpe etiam affinitate & similitudine nominum decipimur. vt in illo loco, qui est in somno Scipionis. Manlio Cos. non Manlio. itidem in hoc agnomine Tullo. et Tullio. itidem in agnomine Aemylio, nam & de Lepidis. & de Paulis dicitur. Sæpe etiam decipi possumus in cognominibus; ut cum Lentulum, Scipionem, Pisonem scribi uidemus; nam de multis intelligi potest idem; quod tamen diiudicatur ex historia. Aliquando tamen non sunt ambigua ut in eo loco. Marcellinum tibi iratum esse scis; nam Cn. Lentulum Marcellinum intelligit, cum scribat ad P. Corn. Lentulum. in quibus quoque appellationibus uidere est Lentulũ modò agnomen, modo cognomen. Itidem in Epistolis ad Att. ubi Acidinos nominat; scire enim omnes appellationes necesse est, alioqui res fuerit obscura. eodem modo sese habet in Tusc. prima cum Calatinos nominat. In lib. quoque de Amicitia, ubi ait. Videmus Papum Aemylium C. Luscinio familiarem fuisse, quæret aliquis, quis fuerit Luscinius & ignorabit, nisi scierit illud fuisse C. Fabritii cognomen In Epist. quoque ad Sulpitium, ubi ait Noster Gallus, quæret quispiam quis fuerit Gallus, frustra, nisi scierit hunc esse C. Sulpitium Gallum. item lib. primo Epist. fam. Epist. prima, ubi ait; Philippus; nam hic uocabatur L. Martius Philippus. ibidem cum ait Libonis. hic enim appellabatur L. Scribonius Libo, quod etiam antiqua ostendunt numismata explicãtia illud Puteal, de quo apud Horatium fit mentio. Sæpe etiam Cicero agnomen solum ponit. ut Sulpitius Seruilius Rutilius Afranius, sæpe cognomen tantummodo. ut Lucullus. Crassus. Balbus. sæpe prænomen tantum. ut Publium cum Clodium significat; & Q. de Fratre loquens; & Cn. de Pompeio, quod tamen familiariter inter familiares uideri potest factum. Sæpe prænomen uideas coniun-

ctum cognomini proferri. ut M. Crassus. M. Cato. L. Lucullus. Rarò prænomē cum agnomine. Sic M. Portius. Q. Tullius. aliquando tamen, ut P. Clodius. C. Antonius; nec puto ullius rei, nisi consuetudinis cuiusdam habitam fuisse rationem, & soni, qui suauior accideret auribus. Rarissime uerò Agnomen cū cognomine; sic. Portius Cato. Iulius Cæsar. Cornelius Scipio Clau. Marcellus. Nunquàm uerò præpostero ordine. sic. Crassus Marcus. Lucullus L. neque sic, ut præcedat cognomen, subsequatur agnomen; vt Cicero Tullius; Vnde non satis placet opinio eorum, qui locum illum in libro de Amicitia emendant; Videmus Papum Aemilium, nam appellationes omnes hę sunt. Q. Aemylius Papus, ut ipsi etiam affirmant; Res igitur diligentius consideranda. Atque hæc à nobis hactenus dicta sint, de omni ratione Nominum Romanorum; ita tamen, vt monitos vos velim, me in hac explicatione mea non transgredi Augusti tempora, satis enim patet, post ciuilia bella, cum vniuersa fere nobilitas fuisset extincta; in vrbem Rom. ascitos undique Barbaros, & Alienigenas, qui militarent sub Augusto, atque ita magna ex parte corruptam fuisse antiquam illa consuetudinem, quæ magna cum religione etiam in nominibus seruabatur. Illud quoque nolim lateat legentes explicationem hanc meam; potuisse me pro meo iure, si uoluissem sequi eorum sententiam qui agnomen prorsus tollunt; nec enim usitatam unquàm reperias dictionem hanc apud veteres, & quámuis in Institutionibus Iuriscons. semel legatur, credi tamen potest additum à nonnullis per inscitiam, quod facile monstratur ex Theophilo Græco interprete qui de Agnomine ne uerbū quidem protulit. & vetustioribus libris; in quibus ea uox nō est scripta. Ego tamen, vt sequerer vulgatā rationē ab omnibus acceptā, & retinerē Agnominis appellationē, cōmode omnia, vti mihi videor, interpretatus sum; & si aliter sētire uideo doctissimos uiros multos, qui de hac re scripsere.

IN LIBRVM DE NOMINIBVS ROMANORVM FRANCISCI ROBORTELLI.

Quæstionem de argumentatione à nominibus petenda alienam esse.

QVAESTIO, an rhetores recte dicant.) Inanis, ac prope ridicula res uidetur, eum, qui se de nominibus Romanorum scripturum esse profiteatur, initio disputationis quæstionem ponere, an rhetores recte dicant, à nominibus propriis duci argumentationes. quid enim argumentatio ad nominum rationem pertinet? cum argumentatio ipsa ex rhetorum, & dialecticorum libris, nominum uero ratio ex antiquitate petenda sit? Ipse autē se de nominibus Romanis daturū præcepta pollicetur. nā in epistola ita scribit: Nā leue signū esse iudico, ut tibi petēti descriptā mittam eā disputationem, quā domi inchoatā habebam de nominib. ueterū R.

Hermogenis locus de propriorum nominum quæſtione non intellectus, declaratus.

H ERMOGENES in libro περὶ ϛάσεων ſic ait: τῶν αὖ
ἐξεταζομένων ἰσχυροτάτην ἔχει δύναμιν τὰ ὡρισμένα, καὶ κύ-
ρια, οἷον ὁ περικλῆς, ὁ δημοσθένης, καὶ τὰ τοιαῦτα.) Vt
quæſtio ridicula fuit, ſic explicatio quæſtionis mul
to magis. Nam ad id, quod propoſuit, quæri
poſſe, an rhetores recte dicant, à nominibus propriis duci ar
gumentiones, reſpondet, aut reſpondere uidetur, recte eos
dixiſſe. idque confirmat Græcorum, & Latinorum auctorita-
te: Græcorum, ut Hermogenis, Latinorum, ut Ciceronis.
quid autem dixit Hermogenes? is in libro de ſtatibus ſcriptum
ita reliquit: Ex iis perſonis, quæ in quæſtionem caderent uim
maximam habere definita nomina, & propria, ut Periclem, &
Demoſthenem, & quæ ſunt eiuſmodi. quam auctoritatem no-
ſter hic ſine dubio non attuliſſet, ſi Hermogenis conſilium ac-
cepiſſet, aut ſi uerbi, quo ille utitur, uim intellexiſſet. eſt au-
tem ἐξετάζεσθαι. quod eſt in quæſtioné cadere. quod nihil ad argu
mentationem, de qua ipſe propoſuit, pertinet. illud autem de-
monſtrandum erat, ut ſæpe Græci à nominibus propriis argu-
menti aliquid elicerent. in quo ipſi plurimum propter felicem
illam nominum iuncturam ualent, ut à Thraſymacho, Chryſo-
gono. & Ariſtophanes in Nebulis in nomine Phidippidis luſit,
ὀνειροπολεῖ θ' ἵππους. Item: ὀνειροπολεῖ καθεύδων ἱππικήν. Item: ἡ μὲν γὰρ ἵπ
πον προσετίθει πρὸς τοὔνομα ξάνθιππον, ἢ κάλιππον, ἢ καλλιππίδην. Id autē
inter quæſtionem, & argumentationem intereſt, quod omnis
argumentatio refertur ad quæſtionem. quas miror uirum do-
ctiſsimum ita confudiſſe, ut ex una in alteram tranſierit. Nam
exemplum Hermogenis ad quæſtionem pertinet, Ciceronis au
tem ad argumentationem. niſi quòd ea re deceptus eſt, quòd
nomina propria tam in quæſtionem cadunt, quàm in argumen
tationem. Hermogenem autem de quæſtione loqui facile pro-
bari poteſt. De ciuilibus. n. controuerſiis diſputat. omnē autē
controuerſiam in perſonis, aut rebus, aut utriſq; poſitam eſſe
ait. Perſonas alias in quæſtionem cadere oratoriam, alias non
cadere. ex iis quæ caderent, uim maximam habere definita no
mina,

mina, & propria, ut Periclem, & Demosthenem, secundo loco, quæ cum aliquo comparantur, ut patrem, filium, dominum, seruum; tertio quæ criminibus obnoxiæ sint, ut adulterum, adulatorem; de quibus uero nulla constitui quæstio posset, eas esse infinitas, ut Quendam; aut ex utraque parte æquales, ut duo iuuenes diuites, si alter alteri aliqua de re diem diceret. Hoc cum ita sit, apparet propositũ Hermogeni non fuisse, ut de argumentatione diceret, sed de quæstione, & statu, cum docere uellet, quas caussas orator posset tractare, quas non posset, & quæ statum haberent, quæ non haberent.

An à nomine argumentari liceat.

LATINI à nominibus, aut prænominibus nunquam, à cognominibus quandoque, ut à Verre.) Confirmat nũc, quod dixit, auctoritate Latinorũ, non rhetorum, sed oratorum, quos ait nunquam à nominibus, & prænominibus argumenta duxisse, aliquando autem à cognominibus. Et hoc totum nihil esse inde apparet, quòd & Cicero in prænomine ludens Appietatem dixit, & à nomine in Corneliana argumentatus est, cum inquit: Qui ueterem illam speciem fœderis Martiani semper omni sanctiorem Marte duxerunt. Nam Marcius L. Marcii, eius qui fœdus cum Gaditanis icit, nomen est gentiliciũ. Quid plura? non ne idem hoc fieri posse aperte tradidit libro primo de Inuentione? cum ait: Nomen cum dicimus cognomen quoque, & agnomen intelligatur oportet. De hominis enim certo, ac proprio uocabulo agitur. ut si dicamus iccirco aliquem Callidium uocari, quòd temerario, & repentino consilio sit. aut si ea de re hominibus Græcos imperitis uerba dedisse, quòd Clodius, aut Cecilius, aut Mutius uocarentur. sunt enim Callidius, Clodius, Cæcilius, Mutius gentium Rom. nomina. et Quintilianus libro V: Nomen in argumentum raro cadit, nisi cum ipsum alicuius cogitationis attulit caussam, ut Lentulo coniurationis, quòd libris Sibyllinis dominatio dari tribus Corneliis dicebatur, seque eum tertium esse credebat, post Syllam, Cinnamq;, qui & ipse Cornelius erat. Neque uero uideo

deo, cur non ab Agrio, Agrasio, & Fundanio, quæ nomina gentis fuerunt, peti argumentatio poſsit, cum Varronem eis diſputationem de agro, fundoque tribuiſſe in libris de re ruſtica uideamus. itemq́ue cur non à Valerio, Saluio, Statorio argumentari liceat, cum boni etiam ominis cauſſa hæc nomina in delectu prima appellari ſolita ſcribat Feſtus, à ualetudine, ſalute, & ſtatu, quibus nihil eſſe poteſt melius.

An à cognomine argumentari liceat.

A COGNOMINIBVS quandoque, ut à Verre. neque tamen argumentatio eſt. Sed potius deluſio quædam.) Hoc ex Quintiliano ſumptum eſt libro V. Iocorum tamen, inquit, ex eo frequens materia, qua Cicero in Verrem nō ſemel uſus eſt. Significat autem Quintilianus cognomina aliquādo ioci, non argumēti materiam dare, ut cognomen Verris Ciceroni, cum in nomine animalis luderet. ut in diuinatione: Repente e ueſtigio ex homine tanquam aliquo Circæo poculo factus eſt Verres, redit ad ſe, atque ad mores ſuos. Hunc ergo iocum Robortellus non argumentationem, ſed deluſionem in cognomine uocat.

Locus Ciceronis non intellectus expoſitus.

I TIDEM apud Ciceronem libro II. de oratore: Quid fers Cinciole.) Et hanc deluſionem in nomine appellat Robortellus. de qua Cicero lib. II. de orat: Sæpe etiam ſententioſe ridicula dicuntur, ut M. Cincius, quo die legem de donis, & muneribus tulit, cum Centho prodiiſſet, & ſatis contumelioſe, quid fers Cinciole quæſiſſet; ut emas, inquit, Cai, ſi uti uelis. quæ ſi qua in his uerbis deluſio eſt, certe non eſt in nomine Cinciole, ut ille putat, ſed in uocibus his, Quid fers. contumelia quidem eſt in diminutione Cinciole. at iocus non ex eo ductus eſt, ſed ex uocibus, Quid fers, cui reſpondit Cincius, fero, ut emas, ſi uti uelis. Hoc eſt enim ridiculum ſentētioſe dictum,

quod propoſuit Cicero ſe allaturum. Quare hoc exemplum nihil ad rationem nominum pertinet, ut etiam reliqua ab eo propoſita.

An Romulus, & Remus uno nomine, an duobus uſi ſint.

PRIMVM obſeruo Romanos uno nomine uſos fuiſſe, ut Romulus, Remus.) Nego Romulum, & Remum exempla ad hoc præceptum illuſtrandum accommodata eſſe. primum, quia Romulus, & Remus uno nomine ſunt uſi, quia ſpurii fuerunt, ideſt, incerto patre. et propterea gentilicio nomine caruerunt: deinde, quia ſi quis maternum genus ſpectaſſe eos dicat, duobus nominibus affecti fuerunt, & Romulus, & Remus Siluii appellati ſunt; unde mater Rhea Siluia fuit. Itaque hac ego de re ita ſcripſi in libro de nominibus: Valerio quidem ego aſſentior, quippe qui & hanc rationem apud Italos fuiſſe, & aliis præterea eos quibuſdam nominibus à Romanis uſos eſſe reperiam, & Romulum, ac Remum, aut quia ſpurii fuerunt, gentis nomine caruiſſe, aut certe ex Siluia gente, cuius & mater erat, extitiſſe exiſtimem.

IN CAPVT XX LIBRI PRIMI.

De nominibus ſpuriorum, & nothorum.

IN hæc autem inuectus eſt Robortellus ita: Ro-
» mulus & Remus, quia ipſorum mater erat ſacris
» initiata, nothi fuerunt, quia patrem habuerunt
» Martem, uarii dicti non poſſunt, aut ſpurii. Cui ego: Romulus & Remus, quia ex non iuſto matrimonio nati ſunt, nothi, quia incerto patre, ſpurii fuerunt. neque enim Martem è cœlo deſcendiſſe, ut cum uirgine ueſtali concumberet, crediderim, neque id, niſi quia is auctor culpæ honeſtior habitus eſt, ab aliquo traditum eſt. Quod autem addit

addit, me scribere, Romulum, & Remum ideo Siluios non fuisse dictos, quòd cum nothi essent, eius gentis nomine caruerint, non satis uidetur mea uerba attendisse. Dixi enim Romulum, & Remum, quia spurii, id est, incerto patre nati erant, caruisse gentilicio nomine patrio, at quia certam habebant matrem Siluiam, ex gente Siluia esse dici potuisse. Quod meum dictum miror à Robortello acuto uiro non intellectum. Quòd quærit, ut ostendam, si posim, olim apud Romanos florenti rep. nothos ex gente fuisse repulsos, nec gentilicia suorum nomina retinuisse: cur hoc à me sibi uelit ostendi, de quo ne uerbũ quidem feci, non uideo. quando enim ego nothorum mentionem ullam feci? Spurios dixi, quia patre certo non essent, patrio etiam gentilicio nomine uacasse. nothorum uerbum ne usurpaui quidem. Quod si ille nothos intelligit, ut quidem omnes faciunt, eos, qui ex non iusto connubio essent suscepti; satis indicat Liuius, eos non modo gentem, sed ne libertatem quidem habuisse, etiam florente rep. cuius hæc uerba sunt libro XLIII: Et alia noui generis hominum ex Hispania legatio uenit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus, cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor millia hominum, orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. senatus decreuit, uti nomina sua apud L. Canuleium profiterentur, eorumque si quos manumisisset, eos Carteiam ad Oceanum deduci placere. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorumq; appellari. Quin etiam Suetonius innuit, nothos patris nomine non esse usos, cum inquit C. Cæsarem summi sui erga Cleopatram amoris demonstrandi caussa passum esse, natum ex se, & ea filium suo nomine Cæsarionem uocari. et quod ait Dio, Octauium ægre tulisse filium Cæsaris ex Cleopatra à M. Antonio Cæsarionem esse nominatum, et ad Cæsaris genus traductum. At tamen Robortellus ait: Is Romanus erat ciuis, qui ex ingenuo, & ingenuo esset
" ortus, nec aliud præterea requirebatur, si modo pater Roma-
" nus erat, & mater Romana, aut etiam peregrina. deinde alia
" multa, quæ omnia à proposita disputatione nostra remotissima sunt. Quod supra dixerat: Nescio quid nugarum afferat Sigonius cap. III. cum ait: Spurius dictus, qui sine patre esset.

„ esto Spurium significare nothum. quæro an Spurius prænomen „ significaret eos, qui sine patre essent, hoc est uulgo conceptos. „ quo id auctore asseris. ergo tam multi uiri præclari apud Liuium, & alios, qui Spurii prænomine dicuntur, omnes uulgo „ concepti fuerunt; respondeo, me quod scripsi auctore Valerio protulisse, qui in epitoma de prænominibus Spurios ait incerto patre genitos, quasi apatoras. non autem, qui Spurii prænomine usi sint apud Romanos, incerto patre fuisse genitos, quemadmodum neque omnes Marcos, aut Tiberios mense Martio, aut ad Tiberim natos esse, neque omnes Quintos, Sextos, Decimos quinto, sexto, aut decimo loco esse susceptos. sed prænominis uim, atque usum inde profectum esse. in quo acute nimis cauillatur Robortellus.

Duorum nominum ratio non à Sabinis.

POSTEA ubi in urbem migrarunt Sabini, duplicari cœpisse nomina.) Hoc non ex sua obseruatione, sed ex præceptis ueterũ discere potuit. quod tamẽ an uerum fuerit, quæri potest. nam pater Numæ, qui nunquam Romæ fuit, Pompo Pompilius dictus est, & rex Sabinorum, antequam Romam commigrarit, Titus Tatius, & ex eadem gente eodem tempore Metius Curtius, Volesus Valesius, & Romæ Sp. Tarpeius, Hostus Hostilius fuit, ante quam Sabini in ciuitatem acciperentur. Ergo nõ ex duorum populorum copulatione, sed ex peregrina consuetudine, ut multa alia, profecta hæc duplicandorum nominum ratio est. Quod meminit Seruii Tullii, primum intelligendum est, eum nec Sabinum fuisse, nec Romanum, sed Corniculanum, cuius patrem Corniculanum ciuem uocat etiam Liuius. Si ergo Albani, Sabini, Corniculani duobus nominibus usi sunt, atque iidem in ciuitatem Romanam suscepti sunt, satis constat, eos non ex ciuitatis communione, sed ex patria consuetudine duo nomina tulisse. præsertim uero cum idẽ Etrusci, Robortello auctore, fecerint, ut Lartes Porsena.

IN CAPVT XXVI. LIB. I.

De prænomine Lartis.

IN quo prænomine Lartes sciendũ eo uti prænomine usos ueteres.) Ego alias ostendi, errasse ipsum, qui Lartes scribat. cum sit scribendum Lar. idque auctore Dionysio, Plutarcho, Valerio, Carisio, Prisciano, Seruio. Ad hæc respondet cap. XVI, libri primi; se scripsisse Lar, sed librarios corrupisse. quod an uerisimile sit, alii uiderint. Scriptum est enim diserte ita: Lartes Porsena. In quo prænomine Lartes. et apud Plutarchum male λαέρτης. Cum ergo ter scriptum sit, sane auctoris, non librarii uidetur erratum. errorem tamen confitenti condonanda sunt omnia. Verum illud fuit ingrati hominis, quod à me accepit, id in me retorsisse. ego enim dixeram, Porsenam ex Tolumnia gente fuisse, auctore Carisio, qui inquit: Lar si Tolumnii Porsenæ fuit, facit Lartis. contra ille errasse me ait, qui non uiderim, id mendose legi, pro Tolumnii, & Porsenæ, qui duo fuerunt. Quod etsi fieri potuisse fateor, tamen miror, cur non Porsenæ, & Tolumnii potius dixerit. nam Lar Porsena Larte Tolumnio multo antiquior fuit. præterea uero mouet me Dionysius, qui regem hunc Clusinorum fuisse Lartem nomine, Porsenam cognomine scribit, id est, λάρος ὄνομα, πορσίνας ἐπίκλησιν. quo fit ut gentilicio caruerit. quod est absurdum. illud autem ridiculum, quod Robortellus ne auctore quidem inspecto, eum emendauit. Hoc enim apud Priscianum esse, quod apud Carisium est, ait.

IN IDEM CAPVT.

Lar unde sumptum.

SERVIVS interpres Virgilianus ab oppido dictum putat.) Cum notassem Seruium, non ab oppido, sed à loco dictum scribere, respondet nihil interesse. nam locum etiam esse oppidum.

IN IDEM CAPVT.

Plutarchus à calumnia defensus.

I TIDEM Plutarchus in Publicola existimat. qui tamen λαέρτης scribit, sed male.) Nihil tale esse apud Plutarchum alias notaui. præterea apud Plutarchum non esse, λαέρτης, sed κλάραν pro τὸν λάρον admonui; ipsum autem deceptum esse ab interprete, qui uertit Laertem. Ad hæc ille, capite XXVI: Cum illa uerba
" protuli: Itidem Plutarchus existimat in Publicola; non qui-
" dem Plutarchum ab oppido dictum Lartem significasse dixi, sed
" Plutarchum uideri existimasse Lartem esse prænomen. Qui ta-
" men κλάραν, seu λαέρτην scribit. sed male. Ego ita scripsi. nam pror
" sus existimo eum, qui Plutarchum uertit, eo loco uidisse mul-
" tos codices habere λαέρτην, & ideo Laertem uertisse. Honesta defensio. Si modo credibile sit, eum, cum id scripsit, græcum codicem legisse. nam illud constat, non κλάραν, seu λαέρτην, sed tantum λαέρτην scripsisse.

Græcorum defensio.

N EC mirum tamen, quia homo græcus perperam profert nomina Romana.) Vide quam iniusta criminatio sit. Quod enim uitii eius culpa, qui non græcum codicem, sed interpretem legit, contractum est, id in Plutarchum, ac totam nationem cui plurimum antiquitas R. debet, refert.

Plutarchus à calumnia defensus.

Q VOD est aliquando etiam à Dionysio Alicarnasseo factum.) Et hoc etiam in Dionysium iniustissime, quo nemo diligentior in Romana antiquitate colligenda, & explicanda fuit. Sed uidete quo argumento græcos scriptores inscitiæ, atque incuriæ notet. Plutarchus, inquit, Clodiam Quadrantiam uocat

cat

» cat, quam Latini sæpe uocant Quadrantariam, ut Quintilia-
» nus libro VI, Dionysius in hoc nomine A. Virginii, qui Cœli-
» montanus dictus est à Latinis, scripsit Montanus. Primum quæro, unde explorati habes, Quintilianum audiendum esse potius, quam Plutarchum? aut, ut ante, in Larte Plutarchi librum non esse corruptum? deinde Dionysius bis huius cognominis meminit, primum ita, ut appareant in uerbis græcis uestigia ueræ lectionis, καὶ νομεντανὸς, pro καιλιμοντανὸς; deinde ita, ut diserte μοντανὸς scriptum sit. quod ne inscite quidem factum opinor. utroque enim cognomine hunc usum, & Cœlimontani, & Montani puto. nam eodem in consulatu, à Dionysio μοντανὸς dicitur, in ueteribus fastis consularibus, quos identidem citat Cuspinianus, est etiam cognomen Montani, non Cœlimontani. Ergo caussa nulla fuit, cur tam acerbe in optimos scriptores, & de antiquitate optime meritos inuaderet.

IN CAPVT XIX. XX. XXI. LIB. I.

Nomen duobus modis accipi, pro genere, & specie. Nominum inter se ordinem duplicem esse. Agnomen idem esse, atque cognomen.

OBSERVO etiam apud authores latinos, & Græcos duo nomina tantum proferri consueuisse aliquando &c.) Hac de re ego ita in meo commentario: Cum autem Romanos duobus primũ, post etiã tribus nominibus usos esse reperiamus, quorum unum præcipue nomen, alterum prænomen, tertium cognomen, aut agnomen appellauerunt. etc. Aduersus hæc pugnat Robortellus cap. XIX libri primi. et quærit, quomodo tum, cum duo usurpabantur nomina, ea uocarentur? & cur nomen primum posuerim, prænomen uero secundum, cum contra sit faciendum, & cur tertio loco cum cognomine agnomen uocem barbaram coniunxerim. His tribus quæstioni-
bus,

bus, quo planius potero, fatisfaciam. Primum intelligendum eſt, Nomen accipi ὁμορυμῶς: nam & genus eſt, & ſpecies. Genus, cum dicimus: apud Romanos tria erant nominum genera. Species, ut: quorum unum præcipue erat nomen, quod gentilicium diceretur, alterum prænomen, quod nomini gentilicio præponeretur, tertium cognomen, unde duo illa priora diſtinguerentur. Itaque & gentilicium nomen, & prænomen, & cognomen nomina ſunt, ſi ut genus ſumamus, id eſt, ut uocabula, quæ in nominando aliquo celebremus. unde Dionyſius de prænomine Larte dixit, Nomen, λάρος ὄνομα, πορσίνας ἐπί κλησιν. et Plutarchus Caprarium & Bubulcũ cognomina nomina uocauit in Poplicola. et Liuius Egeriũ nomen, quod cognomen appellauit Dionyſius, uocauit. Quare hanc etiam diſputationem de nominibus inſcribimus, in qua nihil aliud agimus, niſi ut gentilicium nomen à prænomine, atque hæc duo à cognominibus præceptis, & ratione diſtinguamus. Quod quæris, cur nomen prænomini prapoſuerim, cauſſæ multæ ſunt. Vna autem hæc, quòd tum non uſum, ſed naturam, & ortum docui. Etenim ſimplicia iunctis antiquiora ſunt, atque priora, & ſi prænomen eſt id, quod nomini præpoſitum eſt, ergo ante ſit Nomen, quam prænomen neceſſe eſt. quod cum mirer à te ſubtiliſsimo uiro non eſſe intellectum, declarabo uberius. Eſt aliquis princeps generis, & gentis alicuius futurus; exempli cauſa Iulus Aneæ filius, aut Atis eius ſocius. procreant filios. Hos græci patronymico ſuo exprimunt, Iulidem, Atidem, Latini ſuo in IVS, Iulium, Atium. nihil eſt enim aliud Iulius, quam è Iulo natus, neque Atius, quam ex Ati, & ita in ceteris. atque hoc dictum eſt Nomen, quod gentilicium eſt, quia, ex qua gente quis ſit, indicat. Cum ergo multi eſſent uel filii, uel nepotes Iuli, uel Atis, qui omnes Iulii, uel Atii dicerentur, ut inter ſe diſtinguerentur, fuerunt alio aliquo præpoſito nomine decorandi. Itaque ſi luce exempli gratia natus eſſet, Lucium, ſi mane Manium, ſi ad Tiberim, Tiberium, ſi quinto, ſexto, aut decimo loco, Quintum, Sextum, Decimum appellarunt. et præpoſito hoc nomine illi gentilicio, dixerunt, L. Iulius, Sex. Iulius, Q. Atius, D. Atius. et ſic in ceteris. atque nomen illud ſecundo loco excogitatum, quod antiquo nomini gentilicio

præponeretur, Prænomen uocarunt. Itaque Appianus dixit: καὶ τὰ ὀνόματα ῥωμαίοις πάλαι μὲν ἦν ἕν, ὥσπερ ἀνθρώποις ἅπασιν ἑκάστῳ. μετὰ δὲ ἐγένοντο δύο, καὶ οὐ πολὺς χρόνος, ἐξ οὗ καὶ τρίτον ἤρξατό τισιν ἐς ἐπίγνωσιν ἐκ πάθους, ἢ ἀρετῆς προστίθεσθαι. Quare si naturam spectes, quam tum ego in origine horum uocabulorum tradenda spectaui, prænomen secundum est, si usum, primum. quod tu pro tuo acumine non intellexisti. Quod quæris, cur agnominis mentionem fecerim, intelligere facile potes, eam caussam esse, quòd tum apud omnes grammaticos, tum apud Ciceronem in libro de inuentione, & iurisconsultos rationem eius haberi compererim. me tamen idem agnomen cum cognomine existimasse, declaraui in primo capite de cognominibus, ubi hæc uerba sunt: Qui uero agnomen aliud esse à cognomine tradiderunt, ii mihi satis, quod sentiunt, non probant. et reliqua, quibus ueterum grammaticorum opinionem oppugnaui. ita ut, si eorum probanda fuerit ratio, non neglexerim, si refutanda, non approbarim. Et tamen tu cum hoc legeris, sæpius eo me nomine reprehendis, oblitus scilicet te agnominis uocem non solum retinuisse, sed etiam pro nomine gentilicio contra omnium præcepta usurpasse. Sic enim in extremo libro ais, potuisse te agnomen tollere; sed uulgatam rationem sequi, & agnominis appellationem retinere maluisse, et omnia commode interpretatum esse. Nam capite etiam XXI eiusdem libri, incredibile est, ut summa animi æquitate in me inuehatur. Pausaniam de tribus, & pluribus Romanorum nominibus in Atticis auctorem cito, id ille quasi magnum aliquod crimen, in Achaicis, non in Atticis esse, exclamat, locumq; illum ante me à Giraldo esse notatum, cum ego anno MDL meum, ille suum librum MDLIII ediderit. quæ si leuia dictu uidentur, grauitati aduersarii mei, qui me hæc cogit dicere, ascribantur. Post autem ubi criminatus est, se ostensurum nihil à me dictum esse, quod à se non dictum sit prius, repetit me agnominis rationem habuisse, cum tamen illud proprio, ut dixi, capite auctore maxime Cicerone exterminauerim, quamuis in constituendis nominibus, uerbis ipsis grammaticorum usurpatis, eius meminerim. et mihi, quia uocem eam baraaram non esse dixi, propè bellum indicit. ne-

que admirabilem ipſe in ea re Ciceronis, Iuſtiniani, & grammaticorum ueterum, quos in ceteris rebus omnibus admiramur, conſenſum reformidat, nec ſe eam uſque ad extremum in alia, quam antiqui uſurparint, ſignificatione, retinuiſſe meminit. Atque ita, ſi hæc capita eius legas, magnum aliquid dicere primo aſpectu eum uelle exiſtimabis, ſi ſummam argumentorũ ſubducas, nihil ab eo dici inuenias, niſi hæc: Finem facio perſequendi errata primæ editionis Sigonii. Item: Sane condono ipſi libenter reliqua. Item: Multa ridicula, & puerilia ſunt, quæ dicit Sigonius. Item: In recitandis ueterum auctorum ſcriptis lectorem decipit Sigonius. Item: Pauſaniæ locũ ante Sigonium protulerat Giraldus. Item: Nihil omnino protulit Sigonius, quod nõ ab aliis ante eſſet dictum. Item: Errat Sigonius, quòd agnomen adiunxit. Item: Et tamen mea oratione non eſt deterritus Sigonius, tã nullo eſt iudicio præditus in literis. Item: Cur nõ percipis Sigoni tandem id, quod uerum eſt? ne te ipſum & alios ſimul, qui te audiunt, aut tua ſcripta legunt, decipias, aut deridendum præbeas. Hæc de me contemptim. de ſe autem glorioſe, primum illud: Reliqua Sigonio condono. deinde: Enumerat Liuius omnes, qui de nominibus Romanorum ſcripſerunt, me quoque non prætermittit, qui multo ante ſcripſeram. Item: Sententiam meam totidem pene uerbis protulit poſt me Lilius Giraldus. Item: Dii boni quantum ego laboraui in euellenda hac opinione, & quantum grammaticos exagitaui hac de cauſſa. Item: Et tamen non eſt deterritus Sigonius. quid plura? Si unus hic eſſet, quem Iupiter in deorum concilium aduocaſſet, Minerua omnes artes edocuiſſet, non is, qui tempus futurum pro præterito ſumpſiſſet, qui toties iam Liuium, Pædianum, Quintilianum, Ciceronem, bonos omnes è medio tollendos ſine ratione curaſſet, qui nullam uenuſtatem orationis, ſummus auctor rhetoricæ perſentiret, non tam elate de ſe, de aliis tam ſummiſſe, de tota re tam parum adueritatem apte & diceret, et ſentiret. Phalarim ipſum eo ſupercilio locutum in illa ſua tyrannide Siciliæ, quo hunc in hac literarum rep. maledixiſſe exiſtimamus? non certe. Hæc autem uera eſſe, argumentis, non contumeliis, à quibus mihi abſtinendum eſſe duxi, confirmabo.

Nepotis cognomen unde.

P LVTARCHVS in uita Marii ait, se non reperire in ueterum monimētis tertium nomen, quamuis nonnulli appellarint Nepos. quod non probatur satis. uideretur enim prodigus uocatus.) Reprehendit eos, qui neglecta Plutarchi auctoritate, C. Marium Nepotem appellarint. quia si Nepos dictus esset, prodigus fuisse uideretur. quod non procedit. neque enim, ut alias dixi, omnes, qui Nepotis cognomen tulerunt, à luxuria dicti sunt. Etenim Pædianus Q. Metellum, qui cos. cum T. Didio fuit, Nepotem dictum significat, quasi Metelli Macedonici nepotem. quanuis filium huius, qui cum P. Lentulo cos. fuit, ex eo, quòd prodigus esset, dictum innuat.

Vt Liuius reprehensus sit.

L IVIVS sæpe duo tantum profert nomina.) Hic locus attendendus est, uel quia notam habet, quasi censoriam, in Liuium, uel quia ipse secum paulo post discrepabit.

Quid gens, & familia sit.

C OGNOMEN hi uidentur statuere in familia, ut sit Tullius, Cornelius.) Gentem debuit dicere. est enim gens Tulliorum, Corneliorum, Iuliorum. familia autem pars est gentis. ut multis exemplis docui in libro de nominibus. quas uoces etiam si aliquando oratores confundunt, tamen ab eo, qui artem tradit, proprie sunt usurpandæ. hanc autem rem, cum scripsit, non nouit. nunc scit, ubi Sigonii commentarium legit.

Cognomen etiam nomini præpositum.

PRIMVM consequeretur, nomen esse post positum cognomini, quod est ualde absurdũ.) Quanquam uerum est, Tullium non esse cognomen, tamen incommodum, quod ex ea opinione ait consequi, propè nullum est. nam, ut paulo post ostendam, Latini nomina etiam aliquando cognominibus postposuerũt. ut Macer Licinius, Cursor Papirius, Paullus Aemilius, Crispus Salustius, Vetus Antistius, apud Liuium, & Ciceronem.

Agnomina unde ducta.

DEINDE falsissimum est, quod illi asserere uidentur, agnomen extrinsecus dici, aut ex animo, aut ex corpore, aut ex fortuna. ut Superbus, Pius, Crassus.) Si illi, ut ait, agnomen Africanum uocant in P. Cornelio Scipione Africano, ergo agnomen quartum nomen appellant, quod hic falsissime ab animo, corpore, fortuna duci ait, & decipitur. nam Catus ab animo est, & tamen quarto loco est, in Sex. Aelio Pæto Cato. et Verrucosus à corpore est, & tamen quarto loco usurpatur in Q. Fabio Maximo Verruccosso, & Diues à fortuna est, & tamen quartum locum obtinet in P. Licinio Crasso Diuite. ergo si agnomina quarta nomina ille appellat, uerum est, agnomina ex animo, corpore, & fortuna duci. Adde, quod exempla, quæ affert, tertiorum nominum sunt, non quartorum, ut Superbus L. Tarquinii, Crassus P. Licinii, Pulcher Ap. Claudii. Pius tantum est quarti, quod etiam ab animo ductum satis constat, in Q. Cæcilio Metello Pio. prætermisit etiam exemplum agnominis à fortuna sumpti. ò præclarum antiquitatis doctorem, unde Sigonius, unde omnes omnia mutuati sunt.

Agnomen ab agnatione dictum, refutatum. et agnatos non idem esse, atque gentiles.

AGNOMEN familiæ est appellatio, & gentis, unde agnati, & gentiles dicebantur, qui ex eadem erant familia, ut Cicero in Topicis ait. et idem in Bruto Ser. Tullium regem gentilem suum ea de caussa nominat.) Dii boni, quam paucis in uerbis quot doctrinæ, & diligentiæ monimenta? Iterum constituere uidetur, agnomen esse gentis, cum proprie, familiæ, dicendum fuerit. Deinde agnomen ab agnatis ortum significat. nec uidet, quod dixi, primum unum extitisse nomen gentilicium, post alterum, quod quia præponeretur, Prænomen esse appellatum, tertium, quia cum nomine proferretur, cognomen, quasi connomen, quartum, quia cognomini adderetur, agnomen, quasi annomen esse uocatum. ut enim narum, nauum, natum, nosco, componentes dixerunt ignarum, ignauum, cognatum, cognosco, teste Victorino, sic nomen cognomen, & agnomen. non agnomen ab agnascendo, aut ab agnatione. quo nihil est in tota grammaticæ ratione peruersius. Tertio loco ait agnatos, & gentiles ex eadem fuisse familia. nec attendit, inter agnatos, & gentiles id interesse, quod inter familiam, & gentem interest, ut docui in libro de nominibus. neque hic repetendum est quicquam. agnati autem sunt eiusdem familiæ, gentiles eiusdem gentis. Postremo ait Ciceronem in Topicis scribere, agnatos, & gentiles ex eadē esse familia, quod non scribit. inquit enim: Gentiles, qui inter se eodem nomine sunt, id est, ex eadem gente. familiæ autem, aut agnatorum non meminit. exempli caussa, Tullii omnes eiusdem sunt gentis, unde dixit, Ser. Tullium regem gentilem suum, quia ambo erant ex gente Tullia. at non erant agnati, neque ex eadem familia. unde in Bruto ait, multos usurpasse alienam familiam, cum essent eiusdem nominis, & gentis, ut si, inquit, me à M. Tullio patricio esse dicerem, qui consul fuit cum Sulpicio. et in eodem Bruto: Tuus gentilis Brute M. Pennus. Nam & Pennus, & Brutus ex eadem gente, & nomine. ambo enim Iunii, sed ex diuersis familiis. nam alter ex Iuniis Brutis, alter ex

Iuniis

Iuniis Pennis. Quod autem ait, Ciceronem in Bruto Ser. Tullium gentilem suum appellare, non est ita. id enim scribit in Tusculanis. hoc autem ubique facit Robortellus, ut uera auctorum loca nunquam citet: tam perdita memoria est.

Nominis exemplum allatum, refutatum.

De nomine non est magnopere necesse, ut ullam afferamus probationem. Satis enim notum est. Horatius lib. primo epistolarum. Mercemur seruum, qui dictet nomina.) Satis hic locus docet, ut res obscuras uideat, qui perspicuas non perspiciat. inquit enim, satis notum esse, Nominis uocabulum usurpatum à Latinis, & affert exemplum, quod ad eam rem, quam quærimus, non pertinet. nunc enim quærimus nomen id, quod gentilicium est, quod distinguitur à prænomine, & cognomine. exemplum autem hoc significat genus quoddam totum. dicimus enim nomina R. multa fuisse, prænomen, nomen, cognomen, unde dixit Horatius, si honori inseruire uolumus, emamus nomenclatorem, qui dictet nomina ciuium, non gentilicia tantum, ut Iulius, & Tullius, sed omnia, ut hic est C. Iulius Cæsar, hic est M. Tullius Cicero. gaudebant enim nobiles prænomine, ut dixit Horatius: Gaudent prænomine molles Auriculæ; & cognominibus, quibus plerunq; uirtus eorum, aut maiorum suorum declarabatur. multo autem commodius futurum erat exemplum Catulli: Non decet Tam uetus sine liberis Nomen esse. intelligit enim, gentem Manliam, nam tum Manlium Torquatum laudabat. et in Pisonem: Qui te nunquam uiderant, tamen honorem illum nomini mãdabant tuo. id est, Calpurniæ genti.

IN CAPVT XXII. XXIII.

Prænomen, & nomen ut idem sit, & diuersum. et contraria opinio reprehensa.

QVOD prænomen, & nomen idem esse dixi, ne quis putet nouum esse, legat Plutarchum in Coriolano, ubi ait: Et sic tertium nomẽ est adeptus, cum illi ante tantum esset proprium nomẽ Caius, & alterum familiæ, aut commune gentis Marcius. uerba græca sunt hæc.) Primum dico prænomen, & nomen non esse idem, nisi nomen pro genere accipias. deinde Plutarchum non id dicere, quod hic ait. Satis enim constat grammaticos ueteres Sosipatrum, Donatum, Priscianum, Diomedem quatuor genera Romanorum nominum constituisse, prænomen, nomen, cognomen, & agnomen. et Ciceronem dixisse: Qui uetere pronomine, nouo nomine T. erit Cæcilius, & cetera, quæ à me alia loco collecta sunt. quibus gentilicium nomen diuersum esse à prænomine confirmatur. Plutarchus præ terea prænomen uocat proprium nomen Caium, gentilicium uero, quod familiæ, & gentis est commune, Marcium. Sic enim hæc eius uerba uertenda sunt: Ex hoc tertium nomen inuenit Coriolanum. ex quo perspicuum est etiam maxime, quòd ex nominibus proprium fuit Caius, secundum familiæ, aut gentis commune, Marcius. Hoc eodem modo cum à me alias esset admonitus, ægre tulit. et respondit cap. XXII libri primi his uerbis. Ego hæc scripseram ante in mea disputatione, cum esset mihi in animo grammaticorum illam falsam opinionem refellere, qui statuerunt prænomen, nomen, cognomen, agnomen. & dixeram uel debere nos tollere de medio hanc uocem (quòd inusitata esset,) agnomen, aut si retinere uellemus, satius esse familiæ nomen per eam significare, quia agnati dicuntur, & agnatio. unde deducta uideri possit hæc uox agnomen. atque ut inueherem hanc sententiam protuli exempla. præterea, ut id commode fieri posset, statui præ-

„ nomen, & nomen, quæ ſeparata ante à grammaticis profere-
„ bantur, unum & idem ſignificare poſſe. ut Publius, & Caius
„ prænomina dicerentur, & nomina. atque ne id uideretur ab-
„ ſurdum teſtimonio Græcorum comprobabam. His autem uer
bis nihil aliud efficit, niſi ut dum ſe è laqueo uult extricare, eo
magis ſe implicet. Repetit enim agnomen eſſe familiæ, agno-
men ab agnatione dictum, prænomen & nomen gentilicium
idem ſignificare, idque Plutarchum uelle. quæ omnia quam ſint
uera, paulo ante oſtendi. Neq; uero negari poteſt, quin præ-
nomen ſit Nomen, ſi nomen pro genere ſumas, at ſi pro ſpe-
cie, id eſt, pro gentilicio nomine, ut ille ſumpſit, & à Plutar-
cho ſumi uoluit, nihil minus. Cum ergo nihil contra me, niſi
erroris ſui declarationem afferat, nec Plutarchũ id uelle, quod
dixit, confirmet, tum uero, ut uere dicere uideatur, artificio-
„ ſe fidenter in me ita ſubſequitur: Nunc Sigonius me reprehen-
„ dit, quia nullo iudicio præditus eſt in literis, nec ſatis attende-
„ re uidetur, quid alii, quaue ratione ſcribant. De hoc non agi
tur hoc tẽpore Robortelle, an Sigonius ſit iudicio præditus,
illud agitur, ut prænomen, & nomen gentilicium idem eſſe, id-
que ex uerbis Plutarchi confirmes. quod non probas, & alte-
ri maledicis. quam modeſte omnes, quam uere, tu ipſe uide-
ris. Cum autem ipſe ſe defendere non poſsit, eandem in me cul
pam quaſi rabidus retorquere conatur. accepit enim hæc om-
nia præcepta ab oratoribus, quorum perſtudioſus eſt. et in-
„ quit: Ipſe Sigonius in ſuis ſcholiis ait nomen, & prænomen
„ confundi, & prænomen nomen dici interdum, immo & ipſum
„ cognomen, his uerbis: Nomen autem & prænomini congruit,
& cognomini. Nec uidet me ſumpſiſſe nomen pro genere, id
eſt, pro uocabulo nominandi. quomodo fit, ut prænomen, &
cognomen nomina ſint. non autem, ut ille exiſtimauit, ut præ-
nomen, & cognomen nomina gentilicia ſint. Itaque in epito-
me cum ſcriptum eſſet, Ne cui de gente Manlia Marco cogno
men eſſet, putaui emendandum Marco nomen. eſt enim Mar
ci prænomen nomen, ſi pro genere ſumas, non cognomen, ni-
ſi eo abutaris. Addit deinde, poſſe intelligi ex Dionyſio, & Plu
tarcho Prænomen, & Nomen idem eſſe, quia Dionyſius præ-
nomina nomina communia uocat, Plutarchus nomina pro-
pria.

pria. nec attendit, non iccirco, quia prænomina, & nomina communia, uel propria idem sunt, effici ut prænomina, & nomina idem sint, nisi eo modo, quo dixi, si Nomen, ut genus accipias. Postremo omissa hac quæstione, quam se expedire non uidet posse, robustum, ut solet, telum in me iacit, ut si sibi cadendum sit, secum saltem concidam. et ait: Sed idem Sigonius pueriliter loquitur, cum ait: Quod si quis hos fortasse, ut leues auctores, repudiauerit, nunc animum referat ad ea, quæ scripta sunt apud Dionysium, Plutarchum, Ciceronem, & Suetonium, à quibus hæc opinio confirmatur. Pollicetur se testimoniis illorum probaturum, rem ita se habere. Audi ò Sigoni, proba, si potes, horum testimonio agnomen ita proferri, ut grammatici sentiunt. Neque intelligit, me nolle confirmare horum scriptorum auctoritate Agnomen, cuius ipsi non meminerunt, & quod ego, cum de cognominibus agerem, damnaturus eram, sed prænomen, nomen, & cognomen, de quibus ipsi diserte loquuntur. Nam si agnomen mihi probandum sumpsissem, cur locum Ciceronis, & Victorini, & Iustiniani prætermisissem? quæ mihi ignota fuisse nõ potest dicere, cum ipse magister meus eorum meminerit. Quod uolui ergo, probaui, quod non probaui, ne probandum mihi quidem suscepi. Ille autem toto hoc capite nihil, nisi maledictorum in me aculeos emisit, quæstionis explicationem nullam sensit. Cumque hæc uno capite complecti posset, tamen ille, ut errata dilataret, duo fecit, neque eandem esse materiam animaduertit. Dat ergo uitio, quòd cum scriptum esset libro III apud Liuium: Quidam Cæsonem, alii Cognomen Quintio adiiciunt, non emendauerim, ut multi, Quidam Cæsonem, alii Caium cognomen. Sed C. nomen, leui in uetere scriptura mutatione facta, id est, o in punctum uerso. itemq; iterum, quòd in epitoma, pro Marco cognomen, Marco nomen co syllaba inscite repetita sublata, reposuerim. apponit autem locum Valerii, in quo de Seruio Tullio rege ait: Statuæ ipsius titulus testatur seruili cognomine, quasi uero ab eo Seruius, quod prænomen in Tullio fuit, cognomen dicatur. nec intelligit, omnia nomina, unde aliquis distingui possit, cognomina abusiue posse uocari. ut enim cognomen, sic prænomen distinguendi uim habet. quod

ergo primum cognomen alteri inditum est, id non alia de causa inditum est, nisi ut cum præuomen satis non esset, quo ab aliis internosceretur, tertio illo distingueretur. cũ ergo caussa sit eadem, certe uox cognominis potest prænomini etiam, quatenus ad distinguendum partum est, accommodari. quæ tamen in appellãdo inter se ex ordine distincta uidere possumus. sed de hac re post etiam apertius.

Tribus nominibus senatores, duobus plebeios usos esse refutatum.

TRIBVS nominibus senatores fuisse appellatos olim obseruaui, equites autem, & plebeios maiori ex parte duobus. Liuius ubi de tribunis militaribus loquitur, hos plebeios nominat, sic, C. Sextilius, M. Albinus, P. Titinius, L. Antistius.) Quæ portenta dii boni? Primum ordines ipsos cognominibus fuisse distinctos, nemo unquam docuit. ordines autem hic intelligit, cum ait, senatores, equites, & plebeios. quanquam haud fere fieri solet, ut cum de tertio ordine agitur, plebeius dicatur, sed de plebe, & plebs. quod mirificus iste antiquitatis obseruator non uidit. At quomodo probat ordines cognominibus fuisse distinctos? Liuius, inquit, ubi plebeios tribunos militares nominat, hos nominat, C. Sextilium, M. Albinum. dico ex hoc argumento nihil effici, quia fortasse Liuius eorum cognomina consulto omisit, quibus affecti illi uiri erant. quod ne ipsum quidem negaturum opinor, cum ita supra scripserit: Liuius sæpe duo profert nomina. neque caret reprehensione, quia historici est omnia explicare. Neque illud etiam procedit: Plebeii erant, ergo ex equestri ordine, uel de plebe. Nam cum Liuius eos fuisse plebeios ait, gentem significat, non ordinem. gentium autem duo genera, patricium, & plebeium, ordinum tria, senatores, equites, plebs. in omnibus autem ordinibus erant & patricii, & plebeii. Ille autem hæc confundit. qui ab ordinibus ad gentes transit. neque quid inter eos intersit, perspicit. cum ius patriciorum à regibus, & populo daretur, ordo ex censu, & lectione censoria acquireretur.

acquireretur. Quare si senatores soli tribus nominibus appellarentur, hoc incommodum consequeretur, ut si quis antequam in senatum lectus esset, cognomine caruisset, tum ex censoria in senatum lectione cognomen adipisceretur. quod falsum est. Nam & C. Aelius Pætus, & M. Licinius Crassus, & M. Porcius Cato, etiam antequam senatores essent, tribus nominibus utebantur. Quod si ille dicat, se intelligere, non qui ex familiis plebeiis essent, cognomine caruisse, eius exempla ipsum redarguent. Nam Aelii Pæti, & Licinii Crassi, & Porcii Catones plebeii fuerunt. et tamen tribus nominibus usi sunt. quid dicam de C. Mænio, Ti. Coruncanio, C. Duilio, Q. Cædicio, M'. Manilio, L. Opimio, T. Didio, Mariis, Antoniis, qui omnes plebeii fuerunt, quosque, cum consulares omnes, multi censorii, aliqui etiam triumphales fuerint, senatores quoq; fuisse uerisimile est, & tamen duobus tantū nominibus usos uidemus. Illud autem hunc nostrum fortasse decepit, quod nobilium magis fuerunt cognomina, quam ignobilium. quoniam autem nobilitas ante patriciorū fuit, quam plebeiorum, propterea cognomina etiam ante in patriciis audita, & frequentata sunt, quam in plebeiis. erant enim patricii tum notiores, quòd ipsi soli remp. administrabant, & cognominibus distinguendi erant. Cum hæc ego, atque alia multa huius opinionis refutandæ caussa alias scripsissem, ille tamen nihil respondit, & se à puero senem tam acriter castigari passus est. sed ad contumelias confugit, quibus nihil potuit facere indignius. Ex eius autem silentio hæc, que dixi, uerissima esse omnes intelligere possunt.

Decimum D. litera significatum.

VNA litera, ut Decimus, non Decius, ut multi inepte proferunt.) Hac de re ego ita: Quoniam multos esse animaduerti, qui D. Decium interpretarentur, notum quidem errorem, sed errorem tamen tollere uolui. et reliqua quibus errorem confuto. Robortellus Cap. XXXIII libri primi obiicit mihi, quòd hoc à se sumpserim, & quòd se auctorem cum præfatione honoris, ut debui, non fecerim. quasi uero cum dixi: No-

tum quidem errorem, eum ab alio ante me indicatum, non significauerim. ex hoc autem uno loco omnia me sua scripta compilasse ait. quod an uerum sit, efficiam, ut ipse aliquando intelligat, cum quam multis in rebus ab eo dissentiam, senserit.

Tiberium non T. litera significari, sed Ti.

T. Id est Titus. ut T. Ampius. quanuis in Sempronio Graccho Tiberium significet, in quo multi errant.) Alio loco docui errare ipsum, qui T. Tiberium significare dicat. Tiberium enim duabus literis Ti. demonstrari. idque etiam Plutarchi testimonio. quod ille uidere non potuit. quam ad rem nihil eruditus homo respondit.

Appius an semper prænomen.

APPIVS semper prænomen.) At Corradus lapidem antiquum citat in Bruto, ex quo apparet, Appium ibi esse nomen gentilicium. ut etiam Numerium in lapide Veneto, Cn. Numerius.

IN CAPVT XXX.

Prænomina aliquot integra esse scripta.

REPERIO aliquando prænomina ex integris dictionibus, ut Agrippa Menenius. Licinius Menenius.) Hinc factũ est, ut obiecerit mihi cap. XXX, quòd docuerim, una, duabus, & tribus literis prænomina scripta esse, pluribus autẽ omiserim. idque iniuste. nam cum dixi, uel una, uel duabus, uel tribus, id ex auctoritate ueterum grammaticorum, & Plutarchi feci, qui, ut pluribus literis scriberentur, non docuerunt, non omisi tamen Agrippam, Vibum, Hostum, Voleronem, Volusum, Postumum in ueteribus lapidibus aut pluribus, aut omnibus literis esse notata. ut si ueterum auctoritatem spectaremus, nihil ad ea, quæ illi scripsissent, adderem; si usum, obseruationem meam non prætermitterem.

IN CAPVT XXXI. XXXII. XXXIII.

An Licinius, Actius, & Neuius prænomina fuerint.

LICINIVS Menenus Lanatus.) Ego etiam in meo commentario ante Licinium prænomen esse scripseram, quia bis in eodem uiro usurpari à Liuio uidebam, post autem cum Liuium emendatu rus, Diodori græcos libros euoluerem, atque Lucium Menenium pro Licinio inuenirem, neque id aliter esse posse ob eas, quas attuli in scholiis Liuianis, rationes sentirem, mutaui sententiam, & Robortellum, ut mutaret, admonui. Ille autem, ne quidquam à me didicisse uideatur, in pristina permanet. et ait capite XXXI libri primi, se probasse ea, quæ aliquando prænomina fuerunt, post fuisse nomina, ut Menenius Licinius. in quo facit ridicule. affert enim ad probandum id, de quo controuersia est. Cap. autem XXXIII obiicit, quòd idem & ego antea scripserim. suum autem Diodorum non λεύκιος habere, sed λικίνιος ait. neque, ut apud Liuium Licinius Menenius legi debeat, defendit. quid plura? cum ego iampridem illum admonuerim nihil ipsum dixisse de Manio, Numerio, Cæsone, Mamerco, Volerone, aliisque innumerabilibus prænominibus, & notis eorum, quæ ex tenebris uetustatis à me omnia eruta sunt, ea uero tantum docuisse, quæ omnibus nota erant: non fuisse respondet sibi propo situm omnia persequi, sed tantum regulas generales proferre ad dignoscenda ueterum Romanorum nomina. cum tamen uideatur contra profiteri in epistola, cum ait: Et si tam multa in eo genere mihi collegisse uideor, ut cum nihil, quod à ceteris dictum sit, prætermiserim, multa etiam addiderim, quæ ab ipsis fuerant prætermissa. his enim uerbis se omnia, quæ sciat, complexum significat. ex quo intelligere possumus, quæ præterita ab eo sunt, ea in eius cognitionem non cecidisse. Deinde addit in me conuersus: Vter nostrum prudentius egit Sigoni. Ego ne repeterem, quæ ab aliis ante dicta fuerunt, ita scripsi, tu quæ ab aliis, & in primis à me fuerunt ex græcis auctoribus prolata omnia repetis, & profers, quasi à te primum inuenta.

uenta. Cui ego: Immo uero, uter prudentius egit nostrum Robortelle, tu, qui nihil prætermisisse te dicis, ex iis quæ à ceteris dicta sunt, an ego, qui nihil à te sumpsi, nisi quòd errantem te multis in locis refutaui. an uero hoc credibile est, maximum meum uolumen de nominibus ex tuo duarum pagellarum libello compilatum esse? quid autem sumere potui, si omnia iam inde ab initio improbaui? an credis, quæ sumpsissem, eadem esse refutaturum? an etiam illa omnia, quæ innumerabilia sunt, à te relicta, ex intimis magni pectoris tui penetralibus hausi? Vide in hoc genere, in quo te ualere plurimum putas, ut frigeas. neq; enim quicquam me à te sumpsisse, nisi D. Decimum, non Decium significare proferre potuisti, de quo satis supra dictum est. Dixeram Actium prænomen esse Sabinum, & id quidem auctore Valerio, unde Actius Clausus. nunc quærit, capite XXXI, cur non sit item in Tullo Attio. quasi uero Tullus Attius Sabinus sit, & non Volscorum rex. Dixeram in Actio Næuio, uideri legendum esse Attium Næum. primum quia Dionysius νέβιον uocat nomen commune, Attium uero gentilicium. commune autem nomen pro prænomine à Dionysio usurpari, deinde quia suspicabar Næuium esse mendose pro Næum. Latinos enim Næum pro Cnæo usurpasse, Valerio, & ceteris grammaticis attestantibus. Itaque alio loco Liuium mendose Manlium Næuium pro Manlio Cnæo dixisse. atque hæc multis uerbis in scholiis Liuianis libro primo docueram. Quid ad hæc Robortellus? ubi contumeliarum hastas iecit, manum conserturus clypeum solitum opponit, emendationem diuinatione innixam. νάβιος inquit, non νέβιος legendum est. & addit græcos sine discrimine uti β, & ου, ut λαβίκους, & λαουίκους. quod præceptum cum tritum, tum à re proposita alienum est. Concludit autem Nauium esse prænomen, eadem ratione, qua ego siue Neuium, siue Næum esse concluseram. Itaque toto capite cum multa dicere uideatur, nihil tamen dicit. quære enim cur Nauius sit prænomen; ex eo capite (est autem XXXI primi libri) nihil elicies aliud, nisi, quia ita legi debet apud Dionysium. At sequenti capite primum inquit, me non legisse Festum, post ait, animaduertisse se me legisse Festum. quid ait Festus? Ficus Nauia ab Attio Næuio augure. quasi uero in eo no-

mine

mine usurpando non alios secutus Festus esse auctores potuerit, qnam Dionysius. Tandem me dimisso in Valerium quasi uictor incurrit, qui Cnæum scripserit dictum eò, quòd in corporibus genitus sit. et irridet eum. quam salse, non attinet dicere. quasi uero, inquit, in mantica, aut in crumena, aut cista aliqua alii gignantur, & Cnæi tantum in corporibus. Suscipiamus ergo nos caussam Valerii, ut ei, à quo multa didicimus, gratiam aliquam referamus, & corrigamus Valerium, non quidem ex ingenio, ut solet Robortellus, sed ex manuscriptis libris, quos habemus. inquit enim Cnæum dictum esse ob insigne næui, idque prænomen Cnæum, Gnæum, & Næum uarie esse appellatum; à næuo autem, qui in corporibus gigni solet, Gnæum nominatum. Qua lectione constituta, nullus iam iocis Robortellianis relinquitur locus. hinc etiam apparet, cur græci γναῖος scribant, nimirum, quòd diphtongo etiam Latini, ut prænominis originem declararent, in eo uterentur. Si ergo Næus, & Gnæus, & Cnæus idem sunt, quid mali feci, cum Dionysii νέϐιον pro Næo mendose positum esse scripsi? Si Festi auctoritas non repudianda fuit, quid præterii, cum ex Festi loco dubitari de tota re posse significaui?

IN CAPVT XXIIII. ET XXVII.

Faustum, & Faustam prænomina esse.

HOC autem loco uidetur etiam respondendum esse de Fausto, de quo ita sæpe ipse iam egit, ut per annos iam septem nihil aliud audisse mihi uidear. ita nullum ille locum, nullum tempus prætermisit, quo non mihi Faustum istum obiecerit. nullum amicum nullum, familiarem præteriit, quibus cum de Fausto meo non egerit. ut aliquando ueritus sim, ne insignem aliquam iniuriam, ac contumeliam à Fausto aliquo, unde lacrymo istæ manarent, acceperit. nam naturali odio cur in Faustum boni ominis uocabulum sit incensus, n on uideo. Scripsi Faustum prænomen esse, auctore Valerio, qui ait, ubi de origine aliorum prænominum disserit: Faustus à fauore dictus. obiicit

Robortellus

Robortellus, Valerii locum esse uitiosum. et si rectus sit, Valerium tamen, ut leuem auctorem, esse cum suo Fausto repudiandum. ego uero cum uitii nihil dispicio, tum Valerii auctoritatem Robortellianæ longe antepono. quod si mecum ille agere hoc modo perrexerit, ut supra, cum de Plinii auctoritate disputaui, sic non ineptis ipsum fortasse interrogationis aculeis excitabo, & Valerio etiam sine alio teste credendum esse probabo. quid enim? His crebris eius permotus uocibus ne non amico obsequi roganti potius, quam admonenti uelle uiderer, rationem aliquando iniui, qua aliquo modo ei satisfacerem. Faustum igitur non omnino exclusi è numero prænominum, qui enim id facere per Valerium poteram? sed inter peregrina prænomina retuli, & socium Volusi feci, quem Sabinum esse prænomen, & inde Romam translatum acceperam. Faustulus enim etiam ante Romam conditam Albanus pastor celebratur. non fuit hoc contentus Robortellus, omnino Faustum è finibus Latinorum à me cupit expelli, & ei aqua, & igni interdici. non faciam Robortelle, ut rogatu cuiusquam antiquum prænomen eiiciam. non patitur Valerius, non patiuntur monimenta uetera, quorum unum, quod nunc ad manum est, recitabo. in libro ueterum epigrammatum Iucundi Veronensis, cuius supra memini; est tale epitaphium.

Interamnis.

PROVIDENTIA TI. CAESARIS AVGVSTI NATI AD
AETERNITATEM ROMANI NOMINIS SVBLATO
HOSTE PERNICIOSISSIMO P. R. FAVSTVS
TITIVS LIBERALIS VI VIR ITER. P. S. F. C.

Ex quo epigrammate apparet Faustum prænomen esse Tiberii tempore; si autem Tiberii, certe etiam Augusti, cuius tempore Faustæ cuiusdam ex plebe feminæ meminit quoq; Plinius libro VII. obiicit præterea, quòd Faustum in Cornelio Syllæ Dictatoris filio prænomen esse dixerim in prima editione prænominum, idque, quia in secunda sublatum uidet, tanto uehementius, quanto ipsum meo magis quasi repulsum iudicio sentit; reprehendit. quæ sunt istæ pectoris tui angustiæ Robortel-
le

le, ut per te nihil uel trima obſeruatione excogitare, quod ad-
uerſario tuo obiicias, poſsis, niſi quæ ille in ſuis ſcriptis mu-
tarit, & quaſi condemnarit, notes, atque accuſes? deinde cur
facis, contra quam pollicitus es? non ne enim dixeras, te cum
ludorum ſæcularium errores, quibus te turpiſsime implicuiſti,
expoſuiſſes, reliqua te mihi omnia primæ editionis errata con
donaturum? cur ergo nunc de Fauſto Cornelio, quo iam au-
res obſurduerunt meæ? cur hac re uexare τὸν σιγῶντα pergis? cur
non iam tandem finem hoc nomine mihi maledicendi facis? Si
fuit erratum, non eſt à te exagitandum, poſteaquam ſuſtuli; ſi
non fuit, multo minus. erratum? inquit Robortellus, immo
fœdiſsimum portentum. in quo portentum Robortelle ſua-
uiſsime? dixi in filio Syllæ dictatoris Fauſtum eſſe prænomen.
hoc eſt portentum? audi Plutarchum in Sylla. Ex Metella ge-
minos, inquit, peperit, marem, & feminam, atque illum Fau
ſtum, hanc Fauſtam nominauit. Cum filio ſuo Sylla Fauſti no-
men impoſuit, an tum cognomen impoſuit, an prænomen? pri
mum quãdo alias à parentibus filiis cognomina indita eſſe pro
babis? deinde quid erat neceſſe, ut cognomine Fauſti filium or
naret, cum Felicis cognomen patrium, quod idem ſignifica-
bat, uſurpare poſſet? an ut diceretur Cornelius Sylla Fauſtus
Felix? non certe. Sed ut diceretur Fauſtus Cornelius Sylla Felix.
an uero poſt ita mortuo patre uocatus ab omnibus ſit, non
quæro. de conſilio patris nunc diſputo. Ille enim, cum in floren
ti fortuna conſtitutus geminos peperiſſet, noua familiæ præ-
nomina, ut in noua dominatione, & extraordinaria potentia
ſibi uſurpanda duxit, Fauſtum, & Fauſtam. hac re poſita, cum
Aſconius dicat in or. pro Scauro, Fauſtus Cornelius Syllæ filius,
& pro Milone, Fauſtus Sylla, an repugnare tibi Plutarcho, aut
negare, quominus Fauſtus in eo prænomen ſit, uidetur? Dices,
hæc non hoc modo tractaſti in eo libello. an neſcis me multis
in rebus, ut tritis σιγᾶν; cur ea igitur ſuſtuliſti, inquis. non ſunt
omnia neque hoc loco, neque tibi mea cõſilia aperienda, cum
tua ſuſtulero, tum rationem reddam, in meis non eſſe neceſ-
ſe puto. Nam quod repetis de fragmento Capitolino. cum ſyl
labæ illæ & à Marliano, & à te coniunctæ editæ ſint, tolerabi-
liorẽ meam tum fuiſſe coniecturam exiſtimo, quam tuam. ego

enim prænomen reposui, tu cognomen. memini enim, cum tu Venetiis eũdem supplendorum fastorum laborem, quem ego, te suscepisse, sed post meum editum destitisse, diceres, ut mihi huius tuæ liberalitatis fidem faceres, librum ostendisse, in quo fragmenta supplere institueras, atque illo in loco non Fausti, sed Ambusti, coniunctione item syllabarum illarum deceptum, reposuisse, meque tum tibi istum errorem, narrata tibi de disiungendis illis syllabis coniectura, eripuisse, quam ad me ab eruditissimo homine Antonio Augustino multo ante Roma delatam esse locupletissimus testis est Ludouicus Casteluetrus, uir integerrimus, idemque, ut ais, amicus tuus. Quare quid est, quod amplius hoc fragmento in me lacerando te frangas. in quo si fuit error, nisi ipso inspecto lapide, intelligere difficile fuit, te uero bis eodem, uel cum ita edendum curasti, uel cum Ambusti reposuisti, implicare, turpissimum fuit. Si autem coniectura adhibenda fuit, quam à me acceperas, in ea te tam sæpe, & tam gloriose iactare, cupidi hominis fuit. Semper hoc agis Robortelle, ut aut ea, quæ non scripsi, aut non eo modo, quo scripsi obiicias, aut operariorum errata, aut Manutianos asteriscos mihi uitio uertas, aut quæ meo damnaui iudicio, damnes. de quibus tamen omnibus tibi satis esse responsam puto. nisi forte me contumeliis etiam respondere uelis, quibus crebrius, & insolentius uteris, quam tua grauitate, & prudentia dignum est. Qua quidem in re ego Sigonii mores imitabor, tu Robortelli.

IN CAPVT XIIX, ET XXV.

Quando prænomina imponerentur, disputatum.

VERE dicam, nullum suscepi in hac disputatione laborem grauiorem, quam ut ordinem aliquem his quæstionibus darem. Etenim Robortellus, ut semper alias, dissolutæ scopæ. nihil ordinatim, saltuatim omnia. quod debet uno capite, id duobus, tribus, pluribus'ue complectitur. à re digreditur. quod proposuit, non probat. aliena confirmat. uerba multa, nihil

neruorum

neruorum, contumeliæ plurimum. Itaq; summo studio extrahendum est ex tanta quasi uerborum colluuione, quid ille uelit. quid probet. argumenta ordinanda, in capita digerenda sunt, digressiones omittendæ, contumeliæ, ut ab irato homine, cõtemnendæ. Atque hæc caussa fuit, cur ego tot capita in hunc locum redegerim, atque eis hoc demum loco responderim. Sed de meo consilio satis. nunc ad rem. Cum de prænominibus imponendis disputarem, dixi magnam esse inter ueteres hac de re controuersiam. Valerium enim à Plutarcho, & Festo dissentire. Is enim ex Scæuolæ sententia ait, pueris cum togam uirilem sumerent, puellis, cum nuberent, imponi prænomina consueuisse, reliquos uero pueris, nono die, puellis, octauo nomina imposita tradere. Hoc igitur ille statim arripuit, quod roderet, et nullam dissensionem esse ait. Nam Valerium loqui de prænominibus, Plutarchum, & Festum de nominibus, id est, de gentiliciis nominibus. cur autem ita sit, nihil affert capite XIIX. tantum summæ acclamationis loco, quasi re satis suo testimonio grauissimo confirmata concludit, ita: Quis iam ferre possit tantam Sigonii inscitiam, qui omnia suis nugis confundit. at uero capite XXV, affert uerba Valerii, qui inquit, Publii, qui prius pupilli facti erant, quam prænomina haberent, & inquit his uerbis existimasse Valerium Romanos habere prænomina tũc cœpisse, cum uirilem togam sumerent. inde usque ad extremum nihil aliud, nisi acerbæ in Sigonium contumeliæ. Nunc nos quantum hanc eius expositionem urgeat incommodum, uideamus. Prænomina, inquit, maribus, cum uirilem togam sumerent, feminis cum nuberent, imponebantur. gentilicia nomina illis octauo, his nono. Primum doce Robortelle, cum Plutarchus inquit, ὀνόματα τίθενται, de gentiliciis intelligere, ego enim tibi tum probabo, cum ea græci exprimere uolunt, τὰ συγγενικὰ, & τῆς οἰκείας, & τοῦ γένους ὀνόματα appellare; atque eosdem pro prænomine & cognomine nomen usurpasse. Quo fit, ut ego apud Plutarchum, & Festum nomina pro prænominibus accipiam. deinde ostende aliqua uestigia huius cõsuetudinis, quòd gẽtilicia nomina liberis imposita sint. neque afferas illud tuũ: Puto fuisse cõsuetudinem, ne ignoraretur, quis e qua ortus esset familia, ut lustrico die infantibus

» nomina imponerentur. imponebantur autem eadem, quæ & » patrum erant, hoc est gentilicia. Sed aut auctoritate ueteris alicuius scriptoris, aut aliquo exemplo id proba. neque enim hanc ego consuetudinem inuenio, eamque ne esse quidem potuisse dico. quid enim erat necesse pueris imponere nomen gentilicium, quod etiam repugnante patre ferebant? et quod ubi primum nati erant, dum modo certo essent patre, habebant? & quod ne patris quidem arbitrio mutari poterat? exempli gratia, suscepit filium M. Tullius Cicero, cur uis puero illi à patre Tullii nomen imponi, quod est commune totius Tulliæ gentis, & eorum omnium, qui ex Tulliis nati sunt. quid enim significat Tullius, aut Iulius aliud, nisi qui in gente Tullia, aut Iulia natus est? Si ergo gentilicia non imponebantur, profecto cum Plutarchus, & Festus nomina imponi dixerunt, prænomina, quæ in potestate patrum erant, quæ potissimum filiis imponerentur, intellexerunt. Testis est Festus, cum inquit Numerium Otacilium Maleuentanum Q. Fabio filiam collocasse, ea conditione, ut qui primus natus esset puer Numerii prænomine ornaretur; testis est Plutarchus, cum Romulum Primam, Syllam Faustum, & Faustam liberis suis nomina imposuisse prodidit. Testis est Liuius, qui cautum ait, ne quis è gente Manlia Marci prænomine uteretur testis est Suetonius, qui. Lucium à Claudiis repudiatum, Cnæum, & Lucium à Domitiis Ahenobarbis tantum probatos in Tiberio, & Nerone scriptum reliquit. nunquid simile de gentiliciis? quæ ut non adimi, sic ne imponi quidem potuerunt. Nam qui in alteram gentem adoptione transierunt, suam tamen non amiserunt, sed se exempli gratia & Octauianos, & Aemilianos, & Seruilianos, cum ex Octauia, Aemilia, & Seruilia exissent gente, uocarunt. Quis unquam inuentus est Cornelius, qui filium suum Cæcilium, cum gentilicium imponere uellet nomen, imposuerit? Faustum quidem, quod sui arbitrii erat, Cornelius Sylla imposuit, non Tullium, aut Iulium. Si ergo gentilicia nomina imposita fuisse non probas, ego uero prænomina imposita fuisse, gentilicia imponi necesse non fuisse probaui, satis patet Plutarchum, & Festum cum nomina dixerunt, prænomina intellexisse, atque adhuc controuersiam illam, quam

ego intuli, manere. eamque aut temporibus, ut dixi, aut prænominibus distinguendis dissoluendam esse. Verba enim Valerii sunt hæc: Pueris non prius quam togam uirilem sumerent, puellis non antequam nuberent, prænomina imponi moris fuisse Q. Scæuola auctor est. neque uero quo tempore, aut quæ prænomina imponi moris fuerit, exprimit. ut sint, qui suspicentur, recte ne, an secus, non definio, Scæuolam iurisconsultum de prænomine Caio, & Caia, quo & uiri, & mulieres maxime nubentes utebantur, intellexisse: unde uulgatum illud: Vbi tu Caius, ego Caia, Festo, & Cicerone testibus. Nam quod opponis Valerium dixisse, Publios fuisse dictos, qui prius pupilli facti erant, quã prænomina haberent, quid meam caussam lædat, non uideo. nonne enim dixi, ex Valerii sententia prænomina maribus cum togam sumerent esse imposita? dixi. quomodo ergo illud tu hoc Publiorum præcepto oppugnas? cum idem, atque ego, dicas. Incredibile est, qui tua scripta parum attente legat, ut te primo aspectu multa, ut magna quædam dicere iudicet, ubi intentius rem spectare instituat, ut nihil esse, quod dixeris, inueniat. ut hoc loco. negasti cap. XVIII controuersiam esse inter hos scriptores, cap. autem XXV id probasti, uerbis Valerii de pupillis allatis, quæ meam non modo non oppugnant, sed etiam propugnant sententiam. Deinde in contumeliis reliqua. Disce igitur aliquando Robortelle, uel argumentari robustius, uel loqui modestius, uel auctorum uerba considerare acutius. ordinem disce, quo nihil est in omni arte præstantius. nam hic rumor percrebuit, te quidem multa deuorasse, uerum pauca concoxisse.

An omnia nomina gentilicia in IVS desinant.

SCIENDVM uero omnia nomina, quibus familiæ significantur proferri in IVS.) Primum, gentis, non familiæ, fuit dicendum. deinde non omnia in IVS terminata esse ego alio loco ostendi.

Expositio

Expositio loci Ciceronis explosa.

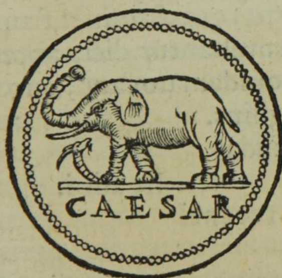
I
DEO conqueritur Cicero libro epistolarum ad Atticum quinto, cum esset in Cilicia pro cos. & expugnasset oppidum Pindenissum, nō esse aptum ad cognomen parandum.) Quid alio loco de hac interpretatione iudicarim, nunc exponam. Nam hic noster sensum germanum Ciceronis non uidetur assecutus. Neque enim Cicero queritur Pindenissum non esse aptum ad cognomen parandum, sed ad gloriam ex eius expugnatione propter oppidi obscuritatem parandam. Sic enim ait: Saturnalibus mane se mihi, Pindentissæ dediderunt, qui, malum, isti Pindentissæ? qui sunt, inquies. nomen audiui nunquam. quid ego faciam? non potui Ciliciam, Aetoliam, aut Macedoniam reddere. quibus uerbis de obscuritate, ut dixi, oppidi queritur, non de cognomine inepto. neque enim quisquam unquam imperator Romanus, aut Cilix, aut Aetolus est ex uictoria nominatus, ut iis in cognomine inuidere posset, uerum aliquot ex iis prouinciis clarissimos triumphos egerunt. Hoc idem sentit etiam Cicero, cum scribit ad Cœlium: Expugnabam oppidum Pindenissimum tantis opibus, tantoque negocio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi. id est, quòd obscurissimo nomine cum sit, ne mea quidem satis gloriosa esse uictoria, & expugnatio possit, qualis eorum fuit, qui Ciliciam, Aetoliam, & Macedoniam subegerunt. Nam quod ait Robortellus, ineptum ad cognomen esse, non uideo cur nou Cicero Pindentissa facile dici potuisset, ut quondam Valerius Messalla à Messana uicta, si splendidum oppidi nomen fuisset. Atque hoc modo ante à me admonitus, nihil tamen eloquentissimus, & peritissimus homo respondit, seq; à puero senem coargui hoc modo permisit, & contumelias pro defensione opposuit, quo nullum robustius telum esse Robortellus existimat.

An Vopiſcus cognomen fuerit.

V ITIO corporis, ut Vopiſcus, Panſa.) Vopiſcus ante fuit prænomen, ueteribus grammaticis auctoribus, & quidem Iuliorum. cognomen autem fuiſſe rep. ſtante probandum eſt.

Vnde Cæſaris cognomen ductum ſit. et de numiſmatis cuiuſdam Cæſaris interpretatione.

I LLVD non prætermittam, Cæſarem non ab utero cæſo dictum, quod multis uideo placere, ſed quòd ait Seruius, & Spartianus, ab elephanto primum cæſo. nam lingua Punica Cæſar elephas dicebatur. Quare in quibuſdam argenteis nummis apud me uidere eſt, ab altera parte elephantem cum hac inſcriptione, CAESAR, ab altera autem inſtrumenta, quibus elephantos Romani perimebant.)

Numum illum, cuius ipſe meminit, ego accurate effingendum curaui, ut omnes homines eius induſtriam in Romana antiquitate illuſtranda cognoſcerent. ſunt enim eiuſmodi numi multi cum apud alios, tum apud clariſsimum, & humaniſsimum uirum Andream Lauredanum patricium Venetum. quanquam quæ ille ad hunc numum interpretandum attulit, ea à multis huius

huius artis peritis reprehendi sæpe animaduerti, qui quæ ille instrumenta elephantorum interimendorum esse tradidit, ea pôtificalia, ac religionis potius insignia esse contenderent, albo galerum, uel tutulum, secespitam, aspersorium, & uas sacrificale. Albogalerum enim ita describit Festus: Albogalerus à galea nominatus est. est enim pileum capitis, quo diales flamines, idest sacerdotes Iouis utebantur: fiebat enim ex hostia alba Ioui cæsa, cui affigebatur apex uirga oleagina. Tutulum autem ita: Tutulum uocari aiunt flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat uitta purpurea innexa crinibus, & extructum in altitudinem. Ennius: Libaque, fictores, argeos, & tutulatos. Itaque Varro lib. de lingua lat. exponens hunc eundem Ennii uersum, ait: Tutulati dicti ii, qui in sacris capitibus habere solent, ut metam. id tutulus appellatur ab eo, quod matres familias crines conuolutos ad uerticem capitis, quos habent, uti uelatos, dicunt tutulos. siue ab eo, quod tuendi causa capilli fiebant, siue ab eo, quod altissimum in urbe est, quod est arx, ea res tutissima tutulus uocatur. De secepista sic Festus: Secepistam alii securim, alii dolabram æneam, alii cultellum putant. Item: Secespita cultrum ferreum oblongum, manubrio eburneo, rotundo, solido, iuncto ad capulum auro, argentoq́;, fixum clauis æneis ære Cyprio, quo flamines flaminicæ uirgines, pontificesq́; ad sacrificia utebantur. dicta autem est secespita à secando. Aspersorium quidam uocant, quo aquam lustralem aspergebant. unde Virgilius.

Ter pura socios circuntulit unda
Spargens rore leui - Et alibi.
- corpusq́; recenti
Spargit aqua -

Vas sacrificale est uel capedo, uel simpuuium. De capedine Cicero in Paradoxis: Quid autem Numa Pompilius? minus ne gratas diis immortalibns capedines, ac fictiles urnulas, quàm filicatas aliorum pateras fuisse arbitramur? & lib. III. de nat. Docebo meliora me didicisse de colendis diis immortalibus iure pontificio, & more maiorum, quàm capedunculis, quas Numa nobis reliquit. De Simpulo Festus: Simpulum uas paruum non dissimile cyatho, quo uinum in sacrificiis libabatur, à sumendo

à ſumendo dictum Varrone auctore, ut fortaſſe à capiendo capedo dicta eſt. et Iuuenal. Satyra VI: Aut quis Simpuuium ridere Numæ, nigrumq; catinum. et Plin. lib. XXXV: In ſacris quidem etiam inter has opes non murrhinis, criſtallinisúe, ſed fictilibus prolibatur ſimpullis. His igitur rationibus adducti multi inſtrumenta hæc, quibus elephantes interficerentur, eſſe negant, pontificalia autem (ut dixi) inſignia eſſe aſſerunt, quæ diuo Iulio Cæſari conſecrato, & in deos relato tributa ſint ab Auguſto, qui in patris Pont. Max. mortui honorem hunc nummum percuſſerit. Itaque ab altera parte eſſe elephantem, conſecrationis ſymbolum. Vnde Suetonius in Claudio ſcripſerit: Claudius auiæ Liuiæ diuinos honores, & Circenſi pompa currum elephantorum Auguſteo ſimilem decernendum curauit. eadem etiam de cauſa anguem elephãti ipſi eſſe ſubiectum, qui, auctore Plutarcho in Cleomene, heroibus ſacer eſſet. Vnde Virgilius in V. de angue ad tumulum Anchiſæ mortui dixerit.

Incertus genium ne loci, famulum ne parentis;

cum apotheoſim eius ſignificare uellet, ut ait Seruius. Sed ſiue hæc, ſiue alia ſunt, profecto nihil hic nmumus ad eum qui primum elephãtem occidit, neque ad ipſa demum elephantorum interimendorum inſtrumenta pertinet, quod amicus meus ingenioſe confinxit: præſertim uero cum fabrile ſcalprum cum malleo ad eiuſmodi belluas interimendas adhibitum ſit, auctore Liuio. Spero tamen, cum hæc ille audiuerit, eum pro ſumma, & recondita multarum rerum, qua præditus eſt, cognitione, quod antea omiſit, ueterum ſcriptorum auctoritate hæc inſtrumenta eſſe ad interimendos elephantos idonea oſtenſurum, atque hunc nummum diligentius, quàm adhuc fecit, interpretaturum. His uerbis cum ego olim hanc huius interpretationem oppugnaſſem, reſpondit, ſe nummum hunc domi habere: meque nummum alium, quàm quem ipſe habeat, attuliſſe. Hunc autem nummum, quem ille habet, ſi modo habet, nemo, quod ſciam, uidit. Itaque liberum ſit unicuique, eam quam uelit, fidem ei habere.

Mulieres R. alio aliquando, quàm Caiæ prænomine esse usas, confirmatum. Plutarchi, Varronis, Valerii loci alii à fœdissimis emendationibus defensi, alii declarati. An cognominibus feminæ usæ sint. repugnantium opiniones refutatæ.

MVLIERES à nomine gentis uocabantur, & uno tamen nomine, ut Porcia, Cornelia, Iulia, Tullia. in epistolis tamen Coelii ad Ciceronem epistola VIII legere est Paulam Valeriam, & alibi eandem à Cicerone Polam uocatam, sicuti Tertullam à Plutarcho, quod diligenter considerandum est. Plutarchus in problematis, ubi quærit, cur maribus nono, feminis octauo die nomina imponerentur, ait: Mulieres uno, aut duobus appellabantur nominibus. ego duobus appellari nunquam obseruaui, ni fortasse prænomen illud significare uoluit Plutarchus, quod est omnibus mulieribus commune, ut dicerentur Caiæ.) His uerbis ille, ut patet, sine ulla dubitatione affirmat, mulieres nullo unquam alio nomine, nisi gentilicio esse usas. Plutarchi uero locum de duabus feminarum nominibus, ad prænomen Caiæ, quo omnes feminæ uterentur, refert. Hæc ego cum legissem, cumque ea multis modis, ut falsa, labefactari posse sentirem, in meo de nominibus Romanorum commentario scripsi: Mulieres alio aliquando, quam gentilicio nomine, & Caiæ prænomine fuisse appellatas. nam etiam feminis Luciam, Publiam, Numeriam, Titam, Maniam, Postumam, Proclam, Primam, Secundam, Tertiam, Quartam, & Quinctam prænomina fuisse, idque Valerio, Festo, Varroni, Plutarcho, Liuio, Ciceroni, lapidibus aliquot etiam ueteribus assentientibus, placuisse comperiebam. Quibus ex rebus omnibus conclusi, arbitrari me illud satis intelligi, Mulieres

Romanas præter Caiam alio aliquando prænomine esse usas. quibus uerbis illud significaui, me præceptionem illam huius hominis non probare. qui sine ulla exceptione mulieres uno tantum nomine gentilicio, & uno tantum prænomine Caiæ ornarat. cur autem ALIQVANDO addiderim, ea caussa fuit, quòd perpetua, atque omnium ne mulierum prænomina fuissent, satis constitutum non habebam, & maxime tota de hac ratione addubitabam. Atque hoc quidem cum aperte in eum scriberem, nullo tamen asperiore uerbo usus sum, ut omnes intelligerent, me rem solum, quam ille pro certa attulisset, cum se mulieres uno tantum, duobus nunquam appellari nominibus obseruasse professus erat, in dubium reuocare, nec tamen definire. Nunc ille, cum mea legerit, seque iuste à me admonitum, senserit, eandem quæstionem retractauit. Ne autem uideretur aliquid à me didicisse, magnam partem eorum argumentorum, quæ ego ad meam opinionem confirmandam comparaueram, sibi conuellenda suscepit. et iam mulieres non uno tantum gentilicio nomine, & uno Caiæ prænomine afficit, sed pro prænomine cognomen inducit. ut si mihi salsius respondendum putem, iocandi materia nulla in grauissimum, & doctissimum hominum defutura sit, qui quam semel de re suscepit opinionem usque ad extremum non tueatur, nec quod scriptis semel mandauit, id ratione defendere, cum oppugnetur, sciat, sed ut pauidus puer, statim ad aliam sententiam tanquam in arcem uictus refugiat. Quoniam autem rei ueritas falsis eius obscurata emendationibus, atque interpretationibus aperienda est, atque in lucem producenda est, non grauabor exponere, quibus olim ego rationibus mulieres alio aliquando, quam Caiæ prænomine esse usas concluserim, deinde quibus ille fallaciis hæc argumenta oppugnet, quæ à me arte defendantur, ostendere. est enim admirabile non idē nos sentire, cum ambo ex iisdem locis ad nostram probandam opinionem argumenta ducamus. Prænomina igitur muliebria statuit Valerius, apud quem ita scriptum est, capite de Prænominibus. Antiquarum mulierum frequenti in usu prænomina fuerunt Rutilia, Cæsellia, Rodocilla, Murcula, Burra à colore dicta. ista prænomina à uirilibus tracta sunt Caia, Lucia, Pu

blia, Numeria (Sic enim pro Moerea in manuſcriptis multis, quos ipſe habeo, libris, inuenio) Statuit item Feſtus, cum ſcribit: Prænominibus feminas uſas eſſe teſtimonio ſunt Cæcilia, & Tarratia, quæ ambæ Caiæ ſolitæ ſint appellari. pari modo Lucia, & Tita. Statuit, id quod omnium plurimi facio, M. Varro in libris de lingua Latina, cum ait: In noſtris nominibus, qui ſumus in Latio, & liberi neceſſaria. Itaque ibi apparet analogia, ac dicitur Terentius uir, Terentia femina, Terentium genus. in prænominibus ideo non fit item, quòd hæc inſtituta ad uſum ſingularia, quibus diſcernerentur nomina gentilicia, ut à numero Prima, Secunda, Tertia, Quarta, in uiris ut Quinctus, Sextus, Decimus. Sic ab aliis rebus cum eſſent duo Terentii, aut plures, diſcernendi cauſſa, ut aliquid ſingulare haberent, notabant, forſitan ab eo, qui mane natus diceretur, ut is Manius eſſet, qui luci, Lucius, qui poſt patris mortem Poſtumus. è quibus quædam item accidiſſe feminis, proportione appellata declarant prænomina mulierum antiqua Mania, Lucia, Poſtuma. uidemus enim Maniam matrem larum, & Luciam Volumniam Saliorum carminibus appellari. Poſtumam à multis poſt patris mortem etiam nunc appellari. Significat idem Plutarchus in quæſtionibus. qui ſcribit, mulieres duobus, mares tribus nominibus eſſe uſos, et in Mario, ubi Poſidonium uidetur reprehendere, quòd argumento quodam ſuo mulieres proprio nomine ſpoliaret, cum idem mulieri nulli primum nomen, quod proprium eſſe ſtatuebat, imponeret. & in Romulo, qui Romulum ex Zenodoti ſententia filiam reliquiſſe ait, eamque ab ordine procreationis Primam appellaſſe. Sententiam uero, atque orationem horum auctorũ confirmat uſus, qui ex ueteribus lapidum, ac librorum monimentis colligitur. Nam & Saluia Prima, & Prima Valeria, & Cornelia Secunda, & Tertia Aemilia, & Tertia Mucia, & Quarta Hoſtilia, & Liuia Quarta, & Quinta Claudia, & Quincta Nonia, & Nonia Quinctula, & L. Peducea, & MV. Acilia paſsim, ut ſcripſi, leguntur. Quibus rebus effectum eſt, ut concluſerim mulieres alio aliquãdo, quam Caiæ prænomine eſſe uſas. Nunc im mutata, ut dixi, ſententia, nihil Caiæ meminit, pro Caia cognomina ſubdit. Rationes autem, quibus ſuperiores prænominum

nominum auctoritates frangere, cognomina uero confirmare conetur, audiamus. Primum ad Festum, & Valerium diserte, & sine ulla mendæ suspicione muliebria prænomina statuentes, nihil dicit. contemnit uidelicet Festum, despicit Valeriũ, in iis præsertim rebus, quæ aduersentur opinioni suæ. atque hæc una egregia, & imitatione dignissima ratio responsionis est. Locum Varronis, & locum Plutarchi, qui est in quæstionibus, mendosum esse ait. atque ex ingenio homo acutissimus, & corrigendi magister emendat. alios locos à me non intellectos exclamat. Sed de aliis post. nunc de Varrone. qui loquitur de analogia generum, & inquit; in nominibus gentiliciis liberorum hominum, qui sunt in Latio necessariam esse trium generum analogiam, atque ibi apparare. Sic dici Terentium uirum, Terentiam feminam, Terentium genus. in prænominibus ideo non fieri item, (id est, ut trium generum seruetur analogia), quia hæc instituta sunt ad usum singularia, quibus discernerentur nomina gentilicia, ut à numero Prima, Secunda, Tertia, Quarta, in uiris ut Quinctus, Sextus, Decimus. quibus uerbis non ne perspicuum est, eum uelle, prænomina non seruare analogiam, quam gentilicia nomina? nam in gentiliciis usurpari tria genera Terentium uirum, Terentiam feminam, Terentium genus. in prænominibus non item. nam in feminis esse prænomina Primam, Secundam, Tertiam, Quartam, ut in uiris Quinctum, Sextum, Decimum. Quid autem ait nouus noster hic Aristarchus? non inducendum esse hunc locum, ut spurium, sed corrigendum, ut uitiosum. Nam ubi legitur: In prænominibus ideo non fit item, quòd hæc instituta ad usum singularia; reponendum esse: In prænominibus id non fit. Item quot quot instituta ad usum singularia. Cur ita? ut sensum colligat opinioni suæ defendendæ accommodatum. quem tandem? in prænominibus id non fit. Item quot quot instituta ad usum singularium, quibus discernerentur nomina gentilicia. (ea uero cognomina interpretatur) non seruant analogiam trium generum. quia dicitur Prima, Secunda, Tertia, Quarta cognomen in feminis, Quinctus, Sextus, Decimus prænomen in uiris. Macte uirtute Robortelle, qui tam belle libros Latinorum emendas, ut nullum sensum relinquas,

omnem antiquitatem tollas, ut feminas antiquis prænominibus ſpolies, nouis cognominibus ornes. cum tamen ipſe negare non poſsis Varronem ſcripſiſſe Maniam, Luciam, Poſtu-
„ mam antiqua earum fuiſſe prænomina. Sic enim ais: ſed de Var
„ ronis opinione quid ſentiam, alias copioſius declarabo. Nunc
„ redeo ad Sigonium, qui teſtimonio Varronis confirmare co-
„ natur, feminas R. prænominibus uti conſueuiſſe. ego præter
„ illa Luciam, Poſtumam, & Maniam nihil elici uideo ex Var-
„ rone poſſe, quæ tamen uetuſtate obliterata eſſe ait. Ego uero
tibi reſpondeo Robortelle, ex uerbis Varronis integris, neq; temere, atque ad tuum arbitriũ deprauatis nihil aliud elici poſſe. Quod ſi Lucia, Mania, Poſtuma antiqua prænomina earum fuerunt, ſatis argumento eſt, mulieres R. ut ſcripſi, alio aliquando, quam Caiæ prænomine eſſe uſas, contra quam tu bonus interpres antiquitatis tradideras. et ſi uis me lectionem Antonii Anguſtini uiri longe alio, quam tu, iudicio præditi, cuius liber poſt meum de nominibus commẽtarium in lucem prodiit, eſſe ſequutum, ſim ſequutus, dum modo hoc conſtet, locum illum à te neque intellectum eſſe, & ſine cauſſa corruptum. Irridet ergo Valerium Robortellus, pro nihilo habet Feſtum, diſtorquet Varronem. non eſt ſatis. Plutarchum etiam ſibi dilacerandum ſumpſit. qui ita in quæſtionibus inquit: χρῶνται δὲ δυσὶν ὀνόμασιν αἱ θήλειαι, τρισὶ δὲ οἱ ἄῤῥενες, id eſt, utuntur duobus nominibus feminæ, tribus mares. quæritis quomodo? Cum interpretem legiſſet, (neque enim græca ab eo ſatis intelligi res ipſa loquitur) qui uertit temere, utuntur uno, aut duobus nominibus mulieres, atque de eo à me amice fuiſſet
„ admonitus, reſpondet: Alias ego in meo libello ſcripſi, uno,
„ aut duobus mulieres uti nominibus, ſequutus Plutarchi teſti-
„ monium. nam bene emendati codices habent, ἑνὶ δὲ χρῶνται, ἢ
„ δυσὶν ὀνόμασιν αἱ θήλειαι: atque ſic etiam uertit olim Petrus Lucen
„ ſis uir doctus, qui ante centum annos fere Lucæ uixit, & pro-
feſſus eſt. O præclarum emendatricis artis auctorem. Cur legit Robortellus apud Plutarchum contra uulgatam rationem Vno, aut duobus? quia Petrus Lucenſis ita uertit. quis eſt iſte Petrus Lucenſis? uir doctus, qui centum propè ante annos Lucæ uixit. O rem indignam. ille, cui Feſtus inanis, inſulſus Valerius,

lerius, ineptus Varro, ut post ostendam, uidetur, tantum tribuit Petro Lucensi nescio cui, quia centum ante annos uixit, ut eum satis firmum decretorum suorum propugnaculum putet? at bene emendati codices, inquit, ita habent. qui Robortelle? ubi sunt? uide ne sexcentos domi te habere dicas, ut de Liuianis dixisti. Sed nulli sunt certe. neque enim in tanta re eorum mentionem præcipuam omisisses. Sed de correctione satis. nunc de sententia. Sic enim ait: Statuit Sigonius feminas
„ Ro. uti duobus nominibus prænomine s. et nomine, ut si di-
„ cas M. Aciliam. ego hoc falsum esse assero. nam si duobus u-
„ tuntur, non de prænomine id uoluit intelligi Plutarchus, & no
„ mine, sed de nomine, & cognomine. hæc emendationum lib.
„ II. Cap. X. at hoc in libro ita: Plutarchus in Problematis in-
„ quit: Mulieres uno, aut duobus appellabantur nominibus ego
„ duobus appellari nunquam obseruaui, nisi forte prænomen il
„ lud significare uoluit Plutarchus, quod est omnibus mulieribus
„ commune, ut dicerentur Caiæ. Quis est, qui non uideat ipsum his uerbis secum dissentire, cum idem se semper sensisse uideri uelit? nemo nisi idem ipse, qui scripsit, qui ne se quidem iampridem desipere intelligit. Si mulieres Romanas Robortelle duobus nunquam appellari nominibus obseruasti, cur nunc Plutarchum nomen, & cognomen intellexisse scripsisti? Si autem duo Plutarchi nomina ad gentilicium, & ad Caiam referebas, cur eadem nunc ad gentilicium, & cognomina traduxisti? NVNQVAM scripsisti Robortelle, non RARO. Quæ est hæc ratio hominis non literati, sed qui se literatum uult haberi, admonitum subito de sententia dimoueri, atque huc & illuc uagari, & quæstionis difficultate, tanquam sæua tempestate iactatum ad ineptissimam sententiam, tanquam ad scopulum infestissimum detrudi? hanc ut teneat, omnes antiquos auctores correctionibus suis uiolare, interpretationibus inquinare, sermone deludere? Nam quia Plutarchi locum alterum in Mario nactus est, eum posse sensum, quem cupit, habere, usque eò profectus licentia est, ut etiam Varronem, quem sibi aperte aduersari intellexit, Plutarcho postponendum esse dixerit. s. Robortelle in ratione nominum Roman. tradenda Plutarchus Varroni præferendus? an Græcus Romano, qui uigente uix im

perio

perio uixit ei, qui cum florente rep. floruit? qui res Romanas audiuit, ei, qui interfuit? qui nominum ipsorum Romanorum sero, ac senex, ut ipse de se Plutarchus fatetur, rationem accepit, ei, qui eadem ipsa cum lacte hausit, præponetur? Quid? non ne tu in hoc libro scripsisti, Græcos perperam proferre nomina Romana, ut Plutarchum, qui Quadrantiam Clodiam pro Quadrantaria scripsit? Me miserum. Tu M. Varro, qui Cicerone, grauissimo teste, auctore, ætatem patriæ, descriptiones temporum, qui sacrorum iura, qui sacerdotum, qui domesticam, qui publicam disciplinam, qui sedium, regionum, locorum, qui omnium diuinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, caussas aperuisti, in eiusdem antiquitatis cognitione Plutarcho, quem cum laudare uolumus, alterum apud Græcos Varronem dicimus, ab homine si non imperitissimo, at certe non eruditissimo postponeris? Sic enim ille de Varrone, quasi de Manutio, aut Sigonio aliquo loquitur: Sed de Varronis opinione quid sentiam, alias copiosius. Item: Censeo magis habendam esse fidem Plutarcho, quàm Varroni. quid autem tandem in Mario dixit iste Plutarchus? mulieribus nullis, inquit ille, primum nomen imponi. quid si docao, aliam esse posse loci eius sententiam, eam prope, quam ipse Varronem, & Plutarchum summos uiros concilians, sum sequutus? Quam sententiam tu adeo exagitasti, ut etiam ausus sis affirmare, me, quia in eo loco interpretando à te dissenserim, græcarum literarum esse ignarum. Nam quod id grauium, ut tu uocas, hominum testimonio confirmaris, minus laboro, cum ego te omnium, qui uiuunt, grauissimum iam ita leuem reddiderim, ut nihil esse te mobilius uideatur. Itaque cum maledicta tua acerbissima feram æquo animo, patiar grauis eius etiam hominis, quicunque fuit, iniuriam, quem unum ex omnibus maxime uideo esse maledicum, ac tibi propterea tam amicum, à me fortasse, quia uestrum utriusque dissimilis sum, alienum. uerba igitur sunt. ἐξ οὗ καὶ μάλιστα ποσειδώνιος ἐλέγχειν οἴεται τοὺς τὸ τρίτον ὄνομα ῥωμαίοις κύριον εἶναι νομίζοντας, οἷον τὸν κάμιλλον, καὶ τὸν μάρκελλον, καὶ τὸν κάτωνα. γίνεσθαι γὰρ ἀνωνύμους τοὺς ἀπὸ μόνων τῶν δυοῖν προσαγορευομένους. λανθάνει δὲ αὐτόν, ὅτι τούτῳ τῷ λόγῳ πάλιν αὐτὸς ἀνωνύμους ποιεῖται τὰς γυναῖκας. οὐδεμιᾷ γὰρ γυναικὶ τίθεται τῶν ὀνομάτων τὸ

πρῶτον,

πρῶτον, ὅπερ οἴεται κυρίως ὄνομα ῥωμαίοις ὑπάρχειν ὁ ποσειδώνιος. Verba, quæ faciunt quæſtionem ſunt hæc: οὐδεμιᾷ γὰρ γυναικὶ τίθεται τῶν ὀνομάτων τὸ πρῶτον. In his autem uerbum eſt τίθεται, quòd à te, ut etiam ab interprete, ſumitur in patiendi ſignificatione, à me in agendi. fit autem, ut ſi in patiendi ſignificatione accipiatur, ad Plutarchum referendum ſit, qui primum nomen nulli mulieri imponi ſcripſerit, ſi in agendi, ad Poſidonium, qui nulli mulieri primum nomen impoſuerit. ego uero poſteriorem interpretationem ſequutus ſum, ne à Varronis, & ceterorum Latinorum iudicio Plutarchum diſsidentem facerem, atque adeo etiam à ſe ipſo, quem in quæſtionibus duobus nominibus affeciſſe mulieres prænomine, & nomine à te ante didiceram. Quid ergo ais? erraſſe me, neſcire græcas literas. cur tandem? quia interpretis ſententiam reliqui, nouam aliam attuli. quid igitur? negas illum eſſe uerbi τίθεσθαι uſum, quem dixi? ſi non poteſt eſſe, iure reprehensſus ſum, ſi poteſt, quid me græcarum literarum rudem hoc nomine arguis? quid erat negotii, interpretem legere, & eius, ut tu facis, ſententiam ſequi, niſi me melioris fortaſſe ſententiæ nouitas, & uerbi frequentiſsimus uſus huc deuocaſſet? At neſcis, inquis, græcas literas. cur inquam? quia τίθεται imponitur, non imponit eſt conuertendum? Scilicet Robortelle tu ſolus in orbe literarum inueneris, qui ignores τίθεσθαι ὄνομα eſſe nomen imponere? tu de græcis unquam literis facies mentionem, cum hoc te neſcire confitearis? quid? non ne ita etiam locutus eſt Plutarchus tuus in quæſtionibus? διάτι τοῖς ἄῤῥεσιν ἐνναταίοις ὀνόματα τίθενται, id eſt, cur Romani maribus nono die nomina imponunt? cui uoci tu patiendi ſignificationem tribuiſti, cum ita uertis: Plutarchus in problematis, ubi quærit, cur maribus nono die nomina imponerentur; cum agendi tribuere debueris. primum, quia Petrus Lucenſis, is, qui centum ante annos uixit, ita uertit. neque enim hic tuus Petrus ſemper uult eſſe tuus, ſed aliquando etiam meus; deinde quia attice ὀνόματα τίθεται, non τίθενται Plutarchus ſcripſiſſet. poſtremo, quod caput eſt, quia ſubaudiuntur Romani, ut in ceteris quæſtionibus, διάτι κοσμοῦσι τοὺς παῖδας; διά τι ἀπάτορας σπουρίους καλοῦσιν; quid? non ne aperte dixit in Poplicola. ἐτίθεντο δὲ παισὶν αὐτῶν πορκίους, καὶ καπραρίους ὀνόματα. i. im

ponebant nomina filiis Porcios, & Caprarios, & in Coriolano: καθά περ ἕλληνες ἐτίθεντο πράξεος μὲν ἐπόνυμον τὸν σωτῆρα. Sed quid dico Plutarchum? nonne ſexcenties hoc genere dicendi uſus eſt Plato in Cratylo, hoc modo? pauca afferam ex principio, ut diſcas ea, quæ neſcis. ποῦ βλέπων ὁ νομοθέτης τὰ ὀνόματα τίθεται. Item. ὁ νομοθέτης ἠπιστήθη καλῶς θέσθαι τοῖς πράγμασι τὰ ὀνόματα. Item. δοκοῦσι μοὶ μάλιστα θέσθαι οἱ ἀμφὶ ὀρφέα τοῦτο τὸ ὄνομα. Item. κινδυνεύουσιν οἱ πρῶτοι τὰ ὀνόματα θέμενοι. Item. οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι οἱ τιθέμενοι τὰ ὀνόματα. quid quæris? tertio quoque uerſu inuenies τίθεσθαι ὄνομα pro nomen imponere, non imponi in eo dialogo. Si ergo ita Plato locutus eſt, ſi ita ſemper Plutarchus, ſi ſententia non modo non repugnat, ſed etiam te, ut ita uertas, inuitat, cur non potui cum interprete diſſentire, cuius tu iudicium ſequeris? an qui non facit, ut tu, græcas neſcit literas, an, qui quod tu, omnium, ut tu, literarum eſt expers? ſed redeo ad quæſtionis initium. Si ergo Feſto, Valerio, Varrone diſerte loquentibus, Plutarchi uero obſcurius illo quidem, ſed ita tamen, ut facilius hanc, quam tuam ex uerbis eius ſententiam colligamus, ſi his, inquam, auctoribus feminas Rom. alio aliquando, quam Caiæ prænomine uſas eſſe ſcripſi, quid tibi uenit in mentem Robortelle meam præceptionem tam acriter inſectari? Scilicet cæcus ambitionis te furor, & inſita maledicendi libido te attraxit. neque enim recte mea uerba percepiſti, aut caſte meam ſententiam retuliſti. quod uel ex argumentatione tua intelligo, uel ex propoſitione, cum ais: Mulieres prænomine uſas uario, ſicuti uiri, Sigonius oſtendere conatur. Ego ne Robortelle oſtendere conatus, ſum mulieres uario prænomine, ſicuti uiros, eſſe uſas, cum dixi, ex uerbis ſuperiorum auctorum ſatis intelligi, mulieres alio aliquando, quam Caiæ prænomine appellatas? an uero, ſi dixi ALIQVANDO, dixi ſemper, dixi, omnes mulieres, dixi omnibus uirilibus prænominibus eſſe uſas? quid dixi? iis eſſe uſas, de quibus te repugnante ſcripſit Valerius, ſcripſit Feſtus, ſcripſit Varro, Prima, Secunda, Tertia, Quarta, & ceteris. Quis ergo huc te tantus furor adduxit, ut hoc nomine in me tanquam in Vlyſſem Aiax inuaderes? an ut tanquam Polyphemus ab Vlyſſe excæcareris? credo. Etenim cum loci illius Plutarchi ſententiam, quam non uidebas, tibi

aperui,

aperui, te non oculis, ſed propè uita ipſa priuaui. Siquidem
hoc uno errore Sigoniano ita delectaris, ut modeſtiſsime hoc
» modo ſcripſeris: Nunc Sigonius Plutarchum non intelligens
» teſtimonio illius probare conatur, mulieres prænomẽ habuiſ-
» ſe, cum nominatim dicat Plutarchus, ipſas prænomine caruiſ-
» ſe. Satis mirari non poſſum, unde tanta inſcitia hominis. Cre-
» do ipſum iam iure caſtigatum à me toties, cautius poſthac ca-
» lamum arrepturum, ut ſcribat, ne ab omnibus irrideatur. Oro
te Robortelle, quis tu es, qui caſtigandum Sigonium ſuſcepiſti?
Hoc eſt caſtigare Sigonium, ea literis, ac poſteritati mandare,
quæ immortale futura ſint tuæ ſtupiditatis, atque inſcitiæ mo-
numentum? oſtende Plutarchi uerba ea ſentẽtiam habere non
poſſe, oſtende ſententiam illam ad ea, quæ ab ipſo alio loco
de duobus nominibus ſcripta ſunt, accommodari non poſſe,
tum te me caſtigaſſe gloriare. ſi hoc non potes facere, caſtiga-
tum te confitere, & quidem cum fœdiſsime lapſus ſis, neque
uerbi eius uim apud Plutarchum intellexeris. Cum ergo Pri-
mam auctore Varrone prænomen eſſe ſcirem, non dubitaui
Plutarchi locum adiungere, qui Romulum ſcribit filiam reli-
quiſſe, quam ab ordine procreationis Primam appellarit. hoc
eò pertinuit, ut rationem, quæ in uirilibus prænominibus ſer
uata eſt, in mulieribus etiam retentam eſſe indicarem. Hoc au
tem reprehendit Robortellus reprehẽdendi magiſter magnus,
» his uerbis: Errat primum Sigonius, qui dum Primam præno-
» men feminæ probare eſſe uult, nugas Zenodoti, quas nullus
» ueterum probandas cenſuit, profert, tanquam Plutarchi gra
» uiſsimi auctoris teſtimonium. deinde, quia prænomen id ibi
» eſſe non apparet, cum nullum aliud ſubſequatur nomen gentili
cium. Dic ſodes Robortelle, an Plutarchus Zenodoti explo-
ſam fuiſſe ſententiam dicit, quia Romulum filiam Primam uo
citaſſe tradiderit, an quia eum omnino liberos reliquiſſe ullos
prodiderit? Si ergo illud non reprehendit Plutarchus, ne id
quidem ego protuli. non enim filiam ne reliquerit Romulus
diſputamus, ſed ex Plutarchi oratione, qua Zenodoti ſenten-
tiam recitat, hanc conſuetudinem colligimus, filias apud Ro-
manos ab ordine procreationis appellatas. At non apparet,
inquis, ex eo loco, an Prima ſit prænomen, quia non ſubſe-

quitur nomen gentilicium. Audi Robortelle. Si Prima non est prænomen, quia non subsequitur nomen gentilicium, eadem ratione, ne est quidem, ut tu uis, cognomen, quia non præcedit nomen gentilicium. multo minus ipsa gentilicium est nomen. Si ergo Prima non est nomen, certe uerbũ, aut aduerbium sit necesse est. ò præclarum doctorem antiquitatis; filia Romuli caret nomine gentilicio. cur? quia pater eo caret. est enim Romulus spurius, & sine gente. at hoc præceptionem meam non debet impedire. pater nomine non caret. est enim è gente Siluia, unde mater Rhea; at ne filia quidem, Prima Siluia. Confirmo præterea, quod à Varrone dictum fuit de Secunda, Tertia, Quarta prænominibus, multorum ueterum lapidum, ut supra dixi, testimonio. In hæc ita Robortellus cap. XII: Quis
" risum teneat hæc legens. sub finem sui libelli, me, opinor, imi-
" tatos ait Augusti tempora non transire. ostendat si potest illa
" marmora uigente rep. ita scripta fuisse. Quid? an tu Robortelle eos lapides post obitum Augusti incisos esse probabis? si non facias; cum lapidem inuenerim, & quidem ueterem, quo ea, quæ à summo doctore Varrone scripta sunt, confirmantur, cur non utor eo, quanquam de tempore ambigo? cum repugnat lapis reip. temporibus, tum mihi est in hac constituenda quæstione abiiciendus, cum consentit, non negligendus. Sed tu idem, qui te Augusti tempora non pertransire scribis, unde tua cognomina nisi ex nouissimis lapidibus protulisti? Sed uide, quam nolis quicquam, de tua, si possis, gloria excidere. me tui ais imitatione disputationem meam Augusti imperio conclusisse. cur tui potius Robortelle, quam eorum, qui fastos Capitolinos scripserunt, in quos illum commentarium composui? non ne uides fastos meos, meamque omnem illam antiquitatis disputationem eius temporis finibus terminari? desine credere Robortelle, aut te tam excellentem, aut me tam stolidum esse, ut te imitari uelim, in quo, ut leuissime dicã, imperfecta omnia sunt. Hoc cum teneatur manu, Secũdam, Tertiam, & Quartam prænomina fuisse, tamen argumentaris deinceps cognomina esse, quia in lapidibus ipsis scriptum sit hoc modo: Saluia C.F. Prima, cumq; alterum lapidem habeas aduersarium, in quo sit Prima Valeria Sp. F. non tamen Primam esse

prænomen,

prænomen, ſed cognomen concludis. cur? quia conſequeretur, inquis, quod eſt maxime abſurdum, Primam modo prænomen eſſe, modo cognomen. Tu abſurdum putas Robortelle, id quod uirilibus de prænominibus, quorum ſanctior obſeruatio fuit, à ueteribus Valerio, & Priſciano traditum eſt? quid enim? Agrippa, Voluſus, Mamercus, Proculus, Tullus, quæ Meneniorum, Valeriorum, Aemiliorum, Iuliorumq; prænomina fuerunt, non ne poſt in Viſpaniis, Valeriis, Aemiliis, Plautiis, Volcatiiſq; cognomina celebrata ſunt? Hæc ſi tu aut per te obſeruaſſes, aut à Valerio, & Priſciano cognouiſſes, eiuſmodi argumentatione uſus eſſes? quod enim tandem hoc incommodum eſt, in feminis (ſi modo cognomina earum ulla ſint) idem ſeruari, atque in uiris? Concludis hunc locum:
„ Nec eſt, quod te torqueas Sigoni diu. nunquam enim peruin-
„ ces Quinctam, Quartam, prænomina eſſe. Cui reſpondeo, malle me ipſum torquere, quam, ut tu feciſti, Varronem. à quo tu nullo unquam tormento elicies, id quod à Plutarcho, me quidem aduerſante, expreſsiſti, ut tibi obſequatur, ac mulieribus ante prænomen, nunc cognomina largiatur. Quod ſi Quartam, & Quinctã prænomina eſſe non peruincam, at Varronẽ, auctorẽ aliquanto, quàm te meliorẽ id uoluiſſe peruincã. at mulieres R. alio aliquando, quam Caiæ, ut ſcripſi, prænomine uel te concedente peruincam. at te mutata ſententia gloriæ, & inanis ambitionis cauſſa pulcherrimum quenque auctorem dilacerare peruincam. Atque auctoritatibus quidem hactenus pugnauimus, nunc ratione quid præſtare poſsimus, uideamus. Quæ te res igitur impulit Robortelle, ut prænomina mulieribus eriperes? an ut proprio eas nomine ſpoliares? Siquidem ex tribus nominibus primum proprium fuiſſe apparet. neque enim gentilicium proprium eſt, cum uniuerſæ eius nominis genti commune ſit, nec cognomen, cum id familia plerunque uniuerſa uſurpet. quòd ſi proprium id ei, qui primus illud inuenerit, aſsignabis, uide ne idem ille ante quam cognomen illud pepererit, nomen proprium nullum habuiſſe uideatur. Si ergo nec ſecundum nomen, nec tertium in uiris proprium eſt, ergo primum. eadem eſt ratio feminarum. Cur enim dices Iuliam, aut Tulliam nomen eſſe proprium filiæ C. Iulii Cæſaris, aut M.

Tullii Ciceronis, cum omnes, quæ ex eis, aut fratribus eorum filiæ suscipiantur, eo nomine uel inuito patre futuræ sint? Nam cognomen proprium eis esse non posse, argumento est, quòd ne multa quidem cognomina mulieribus accommodari analogia ipsa permittit. non enim ut dicitur Iulius, Iulia, Tullius, Tullia, Calpurnius, Calpurnia, sic Cæsar Cæsara, Cicero, Cicera, Piso Pisa. Sint ergo prænomina propria ut uirorum, sic mulierum nomina. non eadem illa quidem, quæ uirorum: neque enim tam eas, quam uiros distinguere opus fuit, quippe quæ à rebus agendis, & maxime à rep. administranda remotæ sint: sed non tamen omnino diuersa. Quoniam autem apta uisa est ad filias internoscendas ipsa ratio oriendi, eas à Prima usque ad Quinctam numerantes peruenerunt. his Postumam, quæ post patris mortem nata esset, adiecerunt, reliqua uirilia prænomina raro in feminis usurparunt. quanquam tu Ti. Aeliam, & P. Seruiliam, & A. Aemiliam ex uetustis lapidibus excitasti. quarum mulierum & si incerta ætas est, tamen quia pulchræ sunt, & quidem nostri stomachi, sint in deliciis. nam & ipsæ id uerum esse, quod scripsi arguunt, mulieres Ro. alio aliquando, quam Caiæ prænomine esse usas. Nunc docendum est, cognomina illa, quibus tu mulieres homo liberalis donasti, non fuisse donanda, neque eam donationem à te iure esse factam, cum ex alieno donaueris, præsertim uero nemine ex maioribus natu, quorum ea possessio fuerit, interprete, atque auctore quid? Robortellus homo ea doctrina, qua omnes norũt, præditus, mulieres cognominib. nullo ueterum auctore afficit? nomine, nisi Festo. qui inquit, Maiorem, & Minorem inter mulierum cognomina poni solita fuisse. quid Robortellus? Maior & Minor auctore Festo cognomina sunt, ergo Prima, Secunda, Tertia, & Quarta cognomina sunt. Egregie. at Prima, Secunda, Tertia, & Quarta Varrone teste prænomina sunt, ergo & Maior, & Minor. Dices, Festus diserte ea cognomina uocat. Cur non eadẽ mihi, quæ tibi Robortelle corrigendi potestas datur, ut possim prenomina, pro cognominib. restituere cur non licet mihi Festũ ita, ut tu Varronẽ irridere, atque Varronem Festo anteferre? cur non possum, ut tu, ne à te capiar, Proteum fingere. possum illud quidem, sed non facio tamen.
uim

uim cognominis tantum modo explico. dico enim cognomen appellari uocem quamcumque, qua gentilicia nomina distinguamus. qua uoce tam prima, quàm tertia nomina comprehẽduntur. esse enim aliquod tale genus indicat Varro, cum ait: Quot quot instituta ad usum singularia, quibus discernerentur nomina gentilicia. non ita legitur inquis. at ita legendum est, ais. Hinc fit, ut ratio nascendi prænominibus pariter, & cognominibus caussam dederit, atque ut prænomina aliquando pro cognominibus, sic cognomina pro prænominibus usurpata sint. et ut Diuus in Cæsare, Imperator in Augusto nouo more prænomina fuerint. et ut Aquilius ab aquilo colore, id est, nigro dictus prænomen à Festo celebratum sit. quid plura? idem Festus non ne Proculum inter cognomina refert? at uiuente Romulo floruit Proculus Iulius, & post Proculus Virginius. Idem non ne Rutilias cognomina fuisse feminarum, id est, rufas, quod eo maxime colore delectarentur, ait? at eas inter prænomina ponit Valerius, cum Rutiliam, Cæselliam, Murcullam, Rodocillam, prænomina muliebria Burram à colore dicta prodit. recte. est enim Cæsellia, quasi cæsii coloris, Murcula (sic enim in manuscriptis legitur) muricis, Rodocilla rosei, Burra rufi, auctore Festo. in confirmandis ergo muliebribus cognominibus cares auctoribus. num item exemplis? certe. Paullam enim affers, & Metellam. ut Paullam Valeriam, & Cæciliam Metellam, quæ extremis reip. temporibus sunt audita. quæ non uideo, cur non prænomina dici possint. Si enim eodem tempore multa alia cognomina in uiris pro prænominibus celebrari cœpta sunt, ut Paullus, quod fuerat Aemiliorum cognomen, in Paullo Fabio Maximo, & Paullo Aemilio Lepido, & Cossus, quod Corneliorum, in Cosso Cornelio Lentulo, & Potitus, quod Valeriorum, in Potito Valerio Voluso, & Iulus, quod Iuliorum in Iulo Antonio Africano, qui omnes imperante Augusto consulares clarissimi uiri fuerunt, cur non Paulla, & Metella, quæ aliquando Aemiliorum, & Cæciliorum cognomina fuerunt, prænomina in Valeria, & Cæcilia appellari possunt? eoque etiam magis cum Paulla non fuerit Paullæ Valeriæ, quam significas, cognomen. nam si fuit aliquod, fuit Triaria. fuit enim Triarii soror Valeria auctore Cœlio.

Triarius

Triarius autem Valeriorum cognomen. cur ergo frater Valerius Triarius dicitur, ſoror Paulla Valeria, ſi Paulla cognomen eſt? an ut ais, quia adoptio ſubeſt? quæ adoptio Robortelle? frarer non eſt adoptatus. retinet enim familiare cognomen Triarii, ſoror adoptata? unde hanc eius adoptionem hau ſiſti? Si ergo neque teſtes, neque uſum muliebrium cognominum potes proferre, cur ancipitem Plutarchi locum de duobus feminarum nominibus ad cognomina potius, quam, ut ante, ad prænomina transfers? quorum & auctores grauiſsimos multos, & uſum antiquiſsimum habes. At multa, quæ in uiris cognomina uſurpata ſunt, poſt Auguſti tempora in feminas tranſierunt, Maxima, Conſtantina, Peregrina, Rectina, Nigella. Sexcenta alia ſint, quæ tu ex Luſitani amici tui ſcriniis deprompſeris, cum multo plura, & certiora ex ueteribus librorum monumentis colligere potueris. quid? tu ad ſua tempora in ſcribendis illis quæſtionibus reſpexiſſe Plutarchum credis, cum cauſſas rerum omnium iam inde uſque ante conditam urbem repetat? Quare ſi cognomina non intellexit Plutarchus in quæſtionibus, quia reip. temporibus in uſu non fuerant, ne in Mario quidē mulieres primo nomine potuit ſpoliare. Hoc tamen uſu ipſe ita gloriaris, ut uno, ad ſummum altero exemplo rem confirmaris. Et te non piget, à me uſum muliebrium prænominum poſtulare, quem ſaltem primis temporibus permittis, atque id eſt, quod ipſe dixi, ALIQVANDO, cum tu niſi nouiſsimis temporibus cognomen nullum reperire, ſi modo id cognomen uocaudum eſt, poſsis? Quære alia argumenta Robortelle, ſi potes; nam in his quantum roboris ſit, niſi plane deſipis, uides.

An Caiæ prænomen omnibus mulieribus fuerit commune.

PRAENOMEN illud, quod eſt omnibus mulieribus commune, ut dicerentur Caiæ.) Proba omnes promiſcue mulieres Caias uocatas. Ego enim probabo tantum id in nubentibus uſurpatum, Feſto, Cicerone, & aliis auctoribus.

Lex

Lex Papia de peregrinis à quo, & quando lata.

APVD Ciceronem in oratione pro Archia mentio fit de lege Papia.) Si Sigonius hæc ſcripſiſſet, quæ ſcripſit Robortellus, quos ille riſus, quas comœdias excitaret, quoties imperitũ, quoties iudicio carentem, quoties pueriliter omnia ſcribentem audiremus. quot capita ſcribi, ut plura uiderentur errata, uideremus. Ego contra, doctiſsimum uirum, ut hominem, lapſum iudico, atque uenia dignum exiſtimo. neque enim in tam longo duarum pagellarum opere, neque in tanta rerum mole ſemper uigilare, quanquam diligẽtiſsimus homo, potuit. Dubitat ergo primum, deinde confirmare uidetur, legem Papiam à Q. Aemilio Papo eſſe latam, qui cum Pyrrho rege bellauit. nec uidet eam legem ætate Ciceronis latam. Siquidem inquit in II. de off. Male qui peregrinos urbibus prohibent, ut Papius nuper. Ignorat ergo eam legem non à Papo, ſed à Papio, neque Pyrrhi, ſed Ciceronis temporibus eſſe latam. quæres à quo Papio? à C. Papio tribuno pl., ut ſupra dixi, Cotta, & Torquato cos. Dio lib. XXXVII. Κἀν τούτῳ πάντες οἱ ἐν τῇ ῥώμῃ διατρίβοντες πλὴν τῶν νῦν ἰταλίαν οἰκούντων ἐξέπεσαν, γαΐου τινὸς παπίου δημάρχου γνώμῃ. Nega hoc Robortelle, uel emenda, uel Fauſtum oppone, ut uidearis aliquid dicere.

De nominibus libertorum.

NOMINA libertorum ſemper ab agnomine patronorum, à quibus fuerant in libertatẽ aſſerti, ducebantur.) Qui me agnomen uſurpare, cũ grammaticorum ſententiam recitabam, non patiebatur, is illud in alia ſignificatione, quam quiſquam unquam factitauit, uſurpat. Agnomen enim pro gentilicio nomine ponit, quia, ut ſupra dixit, Agnomen ab agnatione fluxit. Adde, quòd nomina libertorum non ſolum ſumebantur à

nominibus gentiliciis patronorum, ut ipſe ait, ſed etiam à prænominibus. ut M. Tullius Laurea, T. Cæcilius Eutychides, M. Liuius Andronicus. de quibus ego alias.

De nominibus nouorum ciuium.

IDEM factum obſeruo in nominibus quibuſdam barbarorum, qui ſimilitudinem nominum à Romanis iam uictoribus, & obtinentibus prouincias aucupabantur.) Hoc non eſt ſatis. Cauſſa aperienda, uel occaſio, qua illi nomina Romanorum aſſequerentur; ut ciuitas. qui enim ciuitatem Ro. adeptus erat, is prænomen, & nomen eius, per quem impetrarat, uſurpabat. ut multis ego in meo commentario exemplis oſtendi.

De nominibus adoptatorum.

NOMINA adoptatorum.) Non ſolum qui adoptati erant gentilicium nomen, ſiue, ut ipſe ait, agnomen mutuabātur ab adoptante, ſed prænomen etiam, & cognomen. ut P. Cornelius Scipio Aemilianus. et alii.

Locus Ciceronis non recte citatus.

CICERO libro primo epiſtolarum ad Att. Cæcilium Pomponianum uocat Atticum.) Immo lib. III Q. Cæcilium Pomponianum appellat. quod nō dixiſſem, niſi ille mihi uitio dediſſet, quòd uerſus aliquot ex Atticis Pauſaniæ, pro Achaicis retuliſſem? quaſi uero ego tot uerſus n ōinſpecto Pauſaniæ loco exſcribere potuiſſem.

Locus

Locus Ciceronis explicatus. et Scipio Metellus à quo ſit adoptatus.

I DEM Cicero libro epiſtolarum ſexto ad Att. Scipio hic Metellus proauum ſuum cenſorem neſcit fuiſſe. Significat enim Scipionem Aſiatici illius filium, qui adoptatus fuit à Q. Metello Pio, & dictus Q. Metellus Scipio.) Adſcribam quæ alias in hunc locum ſcripſi. ut eius modeſtiam homines tandem cognoſcant, qui cum intellexerit, ſe à me iuſte admonitum, non fuit peruicax, nihil reſpondit, atque herbam dedit. recte ille quidem, id præſertim ætatis homo, niſi ſe, quaſi efferatus ad contumelias contuliſſet. Verba mea hæc fuerunt: Metellus autem hic Scipio P. Cornelii Scipionis Naſicæ filius naturalis fuerat, teſte Dione, qui ita ait lib. XL: ὁ πομπήϊος κύϊντον σκιπίωνα πενθερόνο οἱ ὄντα προσείλετο. οὗτος γὰρ γόνῳ μὲν υἱὸς τοῦ νασικοῦ ἦν, ἐκ δὲ τοῦ κλήρου διαδοχῆς ἐς τὸ τοῦ μετέλλου τοῦ εὐσεβοῦς γένος ποιηθείς: id eſt: Pompeius Q. Scipionem ſocerum ſibi collegam aſciuit, qui naturalis filiuſ fuit Naſicæ ille quidem, at adoptatus à Q. Metello Pio. Quod cum ita ſit, neſcio quid in mentem amico meo uenerit ſcribere in libro de nominibus ita: Cicero lib. epiſt. ad Att. VI: Scipionem hic Metellus proauum ſuum neſcit cenſorem nõ fuiſſe. Significat Scipionem Aſiatici illius filium, qui adoptatus fuit à Q. Metello Pio. Cur mirer, hæc cauſſa eſt. nemo enim Aſiatici filium fuiſſe Scipionem hunc ſcribit, niſi quem hic ſequitur Dionis interpres. Neque uero omnino hic Scipio Metellus Aſiatici filius eſſe potuit, ſed Naſicæ; primum quia hic idem P. Cornelius Scipio apud Eutropium, & Eutropii græcum interpretem Pæanium nominatur; et P. Scipio in Epitomis, & apud Ciceronem pro domo dicitur, cum ait: Atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu cenſor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio. Aſiatici uero Lucii prænomeu tulerunt. deinde quòd in Bruto auum huius uocat P. Scipionem Naſicam oratorem, proauum P. Scipionem Naſicam Serapionem, oratoris patrem, abauum uero P. Scipionem Naſicam

Corculum Serapionis patrem: quæ cum in Asiatici filium cadere nullo modo posſint, in Nasicæ certe maxime cadunt, hoc modo:

I P. Scipio Nasica Corculum. Cos. DXCI.
DXCVIII. abauus Scipionis Metelli.

II P. Scipio Nasica Serapio. Cos. DCL.
proauus Metelli Scipionis.

III P. Scipio Nasica Orator. auus Scipionis Metelli. Cos.
DXLII. uxor Cæcilia Macedonici filia.

IIII P. Scipio Nasica. pater Metelli Scipionis.

V P. Scipio Nasica, qui adoptatus à Q. Metello Pio Q.
Metellus Scipio dictus est. Cos. DCCI.

I C. Lælius. Cos. DCXIII. abauus
Scipionis Metelli

Lælia filia.

II Vxor Q. Mucii Scæuolæ Aug. Cos. DCXXXVI.
proaui Scipionis Metelli.

Mucia filia

III Vxor L. Licinii Crasſi Oratoris
Cos. DCLVIII. aui Scipionis Metelli.

Licinia filia.

IIII Vxor P. Scipionis Nasicæ, patris
Metelli Scipionis.

V P. Scipio Nasica, qui adoptatus à Q. Metellus Pio, Q.
Metellus Pius Scipio dictus est. Cos. DCCI.

DESCRIPSI autem etiam maternos Metelli auos ex Ciceronis sententia in Bruto, ne quis eundem de maternis; non de paternis intellexisse suspicari posset, atq; ita rem (quod fieri ne hoc quidem pacto potest) ad Asiaticos traheret.

An prænomina unquam pro gentiliciis usurpata sint.

OBSERVAVI quoque in nominibus R. ea, quæ olim prænomina essent facta. ut Menenius Licinius. nam postea ita dictum est in nomine M. Licinius Crassus.) Dixi ante Licinium mendose legi apud Liuium in Menenio, pro Lucio. quid est autem, quod quærat exemplum M. Licinii Crassi, qui annos amplius CCCC post Licinium Menenium uixit, cum P. Licinium Caluum primum tribunum mil. è plebe, qui eodem tempore, quo Menenius uixit, potuerit nominare? ex quo appareret Licinium non ante fuisse prænomen, quam gentilicium nomen, cum etiam Licinium legi oportere concederem.

Ambiguitatem nullam in nomine Lucullorum esse in oratione pro Archia.

VNDE sæpe oritur ambiguitas, de quo sit intelligendum, ut in nomine Luculli, an de L. an de M. qui fratres erant, qualis locus est in oratione pro Archia poeta.) In oratione pro Archia ita loquitur Cicero: Statim Luculli eum domum suam receperunt. quid est quod labores de hoc nomine, an Lucium, an Marcum intelligat, cum utrunque scias intelligi? post enim meminit sæpe L. Luculli, sed aperte.

Ambiguitatem nullam esse in nomine Curionis, in epistolis Ciceronis ad eum.

Q VALIS etiam ambiguitas erat in nomine Curionis libro II Epis.fam.in qua re multi decepti sunt, non distinguentes patrem Curionem à filio.nam illæ epistolæ, Nondum erat auditum, & Sera gratulatio scribuntur ad patrem.) Hanc opinionem intelligo à scholis omnibus esse repudiatam. neque enim uidere se eruditi homines aiunt, quemadmodum cum in extrema epistola de tribunatu C. Curionis filii agatur, ea epistola transferri ad Curionem patrem posſit, qui multis ante annis consul triumphauerat. in priore uero cum de reditu Curionis filii ex Asia agatur, cur non idem sit Romam reuertens, qui fuerat absens. ideſt cur non ad eundem redeuntem hauc scripserit, ad quem absentem superiores scripserat. præsertim uero cum in superioribus de patris clarisſimi uiri obitu mentionem fecerit. hæc etiam cum ante in eum dixissem, ipse uera esse ea solito silentio comprobauit.

Tullum, & Tullium diuersa esse.

I TIDEM in hoc agnomine Tullo, & Tullio.) Constitue quæso tandem, quod uoces agnomen, nam si pro nomine gentilicio id usurpas, Tullius est quidem agnomen, at uero Tullus prænomen in Tullo Hostilio, cognomen in L. Volcatio Tullo.

Lentulum modo cognomen,modo agnomen esse, refutatum.

I N quibus quoque appellationibus, uidere est Lentulum modo agnomen, modo cognomen.) Hoc ait Lentulum modo cognomen esse, ut in P. Cornelio Lentulo, modo agnomen, ut in Cn.Lentulo Marcellino. Qui autem hoc dici poteſt?nam si agnomina ipso auctore omnia in IVS desinunt, certe Lentulus agnomen non erit.

Luſcinum, non Luſcinium ſcribendum.

L VSCINIO. Item, Luſcinius.) Luſcinus eſt ſcribendum. Item. C. Fabritii. Fabricii per c ſcribendum. ex faſtis Capitolinis, et Græcis. ſic paulo poſt Sulpicium, non Sulpitium.

Locum Ciceronis non emendate citatum.

V BI ait noſter Gallus.) Veſter Gallus iampridem correctum eſt. Veſtrum autem dixit, id eſt ueſtra gente Sulpicia. paulo poſt Marcius, non Martius. et Porcius, non Portius. ex lapid. Capitol. et Græcis.

Prænomen cum agnomine ſæpe prolatum, contra quàm alii dixerint.

R ARO prænomen cum agnomine, ſic M. Portius, Q. Tullius.) Atqui Liuius primis libris plerunque cognomina omiſit. in eoque à Robortello, reprehenſus eſt. ut Q. Seruilius, M. Fabius, Sp. Caſsius, innumerabiles alii. nihil enim frequentius. Quòd affert exemplum C. Antonii, facit ridicule. neque enim eius erat ullum cognomen, quod omitti poſſet.

Agnomen cum cognomine uſurpatum.

R ARISSIME agnomen cum cognomine, ſic Portius Cato.) Atqui dixit Liuius: Cornelius Barbatus, Iunius Brutus, Valerius Antias, Licinius Macer. et alia multa.

Luſcinum

Cognomen prænomini prælatum.

N VNQVAM præpostero ordine, sit Crassus Marcus.) Atqui dixit Cicero in II de orat. Maluginensem M. Scipionem.

Cognomen agnomini prælatum.

N VNQVAM sic, ut præcedat cognomen, subsequatur agnomen.) At Liuius dixit: Macer Licinius, Antias Valerius, Cursor Papirius, et Cicero in epistolis: Vetus Antistius, Balbus Cornelius, Caluus Licinius, Læuus Cispius. Papus Aemilius in Lælio, quanuis Robortellus nō probet.

Agnominis uocem temere retentam.

I LLVD quoque nolim lateat legentes explicatio nem hanc meam potuisse.) Confitetur se commo diorem rationem sequutum agnominis uocabulum retinuisse. et tamen cum hoc ita sit, superioribus capitibus libri primi emendationum illum exclamantē audiuimus, quòd ego eam uocē usurpassem, quòd se duce non eam è finibus linguæ Latinæ eiecissem, addens: Dii „ boni quantum ego elaboraui in euellenda hac opinione ex ho„ minum animis, & quantum grammaticos exagitaui hac de cau„ sa. Et tamen non est deterritus Sigonius, tam nullo est præditus iudicio in literis. ò constantiam incredibilem. Ex his autē paucis, quæ in hunc librum notaui, intelligent omnes, an causa sit, cur scientiam ab eo compilem, aut sermones eius priuatos, ut ille criminatur, inaudiam. cum nobilissimum quodque eius decretum improbarim, atq; improbandum esse probarim. A me sumpsisti inquit ille. Dii meliora. tum enim me hominem non esse existimabo, cum istius disciplinæ rationem probabo. Sed transeamus ad alia, ut dormientem hominem è somno aliquando excitemus.

IN

IN LIBRVM PRIMVM ANNOTATIONVM.

IN I. ET II. CAPVT.

QVOD primum ſpecimen ingenii, atque doctrinæ ſuæ dedit Robortellus, is fuit liber unus Annotationum, quibus diuerſos Græcorum, & Latinorum auctorum locos illuſtrandos ſuſcepit. cui poſt aliquot annos alterum quoque adiunxit. Quorum librorum ſupra etiam mentionem feci, cum de Cæſaris loco, quem ille primo primi libri capite, & loco Ciceronis de oratore, quem XIII ſecundi libri capite, ſua correctione deformarat, diſputaui. Quibus emendationibus ſatis ſupra exploſis, reliquas, quales ſint, & quam egregiæ, & Robortelli nomine dignæ, exquiremus. Secundo enim capite Horatii uerſum, ubi ille ſe in cycnum mutari ait, illuſtraturus, affert ex Laertio Socratis ſomnium, qui ſibi inter genua cycnum tenere uiſus eſt, poſtridie autem natum eſſe Platonem. quæ res quàm ſatis ſit ad rem, ipſe uiderit. quid enim poetica diuinatio cum philoſophi ſomnio? quid philoſophus cum poeta habet ſimile? Illud erat afferendum, ut cycnus ex cantu poetam effingeret. atque ut ſe potius cycnum, quàm anſerem fieri Horatius ceciniſſet. Atque hoc eſt admirabilium rerum illarũ genus, quibus ipſe, ſe multæ lectionis hominem eſſe, multis perſuaſit. quæ quanti faciendæ ſint, omnes intelligunt. à quibus ego, ne omnino omni eum induſtriæ laude ſpoliem, exagitandis abſtinebo.

Locos Callimachi aliquot non eſſe intellectos.

TERTIO igitur capite locos ex hymnis Callimachi aliquot ſibi ſuſcepit illuſtrandos. in quo præter alia docte, atque ſcite prolata, correctiones uerborum aliquot affert, ita alienas, ut hoc uno argumento ſatis intelligi poſsit, eum literas græcas ne primoribus quidem labris attigiſſe. quod ne maledice

potius ei, quàm uere obiicere uidear, notatis locis aliquot ostendam. Primum autem hoc postulo ab eo, ut secum constituat aliquando, cum uariam lectionem profert, utram probet, ac laudet, ueterem ne, an nouam. utram enim dixerit, eum deteriorem semper sequutum esse ostendam.

In hymno Apollinis ita legitur in extremo: χαῖρε ἄναξ. ὁ δὲ μῶμος ἵν᾽ ὁ φθόρος ἔνθα νέοιτο. Ille addit: In alio scribitur φθόνος. cum tamen melior sententia eliciatur ex uoce φθόρος, quam φθόνος. precatur enim poeta, ut Momus ibi habitet, ubi mors, id est, ut intereat Momus. quo nihil melius. at Robortellus huic Momo amicus ei cauet, & reponit pro morte inuidiam, quo sensu nihil frigidius potest esse.

Idem facit in hymno Dianæ: Καὶ ἐν οὔρεσιν ἑψιάασθαι. In alio inquit scribitur, ὑψιάασθαι. et tamen antiqua lectio, quam uidetur improbare, cum nouam infert, multo melior est. loquitur enim de Diana Callimachus, cui curæ est χορὸς ἀμφιλαφὴς, καὶ ἐν οὔρεσιν ἑψιάασθαι, id est, iunctarum inter se manuum chorus, & ludere in montibus. est enim ἑψιάασθαι ludere. ut est in ρ' Odysseæ in extremo fere.

οὗτοι δ᾽ ἠέθυρῆσι καθήμενοι ἑψιάασθων.

Et paulo post: γαῖαν ὑποπτεύοντες. Ille: in alio scribitur. ὑποπλοίοντες. unde quæso Robortelle hoc tuũ ὑποπλοίοντες extraxisti? quid significat? euolue tua dictionaria omnia, nihil inuenies. Cur ergo, cum nouam lectionem profers, aut quæ nullum sensum, aut quæ deteriorem inducat, profers? nisi quòd uel ambitione, ut aliquid egisse uidearis, uel, quod malim, nimia linguæ græcæ cognitione induceris?

Itẽ in Lauacris Palladis. μάτερ μὲν γοερῶν οἶτον ἀηδονίδων. Ille: Scribitur aliter, οἶκτον. Ego uero rectius οἶτον, id est, misericordiam legi puto. Lamentationem enim, & fletum consequitur misericordia. unde sequitur illud: θεὰ δ᾽ ἐλέησεν ἑταίραν. Si ergo noua lectio, quam tu affers, semper est, ut dixi, peior, quid ais? an cum hoc facis te ueterem probare, nouam tantum significare? ne hoc quidem modo defendi tuum factum potest. ostendam enim iam alio loco, nouam, quam attulisti, meliorem esse, quàm ueterem. ut quod tu probas id damnandum, quod damnes, laudandum esse uideatur.

In hymno Dianæ, ubi loquitur de cerua interfecta ab Hercule.
τὴν δὲ μίαν κελάδοντος ὑπὲρ ποταμοῖο φυγοῦσαν.
ἥρης αἰνεσίῃσιν ἀέθλιον ἡρακλῆϊ ὕστατον ὄφρα γένοιτο, πάγος κεραύνειος ἔδεκτο. ille: in alio ſcribitur, κερύνειος. Si ergo ueterem probas, peſsime ſentis. eſt enim κερύνειος legendum. ſignificat enim montē Arcadiæ κερύνειαν. de quo Pauſanias in Achaicis. un de Seruius exponens uerba illa Virgilii. Nec uero Alcides tan tum telluris obiuit, Fixerit aerip edem ceruam licet. exponit, Cerynitim ceruam intelligi, ita à loco dictam.

Item in eodem: Καὶ μὲν Κυρήνην ἐγαρίσσαο. in alio, inquis, ſcribi tur ἑταρίσσαο. nec intelligis, ſi probas priorem, te nihil intelligere, nam illud nihil, hoc in numerum ſodalium adiungere ſignificat.

Item in lauacris Palladis: ὀστέα μάτηρ δεξεῖται. Habetur, inquis, in alio λεξεῖται, ſicuti uidetur legiſſe Politianus. nec uides omnino legendum eſſe λεξεῖται, non δεξεῖται, propter uerba, quæ ſequuntur. τὰ δ' υἱεὸς ὀστέα μάτηρ λεξεῖται δρυμὸς πάντας ἐπερχομένα, id eſt, mater peragratis omnibus ſyluis oſſa filii colliget. quod melius eſt, quam accipiet. Atque hæc ſint ſatis, ut doceam Franciſcum Robortellum rationem emendandi nullam tenere, aut certe haud ſatis robuſto iudicio in eo ſtudio uerſari.

IN CAPVT V.

Locum Tibulli interpunctione obſcuratum.

NVNC ut Tibulli ſenſum perſpicuum per ſe peruerſa interpunctione obſcuret, oſtendam. Verſus ſunt Tibulli libro primo, elegia IX. quibus puerum alloquitur, hoc modo:

Vre meum potius flamma caput, & pete ferro
Corpus, & intorto uerbere terga ſeca.
Nec tibi celanti fas ſit peccare, paranti
Sit Deus occultos, qui uetet eſſe dolos.

Horum uerborum rectum ſenſum primum exponam, poſt, ut ab eo peruertatur, aperiam. permittit poeta puero, ut omnibus ſemet potius incommodis afficiat, igni, ferro, uerberi-

bus, quam ut muneribus delinitus alienis, ſemetipſum deſerat. & ſi clam in ſe peccare uelit, precatur, ne poſsit, ſed ut, dum paret in ſe aliquid delinquere, ſit deus, qui uetet occultos eius dolos eſſe. hunc autem Bacchum eſſe poſt interpretatur, qui uino ſecretos dolos homines patefacere cogit. hic eſt ſenſus. uerba autem hæc: Nec tibi liceat in me peccare, cœlanti, id eſt, occulte. at Deus ſit tibi paranti in me peccare, qui uetet dolos tuos occultos eſſe. Hoc ſenſu, aut his uerbis qui offenditur, is mihi ſine ſenſu uidetur. at exortus eſt tamen Robortellus, magnus inquam ille poetarum interpres Robortellus, qui hæc non probet. inquit enim cap. V. Sic diſtinguuntur hi uerſus in impreſsis codicibus. interpres uero prætermiſit, credo quòd exiſtimaret adeo planum etiam, ac facilem ſenſum, ut nulla egeret interpretatione. Mihi uero attentius conſideranti uidebatur ſenſus, aut obſcurus, aut prope nullus erui poſſe, ſi ita diſtinguerentur. quod uerisſimum eſſe mihi poſtea demonſtrarunt manuſcripti codices, in iis enim ita habentur. Nec tibi cœlanti fas ſit peccare paranti, Eſt deus occultos, qui uetat eſſe dolos.

Non diſplicuit mihi hæc lectio, quæ etſi imperitis primum uideri poſsit duriuſcula, eſt tamen uſitata apud Latinos, & Græciſmũ frequentem redolet. Lucret. lib. V. ſic loquutus eſt: Quidue mali fuerat nobis non eſſe creatis?

Erit igitur ordo in illis carminibus hic: Nec tibi paranti peccare ſit fas cœlanti ſcilicet eſſe. quaſi nõ liceat tibi celare, quod peccare paras, quoniam id uetat deus. poſsit etiam fortaſſe legi, cœlandi. ſit fas cœlandi, pro cœlare. ſic certe locutus eſt Cicero. cum in animo haberem nauigandi. ſub priore formula ſic protulit ſcribens ad Atticum. Mihi negligenti eſſe non licet. In alio manuſcripto exemplari uidi non cælanti, nec cælandi, ſed iuranti eſſe ſcriptum. Hæc ille. ex quibus ſatis intelligi opinor, eum omnino ſenſum germanum huius loci non uidiſſe, ac temere quod non intellexit iam tũ auſum eſſe etiã immutare.

IN CAPVT VI, ET VII.

Loci Tibulli à praua interpretatione defensi.

EODEM modo capite VI eiusdem Tibulli uerba deprauat, ut in illo uersu ex elegia II libri I: Neu quisquam multo perfusum tempora Baccho Excitet. ille enim percussum legit, & ita legendum contendit, quia græci οἰνοπλῆγα etiam dicant. Ego, etsi percussum omnino non improbo, tamen melius profusum legi dico. Nam cum poeta dixerit, Adde merum, uinoq; graues compesce dolores, recte infert. multo perfusum tempora Baccho; quod dixit non solum ad naturam uini respiciens, quod liquidum est, sed ad somnum, quo tempora perfunduntur. ut descripsit Virgilius in V: Ecce deus lethæo rore madentem, uique soporatum stygia super utraque quassat tempora, cunctantiq; natantia lumina soluit. et in IX: Passim uino, somnoque per herbam corpora fusa uident.

Item deprauat alterum locum in eadem: Illa uiro coram nutus conferre loquaces, Blandaq; compositis addere uerba notis. In manuscripto, inquit, est, Abdere. qua ex dictione pulcherrimus poetæ elicitur sensus. nam sicuti antea dixit, nutus loquaces, ita postea dixit, Abdere uerba notis compositis. sub illis enim notis, ac gesticulationibus amatorum absconduntur multi sermones, quos ipsi non secus intelligunt, ac si ore proferrentur. Hanc tu lectionem Robortelle cum laudas, te Tibulli sensum non percepisse significas. neque enim nunc intelligit sermones puellæ cum amante iuuene, sed fictos sermones cum marito. Virum enim non marem, sed maritum accipere debes. Venus, inquit, docet puellam molli decedere lecto. quo? uiri. Venus docet pedem nullo ponere posse sono, cum furtim è cubiculo exit mariti. Illa eadem docet puellam cum præsente marito nutus loquaces conferre, & compositis notis blanda uerba addere, fallendi causa, id est, falsis nutibus falsa uerba, quæ amorē præseferunt, & maritum decipiunt, addit. quod enim dixir, Conferre cum marito nutus loquaces,

ait poſt blanda uerba cōpoſitis notis addere. tu uero in aliam tractus ſententiam, putas, Venerē docere ſermones, & nutus puellarum, quibus capiunt amantes, cum de fraude, qua decipiunt maritos loquatur. quod de Vulcano, & Venere Virgilius in VIII: Incipit, & dictis diuinum inſpirat amorem. poſt: Dixerat, & niueis hinc, atque hinc diua lacertis cunctantem amplexu molli fouet. Sed ſiue de marito, ſiue de amante dixerit, omnino Addere meliorem habet ſententiam. Sequenti porro capite, quid facit aliud, niſi, ut Catulli locum de olido ueterno, ſatis à Rodigino expoſitum, iterum exponat. id eſt rem actam, ut aliquid agere uideatur, agat?

IN CAPVT X. Iam modo non.

Declaratio Tibulliani loci deriſa.

VERSVS Tibulli ſunt libro primo, elegia prima.

Iam modo nō poſſum cōtentus uiuere paruo,
Nec ſemper longæ deditus eſſe uiæ.

Hic Robortellus exploſis aliorum interpretationibus affert ſuam, ut ſit Modo non, pro Nequidem niſi, ut, nunc ne poſſum quidem, niſi contentus uiuere paruo. hoc cōfirmat Cæſaris oratione ex libro VII ita: Vbi illi præter ſpem, quos fugere credebant infeſtis ſignis ad ſe ire uiderunt, impetum modo ferre non potuerunt. ac primo concurſu in fugam coniecti proximas ſyluas petierunt. et ait ſimiles eſſe inter ſe has dicendi formulas, Tibullianam, ac Cæſarianam. Hic enim, impetum modo ferre non potuerunt, eſſe æque, atque, Ne impetum quidem ferre potuerunt. Mihi uero nihil eſſe inter eas uidetur ſimile. nam apud Cæſarem, Modo non potuerunt, eſt, ne potuerunt quidem, apud Tibullum, Modo non poſſum, ne poſſum quidem, niſi. Itaque ibi eſt una negatio, hic duæ. ergo nihil ſimile. Si autem ſit ſubaudienda negatio, neſcio cur non poſsimus dicere, iam nunc non poſſum non contentus uiuere paruo.

IN CAPVT XI. XII. XIII.

Quomodo Cicero οἰκονομικὴν, & πολιτικὴν uerterit.

SEQVENTI capite declarat, quid ſit apud Cæſarem, equos ſubfodere, & ait id eſſe, quod ait Lucianus διαπείρειν τὸν ἵππον. item τιτρώσκειν τὸν ἵππον ὑπὸ τὸ ϛέρνον, id eſt traiicere equum, & uulnerare equum ſub pectus. O rem Robortelliana adnotatione dignam.

Duodecimo uero capite reprehendit Aretinum, & Donatum, qui οἰκονομικὴν, & πολιτικὴν uerterint apud Ariſtotelem, rem familiarem, & publicam. & uertendum fuiſſe ait, Eam partem philoſophiæ, quæ ad res domeſticas, & familiares, quæ ad remp. pertinet. hoc autem dicendi genus nulla auctoritate firmat. eſt autem illud certũ, tale aliquid Ciceronem non dixiſſe. quanquam ſcio illum Ciceronem contemnere, ac ſuos neſcio quos Appuleios admirari. Dixit autem Cicero, domeſticam, & ciuilem prudentiam in Partitionibus: Atque illa prudentia in ſuis rebus domeſtica, in publicis ciuilis appellari ſolet. et libro II de off. Num propterea nulla eſt reip. gerendæ ratio, atque prudentia, quia multa Cn. Pompeium fefellerunt? et in libro I. de Inuent. Ciuilem ſcientiam. At uero tertio decimo interpretatur apud Ariſtotelem in Poetica Nomorum poeſim legum poeſim, ut Solonis. quæ expoſitio, ut inanis, & falſa ſit, poſt indicabo, cũ eius poeticas aliquot interpretationes excutiam.

IN CAPVT XIIII.

Interpunctio loci Ciceroniani ex epiſtolis refutata. Non uereor, nequid timide.

NEQVE uero nouam eius etiam interpũctionem, atque ſententiam loci eius ex ſecundo epiſtolarum Ciceronis ſatis unquam probaui. Cauſſas autem nunc exponam. ſic legitur epiſtola ſeptima ad Curionem: Non uereor, nequid timide, nequid ſtulte facias, ſi ea defendes, quæ ipſe recta eſſe ſenties.

Quod in id reip. tempus non incideris, ſed ueneris (iudicio
enim tuo, non caſu in ipſum diſcrimen rerum contuliſti tribu-
natum tuum) profecto uides, quanta uis in rep. temporum ſit,
quanta uarietas rerum, quàm incerti exitus, quàm flexibiles
hominum uoluntates, quid inſidiarum, quid uarietatis in ui
ta non dubito, quin cogites. In hunc autem locum Roborte-
,, lus ita: Non dubito, quin omnes, ſi attente legerint hæc uer-
,, ba, offendantur tam perplexo uerborum ordine, etiam ſen-
,, ſu, qui & ſi aliquis uideri poteſt, non eſt tamen aptus, & con-
,, cinnus. Meus ille ſic habet iſta uerba deſcripta, & interpun-
,, cta, quæ cum quiſpiam legerit, facile iudicabit ita omnino eſ
,, ſe legendum, & interpungendum locum hunc. Non uereor, ne
,, quid timide, ne quid ſtulte facias, ſi ea defendes, quæ ipſe recta
,, eſſe ſenties, quòd in id reip. tempus non incideris, ſed uene-
,, ris, iudicio enim tuo, non caſu in ipſum diſcrimen rerum con
,, tuliſti tribunatum tuum. Profecto uides, quanta uis in rep. ſit
,, temporum, quanta uarietas rerum, quàm incerti exitus, quàm
,, flexibiles hominum uoluntates, quid inſidiarum, quid uarie-
,, tatis in uita nõ dubito, quin cogites. Antea tres fiebant in hac
,, oratione periodi, Prima, NON uereor, Secunda, QVOD
,, in id reip. tempus. Tertia, QVANTA uis in rep. temporum.
,, adde, quòd & una fiebat παρένθεσις, quæ diſiungebat uerba. Nunc
,, ſi ita legas, ut demonſtraui, duæ tantum erunt periodi. prior:
,, NON uereor, ne; altera: PROfecto uides. QVOD in id reip.
,, tempus, leuiter hæc uerba ſunt interpugnenda à ſuperioribus.
,, nam eſt ratio prioris propoſitionis: IVDICIO enim tuo,
,, non caſu, eſt altera ratio proximarum dictionum: SED uene-
,, ris. Profecto uides, quanta uis in rep. Quod hinc ſit ſumendum
,, alterius periodi initiũ, patet ex perſpicuitate. Cum enim duo
,, contineat uerba hæc periodus, unum illic, VIDES, alterum
,, in fine, cogites, uidetur elegantiſsime omnia diſtinxiſſe Cice
ro. Hoc eſt huius de loci interpretatione Robortellianum iu-
dicium. Longe autem aliud eſt, pace tanti uiri dixerim, Sigo-
nianum. ego enim uulgatam interpunctionem ſeruo, & melio-
rem, ut opinor, ſenſum elicio, & uſitatiorem dicendi formu-
lam affero. eſt autem una πρόθεσις illa, Quod in id reip. tempus
non incideris, ſed ueneris. quam duæ ἀποδόσεις ſubſequuntur,
una

una, Profecto uides; altera, Non dubito, quin cogites. est autem simile hoc. Quòd, & Profecto, uel Non dubito, frequenti illi Aristotelicæ, ἐπεὶ δὲ, δῆλον ὅτι. item ἐπεὶ, ἤτοι. ut in Poetice, ἐπεὶ δὲ μιμοῦνται οἱ μιμούμενοι πράττοντας, ἤτοι βελτίονας, ἢ καθ' ἡμᾶς, ἢ χείρονας ἀνάγκη μιμεῖσθαι, id est, Quoniam qui imitantur, imitantur agentes, profecto meliores aut pares nobis, aut deteriores imitentur necesse est. Si ergo hæ duæ redditiones ita cohærent cum illa προθέσει, ut diuelli non possint, non placet etiam eas à Robortello dilacerari. alioquin & sensum, & gratiam omnem orationis euertas necesse est. quod ab acutissimo uiro animaduersum non esse molesto fero. quoniam ergo consilio, non casu petisti, inquit, hoc tempore tribunatum, profecto uides, quanta uis in rep. temporum sit, quanta uarietas rerum. neque uero dubito, quin eadem de caussa etiam cogites, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum uoluntates, quid insidiarum, quid uanitatis in uita sit. quo sensu quid melius excogitari potest?

IN CAPVT XV. ET XVI.

NE de aliena gloria quicquam detraham, apponam hoc loco, quibus uerbis hoc caput à Petro Nannio Alcmariano sit reprehensum libro VIII Miscellaneorum. Sic ille:

IN APOPHTHEGMATA PLVTARCHI.

Quis sit Choragus, quis Demagogus.

INHAERENTEM me libris die admodum luculento & amœno, quidam ex amicis ambulatum extraxerunt, nescio quod μέγα χρῆμα nouorum libellorum pollicitantes. Erant autem isti Laurentius Dacholius, & Iohannes Berzosa, ambo Græce & Latine ad miraculum usque periti. ibi quum in itinere essemus, occurrit Gulielmus Pictauia, fortuna, genere, & uirtutibus illustris, & qui ex professionibus trium linguarum non ignobilem sibi famam Louanii comparauerat. Huic à latere adhærebat Gysbertus Cœ-

lius, quem nobis Italia doctissimum medicum remisit. ij me in equis amantissime salutant, & quantum licet, amplectuntur. Postquam discessum est à charissimis capitibus, exigo ab illis meis pollicitatoribus nouos illos libellos. Quid multa? dopromuntur è sinu. Video illic multa in uariis auctoribus pulcherrime castigata, & non pauca in Erasmo reprehensa, iure quidem aliquando, sed tamen nimia acerbitate, & piis animis prorsus intoleranda. Auctor istius operis Franciscus Robortellius, iuuenis (eam enim in eo ætatem esse audio, quod cum ipsius laude dictum uelim) multiiugæ eruditionis, & generosæ indolis, sed tamen in Batauos homines ferocioris animi & importunioris maledicentiæ, quàm decet. Id eius uerba, quæ iam hic subiicio, planum facient. Erasmus (inquit) uir doctissimus, si illius opera legas, ita alicubi uidetur dormitasse, ut mireris. In Apophthegmatis, quæ ex Diogene Laertio uertit in Latinum, legendis, deprehendi hunc errorem. qui ut pateat apertius, subscribam primum Laertii Græca uerba, deinde Erasmi conuersionem & interpretationem. Postremo rationes, cur putem illum lapsum esse. Laertius in uita Diogenis Cynici, τοὺς δὲ Διονυσιακοὺς ἀγῶνας μεγάλα θαύματα μωροῖς ἔλεγε, καὶ τοὺς δημαγωγοὺς ὄχλου διακόνους. Eras. Dionysiaca certamina, quæ Athenis in honorem Bacchi magnis impendiis, pompaq; celebrabantur, appellabat magna stultorum miracula. Labitur Erasmus, primum, quod ex uno duo facit ἀποφθέγματα, subdit enim separatim, Oratores, qui summo in precio habebantur Athenis, dicebat turbæ ministros, quòd ad gratiam loqui cogerentur. Rursus labitur in uertenda dictione δημαγωγοὺς, quam cum non satis intelligeret, in priorem incidit errorem diuidendi Apophthegmatis in duas partes. Δημαγωγοὶ appellantur à Græcis, qui populo præsunt. Hesychius ait, δημαγωγεῖν idem esse, quod στρατηγεῖν, unde δημαγωγὸς ὁ ἄρχων ἐκ τοῦ τὸν δῆμον ἄγειν, καὶ διοικεῖν. Iulius Pollux lib. octauo nominat διμάρχους, qui sunt κατὰ δῆμον ἄρχοντες, olim dicti ναύκληροι. eodem libro nominat ἀθλοθέτας, qui decem erant, κατὰ φυλὴν ἐπὶ τῷ διαθῆναι τὰ παναθήναια τόντε μουσικὸν, καὶ γιμνυκὸν, καὶ τὴν ἱπποδρομίαν. Demosthenes in oratione Midiam hos uocat χορηγοὺς. eius orationis argumentum facile potest locum hunc declarare Laertii. nam cum esset χορηγὸς πανδιονίδος, tribus suæ, & ludos Bacchanales, de quibus nunc meminit Laertius, populo exhiberet, pulsatus fuit à Midia insolentissimo homine in medio theatri. Libanius rhetor doctissimus in argumento eius orationis explicando de Dionysiacis sic ait, ἑορτὸν ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι τῷ Διονυσίῳ, ἣν ἐκάλουν ἀπὸ τοῦ θεοῦ Διονύσια. ἐν δὲ ταύτῃ τραγικοὶ καὶ αὐλικοὶ, καὶ κωμικοὶ χοροὶ διηγονίζοντο. καθίσασαν δὲ χοροὺς αἱ φυλαὶ δέκα τυγχάνουσαι, χο-

ρηγὸς

ρηγὸς δὲ ἑκάστης φυλῆς ὁ τὰ ἀναλώματα παρέχων τὰ περὶ τὸν χορὸν. Hoc est Fe
sta celebrabant Athenienses in honore m Bacchi, quæ uocabant ab ipsius de
nomine Bacchanalia: in his autem & Comici & Tragici, etiam Aluædi
inter se de præstantia, & summa artis laude certabant, choros constitue-
bant singulæ tribus quæ decem erant, Choragus autem singularũ tribuum
sumptus in ea re faciebat. Verùm ex his satis: quiuis enim intelligere po-
test, quàm præter Laertij sensum & dictionis significationem δημαγωγοῦς
Erasmus uerterit, oratores. Sensus igitur Laertij est huiusmodi. Dionysia-
ca certamina stolidis magna esse miracula, atque choragos, seu præfectos
horum ludorum, turbæ esse ministros. etiam fuerit satius interpretari ὄχλου
pro tumultu & perturbatione. Hactenus Robortellus. Duo obijcit Erasmo;
& quòd ex uno simplicíq; Apophthegmate duplex fecerit, & quòd τὸ δη-
μαγωγὸς uocabulum non bene intellexit. Cæterùm nisi doceat δημαγωγοὺς
eosdem esse quos χορηγοὺς, ab utraque culpa liberatur Erasmus. Videndum
igitur primum, quibus probationibus utatur in asserenda istiusmodi signi-
ficatione. Hesychius (inquit) δημαγωγεῖν idem esse ait, quod στρατηγεῖν,
unde δημαγωγὸς ὁ ἄρχων, ἐκ τοῦ τὸν δῆμον ἄγειν καὶ διοίκειν. Si eo sensu hoc di
ctum esse ab Hesychio intelligimus, iam ratiocinatione ista consectum est,
hos tres magistratus eosdem esse, ἄρχοντα, στρατηγὸν, καὶ δημαγωγὸν, limi-
tibus quibus longissimè distant, in unum confusis. Archontas enim Libanius
in Androtionem magistratus porrecta manu creatos. Choragos suffragijs
electos dicit. Sed nondum probatum est δημαγωγὸν & χορηγὸν eiusdem esse
functionis. Addit deinde δημάρχους eosdem esse qui στρατιγοὶ & ἄρχοντες &
δημαγωγοὶ. Ne nunc quidem ullum documentum dedit δημαγωγοὺς & χο-
ρηγοὺς eiusdem significati esse participes, quod solummodo in quæstione est:
Tandem aggregat huic cumulo ἀθλοθέτας, qui decem erant, ut singulæ tri
bus unum istiusmodi haberent ad Panathenæa procuranda. Hic aliquid affi-
ne uidetur poni cum choragis, qui & ipsi decem erant. Iam si docuisset,
ἀθλοθέτας eosdem esse qui δημαγωγοὶ, esset quiddam quod illius ratio uide-
retur effecisse. Cæterùm quid id contra Erasmum, si secundum tuam ὑπό-
θεσιν, ἀθλοθέται καὶ χορηγοὶ sint iidem? quod tamen nequaquam tibi conce-
dimus, ut suo loco planum faciemus. Porrò quæ adfert ex Libanio, nihil de-
monstrant, nisi decem Choragos fuisse: nihil id quoque ad controuersiam
peruinet, euincendum est enim δημαγωγοὺς, esse χωρηγοὺς, cuius rei nul-
lum omnino indicium ex autoribus dedit. Sed redeamus ad Hesychi uerba,
δημαγωγεῖν, idem esse quod στρατηγεῖν. Nihil aliud Hesychius attulit, quàm
etymologiam uocabuli, ut dicas Prætor, quasi præitor, quod præat, nullo

 indicato

indicato uel officio, uel functione istiusmodi personæ. quòd si quis quum alicubi legat, dux qui præit in itinere, & quem alii sequuntur, statim inferat, dux & prætor idem sunt, nonne pulchrè ratiocinatus fuerit? aut Nicolaus & Nicodemus iidem sunt, quia etymon nominus idem est, quàm scitè scilicet ille personas distinxerit, & ἄρχων & δημαρχὸς & στρατηγὸς & δημαγωγὸς populum gubernant, non tamen iidem magistratus. Longius enim distant, quàm Nili fontes à suis ostiis. ἄρχοντες enim sunt, qui Remp. administrant, & à quorum nominibus Fasti notantur, ut Romæ à Consulibus. Nec mirum, cum teste Velleio Paterculo depulsis à Rep. regibus, Archontes illis successerint, primùm perpetui, deinde in denos annos creati, postremo in singulos. Δημάρχους non immeritò Tribunos appelles. Hi enim singularum tribuum præfecti erant, hi tabulas conficiebant prædiorum cuiusque tribus, eorumq; nomina recipiebant, qui suæ tutelæ iam facti essent, populumq; (ubi opus erat) conuocabant, & à debitoribus pignora capiebant. στρατηγὸν uerò ducem belli ex multis historiis intelligas, in Euangelio etiam earum excubiarum præfecti sunt, qui templum seruant & apud Aristotelem Politicorum septimo, Polemarchi & Strategi, pro eodem genere magistratuum ponuntur. Apud Aristophanem in Vespis Polemarchi iidem officium habent, quod Romæ prætores peregrini, ut qui de causis peregrinorum cognoscant. Ἀθλοθέται uerò eatenus Romanis Aedilibus similes, quòd spectaculis præsident, cum Choragis nihil commune habent, qui suo sumptu spectacula instruunt, iudicandi munus aut Corollarii dandi nequaquam ius habent. Δημαγωγὸς uerò is est, qui populares auras captat, siue is sit Orator. quo plerunque fit, ac proinde non raro pro oratore ponitur, siue alterius generis homo, certè ea de causa ab Aristotele appellantur publici adulatores. Sic enim ait Politicorum libro quarto, καὶ ὁ δημαγωγὸς καὶ ὁ κόλαξ οἱ αὐτοὶ, καὶ ἀνάλογον, καὶ μαλίστα δ' ἑκάτεροι ἰσχύουσιν οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις. Hoc est, Et demagogus & assentator iidem sunt certa quadam similitudine & proportione, & ambo præpotentes sunt. Assentatores quidem apud tyrannos, demagogi uerò apud istiusmodi populos. Rursus libro quinto, Επὶ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων, ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασιν. αἴτιον δὲ τοῦ τότε μὲν γίγνεσθαι, νῦν δὲ μὴ, ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν στρατηγούντων, οὐ γάν πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν, νῦν δὲ τῆς ῥητορικῆς ηὐξημένης, οἱ δυνάμενοι λέγειν δημαγωγοῦσι μὲν. διὰ ἀπειρίαν δὲ τῶν πολεμικῶν οὐκ ἐπιτίθενται. Hoc est, Olim cum idem esset & demagogus, & belli dux, in tyrannum euadebat. Plerique

enim ueterum tyrannorum ex demagogis facti sunt. Caussa quur id tum
contigerit, ac iam non fiat, quòd tum demagogos se præstabant, qui rebus
bellicis præfuissent, nondum enim per id tempus eloquentes erant. Nunc au
tem arte dicendi amplificata, qui eloquentes sunt, demagogos sese exhibent.
Verùm quia belli peritiam non habent, abstinent se ab occupanda tyranni-
de. Fac mihi quæso in istis locis ex Demagogo Choragum, si audes. Non
errauit igitur Erasmus, qui oratorem id uerterit. Certè Iulius Pollux De-
magogum & Rhetorem uno titulo complexus est, libri quarti capite quar-
to, περὶ ἐπαίνου ῥήτορος καὶ δημαγωγοῦ. neque toto capite in tot elogiis ullum
inter eos discrimen facit. Rursus capite quinto eiusdem libri, περὶ ψόγου τούτου
inquit, numero singulari utens, tanquam res eadem sit, uocabula autem duo.
multaq; ibi conuitia sunt, quæ ad nullum nisi ad Oratorem referri possunt,
quale est, συκοφάντης, δικογράφος, δικοῤῥάφος, λέγων ἐπὶ χρήματι, πρὸς ἀργύ-
ριον λέγων, μηδὲν ῥῆμα προῖκα εἰπών, μισθοῦ φθεγγόμενος, πρὸς χάριν λέγων,
πρὸς ἡδονὴν δημηγορῶν, παρὰ τῇ κιγκλίδι ζῶν. Calumniator, litium conce-
ptor, controuersiarum consutor, pro pecunia loquutuleius, ob nummos di-
cens, nullum uerbum gratis proferens, pro mercede uocem edens, ad gra-
tiam loquens, ad uoluptatem conciones fingens, apud tribunalia semper ui
uens. Postremo Libanius in argumento contra Androtionem cum magistra-
tus diuidat Athenienses, alios facit sortitu obuentitios, quos ille appellat
ἀρχὰς κληρωτὰς, quales sunt iudices, alios χειροτονητὰς, porrecta scilicet
manu creatos, in quorum classe στρατηγοὺς collocat, alios αἱρετὰς suffragiis
electos, in quorum numero choragos constituit, ex quibus uel cæco appa-
ret, quàm omnino nihil istæ functiones conueniant. Ego tamen, ut dicam
quod sentio, mihi istud ἀπόφθεγμα corruptum uidetur, τοὺς δὲ Διονυσιακοὺς
ἀγῶνας μεγάλα θαύματα μωροῖς ἔλεγε. Salsum id & acerbum, & probè ex
indole Diogenis. Id autem quod sequitur, ignauum & uapidum, καὶ τοὺς
δημαγωγοὺς ὄχλου διακόνους, & demagogos esse uulgi ministros. Quid acri-
moniæ habet istud dicterium? credo igitur uocem διακόνους esse corruptam,
& olim fuisse scriptum διαγωγοὺς & ex gamma quod Græce γ Latinum c
repræsentat, in eam literam, cui forma affinis est, commutatum esse, rursus
ex γ quod multum accedit ad υ, præsertim in literis exolescentibus ypsilon
esse factum, atque ita pro διαγωγοὺς διακόνους nobis emersisse, ut hic sit sen-
sus, demagogos publica inter se diuidere, ac prædæ habere. atque ita ade-
rit nobis uenustas παρηχήσεως, quæ frequens est in dictis Diogenis. nobis illam
utcunque imitari licuerit, si dicamus Publicolas esse Publiuoras. sed hic, et-
si malo iure Erasmum carpat, maledicus nõ fuit. Nunc pergamus ad secundã
in

in Eraſmum annotationem. Annotaui (inquit) ſuperius Eraſmi Roterodami erratum quoddam in uertendis è Laertio Diogenis Cynici apophtegmatis, ſed cum & ea paulo pòſt omnia percurriſſem, & cum Græco contuliſſem, multò plura perperam uerſa depræhendi. Libuit igitur ſigillatim hic aſcribere, ut uideant eruditi, quantopere à uero Laertii ſenſu aberrarit. Si quum hæc ſcriberem, plus ocii fuiſſem nactus, adnotaſſem & in aliorum apophthegmatis uertendis Eraſmi errata, ſed hæc alio complectemur libello. Interim ſat erit, ſtudioſos literarum monere, ne magnopere eam Apophthegmatum ament translationem. Nam etſi multa rectè conuerſa ſunt, multò tamen plura perperam expreſſa uiſuntur, atque hoc facile cognitu erit iis, qui Græca legerint.

IN CAPVT XX.

Ciceroniani ex prima Tuſculana loci interpunctio reprobata.

LOCVS eſt in primo Tuſculanarum quæſtionum, in quo non idem ſentio, atque Robortellus in diſtinguendis perſonis, & ſententia enodanda. Sic uulgo legitur: A. Adeo tu me delirare cenſes, ut iſta eſſe credam? M. An tu hæc non credis? A. minime uero. M. Male hercule narras. A. Cur quæſo? M. Quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta dicerem. A. Quis enim non in eiuſmodi cauſa, aut quid negocii eſt, hæc poetarum, & pictorum portenta conuincere? M. Atqui pleni ſunt libri cõtra iſta ipſa differentium philoſophorum. A. inepte ſane. In hæc ita
» Robortellus: Neminem eſſe puto alicuius iudicii hominem,
» qui iſta ſic diſtincta legens non offendatur, melioremq; requi-
» rat ſenſum. Commodum igitur uidetur, ut totum locum deſ-
» cribam, ſicuti eſt in uetuſto exemplari à me inuentus. omnes
» enim per ſe cognoſcent, quantum hæc à priori diſtet lectio, &
» ſenſus. A. A deo ne me delirare cenſes, ut iſta eſſe credam? M.
» An tu hæc non credis? A. Minime uero. M. Male hercule nar-
» ras. Cur quæſo? A. Quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta di-
» cerem. quis enim non in eiuſmodi cauſſa, aut quid negocii eſt

» hæc poetarum, & pictorum portenta conuincere. M. Atqui
» pleni ſunt libri contra iſta ipſa diſſerentium philoſophorum A.
» Inepte ſanè. Puto omnibus iam eſſe perſuaſum ita debere lo-
» cum legi, & interpungi. Hæc Robortellus. Quod autem ille omnibus ſe perſuaſiſſe ait, mihi neſcio quo meo fato non perſuaſit. Cenſeo enim confundi perſonas, & quod grauius eſt, pulcherrimam ſententiam perturbari. quæ ex uulgata perſonarum diſtinctione colligitur, ita: Inquit auditor, Adeo ne me delirare cenſes, ut fabuloſa inferorum portenta credam? miratur Marcus, & ait; An tu hæc non credis? negat ſe ea credere Auditor. Subiicit Marcus, eum non bene dixiſſe, cum ſe ea credere negauit. quærit deinceps auditor, cur male dixerit. reſpondet Marcus, quia adeo uera ſunt, ut, ſi ipſe contra ea diſſerere uellet, diſertus eſſe poſſet. Subſequitur Auditor, imo ita falſa, ut nihil ſit facilius, quam ea refellere. reſpondet Marcus, imo nihil difficilius eſſe. unde plenos extare libros contra ea ipſa diſſerentium philoſophorum. Hoc autem ſenſu nihil planius, nihil uerius eſſe exiſtimo. Quod autem dixi, iis uerbis, Quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta ipſa dicerem, ſignificari portentorum eorum ueritatem, quæ difficile niſi à diſerto refutari poſsit, probo eiuſdem Ciceronis auctoritate, qui in II Philippica ita loquitur: Qui cum hoc iſto tempore ſtent cum gladiis in conſpectu ſenatus, ego quoq; te diſertum putabo, ſi oſtenderis, quo modo ſis eos inter ſicarios defenſurus, id eſt, te putabo diſertum, ſi ueritatem oppugnabis. Robortelli autem aliena hæc ſententia eſt. Negat ſe portenta credere auditor. reprehendit eum Marcus, & quærit cur non credat. reſpondet auditor, nimirum quia falſa ſunt. ſignum falſi, quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta ipſa dicerem. quid eſt autem hoc? nam falſa refellere, non eſt difficile, neque in eo laus elucet eloquentiæ. Nam quod ait, diſertus eſſe poſſem, difficultatem cauſſæ perorandæ ſignificat. Itaq; quam illud abs urbe etiã, quod ſequitur? Quis enim nõ in eiuſmodi cauſſa, aut quid negocii eſt, hæc poetarum, & pictorum portenta conuincere? ſit enim, ut idem auditor, portenta inferorum & difficilia, & facilia, quæ refellantur, eſſe dicat, & ſplendor illius ſententiæ: diſertus eſſe poſſem, tenebris inuoluatur ita, ut non

appareat

appareat. Quare omnino meo iudicio non eſt mutanda ratio illa perſonarum, atque hoc ipſum ne Robortellum quidem, ſi rem attentius conſiderarit, negaturum eſſe confido.

IN CAPVT XXIII.

CAPITE autem XXIII reddit rationem, cur Cicero in prima Tuſculana ἀξίωμα pronunciatum uerterit, id eſt, ut loquuntur, orationem enunciatiuam. idque quaſi myſterium ſit Dionyſii aliquod, tradit magna cum grauitate. eſſe enim à Stoicis ſumptum id, Diogenis Laertii auctoritate confirmat. Cum tamen illud tam tritum ſit, ut etiam apud Priſcianum inueniatur, cuius hæc uerba ſunt libro XVIII. Et ſciendum, quod has quidem conſtructiones, quæ per nominatiuum abſoluuntur, Stoici ἀξιώματα, uel συμβάματα uocant, id eſt, dignitates, uel congruitates. ut Appollonius ambulat. Vere ergo ille in libro de arte corrigendi dixit multa lectione opus eſſe ei, qui ſe ad ſcribendum confert. alioquin ea pro nouis afferet, quæ omnibus nota ſunt, pro magnis, quæ ſunt puſilla.

IN CAPVT VLTIMVM.

CAPITE XXV Eraſmum uirum doctiſsimum dilacerat. quem cum Petrus Naunius nouem ante annis cum maxima huius infamia ultus eſſet, ipſe obmutuit. credo, quod indecorum eſſe putauit, giganti rem eſſe cum Nanno. Ego uero quomodo Nannius ipſe robuſta eius tela infregerit, exponam. ut, cum ille mihi reſpondebit, una etiam nannio, quem ſine reſponſo nouem annos iacere homo diſertiſsimus paſſus eſt, reſpondere poſsit. Verba eius ex VIII libro Miſcellaneorum hæc ſunt:

Quid

Quid sit Μέλλοντας πολιτεύεσθαι.

IN decimo octauo Apophthegmate ita scriptum est, ἐπῄνει τοὺς μέλλοντας πολιτεύεσθαι, καὶ μὴ πολιτεύεσθαι, καὶ τοὺς παιδοτροφεῖν, μὴ παιδοτροφεῖν. Erasmus sic uertit, Laudabat eos, qui ad rempublicam accessuri non accederent. qui pueros alturi, non alerent. Παιδοτροφεῖν hic significat seruos nutrire: etsi pueri serui dicuntur: tamen dilucidior sensus esset, si dixisset, qui seruos alturi, non alerent. Nam iuxta illud.

σώματα πολλὰ τρέφειν,
ἀτραπὸς εἰς πενίην ἐστὶν ἑτοιμοτάτη:

Hactenus ille. Quis quæso hic error? Nam ipse fateris pueros seruos dici. Tum si id uerum est, ut est longe uerissimum, id reddidit quod tu uis? Sed inquis, dilucidior esset sensus, si seruos alere uertisset. Ego tibi nequaquam id concedo, putoque potius de liberis alendis dictum esse à Diogene, quum olim illos occidere liceret, atque adeo seruus apud Terentium dementiam appellet, quòd herus, quicquid Glycerium peperisset, statuerat educare. ac proinde magnis priuilegiis ad educationem prolis inuitabantur. Verum donemus tibi tuum sensum esse illum unicum, ad quem respexerit Diogenes. Quid quæso peccati, uocem πωλύσημον æque πολυσήμῳ interpretari, quum inde in nullam partem absurda sententia enascatur, & in ipso ambiguo tota uis gratiæ & leporis sæpius sit constituta. Olim in ecclesia legebatur, Ex ore infantium & lactentim perfecisti laudem tuam, ut destruas inimicum & defensorem, ut narrat Sulpitius in uita D. Martini, nunc legimus, ut destruas inimicum & ultorem, Græce ἐκδικήται, quod utranque significationem in se retinet. Iam si quis reddat, ut destruas inimicum & uindicem, & fide translationis seruata, iudicium lectori integrum relinquat, rectius ne tibi facere uidetur, quàm ille litem suam facit, & alteram partem præoccupat, quum res in æquilibrio pendet? Cæterum quia hoc apophthegma nulla ratione ita transfundi in linguam Latinam potest, quin perdat natiuam suam & perquàm lepidam argutiam, paucis indicabo ad quæ allusum sit à Diogene. μέλλοντας πολιτεύεσθαι, & ij dicuntur qui aliquando Rempub. sunt administraturi, quales sunt magistratus designati, & qui procrastinatores sunt in Republica suscipienda. Deinde ualde mecum ambigo, num etiam in hac uoce μέλλοντας allusum sit ad hanc dictionem μέλοντας, hoc est, meditantes, quanquam & ipsum uerbum μέλλω studeo significat. Nam Hesychius (inquit) μελλόντων μελετώντων. quamobrem prope adducor, ut credam sic esse uertendum. Laudabat

eos qui ſtuderent reip. gubernandæ, non gubernarent: & pueris alendis, ac non alerent. ut intelligas, eum iſtarum rerum meditationem probaſſe, uſum, functionemq; uituperaſſe.

Quid ſit Manum porrigere complicatis digitis.

Rurſus idem Robortellius carpit Eraſ. in decimo nono Apophth. ſic enim inquit: Eraſmus ait, Illi tribuitur & hoc ænigma, Manus non eße porrigendas amicis, complicatis digitis. Innuens non ſatis eſſe, ſi comes nos præbeamus amicis, ſed comitati adiungendam benignitatem. Apud Laertium ſic exprimitur hoc ænigma, ἔλεγε δὲ καὶ δεῖν τὰς χεῖρας ἐκτίνειν, μὴ συγκεκραμμένους τοὺς δακτύλους. Addit ex ſe Eraſmus amicis, quod ſi addatur, tollitur ænigmatis ambiguitas tota & uenuſtas. In Græco ita legitur, Aiebat manus oportere extendere, non confuſos digitos. uel dicebat manus eſſe extendendas, non confuſis digitis, & ſane hoc melius. Senſus eſſe poterit omnia eſſe aperto animo & ſimplici facienda, non autem fucato & ſimulato, uel non oportere eſſe rapacem. Nam qui aliquid in uola abdunt, manum non extendunt. uel ſi referas ad orationem, ſicut olim Zeno aiebat, orationem oportere eſſe planam & apertam, non conciſam, confuſam, aut obſcuram. Hactenus Robortel. qui cum promiſerat ſe errorem allegare, nihil quod uel af fine errori eſſet, allegare potuit. An propterea male audiet Eraſmus, quòd de ſuo addidit, amicis? In hoc opere Eraſmus nunc anxium interpretem, nũc liberum paraphraſtem, nunc ſedulum commentatorem agit. Iam quòd tu ais, ea additione omnem ambiguitatem tolli & uenuſtatẽ, uehementer admiror, qui ipſe adhuc incerta interpretatione fluctuare uideris, & de ſententia una in aliam deſilis, ſi nihil eſt obſcuri, quid ita ſubinde eius Apophthegmatis ſignificationem refingis, quod proprie eſt hominum, qui ſibi ipſi dum alia atque alia tentant, non ſatisfaciunt, nec uenuſtas ex ænigmate tollitur, ſi aliquantulum lucis affundas. Optima enim ſunt illa ænigmata quæ ita ſe abdunt, ut tamen latentem uiam ad ſua myſteria ſubindicent. Ceterum ubi tu legis συγκεκραμένους, Eraſmus uidetur legiſſe συγκεκαμμένους, hoc eſt, contractos, & id rectius uidetur. Valde enim improba eſt metaphora digitos confundi, nec ſcio, an uſquam alibi eam locutionem reperire liceat. Quòd autem Eraſmus benignitatem comitati adiungendam eſſe, ex hoc ænigmate intellexerit, non leui neque futili ratione niſus eſt, primum quia dextra fidei, amicitiæ, & comitati conſecrata ſit. unde illud Virgilii, Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni. Inde Græci uerbum δεξιοῦσθαι fin-

finxerunt, hoc est, dextra complecti. Digitos autem contractos significare tenacitatem, uel unus Martialis arguerit,

Litigat, & podagra Diodorus Flacce laborat.
Sed nil patrono porrigit, hæc chiragra est.

Rursus idem. de Demagogo.

In trigesimo quarto rursus Erasmus uertit δημαγωγὸν *oratorem, quod non probo. Laertius,* οὗτος ὑμῖν ἔφη ἐστὶν ὁ Ἀθηναίων δημαγωγός. *Erasmus, hic est, inquit, ille Demosthenes Atheniensium orator. Sed sic melius, En uobis ò hospites, Atheniensium ducem ac principem. uel, En qui Atheniensium aures captat ac demulcet. Nam probrum in se habet hæc demonstratio per* μέσον δάκτυλον. *Hactenus Robortellius. Nihil hic peccasse Erasmum, superius demonstratum est, quamobrem non est consilium ea repetere.*

Rursus idem. Quid παρὰ significet.

In trigesimo septimo Laertius, τοὺς πλείστους ἔλεγε παρὰ δάκτυλον μαίνεσθαι, ἐὰν οὖν τις τὸν μέσον προτείνας πορεύηται δόξῃ μαίνεσθαι, ἐὰν δὲ τὸν λιχανὸν, οὐκέτι. *Erasmus, Dicebat plurimos insanire præter digitum. Nam si quis assidue medium digitum intendat uice indicis, uulgo insanus habetur: si quis indicem, sanus uidetur. At plurimi sunt homines, qui grauius insaniunt rebus serijs, quàm si digitum pro digito porrigant, & tamen uulgo hi non habentur sani. Hactenus Erasmus. Nunc audite quid Robortellius dicat. Quoniam* παρὰ *cum accusatiuo iunctum, sæpe accipitur pro apud, uel prope, lepidior sensus mihi uidetur, si dicas, Multos aiebat insanire prope digitum medium, quod eo magis probo, quia sequitur* ἐὰν δὲ τὸν λιχανὸν οὐκέτι, *id est, si quis indicem non amplius. Ecce uicinitatem insaniæ, sicuti digitorum. Multorum insania est occulta, sed fortasse non minor quàm ea, quæ aperta esse solet. Vnum me torquet in hoc dicto Diogenis, quòd uideo consuetudinem fuisse apud ueteres, ut medio digito commonstrarentur insani & infames. Neque satis memini me legere apud ullum, eos habitos insanos, qui alterum commonstrarent digito, uel qui medium extantem, à cæteris conclusis gestarent, hoc uidendum. Nam quin ita ut exposui, sit accipiendum dictum Diogenis, non est dubitandum. Hactenus Robortellius. Qui quum omni ratione conatus sit emendare Erasmum, nihilo meliora in medium*

dium attulit, nec argutiem istius dicti percepit. Est enim sensus, plerosque uno digito ab insania distare. nam si impudico digito commonstrationes facerent, ut faciunt indice, insani haberentur, id quia non faciunt, spatium discrimenque unius digiti interest, quo minus sint uecordes. Præter enim absurdum gestum ostendendi nihil requiritur, quin sint pro insanis habendi. Formulas istius loquutionis ubi παρὰ interuallum significat, abunde apud Budæum reperies.

Rursus idem. Quid sit Κράνειον.

In quadragesimo sexto Laertius, ἐν τῷ κρανείῳ ἡλιουμένῳ αὐτῷ Ἀλέξανδρος ἐπιστὰς φησὶν αἴτησόν με, ὃ θέλεις. Erasmus. Quum Alexander Magnus inuiseret Diogenem. reperit eum in Cranio sedentem pro dolio. Hactenus Erasmus. Robortellius, Cranium per ι in penultima caluariam significat, Cranium mortuorum, κράνειον uero per ει diphthongum in penultima, significat Craneum, qui erat locus gymnasii è regione Corinthi. Hoc patet ex alio loco Laertij, ubi ait διάγων ἐν τῷ κρανείῳ τῷ πρὸς τῆς κορίνθου γυμνασίου. Erasmus deceptus est uocis similitudine, nam uertit in cranio id est in caluaria, neque est quòd quis illum excuset, posse etiam intelligi de gymnasio, sic scriptam illam dictionem Latine, ut i proferatur longum. Nam cur addidit pro dolio, quod non est in contextu Græco? ex quo satis patet, Erasmum deceptum esse. Immo nihil minus patet, quum enim inquiat Erasmus, eum sedentem in cranio pro dolio, satis indicat se diuersum putare cranium & dolium. Nam si idem existimasset, nullo modo pronunciasset, eundem & in dolio sedere, & ante dolium. Et quod tu dicis, uertit in cranio, id est, in dolio, illam expegesin de tuo addidisti. nec ea in uerbis Erasmi reperitur. Pergit deinde Robortellius. Laertius dicit ἡλιουμένῳ, uertit Erasmus, Lace ras schedas glutino committentem. Dij boni, quale somnium? Quis dicat, in schedis glutinandis fuisse occupatum Diogenem? Labitur igitur & hic Erasmus, dum sibi nimium indulget in uertendo, & addendo multa, quæ in Græco contextu non leguntur. Quur errat Robortelli? an quia plura addit, quàm tuus Laertius habet? quando unquam Erasmus in uerba Laertij iurauit? Quicquid ubique inuenit, quod ad præsens Apophthegma spectat, uel in Græcis, uel in Latinis auctoribus, in unum congerit, Idne errorrem ampliorem & instructiorem faceret non est professus, se uerborum Laertii interpretem, ut illi religio sit, quicquam uel detrahere uel addere.

Rurſus idem. Diuerſa transferri ex diſcordia exemplarium.

In ſexageſimo octauo Laertius, μακρὰ τινὸς ἀναγινώσκοντος, καὶ πρὸς τῷ
τέλει τοῦ βιβλίου ἄγραφον παραδείξαντος. θαῤῥεῖτε ἔφη ὦ ἄνδρες γῆν ὁρῶ. Eraſm.
Quodam tempore, quum diutiſſime legens tandem eo ueniſſet, ut uideret
chartam uacuam, bono inquit animo eſtote uiri, terram uideo. Labitur Eraſ
mus, quòd ait ipſum Diogenem legentem ea dixiſſe, γῆν ὁρῶ, quum alius
hoc dixerit. Quid ſi aliud exemplar Græcum ſecutus ſit, ac ita inuenerit,
μακρά τινα, ac non, μακρά τινος, non ne unica aut altera litera aliter inuen-
ta ab omni errore Eraſmum uindicauerit? Eadem certe gratia Apophtheg-
matis, ſiue Diogenes legerit & dixerit, terram uideo, ſiue alius quiſpiam
legerit ſubiiciente Diogene, terram uideo.

Rurſus idem:

In LVI. Eraſmus. Quum primum cœpiſſet philoſophari, cum in dolio
ſolus rancido ueſcens pane audiret totam urbem lætitia perſtrepentem, erat
enim dies feſtus, ſenſit animo nonnihil tædii, diuq; ſecum de relinquendo
uitæ inſtituto cogitauit. Sed quum tandem mures uideret adrepentes, mi-
cas panis edere, quid diſplices, inquit, tibi ò Diogenes, ſat magnificus es, ec-
ce etiam paraſitos alis. Audi nunc Robortellii quiritationem. Ego profecto
neſcio, unde hic paraphraſtes egregius tam multa præter rem in medium at-
tulerit. Nam in Græco ita legitur, breuiſsime & politiſsime, πρὸς τοὺς ἑρπύ-
σαντας ἐπὶ τράπεζαν μῦς, ἰδοὺ φησὶ, καὶ διογένης παρασίτους τρέφει, id eſt, ad
mures perrepentes in menſam, En ait, & Diogenes paraſitos alit. Robor-
tellius præter copiam, nihil hic arrodere poteſt. Mirum autem unde Dioge
ni menſa, qui nihil ſuppellectilis habuit, præter peram. Certe priori loco
(nam bis hoc Apophthegma habet) menſam omiſit.

Rurſus idem: Quam facile librarii peccent.

In ſeptuageſimo ſecundo Eraſmus ait, Huc ueni inſpecturus inſaniam tu-
am, qui non contentus regno. In Græco ſcribitur κατάσκοπος τῆς σῆς ἀπλη-
στίας, id eſt, explorator tuæ cupiditatis, quæ eſt inexplebilis. Hic neſcio quur

ἀπληστίαν uerterit Erasmus insaniam. in uno uocabulo tota culpa. Videtur Erasmus fiducia memoriæ libros aliquando non consuluisse, ac propterea aliquando non eadem, sed cognata uertere. Cæterum tam aperta res imperitiæ ascribi non potest. Postremo ualde mecum addubito, num principio scriptum sit insatiem pro insatiebilitatem, qnod scriba non intelligens uerterit insaniam.

Rursus idem. De licentia in deducendis etymis.

IN LXXIII. cum dicit Erasmus ἄθλιος Græce, miserum sonat, multisq; afflictum laboribus, unde & Athletis nomen, decipitur. nam Athleta non dicitur παρὰ τοῦ ἀθλίου, id est, à misero, sed à uerbo ἀθλέω, quod est luctor, certo, uel παρὰ τοῦ ἄθλου, id est, à certamine. Est quidem apud Græcos uerbum ἀθλεύεσθαι, id est, infelicem esse & aduersis conflictari, sed non Athletæ ab hoc dicti sunt, immo è diuerso ἀθλεύεσθαι παρὰ τῶν ἀθλητῶν, propter labores eorum immensos. Hactenus Robortellius, qui præter originationem nihil carpit. Atqui in etymologiis mire ludunt auctores, id si non patitur; auferat à iureconsultis, testamentum à testatione mentis esse dictũ, à Cicerone fidem inde appellatam, quòd fiat id quod dictum est.

Rursus idem. Errores magnorum uirorum esse emendandos, non conuitiis exagitandos.

IN LXXIIII. Erasmus. Inuitatus, ut ad Alexandrum ueniret, recusauit, at Perdiccæ præfecto minitanti necem ni ueniret. In Græco nulla fit de Alexandro mentio, sed tantum de Perdicca, περδίκκου ἀπειλήσαντος. Errat turpissime in reddendo Latine responso Perdiccæ. ait enim, nec dubitauit uicissim minitari Perdiccæ, se feliciter uicturum, si sine illo uiueret, indicans esse infelices, qui cum Perdicca uiuerent. Est in Græco ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀπειλεῖν ἠξίου, ὡς εἰ καὶ χωρὶς ἐμοῦ ζῆσαι, εὐδαιμόνως ζήσοιτο. Sensus est, Quũ mortẽ minitatus esset Perdiccas Diogeni, inquit Diogenes, nil magnũ. nam et phalangium hoc efficere possit, putabat magis Perdicca dignum, si sic minitaretur, Vt libet ò Diogenes, uel ueneris, uel non ueneris ad me, dabo tamen operam, ut etiam sine te recte uiuam. Recte tu quidem Robortelli, ac nunc primùm legitimam habes causam reprehendendi, quæ antea uel iniusta fuit, uel nulla, uel friuola. Sed quur quæso tot auctaria huic Apophthe

gmati-

gmati adijcere placuit, quum tu eam legem uertendi toties, tam odioſè, in Eraſmo prædamnaris? Nam hæc omnia (ut libet ò Diogenes, uel ueneris, uel non ueneris, dabo tamen operam) in Græco nuſquam deprehendas. ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀπειλεῖν ἠξίου, ὡς εἰ καὶ χωρὶς ἐμοῦ ζῆσαι, δι᾽ δαιμόνως. Id autem eum minari dignum cenſebat, ſi diceret, etiam ſi ſine te uixero, beate uixero. Libertatem tuam in transferendo non culpo, ſed ad legem quam in alios condis te reuoco. Errauit Eraſmus? certe tam fœde ſugillandus non erat, poſt tot lucubrationes marcidus uigilijs alicubi cum bono Homero dormitat. Tu non contentus priori ſugillatione, hanc coronidem in fine tuæ annotationis adiungis. Iam patet, opinor, turpiſſimus Eraſmi error.

Rurſus idem. Quæ ſignificata habeat Vita.

IN LXXV. Alter hic grauis apparet Eraſmi lapſus. nam ſic uertit. Aiebat faciles eſſe deos ad donandam hominibus uitam. Cæterum hanc igno rari ab his qui quærunt dulciaria, unguenta, aliasq́; id genus delitias. Cum apud Laertium legatur, ἐβόα πολλάκις λέγων τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδόσθαι, ἀποκεκρύφθαι δὲ αὐτὸν ζητούντων μελίπηκτα, καὶ μύρα, καὶ παραπλήσια. Quorum uerborum hic eſt ſenſus, Vociferabatur ſæpe, affirmans facilem & parabilem admodum deos hominibus dediſſe uictum, ſed latere eos, dum intenti ſunt mellitis placentis, unguentis, & alijs id genus quærendis. Vides quantum interſit inter hunc & illum ſenſum? Sed multo magis animaduertes, ſi leges quæ in ſua commentatione ſuper hoc dicto addit Eraſmus. Hactenus Robortellius. Si Eraſmus uitam pro uictu po ſuit, nihil errauit, in eo enim ſignificatu inuenitur apud Donatum in Phormione, cuius hæc ſunt uerba, Vita autem & mores ſignificat, & animam, & alimentum, & ſpatium uiuendi. Recte igitur Eraſmus uocabulum πολύσημον πολυσήμῳ extulit, ut διχονοία eadem eſſet. Eſt autem alluſum ad hos uerſus Heſiodi in libro operum & dierum, ubi ſic ait,

Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι,
ῥηιδίως γὰρ κὲν καὶ ἤματι ἐργάσαιο
ὥστε σέκ᾽ εἰς ἐνιαυτὸν ἔχειν καὶ ἀεργὸν ἐόντα. Hoc eſt,

Occultant ſuper uictum mortalibus ægris,
Nam facile obtineas tantum ſub luce diurna,
Suppetat ut penus (quamuis ocieris) in annum.

Quòd ſi in commentatione euagatur, nihil poſſum dicere, niſi liberrimum eius ingenium liberis aliquando habenis currere. Cæterum rurſus ex

te quæro, quæ tua quoque licentia, quum Græca uerba habeant, uictum latere & in occulto haberi, tu ad personas transtuleris, tanquam illos uictus lateat, ἐβόα enim inquit, πολλάκις λέγων τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ῥάδιον ὑπὸ τῶν θεῶν δεδόσθαι, ἀποκεκρύφθαι δὲ αὐτὸν. Clamabat ſubinde dicens, uictum facilem à diis donatum eſſe, ſed eum in occulto haberi, dum homines requirunt placentas ex melle, & unguenta, aliaq; conſimilia.

Rurſus idem. Metaphoras ſæpe improbiores uideri, non eſſe.

IN LXXX. *Delirat Eraſmus. nam ſic uertit, Præteriens prodigi cuiuſdam ædes, inſcriptionem habentes, Venales: facile (inquit) diuinabam fore, ut præ immodica crapula domum euomeres. Iam enim domum abſumpſerat, antequam uenalem proſcriberet, uomitus erat ille uerius, quàm uenditio. Hactenus ille. In Græco ſcribitur, θεασάμενος ἐπὶ ἀσώτου οἰκίᾳ ἐπιγεγραμμένον, πράσιμος, ᾔδειν (εἶπον) ὅτι οὕτως κραιπαλῶσα ῥαδίως ἐξεμέσεις τὸν κεκτημένον. Senſus eſt, Conſpicatus Ciogenes in prodigi cuiuſdam domo inſcriptum, Venalis. Sciebam (inquit) fore aliquando, ut tantum crapulans, ò domus eras euomitura tuum herum. Quid hoc ſenſu lepidius? at cuius non offenduntur aures, quum Eraſmus ait uirum euomere ædes? Aptior quippe eſt iocus, domum euomere herum. Recte tu quidem, ſed non puto te aliud cogitare, quàm hunc lapſum eſſe potius incuriæ & in aduertentiæ (ut mihi hoc uocabulum uſurpem) quàm inſcitiæ aut delirii. Quòd autem eam metaphoram de domino euomente ædes, tanquam abſurdiſsimam exagitas, ſcias ei non diſsimilem in dictis Catonis Cenſorij inueniri, ſic enim ait, Qnendam qui agros mari uicinos ob luxum uendere coactus eſt, aiebat ſe mirari, quaſi plus poſſet quàm ipſum mare, quod enim illud uix paulatim alluebat, ille facile deuorarat. Eiuſdem immanitatis eſt, deuorare agros, & euomere ædes.*

Rurſus idem. Eraſmum ingenue, ſed tamen latenter ſua emendare.

IN CLXII. *Eraſmus. Cuidam per conuitium dicenti, Sinopenſes te exilio damnarunt, at ego, inquit, illos manſione: ſignificant ſe, quòd ſolum*

lum uertere cogeretur, nihilo feliciorem esse ijs, qui in patria manerent, nec exilium æquo animo pati possent. tam enim miserum est, manere coactum, quàm exulare coactum. Quis non uidet, ut miser Erasmus in sua commentatione fallitur? Nam cum dixit Diogenes, ἐγὼ δὲ ἐκείνων τὴν μονὴν, significare uoluit, Sinopenses habitare ignobilem, & asperam regionem, & ideo infeliciores multo esse, se, qui exultabat, profecturum in loca amœna & urbes præclaras Græciæ. Hunc sensum spreuit opinor Erasmus, quòd ingeniosus sibi uidebatur, quum excogitabat aliquid absurdum. Ideo uero hoc dixi, quia paulo post ait, ex Plutarcho afferri eum sensum, quem ego exposui. at sibi uidebatur Plutarcho ingeniosior, neque illius interpretatione contentus. Hactenus Robortell. qui fatetur, Erasmum & bonam & malam commentationem super apophthegmate fecisse, uerum illum non intelligendo, sed in deligendo aberrare. Erasmus homo multi pudoris, & eximiæ ingenuitatis, sicubi in primis editionibus lapsus esset, plerunque in secundis editionibus id addebat quod rectius erat, noua illa interpretatione tacite damnans quod antea scriptum fuisset, ut & pudori suo consuleret, & lector non falleretur, cui ex duobus scripti generibus facile licebat meliora eligere, aut alio in opere, quod alibi infelicius exierat, retractabat. Rem ita se habere comperiet, quisquis editiones Adagiorum inter se committat. Quòd si quis statim hominem esse nihil existimet, qui, ubi errarit, resipiscat, quid existimandum de illis, qui errores suos nunquam agnoscunt? In tanta πολυγραφίᾳ somnum obrepere, quid mirum est? Si in uiam non redisset, erat, cur ei te ducem præstares: cum uero suo Marte ad rectum iter reuertatur, quid opus est ista acerbitate uerborum?

Rursus idem. Quid sit χείρων.

IN CI. Erasmus. Conspiciens duos centauros pugnantes, in tabula pessime pictos, Vter horum (inquit) deterior est, notans pictoris imperitiam, quasi dubitaret, uter esset deterius pictus. Vsus est autem uoce ambigua. nam χείρων & peior dicitur, & in pugna inferior. Hæc ille. Laertius sic ἰδὼν ποτὲ δύο κενταύρους κάκιστα ἐζωγραφημένους, ἔφη. πότερος τούτων χείρων ἐστί. id est, Conspicatus aliquando duos centauros male pictos, ait, Vter horum est deterior? In Græco, sicuti patet, non est illa dictio, pugnantes, quam addit, quia aliter non intelligebat iocum. Sed reuera Diogenes allusit ad nomen proprium Chironis. Sic πότερος χείρων. nam poterat accipi dictum ambigue, uter est deterior, id est, deterius pictus: & sic, uter est Chiron.

Quid ad hæc ò bone Erasme? Hic ego te laudo Robortelli. nam & bene castigas, & præter ironiam non immaniter insultas.

Rursus idem. Quatenus indulgendum uenustis agnominationibus.

IN CXXV. ἐρωτηθεὶς ποτὲ ποίῳ καιρῷ δεῖ γαμεῖν, ἔφη. τοὺς μὲν νέους μηδέποτε, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους μηδεπώποτε. *Erasmus uertit. Interrogatus, quando iuueni ducenda uxor? Iuueni (inquit) nondum, seni nunquam. Sed non recte. Nam* μηδέποτε *&* μηδεπώποτε *idem significant apud Græcos, id est, nunquam. nam sentiebat neque inueni, neque seni unquam esse ducendam. Ego puto, Erasmum iustißima de causa à uulgatis libris receßisse. Quid enim gratiæ habet de diuersißimis ætatibus* ταυτόλογον *responsum? ducēdam nunquam esse uxorem nec inueni nec seni. ac proinde Erasmum ita legisse,* τοὺς μὲν νέους μηδέπω, τοὺς δε πρεσβυτέρους μηδεπώποτε, *ut indicet, iuuenes nondum maturos esse ad nuptias, senes iam desiisse esse maturos, & in iuuenili ætate esse expectandum, antequam ducas, ubi expectaueris, superuentu senectutis frustra sis ducturus, uel certe importune. Ego (si Erasmus hic errat) talem errorem lubens amo & amplector, qui in exiguo deflexu sententiæ tantum gratiæ & uarietatis uni dicto, tanta parsimonia uerborum addere potest. Nam inter cætera seruata est illa dulcißima* παρήχησις, μηδέποτε *&* μηδεπώποτε, *in his uerbis nondum & nunquam.*

Rursus idem. Cynicorum dicteria acria esse.

IN CXXVII. *Eras. Quum uideret adulescentem quempiam sese ornantem, si ad uiros (inquit) frustra, si ad fœminas, iniuste. Festiuius apud Gracos propter uocum affinitatem,* ἀτυχεῖς, ἀδικεῖς. *Nam frustra, se parat mas masculo, inter quos non potest eße coniugium. Hæc ille.* Ἀτυχεῖν *apud Græcos præterquam quòd significat uoti esse impotem, significat etiam infelicem esse. Erit igitur lepidior sensus, Si te ornas masculo, miserrimus es: si mulieri, inique facies. An lepidior sit (mehercle) ignoro, mihi certe non uidetur. Est enim illa magis satyrica & Cynica, ista tua ignauior & dilutior. Vt ut est, pro errore, etiam si iniquißimus sis, imputari non potest, quum uerba etiam hunc sensum capiant.*

Rursus

Rurſus idem. Studio carpendi diſsimulat ſe uidere remedia offenſarum.

IN CXXIX. *Eraſm. Canis* Diogenes *eſt dictus, & hoc uitæ genus à multis laudabatur, nemo tamen imitabatur.* Itaque *dicebat, ſe canem eſſe laudantium, ſed laudatorum neminem cum laudato cane uenatum ire.* Sen*ſum dicti optime explicat* Eraſmus*, ſed uerba peßime atque ita obſcure, ut non intelligantur. faciat periculum per ſe unuſquiſque legens, decipitur in una dictione* ἐπαινουμένων*, quam uertit laudantium, quum ſit paßiue accipiendum, hoc ſenſu, ſe canem eſſe unum ex ijs qui laudantur. decipitur rurſus in dictione* ἐπαινούντων*, id eſt, laudantium, quam paßiue uidetur reddidiſſe, laudatorum, niſi modo accipias poſitum tanquam nomen uerbale.* Verba *Græca ſunt hæc,* ἔλεγον ἑαυτὸν εἶναι κύνα τῶν ἐπαινουμένων, ἀλλὰ μηδένα τολμᾶν τῶν ἐπαινούντων, ξυνεξιέναι ἐπὶ τὴν θήραν. Sen*ſus eſt, dicebat ſe canem eſſe ex laudatißimis unum, ſed neminem eorum qui laudabant ſe, ſecum ad uenationem uelle prodire.* Quid *ſi* Robortelli *idem loquatur* Eraſ*mus, quod tu, atque adeo ut tu, num quid cauſæ eſt, quur ferula uerberetur, tanquam qui peccet in ultimas minutias grammaticæ ærtis? reddantur uerba* Eraſmi *ſuis locis, unde imperitia librarij ea detorſit, uidebis illum pulchre ad tuum ſenſum loqui.* Faciam *igitur quod tu noluiſti. nam te animaduertiſſe, facile ex ſagacitate tui ingenij dijudico.* Itaque *dicebat, ſe canem eſſe laudatorum, ſed laudantium neminem cum laudato cane uenatum ire.* Iamne *ſentis, quàm iniquus ſis præ ſtudio carpendi?* Iam *quod tu dicis ſenſum dicti optime eſſe explicatum ab* Eraſmo*, falſum eſt.* Si *enim uerba (ut nunc leguntur) eluxata ſuis ſedibus maneant, quis quæſo in his uerbis intellectus?* Sed *laudatorum neminem cum laudato cane uenatũ ire,*

Rurſus idem. Quid ſit ἐνουρεῖν.

IN CVLI. *Fœdiſſime labitur* Eraſmus. Nam *inquit,* Cuidam *opprobranti hoc ipſum, obtentu iuuentutis, crimen defendit, dicens,* Tunc *celerius reddebam lotium, nunc non item,* Cynica *circuitione notauit iuuenilem ætatem, quæ facilius reddit humorem ueſicæ, quum ſenibus moleſta fit dyſuria.* Hactenus Eraſmus. Audi *nunc* Robortellij *eulogia.* Tum *opinor tuus ille carnifex calculus torquebat te ò* Eraſme*, quum hæc ſcripſiſti de dy*

ſuria Diogenis. ò lepidum caput, uerba Græca ſic ſeſe habent, πρὸς ἄλλον ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὀνειδίσαντα, ἔφη, καὶ γὰρ ἐνεούρουν θᾶττον, ἀλλὰ νῦν οὔ. Putauit Eraſmus eſſe ἀπὸ τοῦ οὐρεῖν, id eſt, mingere: ſed cur non animaduertit compoſitionem uerbi? an fruſtra componitur? οὐρεῖν ſignificat præter mingere, & ſecunda utor nauigatione & uento. idem οὐρίζειν. eſt igitur dictio compoſita ἀπὸ τοῦ οὐρεῖν, id eſt, ſecundo utor uento, & νέος, id eſt, iuuenis, νεουρεῖν igitur apoſitiſſime ſe dixit in iuuentute Diogenes, id eſt, ſe uſum eſſe tum ſecundo iuuentutis afflatu in niuendo. Tranſuerſi enim aguntur homines in uitia, tum à nimia felicitate, tum à iuuentute, quæ turbationum eſt plena. Senſus igitur erit lepidiſſimus, ego tunc ob iuuentutis ſecundum afflatum celerius nauigabam, ſed nunc non. deferbuerant enim cupiditates, à quibus antea impellebatur huc & illuc. Quo igitur ſpectat illa dyſuria Eraſmi? O impotentem debacchationem in re lubrica, ubi ſi tituba Eraſmus. nec tu certe firmo ueſtigio conſiſtis. Ego ſi tuum uerbum retinere uellem, non tam laciniosam adderem interpretatiouem, ſcilicet ſe eſſe uſum tum ſecundo iuuentutis afflatu, tranſuerſi enim aguntur homines in uitia. &c. ac tandem poſt longam uerborum ambagem non niſi ratiocinatione eo peruenire, quòd curſum intenderas. ſed ſimpliciter, tum facile & temere uelificabar, iam non item, ut præceps audacia iuuentutis, cauſſam culpæ dediſſe uideatur. Sed tu qui dicis, Eraſmũ non animaduertiſſe, uide ne ipſe hic minus oculatus uideare. primum aſſeueras, ἐνεούρουν non componi niſi ex νεὸς, id eſt iuuenis, & οὐρεῖν, in tam inſolenti compoſitione cur nullum exemplum adducis, ut nobis, faceres neceſſitatem credendi? Quid ſi potius componatur ἀπὸ τοῦ νέως, hoc eſt, à naue, & οὐρεῖν? ſic enim componitur βεωλκεῖν, & νεώλκια, quid ſi à præpoſitione ἐν & οὐρεῖν conſtituatur, quod omnino uerum puto, ut ſignificet immingere, quo uitio tenera pueritia ſubinde laborat, ut ſtratis ſuis & cunabulis immingat, eoq́; id dictum ſit à Diogene, quod puer olim parum continens fuerit, ac perinde culpam eam non tam ſuam, quàm ætatis fuiſſe. Cæterum iam ſe ætate emendatiorem factum eſſe.

Rurſus idem. Quid   enter ſignificet.

IN CXLV. Anaximenes Rhetor, obeſo erat corpore. Hunc adiens Diogenes ita locutus eſt, Impartire nobis tenuibus uentrem. nam & ipſe leuaberis onere, & nobis commodabis. In Græco eſt ſcriptum ὑμῖν πτωχοῖς, id eſt, nobis mendicis, tenuibus uertit Eraſmus. Melius eſt ut dicas, mendicis. nam ſi mendici magno eſſent uentre, non cogerentur toties eſurire ſemel

mel expleti. Et id scilicet dignum erat annotatione, si in genere tenuibus uertit pro mendicis. Neque hic tenues referuntur ad habitum corporis, sed fortunæ, ne hic exiles & castigato uentre intelligas. Venter autem hic præter notam significationem etiam alimentum significat. Nam ex ambiguo lusit Diogenes. Inde γαστρίσαι *saturare, &* γαστρίζεσθαι *rapidius deglutire.*

Rursus idem. Erasmum aliquando alienis oculis contentum esse.

IN CLII. & CLIIII. *apophthegmate haud dubie errauit Erasmus, & recte sentit Robortellius, laudemq; acuminis non exiguam meretur, nisi illam corrumperet nimia debacchandi petulantia. Hoc enim Epiphonema in fine suæ castigationis accinit, Verum, quid non fœdas tuo contactu ò nequissime Erasme? Ego puto Erasmum ideo non animaduertisse, allusum esse ad propria nomina centaurorum* Ευρυτίων καὶ Χείρων, *quòd alieno ingenio fretus parum Græca uerba inspexerit. Nam per omnia sequitur fratris Ambrosii translationem, cuius ista sunt uerba. Formoso adulescenti ad conuiuium enati, deterior (inquit) remeabis, illo redeunte & postridie dicente, & abij, & deterior effectus non sum, Deterior inquit. nam prorsus mihi persuadeo, Erasmum aliquoties Græcum Laertium non consuluisse, & aliena fide contentum fuisse. Quale est & illud, quod superius à nobis excusatum est. Alteri sibi idem exprobranti, atqui (inquit) emingebam tum celerius, modo non ita. Nec mirum, magis studuit colligere apophtegmata, quàm interpretari.*

Rursus idem. Mordacia dicta conuenire Cynico.

IN CLIII. *Iam consequitur dictum, quod non recte distinxerat à priore Erasmus. Sic autem exorditur in Græco,* ἤτει τὸν δύσκολον, *in quo uideo Erasmum uertisse, ut te suspenderes, quum in Græco legatur* ἀπαλλάξασθαι, *nisi forte habebat scriptum in suo* ἀπάγξασθαι, *si legis* ἀπαλλάξασθαι, *mollior est sensus, tibi suasissem, ut hinc discederes procul à, nobis cum improbus sis. Recte diuinas Robortelli, nam ita quoque transtu lit Ambrosius. Sed quid erroris, uel adeo offensæ? nam quod tu mauis, minime Cynicam mordacitatem refert.*

Aliud.

Rursus idem.

IN CLIII. Erasmus. Inuiserat Lacedæmonem, inde Athenas reuertentem, percontabatur (ut sit) quo iret, & unde ueniret? à uiris (inquit) ad feminas. Sic Erasmus uertit, & addit, notans Atheniensium delitiis effeminatos mores, quum Lacedæmone dure instituerentur. Græce sic legitur, πρὸς τὸν πυθόμενον, ποῖ καὶ πόθεν, ἐκ τῆς ἀνδρονίτιδος, ἔφη, εἰς τὴν γυναικωνίτιν. Ανδρωνῖτις à Græcis dicitur locus, ubi soli uersantur uiri, γυναικωνίτις, ubi solæ mulieres inhabitarent. sic notans mollitiem Atheniensium, & laudans robur & optimam disciplinam Lacedæmoniorum. Quid ego audio? etiam hic peccauit Erasmus, quòd per metonymiam extulit, quod propriis uocabulis non potuit? an uenustiorem putas illam longißimo fyrmate ambagiosam circumlocutionem, quàm quæ in rotunditate & uerborum compendio consistit?

Rursus idem. Anxietatem uertendi gratiam sententiæ corrumpere.

IN CXXVII. Erasmus. Si Philosophum simulo (inquit) hoc ipsum est philosophari. In Græco est, εἰ καὶ προσποιοῦμαι σοφίαν, καὶ τοῦτο ἐστὶ φιλοσοφεῖν. id est, Si sapientiam simulo, hoc ipsum est philosophari. ὢ τῆς μικρολογίας? inclinationem τῶν συζύγων non tulit, Philosophum, Philosophiam. nam σοφίαν capi pro philosophia, ne ipse quidem negare potest. Iam dulcem illam inflexionem, quam Græci παρηγμένον dicunt, & quam Erasmus affectauit in his uerbis Philosophum, philosophari, si hunc uertendi scrupulosum & nimis anxium auctorem sequi uolumus, omnino extinguemus.

Rursus idem. Quid sit libertas.

IN CCII. Erasm. Quid esset in uita optimum interrogatus, ait, libertas. At uere liber non est, qui seruit uitiis. nec liber esse potest qui multis eget, plurimis autem eget auarus, ambitiosus, ac delitiis deditus. Insanis ò Erasme in istis tuis cæmentatiunculis, Græce scribitur παῤῥησία, id est, libertas in loquendo. Hanc dicebat optimam Diogenes. παῤῥησιάζειν est libere loqui

qui, sed hoc non fit nisi à liberis hominibus, in libera ciuitate. ij igitur qui hac potiuntur παῤῥησίᾳ, uere beati sunt. Postquam tibi collubitum est commentationes Erasmi cæmeutatiunculas appellare, age uideamus, quid hic tu commenteris. Libere loqui, non fit (inquis) nisi à liberis hominibus in libera ciuitate: ergo Diogenes qui in castris Philippi pro exploratore captus Regi obiecit inexplebilem auiditatem παῤῥησιαςὴς non erat, utpote non in libera ciuitate, sed sub regno, & in Tyranni castris. Non (me hercle) tibi hoc pro crimine obijcio. sed quæ calumniæ ex morositate interpretandi nasci possunt, ostendo. Erasmus libertatem loquendi non mereri existimauit tantum elogium, ut in uita optimum sit habendum, quamobrem à speciali libertate quæ in dicendo est, ad generalem deflexit. Libere enim agere multis modis præponderat, quum Thersites, qui uidetur habere uerba quàm miuime obnoxia, factorum libertate careat, eoq; magis ad hanc interpretationem inuitabatur, quòd sciret παῤῥησίαν, καὶ ἐξουσίαν καὶ ἄδειαν significare, teste Hesychio. simile quiddam uideas in ἰσηγορίᾳ, qua non parem, solummodo libertatem dicendi, sed etiam agendi significamus.

Rursus idem. Verecundia Erasmi in transferendis obscœnis.

IN CCV. Erasmus, Quum in foro in conspectu omnium fuisset operatus, utinam quoque liceat (inquit) sic perfricto uentre à fame esse quietũ. sentiens agitatione corporis acui stomachi orexim. à qua necessitate cupiebat esse liber. Itidem studiosi grauiter ferunt à literis naturæ necessitatibus auocari. Iam uero hac commentatione nihil indoctius, aut magis præter rem excogitari potest. in Græco est χειρουργεῖν. uerbum obscœnum, id est, manibus tractare uirilia, usque ad seminis effusionem, quo facto (inquit) utinam & sic per uentris attrectationem fames pelli posset, sicuti coeundi libido. Desine delirare miser Erasme. Ad istum modum Robortellius suas censuras desinit, ac tali epiphonemate claudit. Ego puto, Erasmum optime intellexisse fœdam rem, sed dißimulasse, ne lector ex ipsius uerbis id disceret, quod antea ignorabat. Deinde secutus est Ambrosium ueterem interpretem, qui eodem modo hoc dictum expreßit. Postremo χειρουργεῖν non est proprie masturprari, sed honestum uocabulum, quod longius translatum, uerecunde & obscure rem turpem significat, quale est quod Aristophanes in Vespis γλωττοποιεῖν dicit. Est enim χειρουργεῖν proprie manibus operari. unde

Chirurgi quoque medici uulnerum hulcerumq́; appellati sunt. Hesychius χειρουργεῖ, *id est*, χερσὶν ἐργάζεται. *Verecundiam ergo, quæ in* Græco *est*, Erasmus *retinuit. Ceterum quia &* Roborteilius *minatur censuras in omnia* Apophthegmata Erasmi, *& qnidam in* Flandria *idem meditantur, statui nonnulla quæ in hoc libro obnoxia calumnijs uideri poßint, annotare, & si qui ibi sunt lapsus. cum summa modestia indicare, ut ea loca præripiam homini bus nimium dentatis & calumniosis.* Doleo*(mehercle) uicem hominis optime de literis humanioribus meriti, qui in* Venere *pingenda, ubi propemodum humanum ingenium transgreditur, laudatores non, ubi negligentior est in fibula uel ligula, aut cincinnis capitis exprimendis, non emendatur, quod tolerabile erat, sed conspuitur, quum neminem unquam ille scriptorem in literis humanioribus suggillauerit, & sugillandi uel in solis* Apophthegmatis *mille oportunitates occurrerent.* Qui *enim non uidet, quoties* Philelphus, *quoties* Ambrosius Diogenis Laertij *interpres impingat?* Magno *igitur honore digni sunt &* Petrus Victorius, *&* Andreas Alciatus, *qui cum iure ab* Erasmo *dissentiunt, ciuiliter id faciunt docendi ratione, non hostili petulantia, quorum mores hic imitabor, quò obtrectandi materiam aliis uel tollam, uel mitigem.*

De Agesilao. Paruis copiis in arcto contra magnas pugnandum:

Quum hostes Agesilai *exercitum fossa cingerent, id quod facile poterant ob multitudinem, ac* Nectabimus, *cui suppetias ferebat, censeret erumpendum, & cum hoste conserendas manus, ne quod institueret perficeret ille, negabat impediendos hostes, qui pares hostibus esse studerent non superiores, siquidem fossa utrisque dirimebat confligendi copiam.* Græce *habetur*, οὐκ ἔφη διακολύσειν τοὺς πολεμίους ἴσους αὐτοῖς γένεσθαι βουλομένους. Hoc *est, non se(inquit) prohibitum hostes, qui pares ipsis esse uellent.* Non *hic corrigo* Erasmum, *sed explano, malignior interpres poßit colligere ex uerbis* Erasmi, *quasi approbasset* Agesilaus *circumuallationem, quum eius mens sit, ob paucitatem suorum, in angustiis pugnare, qua parte fossæ nondum coierant.* In *tam arctis locis non poterant hostes erumpenti* Agesilao *suam multitudinem, qua abundabant, obiicere, sed inter pares numero prœlium erat conserendum, qua ex re sibi uictoriam (quia præstantiorem habebat militem) spondebat, quod & euenit.* Hanc *historiam inuenies apud* Gemistum Plethonem.

Aliud.

Aliud: Pacem ab Imperatoribus peti, à senatu dari.

Idem quum in Lydia Tisaphernem uertisset in fugam, ac quàm plurimis interemptis iam in agros regios fecisset incursionem, Rex Persarum per Legatos, quorum præcipuus Tithraustes ingentem uim pecuniarum ultro ad illum misit, petens ut à bello desisteret: Agesilaus respondit, pacis quidem tẽpore reip. uigere auctoritatem. Sic Erasmus. Græce est, τῆς μὲν εἰρήνης ἔφη τὴν πόλιν εἶναι κυρίαν. *Hoc est, Ciuitatem ius auctoritatemq́; habere pacis dandæ. quibus uerbis legatos à se Lacedæmonem reiecit, idq́; more Romano. Imperatores enim hostes de pace solicitantes ad Senatũ relegare solent.*

Aliud. Incusandos auctores malorum, non eos qui culpa uacant.

Δικάζοντος δὲ τίνα δίκην αὐτοῦ, καὶ τοῦ κατηγόρου δ' εὖ εἰρηκότος, τοῦ δὲ ἀπολογουμένου φαύλως, λέγοντος δὲ πρὸς ἕκαστα. Ἀγεσίλαε δεῖ τὸν βασιλέα τοῖς νόμοις βοηθεῖν. καὶ τὴν οἰκίαν (ἔφη) εἴ τις σοὶ διέσκαπτε, καὶ τὸ ἱμάτιον εἰ ἀφῃρεῖτο, προσδέχου ἂν τὸν οἰκοδόμον, ἢ τὸν τὸ ἱμάτιον ὑφάντα ἐπικουρήσειν σοι. *Erasm. Idẽ quum in quadam causa sederet iudex, & is qui accusabat recte dixisset, patronus contra male, subinde tamen repeteret inter dicendum, Agesilae, decet regem opitulari legibus, perinde quasi bonam haberet causam, & ab ipso starent leges, hominis improbitatem interpellans Agesilaus, Siquis (inquit) domum tibi perfoderit, aut uestem abstulerit, num expectaturus es, ut architectus, aut qui uestem contexuit, tibi sit auxilio futurus? Subindicat, regem esse ueluti legum architectum, nec conuenire, ut is opitule- tur ijs, qui contra leges aliquid admisissent. Ita uisum est Erasmo. Mihi uidetur ad istum modum etiam transferri posse. Iudicante illo litem quandam, & ab accusatore probe perorata causa, quum alter male responderet, & ad singula uerba subijceret, oportet Agesilae regem legibus præsidio esse. Si quis (inquit) tibi domum suffodisset, & uestem tuam suffuratus esset, an ibi scilicet expectares, ut uel faber, uel textor tibi succurreret? In translatione nihil mihi est controuersum cum Erasmo, istam tamen aptiorem eorum uerborum sententiam puto, suffossa domo ab effractore ac suppilata ueste.*

ſur conueniendus eſt de damno ſarciendo, præſtando ue, non faber aut textor. Indicans per hoc, eum debere agere cum ſuo accuſatore, qui ui dicendi ipſius cauſam ſubuerteret, non cum rege, qui ex allegatis iudicaturus eſſet.

Aliud de Agide primo. Duas eſſe Lacedæmone regias familias.

Πρὸς τοὺς φάσκοντας ὅτι φθόνουσι τίνες αὐτῷ τῶν ἐκ τῆς ἑτέρης οἰκίας, οὐκοῦν ἔφη τὰ ἴδια αὐτοὺς κακὰ λυπήσει καὶ πρὸς τούτοις τά τε ἐμὰ καὶ τῶν ἐμῶν φίλων ἀγαθ *Eraſmus. Quum quidam apud illos diceret, eſſe nonnullos alienæ familiæ, qui ipſi inuiderent, &c. Ego malim, alterius familiæ, non alienæ. Certã enim gentem ſignificat. Nam duæ erant apud Lacedæmonios regiæ familiæ, earum altera ipſi infeſta eſſe renunciabatur. Puto Amanuenſem pro ſua libidine uocem mutaſſe, quod non infrequenter factum uideas in optimis quibuſque auctoribus.*

Ex Anaxandrida: Qui ſe curat, non agros, agris & mancipiis locupletari.

Percontanti cuidam, cur Lacedæmonii Helotis (ſic apud illos diceban tur, quorum conditio media erat inter ſeruos & ingenuos) committerent colendos agros: quoniam (inquit) non ipſorum cauſa, ſed noſtra Helotas noſtros comparauimus uidelicet ſtultitiam illorum taxans, qui mancipia ad oſtentationem alunt ocioſa, & ſeruos ocioſos, ac miniſtros uoluptatum habere malunt, quàm frugiferis operis occupatos. Hæc Eraſmus. In Græcis longe alia & argutior ſententia. πυνθανομένου δέ τινος διὰ τί τοῖς εἵλωσι τοὺς ἀγροὺς ἐγχειρίζουσι, καὶ οὐκ αὐτοὶ ἐπιμελοῦνται, ὅτι ἔφη οὐ τούτων ἐπιμελούμενοι ἀλλ' ἑαυτὸν, αὐτοὺς ἐκτησάμεθα. *Fieri poteſt, ut balluciner, dicam tamen quod mihi uideatur. Percontante uero quodam, quur ſeruis agros concrederent, ac non ipſi potius eorum curam gererent? quoniam (inquit) non illorum curam gerendo, ſed noſtrum ipſorum hos comparauimus. Indicans ſi agros curaſſent, ac non ſeipſos, non futurum fuiſſe, ut eos poßiderent.*

Aliud. Cur Spartani pericula in bellis contemnant.

Ἄλλου δὲ ἐρωτῶντος διά τι ἐν τοῖς πολέμοις σπαρτιᾶται θαρσαλέως κινδυνεύουσι, ὅτι ἔφη δεῖσθαι περὶ βίου μελετῶμεν, οὐχ ὥσπερ οἱ ἄλλοι φοβεῖσθαι. Erasmus Alij cuipiam percontanti, quamobrem Spartani semet impauide obiicerent periculis: quoniam, inquit, pro uita timere consueuimus, non aliorum more expauescere. Arbitror in Græcis uitium esse, & pro δεῖσθαι legendum θαρρεῖσθαι, ut sit mens Apophthegmatis, Ideo Spartanos in bello pericula audacter subire, quòd exercitati sint pro uita pugnare, non timere. Nam timere pro uita, nullum uitæ subsidium adfert, acriter pugnare periculum propulsat. Non dissimile illud Salustij uerbum, Semper in prœlio ijs maximum est periculum, qui maxime timent. Audacia pro muro habetur.

Aliud Antalcidæ. Erasmum alibi hoc ipsum habere rectius, quod alibi infelicius exiit.

Ανταλκίδας ἐν Σαμοθράκῃ μυούμενος, ἐρωταθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱέρεως τι δεινότερον δέδρακεν ἐν τῷ βίῳ, εἴ τί μοι πέπρακται τοιοῦτον, εἴσονται, εἶπεν αὐτοὶ οἱ θεοί. Erasmus. Antalcidas quum in Samothracia initiaretur, rogatus quid egregium patrasset in uita, Si quid, inquit, tale mihi peractum est, sciunt ipsi dij. Existimans ineptum, commemoratione suorum gestorum se dijs commendare, quia siue prædicaret, siue sileret, nihilo minus nouerant. Nam apud sacerdotem poterat etiam falsa narrare. Sit hoc modestiæ exemplum, ac de deo præclare sentientis. Vox δεινότερον multæ & uariæ significationis est, sed puto tamen hic potius graue, quàm egregium interpretari licere. Hunc enim intellectum istius dicti mihi persuadeo, Sacerdotem interrogasse ex Antalcida, quidnam in uita grauissimum peccasset, ut post confessionem habitam lustratione expiaretur, quò sacris Samothracijs purus & integer initiari poßit. Post exaratam istam annotatiomem incidi in Linguam Erasmi, ubi per omnia mecum consentit, ut cuiuis potius rei, quàm imperitiæ sit imputandum, si quid hic à Græcis dissentit.

Aliud Archidami Agellai. In prœlio non locus certus, sed occasio uictoriæ quærenda est.

Εν δὲ τῷ πρὸς Φίλιππον πολέμῳ συμβουλευσάντων τινῶν ὅτι πόῤῥω τῆς οἰκίας τὴν μάχην συνάπτειν δεῖ, ἀλλ᾽ οὐ μαχούμενοι, κρείσσονες τῶν πολεμίων ἐσόμεθα. Erasmus. In bello quod gerebatur cum Philippo, quibusdam suadentibus, ut procul à patria pugnaretur. Haud istud spectandum est (inquit) sed bene pugnantes hostibus erimus superiores. Significans non perinde referre, ubi confligas cum hoste, ut quàm strenue se gerat dux aut miles in bello. Recte Erasmus secundum Græca uerba, sed existimo legendum pro εὐμαχούμενοι, οὗ μαχούμενοι, hoc est, ὅπου, nimirum hoc sensu, Non curandum, num procul à domo, sed ut ibi prælium consererent, ubi uincerent, uictoriæ oportunum locum, non longe dissitum à patria respectandum.

Aliud. Mortem pœnam esse minime sumptuosam.

Θεκταμένης καταγνόντων αὐτοῦ θάνατον τῶν Εφόρων, ἀπῄει μειδιῶν, καί τινος τῶν παρόντων ἐρωτήσαντος εἰ καὶ καταφρονεῖ τῶν τῆς σπάρτης νομίμων; οὐχὶ εἶπεν, ἀλλὰ γέγηθα ὅτι δεῖ με τὴν ζημίαν ἐκτῖσαι ταύτην παρ᾽ οὐδενὸς, οὔτε διαιτήσαντά με οὔτε δανεισάμενον. Hæc sic uertit Erasmus. Thectamens posteaquàm Ephori capitis sententiam in ipsum pronunciassent, abijt ridens. Rogantibus qui aderant, an etiam contemneret leges Spartanorum? Nequaquam (inquit) quin gaudeo potius, quòd hæc mihi mulcta soluenda est, quum eam nec indixerim cuiquam, nec à quoquam mutuo acceperim. Hactenus Erasmus. Sed ego arbitror hunc sensum esse, Thectamenem respondere, non ideo se ridere, quòd sibi leges Spartanæ pro ludibrio essent, sed quòd talis ipsi mulcta soluenda esset, quam de suo posset dependere. à nemine ad eam rem uel mutuam uel fœnebri pecunia accepta. Contemnens & irridens mortem quasi minime sumptuosam. Obiter, cum hæc scripsi, incidi in antiquissimum uolumen Thusculanarum quæstionum, ubi istius Apophthegmatis Cicero mentionem facit. Sed quid ego Socratem aut Theramenem uiros uirtutis & sapientiæ gloria insignes commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum, mortem tantopere contempserit, ut cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & erat uul

tu

tu hilariori, lætoque. dixisset ei quidam inimicus, Contemnisne leges Licurgi? responderit, Ego uero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna multauerit, quam sine mutuatione & sine uersura possem dissoluere.

Ex apophthegmatis Socratis. Initium magnitudine paruum, efficacia maximum esse.

Dicebat bene incipere non esse pusillum, sed iuxta pusillum. Græca sic habent, τὸ ἄρχεσθαι μικρὸν μὲν μὴ εἶναι, παρὰ μικρὸν δέ. *Quod Laertij interpres ita reddidit, Bene incipere non esse, sed maximum. Quanquam aliud exprimunt uerba Socratis, sed sentit (ni fallor) bene incipere non esse quidem paruum, sed parui fieri. Hactenus Erasmus. Quòd si post tantos uiros aliquid adiuinare licet libens dixerim, bene incipere non esse paruum, sed in re parua confici, ut hic sit intellectus, Bene incipere, esse rem arduam, licet in re parua uersetur. Primordia enim respectu reliquæ uniuersitatis ualde quidem minuta, sed tamen difficillima confectu, quum tota ratio sequentium inde suam originem trahat.*

IN LIBRVM SECVNDVM ANNOTATIONVM.

IN CAPVT IX. ET XIII. ET XIIII.

Expoſitio Odes Horatii reiecta.

DEINCEPS octauo ſecundi libri capite reddit cauſſam, cur Catullus amaros calices dixerit. id quod ex Guerrini commentario ſumptum eſſe ſupra oſtendi. Tertio autem decimo locum Ciceronis ex II. de oratore corrumpit. ubi de Maluginenſi. qua de re ſupra etiam diſputatum eſt.

At uero quarto decimo Oden Horatii nouo quodam modo interpretatur. Ode eſt XXIIII libri primi.

Quis deſiderio ſit pudor, aut modus,
Tam chari capitis, præcipe lugubres
Cantus Melpomene, cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.
Ergo Quintilium perpetuus ſopor
Vrget? &c.

Hanc oden à nemine adhuc intellectam, nec ſcite explicatam eſſe ſcribit Robortellus. ipſe autem ſe uerum ſenſum eiusdem onſtaturum tum hoc loco, tum etiam in libro de arte corrigendi ait, hoc modo: primum hæc uerba cum interrogatione legenda eſſe cenſet. Quis deſiderio pudor, aut modus tam chari capitis. hoc ſenſu. Turpe eſſe uiris diu lugere, ſed amiſſo Quinctilio, licere diu citra pudorem omnem lugere. mox apoſtrophe poetam uti ait ad Melpomenem Muſam, quã rogat, ut flebile carmen ſibi præſcribat, & precatur, his uerbis. Præcipe lugubres cautus Melpomene, cui liquidam pater Vocem cum cithara dedit. poſt apoſtrophen conſequi indignationem quandam ſumma cõtentione animi prolatam his uerbis. Ergo Quinctilium perpetuus ſopor urget. mox alia uerba proferri, quibus augere amici luctum conetur. Multis ille quidem flebilis occidit. Nulli flebilior, quàm tibi Virgili. Paulatim

uero

uero poetam labi ad consolationē, & mitigationem doloris, ut patet in consequentibus uerbis. quibus rebus expositis ita concludit: Puto igitur satis omnes intelligere, iam Horatii lo cū hunc illustriorē esse hac emendatione, & declaratione, cum ante obscurus esset, & frigeret, neque in eo artificium ullum appareret. Hæc est Robortelli sententia. fit autem nescio quo modo, ut mea longe ab eo dissideat. neque enim admirabile hoc eius artificium dispicere possum, præsertim uero, cum nec qui loquatur, nec quæ sint uerba Musæ, nec quæ sit ratio consolationis, aperiat, & uerba, & sententiam uenustissimam peruertat. quæ omnia apparebunt, si eam, quam ego meliorum semper esse iudicaui, declarationem explicuero. Consolatur igitur Virgilium impatienter Quintilii mortem ferētem. ratio consolationis inde petita est. mors reuocari non potest quæ uero reuocari damna nequeunt, patientia esse lenienda. Methodus est, Inducit Virgilium ipsum à Musa rationem huius tolerandi doloris exquirentem, Musam uero eam subiicientem. uerba Virgilii sunt. Quis desiderio pudor, aut modus &c. Musæ: Multis ille quidem. usque ad extremum. Quærit autem à Musa Virgilius primum, quousque desiderari amicum debeat, id est, quæsit ratio leniendi desiderii amici sui caussa. quod expressit, iis uerbis: Cantus lugubres præcipe. deinde rationem affert, cur iustum desiderium, & luctus suus sit. occidit enim inquit Quintilius. quo nemo pudore, iustitia, ueritate erat præstantior, id est, qui quasi ob has uirtutes mori minime debuit. Quam rationem quasi dolore uictus, indignabundus profert, cum admiratione ita. Ergo Quintilium perpetuus sopor urget. Huic post respondet Musa, atque sententiam eius excipit aliis uerbis. Cōfitetur autem occidisse Quintilium, eumque iure ab ipso fleri primum affirmat, quia non statim repugnare eius orationi tutum putat, sed sensim in animum eius illabi uult. deinde negat. iuste autem eum fleri putat amicitiæ caussa, iniuste, quia mortui reuocari ad uitam nulla pietate, nulloque artificio possunt. quæ autem eiusmodi sunt, patientia leniri debent. Neque uero est, quod miretur quisquam, Virgilium, & Musam loquētes inductos. Sic enim in morte Architæ postea Nautam, & Architam loquentes fecit, atque

Archi-

Architam ipsum nautæ respondentem iisdem uerbis. Vt enim hic: Multis ille quidem flebilis occidit, sic ibi: Occidit & Pelopis genitor. Hæc ego ita: Robortellus autem neque dialogum hunc explicuit, neque uidit, atque omnia hæc unius esse poetæ putauit. quod significat maxime, cum ait: Mox alia uerba profert, quibus augere amici luctum conatur: Multis ille quidem flebilis occidit. Nulli flebilior, quam tibi Virgili. Hæc si docti contulerint, non dubito, quin sensum ab eo totum perturbatum, & confusum artificium duxerint.

IN CAPVT XV. ET XVIII.

Loci Ciceroniani ex II de oratore explicatio delusa.

SEQVENTI capite reprehendit Strebeum, qui in exponendo ioco, qui est apud Ciceronem lib. II. de oratore finxerit id, quod traditum memoriæ nō erat, nec uidet in quo sit accusandus Strebæus, in eo se etiam labi, neque iocum illum non aliter, quam Strebæum intelligere. Verba eius hæc sunt: Libro secun-
" do de oratore, ubi de talibus loquitur, profert hæc uerba Ci-
" cero: Ridicule etiam illud L. Porcius Nasica censori Catoni,
" cum ille, Ex animi tui sententia tu uxorem habes? non her-
" cule, inquit, ex animi mei sententia. Strebæus interpres dor-
" mitauit in hoc loco exponendo. ait enim L. Porcium Nasicam
" interrogasse Catonem, an haberet uxorem ex animi sui senten-
" tia. Refert hanc eandem rem A. Gellius, sed nomina non pro-
" fert, sicuti omnes sciunt, qui legerunt. ait autem Strebæus con-
" tigisse eo tempore, quo Cato iam senior Salonii scribæ filiam
" duxit in uxorem. id quidem uerum esse scio. nam & Catonem
" Saloninum ex ea suscepit filium. sed merum est somnium, Nasi
" cam interrogasse Catonem eo tempore, quo Salonii filiam du-
" xit uxorem. Hoc enim ipse confingit, quanuis ex probabili
" coniectura, non tamen ex historia sumit. Hæc ille. Ex quibus liquet, ipsum cum Strebæo consentire, Catonem à Nasica ita

esse

esse interrogatum, Ex animi tui sententia uxorem habes? nec intelligere non Catonem à Nasica, sed Nasicam à Catone esse interrogatum. Nam hæc formula interrogationis erat censoria: Ex animi tui sententia uxorem habes? ut apud Liuium: Ex animi tui sententia tu ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii censorum in prouinciam Macedoniam redibis? nec uidet solenne hoc esse de uxoribus petitum à censoribus iusiurandum, de quo Gellius ita: Censor agebat solenne de uxoribus iusiurandum. uerba ista erant concepta. Et tu ex animi tui sententia uxorem habes? habeo equidem, inquit, uxorem. Sed non hercle ex animi tui sententia. tum censor eum, quòd intempestiue lasciuisset, in ærarios retulit. nec sentit, si Cato censor ille sit, qui respondeat, Non Hercle ex animi tui, uel mei sententia, ipsum semetipsum notaturum fuisse, qui intempestiue lusisset. Ergo Strebæus à Robortello, quod interrogationem à Catone, non à Nasica factam non intellexisset, fuit reprehendẽdus. nũc uterq; quòd in re apertissima offenderit, castigẽdus.

Octauo autem & decimo capite, qui sint apud Aristotelem Vmbrici populi, disputat. ea uero disputatio unde ab eo sumpta sit, suppresso nomine, supra dictum est.

IN CAPVT XXI. ET XXII.

Loci quidam Liuii, Ciceronis, Asconii, & Plinii declarati. Lapides aliquot ueteres expositi. De equitibus R. equo publico. et quid sit equus publicus. et de V. decuria Iudicum. et errores alieni in hac re confutati.

ARCEM nunc expugnemus Robortellianæ scientiæ, qua se ille omnibus, qui sunt, qui fuerũt, excellere in tradẽda R. antiquitate gloriatur Cap. XXI profert hæc uerba ex libro V Liuii: Repente, quibus census equester erat (equi publici non erant assignati) consilio prius inter se habito, senatum adeunt, fa-

ctaque dicendi potestate, equis se suis stipendia facturos promittunt. Hunc autem ut locum explanet, citat ex II Philippica uerba Ciceronis hæc: Tum existimauit se suo iure cum Hippia uiuere, & equos uectigales Sergio mimo tradere. Item hæc ex Asconii commentario in orationem in competitores: Cum Sylla post uictoriam Circenses faceret, ita ut honesti homines quadrigas agitarent, fuit inter eos C. Antonius. et paulo post: In Syllæ ludis, quos hic propter uictoriam fecerit, quadrigas C. Antonium, & alios quosdam nobiles homines agitasse. præterea Antonius redemptas habebat ab ærario uectigales quadrigas, quam redemptionem senatori habere licet per legem. fuit autem notissimus in circo quadrigarum agitator Boculus. Ad hãc autem rem declarandam profert demum Pisanũ quoddam etiam marmor antiquum, in quo mentio equi Publici fit. ita:

C. SATVRIVS SATVRI PICENTIS P. P.
FILIVS FAB. SECVNDVS. EQVO PVBLICO
EX V. DECVRIS PRAEFECTVS COH. II. ASTYRVM
AVGVR PATRONVS COLONIAE ASCVLANORVM
VIX. ANN. XIX DIEBVS XXVII
PATER FILIO PIENTISSIMO FEC.

Quibus ex uerbis apparet Robortellum Ciceronem cum Liuio, Asconium cum Cicerone, cum omnibus uetustum lapidem consentire, atque de eadem re omnes loqui existimare. quod ego longe secus esse opinor. aliud enim Liuium, aliud Ciceronem, aliud Asconium, aliud Pisanum lapidem uelle. Consideremus autem primum Ciceronis uerba. Accessit, inquit, ut Cæsare ignaro, cum ille esset Alexandriæ, beneficio amicorum, magister equitum constitueretur, tum existimauit se suo iure cum Hippia uiuere, & equos uectigales Sergio mimo tradere. Loquitur de M. Antonio magistro equitum Cæsari dictatori adiecto. significat autem equos ad magistrum equitũ pertinuisse. Siquidem Antonius magister equitum constitutus, existimauit se suo iure cum Hippia, quasi nihil agẽtem, uiuere, omnem autem equorum curationem, quæ sui erat magistratus, ut ab omni esset munere liber, Sergio mimo tradere. qui tamen essent equi, qui pertinerent ad magistrum equitum, pa-
rum

rum compertum habeo. Illud quidem certum est, ut dictatoris in pedites, sic magistri equitum in equites potestatē in bello fuisse. hos autem uectigales Sergio datos ait, quasi ut ex ea curatione uectigal quoddam colligeret. Asconius autem de ludis Circensibus uictoriæ caussa factis loquens, quadrigas, non equos nominat, quas redimi solitas esse ab ærario, atque iccirco uectigales uocari, quique redemptas eas haberent, agitatores in circo fuisse ait. non fuisse autem hanc magistri equitum curationem, inde apparet, quòd per centum amplius annos, ante Syllam nullus dictator, ac nullus magister equitū fuerat. Circenses tamen agitatores nullos interea fuisse probabile non est. præterea si ab ærario redimebantur uectigales quadrigæ, profecto nihil ad magistrum equitum attinebant, cuius nulla erat ærarii cura, sed ad quæstorem. Quare quanquā quid inter equos uectigales, & quadrigas uectigales interfuerit, pro certo afferri non potest, uestigiis tamen quibusdam, non eadem ipsa inter se fuisse indicari potest. atque Asconii uerbis Ciceronis uerba illustrari non posse, coniectura probare licet. Equos autem publicos, de quibus scribit Liuius, multo minus aut eosdem esse, quos uectigales equos, aut uectigales quadrigas, certius confirmare mihi uideor posse. Scribit enim eo loco Liuius, eos, quibus census equester erat, equi publici non erant assignati, equis se suis stipendia facturos promisisse. Placuisse autem senatui, omnibus extra ordinem militiam professis æra procedere, & equiti certum numerum æris assignatum. ac tum primum equis merere equites cœpisse. quid ergo equi publici ad magistrum equitum, uel ad ludos, quos à censoribus assignatos esse ostendit Liuius libro XXXIX. S. C. inquit, factum, ut tribuni pl. ferrent, ut P. Aebutio, cuius pater equo publico meruerat, emerita stipendia essent, ne inuitus militaret, neue censor ei equum publicum assignaret. Itaque alios equites equo publico fuisse, alios equum publicum habuisse inuenio. Cicero in VI Philippica: Altera statua est equitum Romanorum equo publico. et in libro Antiq. Inscriptionum: P. Mario Vot. Lupertiano equiti R. equo Publico, omnes honores municipales publice adepto, Iudici de selectis, sacerdoti &c. Et Liuius libro XXIX: Equitum deinde census agi cœ

ptus est, & ambo forte censores equum publicum habebant. Vtrisque autem equum censoria nota ademptum uidere possumus. Liuius libro XXVII: In equestribus notis eadem seruata caussa. Illis omnibus equi adempti, qui Cannensium legionum equites in Sicilia erant. addiderunt acerbitati etiam tempus, ne præterita stipendia procederent iis, qui equo publico meruerant, sed dena stipendia equis priuatis facerent. animaduertere etiam possumus Neronem, & Liuium censores alterum alteri equum publicum, quem habebant, ademisse. Multa alia loca proferre possem, quibus docerem alios equites equo priuato, alios publico meruisse, alios etiam, postquam magistratus adepti erant, equum publicum habuisse. Sed nunc his ero contentus. Quid sit autem censorem equum publicum assignare, aut equum publicum adimere, ne facilis quidem explicatio est. M. Varro cum lib. VII de lingua Latina ait, equum publicum mille assariorum fuisse, significare uidetur stipendium fuisse, quod ei equiti daretur, qui equo publico esset; militandi ne, an emendi equi caussa, parum liquet. Illud quidem dubium non est, qui equo à censore spoliabatur, eum equum uendere esse iussum. id enim in Neronis, & Claudii censura scripsit Liuius. Vt ergo aliquis eques Rom. esset equo publico, cum census equester, tum etiam equi publici censoria asignatio quærebatur. quæ omnia quid ad uectigales equos Sergii mimi, aut ad uectigales quadrigas Antonii pertineant, non uideo, necessarius meus Robortellus post uiderit. Nam quod scriptum est in Pisano lapide: Equo Publico ex V. Decuri lõge ab his omnibus diuersum est. Nam equus ille publicus de quo diximus militare quoddam ornamentum & censorium munus fuit, hoc urbanum iudiciorum, & quidem Imperatoris beneficium. unde est epigramma tale Polæ, ut est in libro Iucundi Veronensis.

- - - - Max. Trib. P. VI. Imp. XI. Cos. II. P. P. M. Aurelius Menophilus ornatus iudicio eius equo publico, sacerdos &c.

& Spoleti.

M. Septimio M.F.Hor. Septimiano equo Publico donato IIII VIR. I. D. Præfect. Fabr. &c.

Q. Plo-

& Romæ.

Q. Plotius Q. F. Quir. Romanus exornatus equo Publico honoribus functus in Colonia Ostiensi. decessit superstitibus parentibus.

Item.

A. Atinio A. F. Pal. Paterno scribae Aedil. Cur. Hon. Ab Imp. equo Publico honor. Coh. II. Bracar. &c.

& Puteolis.

L. Annio L. F. Col. Modesto. Hon. equo Pub. K. Iun. in curia Basileæ Augustanae. scribendo affuer. T. oppius Seuerus, Viguetius Liberalis, Iulius Capritanus, Granius Longinus. Satis ex his apparet, ut equus publicus dignitas fuerit iudicio Imperatoris delata. Quod autem in eo lapide est: Equo Publice ex V. Decuris, iudicem eum fuisse apparet ex V. Decuria, uereor autem, ne male descripserit, Decuris, pro Decuria, siquidem tale est etiam epigramma Brixiæ, auctore Volfango: P. Pladitio C. F. Pal. Clodiano equo Publ. Decur. Brixiæ C. Pladitius Pr. Prouinciae Asiae leg. X. G. C. Iulius Magnus Dec. Col. Karn. equo Publico ex V. Decuria dignissimo I. D D D.

& Auximi. ex libro Iucundi.

M. Oppio Capitoni. Q. Tamudio Q. F. T. N. T. PR. N. Vel. Aninio Seuero equo Publico Iudici Select. ex V. Decur. &c.

& Perusiæ.

C. Vibio C. F. L. N. Tro. Gullo Proculeiano Patrono Perasinorũ. Patrono, & curatori R. P. Veronensium Iudici de V. Dec.

& Auximi.

L. Præsentio L. Fil. Lem. Pætto Lattio Seuero Præfecto coh. in Afr. C. R. eq. Iudici Selecto ex V. Dec. pr. Auximi. &c. Significat autem Equo Publico ex V. Decuria, Iudicem fuisse ex V. Decuria, ex iis, qui equo publico donati erant, unde Plinius lib. XXXIII. Propter hæc discrimina Caius princeps decuriam quintã adiecit, tantumq; nactus est fastus. ut quæ sub diuo Augusto impleri non potuerunt decuriæ, non capiant eum ordinem. passimque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transiliant. quod ante nunquam erat factum. quoniam in ferreo annulo equites, iudicesq; intelligebantur. adeoque promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudium Cæsarem in censura eius

unus

unus ex equitibus Flauius Proculus CCCC ex ea caussa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis communicatus est cum seruitiis. Item: Nec pridem id factum; Diuo Augusto decurias ordinãte, maior pars iudicum in ferreo annulo fuit. iique non equites, sed iudices uocabantur. equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primo, uixque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis. De V decuria equitum etiam Suetonius. Si ergo equi uectigales ad magistrum equitum, quadrigæ ad ærarium, & ludos, equi publici ad censorem, & rem militarem, equo Publico donati ex V Decuria ad Iudicum decurias, & ad Imperatorem pertinuerunt, profecto non eadem hæc omnia fuerunt, ut tu omnium, qui sunt, qui fuerunt, quique post erunt, doctissime Robortelle, putasti. Quod cum ita sit, aude nunc de Romana antiquitate uerbum facere, teque in ea, ut facis, iactare, aude de Galeria, aude de Veturia dicere, aude de tribubus, de centuriis, & earum diuisionibus hiscere. Te enim disertissimum, si hæc, quæ dixisti, ita esse confirmaris, putabo. Nam quòd in lapide illo Pisano, literas has P. P. interpretaris pater patratus, cur non qua ratione motus id facias affers? cur non potius, ut aliqui uolunt, Prouinciæ præses? ut sit Picentis prouinciæ præsidis. quanquam ego nihil definio. tantum rationem sententiæ suæ à doctissimo uiro quæro. Vigesimo secundo capite idest ultimo, Alciatum sibi dilacerandum reliquit. eumque à se, atque ab aliis omnia, quæ sciebat, furatum esse modestissime insimulat. de qua re satis supra dictum est. nunc ad alia pergamus.

Locus epithalamii Catulli ut praue sit expositus.

NON tibi Herculeia periculum est.) In hunc locum Robortellus in commẽtario eius libelli, hoc
" modo scribit. Ita omnes fere legunt, & interpretantur locum hunc corruptum. ego puto legen-
" dum ex uetustis libris lectionis huius uestigium se-
" quutus, Aruncul eia, quod appellarit Catullus Iuliam sponsam

Arunculeiam ab Arunca oppido uetustissimo, quod ædificatum in Latio fuit ab Ausone rege, à quo Ausonia Italia dicta fuit. Innuit igitur hinc maiores illius profectos, ut nobilitatem, & antiquitatem generis laudet. Hanc interpretationem, quæ tantopere placet Robortello, neminem doctum probare posse existimo. satis enim constat Iuliam gentem ab Alba, non ab Arunca ortum habere. plena sunt annalium monimenta Liuii, Dionysii, omnium. non est ergo, quòd Arunculeiam Iuliam legamus, quasi antiquis sedibus ab Arunca profectam. Adde, quòd non uideo, ut ab Arunca fiat Arunculeius. neque enim à Satrico fit Satriculeius, sed Satricanus, neque Saticula Saticuleius, sed Saticulanus, ut à Suessula Suessulanus, à Nola Nolanus, à Tusculo Tusculanus. ut à ueteribus grammaticis memoriæ proditum est.

IN COMMENTARIVM POETICES ARISTOTELIS.

Librum poetices in tres in partes non recte diuiſum.

N VNC uenio ad Poeticen Ariſtotelis, qua in interpretanda ipſe ſibi uidetur regnare. Conſiderabo autem non totum eius commentarium, ſed principium tantum, quaſque præcipue ego expoſitiones eius non probem, demonſtrabo; ut ille tandem intelligat, erraſſe ſe uehementiſsime, qui me egere languidulis ſuis emendationibus neſcio quibus exiſtimarit. neque uero quicquam ex iis, quæ à Madio acutiſsime in eum ſcripta ſunt, attingam. Primum igitur neſcio, quis ſit ille qui probare poſsit diuiſionem huius libri, quam ille triplicem eſſe conſtituit his uerbis: Liber hic commodiſsime mihi diuidi uide-
» tur poſſe in tres partes. primum inueſtigat definitionem poe-
» tices, deinde agit de tragœdia, & eius partib. poſtremo de epo
» peia, & cõparat hanc cũ tragœdia. Meo. n. iudicio liber hic non
» in tres, ſed in ſex partes diſtribuendus eſt. primum enim non ſolum de definitione poeſeos agit, ſed etiam de origine eius, & incremento. origo autem, & incrementum nihil ad definitionem pertinent. Sequuntur deinde aliæ partes, una de tragœdia, de epopœia altera. Quinta eſt de quæſtionibus, & diſſolutionibus poeticis. quæ ab eo in ſua diuiſione præterita eſt, cum tamen à tragœdia, & epopœia ſeparata materia ſit. extremo libro tragœdiam cum epopœia comparat. quæ ſexta pars appellari, cum à diſputatione de tragœdia, & epopœia auulſa ſit, merito poteſt.

Quid ſit ἀυλητικὴ, & κιθαριςικὴ.

K αὶ τῆς ἀυλητικῆς ἡ πλείςη, καὶ κιθαριςικῆς. Et magna pars Auletices, & Cythariſtices.) Quærit hoc loco Robortellus, quæ poeſes ſint hæ Auletica, & Cythariſtica, atq; ita ſcribit: Recenſet Iulius Pollux fuiſſe apud ueteres πυθικὸν νόμον ἀυλητικὸν. Nam νόμους uocabant

» cabant Græci præſcriptas quaſdam canendi formulas diuerſa
» cantilinarum genera. leges opinor à Latinis recte dici poſsint
» & Horatius forſan hoc ſignificauit in Odis, ubi de Pindaro
» loquitur, cum ait: Numeriſque fertur lege ſolutis. Eius Pythi
» ci carminis erant partes quinque πεῖρα κετακελευσμὸς, ἰαμβικὸν,
» σπονδεῖον, καταχόρευσις & cætera. poſtremo ita concludit:
» Hinc quoque licet perſpicere, quanto artificio ueteres
» hanc poetices facultatem tractarent. et nos noſtra ætate,
» dii boni, tunc nos poetas appellandos eſſe credimus, cum
» unum aut alterum uerſum, male, ut ille ait, tornatum fa-
» cimus. Hactenus de Auletice, nunc de Cythariſtice dicen-
» dum. Cythariſtice eadem eſt, quæ & Lyrice. nam Iulius Pol-
» lux ait: λυρῳδοὺς, κιθαρῳδοὺς, κιθαριστὰς idem ſignificare. Item:
» Ad cytharam canere antiquiſsimus fuit mos. Hinc Phe-
» mius apud Homerum, Iopas apud Virgilium, & Horatius
» in Odis ab Apolline precatur: Nec Cythara carentem ſe-
» nectam. Item: In Cythariſtice inſignis fuit Terpander, à
» quo νόμος τερπάνδρειος. Item: Canebantur ad cytharam, ut ait
» Pollux, hymni, pæanes, παροίνια, amatoria, & iocoſa quædam.
» Huc opinor reſpiciens Horatius ait: Deſine magna modis at-
» tenuare paruis. Idem alibi: Non hæc iocoſæ conueniunt lyræ.

Hæc ille. Nemo eſt autem, qui ex his uerbis non opinetur, eum uelle Cythariſticen, & Auleticen uerbis imitatas eſſe, ac cythariſticen, uel lyricen eam eſſe, quam Pindarus, & Horatius ſcripſerint. cum tamen Ariſtotelis longe alia ſententia ſit. Significat enim primum Auletices, & Cythariſtices multa genera eſſe, cum ait: Epopœia, Tragœdia, Comœdia, & Auletices, & Cythariſtices maxima pars imitantur. quaſi uero innuat, alias eſſe auleticas, & cythariſticas imitatione uacuas. poſt autem ubi docet, poeſes non eodem modo imitari omnes, ſed alias ſermone tantum, alias ſaltu tantum, alias harmonia, & ſaltu, inter eas, quæ harmonia tantum, & ſaltu imitarentur, retulit Auleticam, & Cythariſticam. Sic enim ait: οἷον ἁρμονίᾳ μὲν καὶ ῥυθμοῖς χρώμεναι μόνον ἥτε αὐλητικὴ, καὶ ἡ κυθαριστικὴ. Si ergo Auletica, & Cythariſtica utuntur tantum modo harmonia, & rhytmo, id eſt, ſaltatione, ergo non ſermone, & metro. Sunt enim exemplum apud Ariſtotelem earum poeſeum, quæ

non imitantur ſermone. Robortellus autem cum uerba Pollucis, & reliqua ad declarandam Auleticam, & Cythariſticam protulit, ſignificat, ſe uelle, has poeſes uti, & imitari uerſu. In quo meo iudicio hallucinatur. neque enim Lyrica Pindari, aut Horatii ea eſt, de qua nunc Ariſtoteles agit. Siquidem illæ uerſum afferunt ſine ſaltu, hæ uero harmoniam habent tantum cum ſaltu. Quod ſi ſaltatoriam unam fuiſſe poeſim inquit Ariſtoteles, quæ ſaltu tantum imitaretur ſine harmonia, & uerſu, cur non poſſumus intelligere, fuiſſe etiam aliquam Auleticam, & Cyrhariſticam (nam multa, ut dixi, earum fuiſſe genera ſignificat) quæ harmonia tantum uterentur, & ſaltu? fortaſſe autem hæc Cythariſtica, de qua nunc agit Ariſtoteles, ea eſt, quæ ab Athenæo libro XIIII ψιλὴ κιθάρισις, & ψιλοκιθαριστικὴ dicitur, quam inuentam à Menecharmo, à Lyſandro Sicyonio commutatam ait. qui Lyſander eodem auctore περιελὼν τὴν συντονίαν τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς ψιλοῖς κιθαρισταῖς χρώματα τε ἔυχροα πρῶτος ἐκιθάρισεν, καὶ ἰάμβους, καὶ μάγαδιν τὸν καλούμενον συριγμὸν. Auletica uero, quæ συγκύλια. de qua ille ita: συγκύλια ἐν τὶς ἀγὼν συμφωνίας ἀμοιβαῖος αὐλοῦ, καὶ ῥυθμοῦ χωρὶς λόγου τοῦ προσμελωδοῦντος. Nam quod ait Pollucem ſcribere λυρῳδοὺς κιθαρῳδοὺς κιθαριστὰς idē ſignificare, non uidetur Pollucem intellexiſſe. ille enim artifices muſicos uarios enumerat, non eoſdem eſſe tradit.

Quid ſit Poeſis Nomorum. Perſas non eſſe iocoſum comœdiæ nomen.

Ei σὶ δέ τινες, αἱ πᾶσαι χρῶνται τοῖς εἰρημένοις. λέγω δὲ οἷον ῥυθμῷ, καὶ μέλει, καὶ μέτρῳ. ὥσπερ ἥτε τῶν διθυραμβικῶν ποίησι, καὶ ἡ τῶν νόμων, καὶ ἡ τραγῳδία, καὶ ἡ κωμῳδία. διαφέρουσι δὲ ὅτι αἱ μὲν ἅμα πᾶσιν, αἱ δὲ κατὰ μέρος. Quærit hoc loco Robortellus, atque adeo etiam in primo libro Annotationum, qui ſint Nomi apud Ariſtotelem, quos inter poematum genera uidemus etiam à Polluce referri. atque utroque in loco Nomos interpretatur, leges à legislatoribus, ut à Solone, & Lycurgo latas, quas uerſibus ſcriptas fuiſſe conſtat, ut facilius memoriæ mandarentur. Quam opinionem ego nullo modo ferendam eſſe aliquando exiſtimaui. cur autem ita

existimarē, tribus maxime argumentis adductus sum. Primum, quia inquit Aristoteles, Dithyrambos & Nomos imitatos esse saltu, harmonia, & oratione coniunctim, Tragœdiam, & Comœdiam separatim. An uero qui leges legislatorum recitarent, iidem musicum instrumentum pulsarent, atque saltarent, ut Dithyrambici faciebant, facile uocari in quæstionem possit. Hoc certe ita factum significat Aristoteles, ille uero hoc tantum in Dithyrambicis obseruatum docuit. de Nomis, ne in scopulum incideret, reticuit, sed eos ad tragœdiæ, & Comœdiæ consuetudinem traduxit. Sic enim inquit: Aristoteles ait,
" Comœdiam, Tragœdiam, & legum poesim uti consueuisse sepa
" ratim, &, ut ipsius utar uerbis, κατὰ μέρος, sermone, rhythmo,
& harmonia. In quo errat. nam Nomi sequuntur dithyrambos, non Tragœdiam & Comœdiam. inquit enim Aristoteles. Differunt inter se Dithyrambi, Nomi, Tragœdia, & Comœdia, quòd illæ utuntur omnibus coniunctim, hæ separatim. illas autem cum dixit, priores duas à se nominatas intellexit, Dithyrambos, & Nomos. Accedit, quòd Aristoteles, cum de rebus, quas diuersas imitarentur poetæ, differit, eas aut magnas, aut leues esse ait. opponit autem Dithyrambos Nomis, Tragœdiam comœdiæ. Si autem Dithyrambis, (ut constat, & ipse Robortellus exponit), atque Tragœdia res magnæ exprimuntur, profecto Nomis, & Comœdia paruæ. Leges autem Robortellus res grauissimas & sanctissimas esse concedit, ex quo appareret Poesim Nomorum non esse poesim legum. Postremo uidendum est diligenter, quòd cum Aristoteles exempla dithyramborum affert, & Nomorum, Persas nominat, & Cyclopas, quorū Persas scripsit Timotheus, Cyclopas Philoxenus. Quod si ita est, ergo Cyclopes sunt materia Nomorum, & Philoxenus auctor Nomorum. Cyclopes autem non sunt leges, nec Philoxenus est legislator. Quare apparet Nomorum poesim, de qua hic agit Arist. non esse legum, ut Solonis, quæ elegis scriptæ sunt. Postremo Nomos poesim quandam fuisse maledicam, ab Arga quodam poeta scriptam docet Plutarchus in Demosthene, qui Demosthenem prodit Argam appellatū fuisse à sermone, quo auditores incesseret. Fuisse enim Argam poetam improborum Nomorū, & acerborū. uerba eius sunt hæc:

ἢ πρὸς τὸν λόγον ὡς ἀνιῶντα τοὺς ἀκροωμένους, καὶ γὰρ ἄργας τοὔνομα ποιητὴς ἦν νόμων πονηρῶν, καὶ ἀργαλέων. Quibus de Nomis, & quo de poeta multo etiam apertius Athenæus lib. XIIII. Καὶ μοχθηρῶν δὲ ἀσμάτων γεγόνασι ποιηταὶ, περὶ ὧν φησὶ φανίας ὁ ἐρέσιος ἐν τοῖς πρὸς τοὺς σοφιςὰς γράφων οὕτως. τελένικος ὁ βυζάντιος ἔτι δὲ ἀργᾶς ποιηταὶ μοχθηρῶν ὄντως νόμων πρὸς μὲν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως ηὐπόρουν, τῶν δὲ τερπάνδρου, καὶ φρύνιδος νόμων οὐδὲ καταμικρὸν ἐδύναντο ἐπιψαῦσαι. ex his autem patet, & Nomos inter improba fuiſſe poemata, & Argam malorum horum Nomorum fuiſſe ſcriptorē. Addo illud etiam non placere in eo expoſitionem Robortelli, qui Perſas iocoſum nomen comœdiæ fuiſſe exiſtimat. Nam ſi Perſæ, & Cyclopes fabulam rerum leuium complexi ſunt, cur hoc exemplum attulit Ariſtoteles ad Dithyramborum, & Nomorum expoſitionem, cum Dithyrambi & Nomi ipſo auctore res grauiſsimas imitentur? Superuacaneum ergo erit, & inutile & nulli rei propoſitæ accommodatum exemplum. Quod ſi Ariſtotelem haud temere locutum eſſe ſtatuemus, Perſas eum retuliſſe dicemus ad Dithyrambos, Cyclopas ad Nomos. Tradit n. differentiam actionum grauiū, & leuium in iis poeſeum generibus, quæ imitarentur ſermone, harmonia, & ſaltu coniunctim, quā differentiam probat ſequens oratio. Eodem uero modo inter ſe diſtinguuntur Comœdia, & Tragœdia, quòd una res leues, altera graues imitatur. unde argumentū elici poteſt. Quomodo Tragœdia diſtinguitur à Comœdia, eodē modo Dithyrābi à Nomis. at tragœdia res graues, comœdia leues imitatur, ergo Dithyrambi graues, Nomi leues. Ergo Nomi non ſunt leges.

Quid ſit μιμεῖσθαι ἐν τοῖς αὐτοῖς.

τι δὲ τούτων τρίτη διαφορὰ, τὸ ὡς ἕκαςα τούτων μιμήσαιτο ἄν τις. καὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὰ αὐτὰ μιμεῖσθαι ἐςὶν, ὅτε
E μὲν ἀπαγγέλλοντα &c. Robortellus interpretatur ἐν τοῖς αὐτοῖς, in iiſdem hominibus. et ait ſenſum eſſe.

„ Sæpe contingit, ut in iiſdem hominibus eadem
„ imitemur, diuerſo tamen modo, quod declarat, cuiuſmodi
„ ſit, ὅτε μὲν ἀπαγγέλλοντα. Hanc igitur ego etiam interpretationem nec probo, nec probari ab erudito aliquo homine poſſe exiſtimo. Propoſuit enim Ariſtoteles triplicem imitationis diffe-

differentiam, ἐν οἷς, ἅ, ὥς, id est quibus instrumentis, quas res, quomodo. instrumenta autem intellexit orationem, concentum, & saltum, res, actiones graues, uel leues, modum uel loquendo, uel loquentes inducendo, uel utroque modo. duas autem differentias cum exposuerit, nunc tertiam explicandam aggreditur, ita tamen, ut repetat duas priores, ἐν οἷς, καὶ ἅ, inquiens: Καὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὰ αὐτὰ μιμεῖσθαι ἐστὶν, id est, licet enim iisdem instrumentis easdem res imitari. Ille autem ἐν τοῖς αὐτοῖς non ad instrumenta, sed ad homines refert, nec particulæ ἐν, quæ hoc loco instrumento significando seruit, usum uidit. cum tamen sæpe alio loco de eadem differentia sic loquutus sit Aristoteles. ut supra: ἅπασαι μὲν ποιοῦνται τὴν μίμησιν ἐν ῥυθμῷ, καὶ λόγῳ, καὶ ἁρμονίᾳ. Item: ἐν τρίσι δὲ ταύταις διαφοραῖς ἡ μίμησις ἐστὶν, ὡς εἴπομεν, ἐν οἷς τε, καὶ ἅ, καὶ ὥς. Item: ἐν τούτοις γὰρ ποιοῦνται τὴν μίμησιν. his omnibus in locis ἐν significat instrumentum. Vnde alio loco dixit: ἑτέροις, ἑτέρως, ἑτέρα. οἷς, ὥς ἅ. Ex quo intelligi potest ἐν τούτοις, nullo modo ad homines referendum esse, sed ad instrumenta.

De causis naturalibus poeseos.

E οἴκασι δὲ γεννῆσαι μὲν ὅλως τὴν ποιητικὴν αἰτίαι δύο τινὲς, καὶ αὗται φυσικαὶ. τότε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον. &c. Hæc uerba, quibus Aristoteles duas caussas naturales, unde profecta poesis est, ita diuellit Robortellus, ut ueras caussas non attingat, sententiam obscuret, orationem perturbet. Has enim caussas interpretatur, Imitationem, & quæ ex imitatione capitur uoluptatem, postremo uero ad imitationem adiungit etiam concentum, & rhythmum. qua expositione ego nihil esse alienius puto. Itaque sequor potius Auerroem, quem ille, ut aliquid per se sapere uideretur, reliquit. atque poesim duabus naturalibus è caussis ortam esse interpretor, Imitatione, & harmonia, rhythmoq;. uerba autem ita expono, ut quæ ille caussam esse ait, ea ego rationem caussæ constituam, hoc modo. Videtur autem, inquit, Poetica duabus omnino à causis, iisque naturalibus esse profecta: Imitatione; quod duabus rationibus confirmat

mat, quòd imitari hominibus à pueris inſitum eſt. cuius rei argumento eſt, quòd hac ipſa re à reliquis differunt animanti bus, quòd ad imitationem aptiſsimi ſunt, & primas diſciplinas imitatione conſequuntur; altera, quòd rebus imitatione expreſsis omnes delectantur; cuius rei illud indicio eſt, quod in operibus accidit. quæ enim ipſi cum quadam animi moleſtia intuemur, eorum ſimulachra accuratius effićta ſi uideamus, uo luptate perfundimur, ut agreſtium ferarum, & beſtiarum. cuius etiam rei cauſſa ea eſt, quòd non philoſophis ſolum, ſed aliis etiam hominibus iucundius accidere nihil poſsit, quam diſcere. quanquam impari ratione id faciunt &c. His ergo om nibus nemo eſt, qui non uideat non duas res, ut cenſuit Robortellus, ſed unam tantummodo confirmari, nimirum cauſſam unam naturalem poeſeos eſſe imitationem, & quòd imitatio, & quòd uoluptas, quæ ex rebus imitatione effictis capitur, homini natura inſita eſt. Sic enim hæc inter ſe reſpondent. τότε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστὶ, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας συμφυτόν ἐστι, id eſt, Nam tum imitari natura hominibus inſitum eſt à pueris, tum rebus imitatione expreſsis delectari. quæ ille ſine ratione diuellit. Illud autem: καὶ τοῦτο διαφέρουσιν τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι μιμητικώτατον ἐστὶ, καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας, eſt ſignum prioris rationis, id eſt, cur imitatio à pueris inſita ſit. quia homo differt ab aliis animantibus in eo, quòd ad imitandum eſt maxime aptus. Quod autem ait Ariſtoteles pueros diſcere primas diſciplinas imitatione, primas diſciplinas Robortellus interpretatur, Mathematicas, quas à pueris percipi uult imitatione, ego malim intelligi, loqui, legere, ſcribere, & reliqua eiuſmodi, quæ ut picæ, & pſittaci, ſic pueri imitando diſcant. Illa uero uerba: ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ κοινωνοῦσιν αὐτοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο χαίρουσι τὰς εἰκόνας ὁρῶντες, ὅτι συμβαίνει θεωροῦντας μανθάνειν, καὶ συλλογίζεσθαι τί ἕκαστον. οἷον ὅτι οὗτος ἐκεῖνος. ἐπεὶ ἐὰν μὴ τύχῃ προεωρακὼς, οὐ διὰ μίμημα ποιήσει τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπεργασίαν, ἢ τὴν χροιὰν, ἢ διὰ τοιαύτην τινὰ ἄλλην αἰτίαν. hæc, inquam, uerba docent, quemadmodum non eandem uoluptatem reliqui homines capiunt, cum ex imitatione diſcunt, atque philoſophi; qua de re dicere cœperat, cum delectationem ex imitatione homini ingenitam eſſe à natura probaret. Neque enim, inquit, alia

cauſſa

caussa est, cur alii homines aspectu imaginum capiantur, quam quòd intuendo efficitur, ut discant, atque quid earum quæq; sit, ratione concludant, exempli caussa hũc illum esse. quoniam nisi ille ante uidisset, non ex imitatione, sed ex artificio, aut ex colore, aut ex eiusmodi re alia delectationem afferret. quasi uero significare uelit, philosophos etiam uoluptatem capturos ex earum rerum aspectu, etiam si non ante uidissent. Ex quo intelligi potest Robortellum sine ratione hunc locum emendasse. nam cum scriptum sit, οὐ διὰ μίμημα ποιήσει τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπεργασίαν, ἢ τὴν χροιὰν, ille licentia sua tollendi abusus, tollit, διὰ. ut μίμημα rectus casus sit, hoc sensu. non res imitatione efficta delectabit. nec animaduertit redditionem, quæ sequitur, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπεργασίαν. Quare recte habet locus, neq; Robortellianam emendationem desiderat. est enim subaudiendum uel εἰκὼν, id est, imago ipsa non ob imitationem, sed ob artificium delectabit. uel uox, ἐκεῖνος. dixit enim ὅτι οὗτος ἐκεῖνος. sequuntur deinceps illa: Κατὰ φύσιν δὲ ὄντος ἡμῖν τοῦ μιμεῖσθαι, καὶ τῆς ἁρμονίας, καὶ τοῦ ῥυθμοῦ. τὰ γὰρ μέτρα, ὅτι μόρια τῶν ῥυθμῶν ἐστὶ, φανερὸν, ἐξ ἀρχῆς οἱ πεφυκότες πρὸς αὐτὰ μάλιστα, κατὰ μικρὸν προάγοντες ἐγέννησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων, id est, cum igitur nobis à natura insita sint, imitatio, cõcentus, & rhythmus, (neque enim dubium est, quin metra particulæ sint rhythmorum) profecto ii, qui ad hæc maxime nati sunt, à rudibus initiis, imperitisq́; profecti paulatim poeticæ originem persecuti sunt. His ergo uerbis Robortellus Aristotelem repetere ait superiores duas caussas, id est imitationem, & delectationem, cumq́; alteram tantum nominet, imitationem, & pro altera afferat harmoniam, & rhythmum, se expedire non potest. etenim quæ ad hanc quæstionem soluendam affert, uix esse hominis uidentur. Quare dicendum, ac sentiendum esse existimo: cum Aristoteles caussas duas naturales poeseos proposuerit, atque alteram imitationem tantum nominauerit, eamq́; multis uerbis confirmauerit, eandem nunc repetere, atque secundam caussam adiungere, quæ est harmonia, & rhythmus. Itaque hoc in loco est ἐπάνληψις, quæ fit, superiore sententia diuersis uerbis repetita. huic autem repetitioni accommodata est particula, δὲ. Duæ ergo sunt caussæ poeseos naturales, Imitatio, & in-

strumenta

ſtrumenta imitationis . inſtrumenta uero tria ſunt, harmonia, & rhythmus . nam rhythmus in duo diuiditur, in ſaltum, & metra. metra enim, inquit, particulæ ſunt rhythmorum. Nō probat autem inſtrumenta imitationis eſſe nobis naturalia, quia ſatis perſpicuum putauit ex eo, quòd imitationem ipſam nobis eſſe naturalem probauit. Itaque ſtatim concludit: Qui à natura formati fuerunt ad imitandum, oratione, harmonia, & ſaltu, eos poeſeos initia rudia introduxiſſe.

Locum non intellectum, ubi de Homeri Margite. et βατραχομυομαχίαν non eſſe leue poema.

Tῶν μὲν οὖν πρὸ ὁμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα. εἰκὸς δ' εἶναι πολλοὺς. ἀπὸ δὲ ὁμήρου ἀρξαμένοις ἐςὶν, οἷον ἐκείνου ὁ μαργείτης, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἁρμόττον ἰαμβεῖον ἦλθε μέτρον. Robortellus hæc uerba ita interpretatur, ut dicat Ariſtotelem intelligere, omnino nullius poetæ ante Homerum ſcripta extare. Sic enim ait:
„ Sed dicat aliquis, ſi ex natura homines imitantur, & Homerus
„ tam proxime abeſt à noſtris temporibus, abſurdum eſt, ſi ini-
„ tium ſumpſit poetice ab Homero. reſpondet Ariſtoteles: cre-
„ dibile quidem eſſe ante Homerum multos extitiſſe alios poe-
„ tas, qui imitationis poeticæ ſtudioſi ita ſcripſerint, ſed non
„ poſſe id pro certo afferri, quod nullus iam extaret, qui prior
„ Homero dici poſſet. Hæc ille. quibus ſignificat, ſe ſenſum Ariſtotelis non admodum difficilem non percepiſſe. non enim inquit Ariſtoteles, nullius ante Homerum poetæ ſcripta extare, ſed nullum tale, quale eſt Homeri Margites, cum tamen uériſimile ſit, multos eiuſmodi poemata ſcripſiſſe. propoſuit enim duo genera poematum laudes, & uituperationes. de auctore laudum nihil affert, uituperandi auctorem facit Homerum, quia nemo ante eum, quantum extet, poema ſcripſerit eiuſmodi, quale eſt eius Margites. ſenſum autem hunc uerborum ille non collegit, quia uerba, non ut oportet, ordinauit, hoc modo: τῶν μὲν οὖν πρὸ ὁμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα, οἷον ἐκείνου ὁ μαργείτης, καὶ τὰ τοιαῦτα. deinde reliqua per parentheſim.

εἰκὸς

εἰκὸς δ' εἶναι πολλοὺς. ἀπὸ δ' ὁμήρου ἀρξαμένοις ἐςίν, id eſt, ac eorum quidem, qui ante Homerum ſcripſerunt, nullius eiuſmodi poema poſſumus nominare, quale eſt eius Margites, & eiuſmodi alia. eſt tamen ueriſimile multos in tali ſcriptione eſſe uerſatos, ab Homero autem exordientes poſſumus. Quod autem ait Ariſtoteles. Et eiuſmodi alia, Robortellus βατραχομυομαχίαν interpretatur. in quo ego longe ab eo diſſentio. neque enim ranarum, muriumque pugnam rem leuem, ac uituperationis argumentum, ut Margiten, eſſe exiſtimo. nam eam rem ut grauem tractauit. niſi forte apium hiſtoriam rem leuem apud Virgilium dixerimus, cum uterque his belluis rationem dederit, & actiones humanas tribuerit, & de iis, ut de hominibus ſcripſerit. Quare cum ea leuis actio non ſit, non reſpondet Margiti, ſed Iliadi, id eſt. epopœiæ.

De incremento Comœdiæ.

δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικὰ, ἃ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμεναι κατὰ μικρὸν ηὐξήθη προαγόντων, ὅσον ἐγίνετο φανερὸν αὐτῆς. In hæc uerba ita Robortellus: Hæc ita uertit Paccius: Quantum ſe ſe ipſa aperiebat. Videtur tamen hic eſſe ſenſus. Comœdia paulatim ab iis, qui Phallica tractabant, ad tantam uſque magnitudinem, quantam nunc cernere eſt. quaſi innueret adhuc augeri poſſe, & expoliri. id quod factum eſt. cum comœdia ex uetere facta eſt noua, quæ multo probabilior, & integrior fuit. Hæc Robortellus. Qui meo quidem iudicio, quid uerbis illis, ὅσον ἐγίνετο φανερὸν αὐτῆς uoluerit Ariſtoteles, aſſequutus non eſt. eſt enim hic ſenſus. Comœdiam ii, qui Phallica tractarunt, quæ etiam nunc ex reip. inſtituto multis in ciuitatibus permanent, quantum ex ea extabat, paulatim promouentes auxerũt. non enim ſignificat Phallicos poetas comœdiam inueniſſe, atque ad eam magnitudinem perduxiſſe, quæ tum erat, ſed eam partem Comœdiæ, quæ extabat, quanta quanta erat ſuſcepiſſe, atque amplificaſſe. hoc eſt enim ὅσον ἐγίνετο φανερὸν αὐτῆς. quod Robortellum miror latuiſſe.

Archontem recte uerti posse, τὸν ἄρχοντα.

„ O ψὲ γὰρ ὁ ἄρχων χορὸν ἔδωκε.) In hæc Robortellus ita:
„ Serò admodum chorus dari cœpit à magiſtratu:
„ quæ uerba cum non intelligeret Paccius, inepte
„ uertit. Sero ab Archonte Comœdorum chorus
inductus. Quibus uerbis ſi Robortellus Paccium
reprehendit, quòd Inductum pro conceſſo dixerit, nihil dico,
ſi Archontem pro magiſtratu uſurpatum reprehendit, iniuſte
factum eſſe affirmo. Erat enim ſummus magiſtratus Athenis
hoc nomine, ut inter omnes conſtat. ab eo enim etiam annus
nominabatur. quo nomine uſus eſt etiam Cicero in Tuſcula-
na prima, cum dixit, Archonte Pithorato. Itaque rectius Ro
bortellus Archontem, quàm magiſtratum uertiſſet, ut hunc ma
xime magiſtratum (nam multi alii erant) ſignificaret. non
enim qui apud Romanos pro cõſule magiſtratum dixerit, cum
multi alii præter conſulem magiſtratus ſint, ſatis commo-
de fecerit.

Ηδυσμένῳ λόγῳ quid ſit, non eſſe intellectum.

E ςὶ οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας, καὶ τελείας, μέ-
γεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάςου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς
μορίοις δρώντων, καὶ οὐ δι' ἀπαγγελλίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου.
Definit hic Tragœdiam Ariſtoteles. cuius defini-
tionis partes duas uereor, ut ſatis eas intellexe-
rit Robortellus. ſunt autem hæ. ἡδυσμένῳ λόγῳ. & χωρὶς ἑκάςου τῶν
„ εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων. ſic enim ſcribit: Sermone ſuaui. ita uer
„ tit Paceius. Græcus contextus habet: ἡδυσμένῳ λόγῳ. quod ex-
„ preſsius dicas, ſi Latine poſsit referri, Suauifacto ſermone. cũ
„ enim imitatio fiat tribus, ſermone, rhythmo, harmonia, om-
„ nia hæc adhibet tragœdia. poſt autem cum Ariſtoteles decla-
rat, quid uelit per λόγον ἡδυσμένον, & ait: λέγω δὲ λόγον ἡδυσμένον τὸν
ἔχοντα ῥυθμὸν, καὶ ἁρμονίαν, καὶ μέλος, ita ipſe Robortellus ſubiicit:
„ primum quod appoſuerat in definitione ἡδυσμένον λόγον decla-
„ rat. implicite enim protulerat. explicat igitur (nam ſub eo
latent

latent tria) harmonia, thythmus, & melos. Hæc ille. Ego uero praue λόγον orationem ab eo uersam esse existimo. Nam si saltus, & harmonia est pars ἡδυσμένου λόγου, ergo saltus, & harmonia erit pars orationis, & quodammodo oratio. uertendũ autem esse duco, Rationem, siue modum. significat enim uno uerbo genus trium instrumentorum imitationis poeticæ. imitatur enim, inquit, tragœdia actiones graues modo suauitatis pleno. is autem modus est, melos, harmonia, & rhythmus. Melos autem intelligo pro metro. est enim metrum non solũ oratio, sed oratio cum numero coniuncta. at uero Robortellus per melos ait intelligi cantilenas uocales, atque hoc loco melos ab harmonia distingui. neque uidet ad instrumenta imitationis nihil uocalem cantilenam pertinere, quæ, ne quid sit quidem, si ab eo quæratur, respondere poterit.

Quid sit χωρὶς τῶν εἰδῶν non esse intellectum.

ILLVD autem. τὸ δὲ χωρὶς τῶν εἰδῶν, τὸ διὰ μέτρων ἔνια μόνον περαίνεσθαι, καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους, ita interpretatur Robortellus: Secundum, quod apposuerat in definitione declarat, & uidebatur egere declaratione aliqua, est χωρὶς ἑκάστου εἰδῶν. Declarat igitur afferens distinctionem hanc: τὸ διὰ μέτρον ἔνια μόνον περαίνεσθαι, ἔνια δὲ διὰ μέλους. Hoc duplici de caussa uidetur dictum. primum quidem propter recitationem totius tragœdiæ. separatim enim fit, seu, ut ipsius utar uerbis, κατὰ μέρος, sermone, rhythmo, harmonia. deinde uero propter chorum tragicum, in quo nonnulla proferuntur uoce, & sermone loquentium, nonnulla cantantur. Neque hunc ego esse horum uerborum sensum existimo Robortelle, cum ait Aristoteles, tragœdiam imitationem esse, quæ fit metro, harmonia, & rhythmo, singulis his formis separatim in particulis agentibus. Separatim auté, quia nonnulla metro solo perficiuntur, nonnulla uero etiam per melos. Etenim hoc in loco melos accipit non pro metrica oratione, ut paulo ante, sed pro harmonia, & rhythmo. quod paulo post μελοποιΐαν dixit, cũ de his instrumentis loquens nominauit τὴν λέξιν, καὶ τὴν μελοποιΐαν. per λέξιν enim id est dictio-

nem, metricam orationem intellexit, per Melopœiam uero harmoniam, & rhythmum. Si ergo nonnullæ partes tragœdiæ ſolo metro aguntur, nonnullæ uero metro, harmonia, & rhythmo, commentitia tua illa expoſitio eſt, qui ais in choro tragico alia proferri uoce, alia cantu. Quid enim? cantus ille nõ eſt oratio? nam cantus non eſt harmonia, de qua intelligit Ariſtoteles, quæ tibiis edebatur, aut aliis muſicis inſtrumentis eiuſmodi. Sed cantus, & oratio, & metrum pro eodem accipiuntur. Ego uero exiſtimo hoc uelle Ariſtotelem, quaſdam tragœdiæ partes, quæ recitabantur ſine harmonia, & ſaltu, quaſdam, quæ haberent harmoniam, & ſaltum. quarum illas diuerbia à Latinis dicta eſſe inuenio, hæc cantica. Diuerbia autem, auctore Diomede, ſunt fabulæ partes, in quibus diuerſorum perſonæ uerſantur. Perſonæ autem diuerbiorum aut duæ, aut tres, raro autem quatuor eſſe debent. In canticis autem una tantum eſſe debet perſona, aut ſi duæ fuerint, ita debent eſſe, ut ex occulto una audiat, nec loquatur, ſed ſecum, ſi opus fuerit, uerba faciat. Vt autem in comœdia apud Latinos uox una diuerbiis relicta ſit, ſcribit Liuius lib. VII. loco eo, de quo ſupra diſputauimus.

Partes tragœdiæ intellectas non eſſe:

Ἐπεὶ δὲ πράττοντες ποιοῦνται τὴν μίμησιν, πρῶτον μὲν ἐξ ἀνάγκης ἂν τι μόριον τραγῳδίας ὁ τῆς ὄψεος κόσμος, εἶτα μελοποιΐα, καὶ λέξις. ἐν τούτοις γὰρ ποιῦνται τὴν μίμησιν. etc. In hæc
„ Robortellus. Tres partes tragœdiæ eſſentiales
„ probat per tres notas illas differẽtias, quæ in prin
„ cipio libri appoſitæ fuerunt, & declaratæ, ſunt autem hæ. οἷς,
„ ὡς, ἃ. per primam differentiam, ſcilicet οἷς, quæ inſtrumentum
„ ſignificat uelut quoddam. per ſecundam differentiam, ſcilicet
„ ὡς, quæ modum ſignificat, in qua uerſatur imitatio tragœdiæ.
„ ex prima differentia duæ exiſtunt partes, apparatus, melodia.
„ ex tertia una pars tantum, fabula. ex ſecunda tres partes, di-
„ ctio, mores, ſententia. Ex his apparet, Robortellum apparatum referre ad inſtrumenta imitandi, cum pertineat ad modum imitandi. eſt enim ſcenæ ipſius aſpectus. Dictionem, mores

res, & ſententiam referre ad modum, cum nullum eorum ad modum attineat, ſed dictio inſtrumentum ſpectet, mores, & ſententia una cum fabula, materiam. Nam tragici imitantur fabulam, mores, & ſententiam, ut materiam, imitantur autem dictione, & melopœia, ut inſtrumentis, melopœia uero harmoniam, & rhythmum comprehendit. Modus autem tertius eſt ſcena, in qua agentes inducunt, quem Ariſtoteles uocat ornatum aſpectus, Robortellus apparatum. Sic enim inquit Ariſtoteles: οἷς μὲν γὰρ μιμοῦνται δύο μέρη ἐστὶν, ὡς δὲ μιμοῦνται, ἕν, ἃ δὲ μιμοῦνται, τρία. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν, id eſt, quibus imitantur duo ſunt, dictio, & melopœia. quomodo, unum, aſpectus ornatus: quæ, tria, fabula, mores, & ſententia. Quam autem apte hunc locum expoſuerit Robortellus omnes iam intelligere poſſunt. Miror certe hominem tam in ſcribendo acutum, ac diligentem tertio quoque uerbo ſententiam auctoris, & præſertim Ariſtotelis non aſſequi. quod ne uiderer inimicitiarum cauſſa dicere, aut fingere, his paucis ex principio poetices locis conſideratis, uolui demonſtrare. reliqua, ut ſi iterum decertandum ſit, recentes in aciem uenire poſsimus, in aliud tempus differemus.

IN PROOEMIVM AELIANI DE GRAECO CONVERSI.

Quot errores decem in uerſibus Aeliani uertendis doctiſsimus Robortellus commiſit.

NVNC quoniam multum ille ſibi græcis in literis tribuit, quam iniuſte id faciat, decem primis conſideratis Aeliani, quem ille uertit, uerſibus demonſtremus. Sic orditur Aelianus. τὴν παρὰ τοῖς ἕλλησιν τακτικὴν θεωρίαν ἀπὸ τῶν ὁμήρου χρόνων τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαν αὐτοκράτορ καῖσαρ υἱὲ θεοῦ ἀδριανὲ σεβαςὲ πολλοὶ τῶν πρὸ ἡμῶν συνέγραψαν, οὐκ ἔχοντες ἣν ἡμεῖς ἐν τοῖς μαθήμασιν ἐπιςεύθημεν ἕξιν ἔχειν. Robortellus ita: Scientia illa, quæ ad inſtruendam aciem ſpectat ab Homeri uſq; temporibus originem duxit ò Cæſar diui Nerue fili Adriane Auguſte. Ac multi quidem eam ante nos literis mandarunt, mathematicam non callentes ſcientiam, in qua nos multum excellere crediti ſumus. Hac periodo quatuor res eſſe exiſtimo, quæ prudentis lectoris animum offendere poſſint. primum, quod omiſit ea uerba, τὴν παρὰ τοῖς ἕλλησι, id eſt, quæ apud Græcos fuit. hac enim de ſcientia loqui ſe profitetur Aelianus, deinde quòd præteriit uocem αὐτοκράτορ, quaſi non neceſſariam, cum ait ò Cæſar, cum fuerit dicendum, Imperator Cæſar. Nam id fuit Cæſaribus prænomen, ut inquit Suetonius. tum quòd de ſuo addidit, Neruæ. cum ſatis eſſet, ut eſt in græco: Imperator Cæſar diui fili. quomodo etiam Auguſtus appellatus eſt, teſtibus nũmis, & lapidibus antiquis. poſtremo ſententiam, quæ præclare apud Aelianum una periodo continetur, ipſe in duas periodos ſine ratione contulit. quanto enim aptius Aelianus hoc modo? ſcientiam Græcorum in inſtruendis aciebus, quæ iam inde ab Homeri temporibus initium duxit, Imp. Cæſar Diui fili Adriane Auguſte ueteres multi literis prodiderunt. Εμαυτὸν δὲ πείθων, ἠβουλήθην ταύτην συντάξαι τὴν θεωρίαν, ὅτι τοῖς ἡμετέροις οἱ μεθ᾽ ἡμᾶς πρὸ τῶν ἀρχαιοτέρων προσέξουσι συγγράμμασι. Robortellus: Quare ego met mihi in animum induxi, optimum fore,

fore, ſi de militari hac diſciplina librum conſcriberem, magis enim ad hæc noſtra, quam ad antiquorum ſcripta poſteri animum applicabunt. Non placet hoc loco, quòd Robortellus contra Aeliani ſententiam hæc quaſi cõcluſionis loco pronunciet. Aelianus.n.ait: Ego uero. Robortellus: Quare ego met. quaſi nihil interſit. deinde ne ſententiam quidem Aeliani germanam ipſum arbitror explicare, cum uertit. Quare egomet mihi &c. cum Aeliani ſenſus hic ſit: Ego uero hac de diſciplina ſcribere uolui, quòd mihi perſuaderem poſteros meis ſcriptis potius, quam antiquorum animum adiuncturos. et ἐμαυτὸν πείϑων uertit: in animum mihi induxi, cum Cicero ſoleat dicere: Inducere animum, non inducere ſibi in animum. Sed Ciceronianam illum contemnere dicendi rationem defenſores eius dicere ſoliti ſunt. Addit etiam de ſuo, Militari, cum ex ſuperiore periodo repetendum ſit. Ἐπεὶ δὲ τῷ θεῷ πατρὶ σου νερούᾳ συμβαλὼν παρὰ φροντίνῳ τῶν ἐπισήμων ὑπατικῶν ἐν φορμίαις ἡμέρας τινὰς διέτριψα δόξαν ἐπενεγκαμένῳ περὶ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις ἐμπειρείαν, συμβαλὼν τ᾽ ἀνδρὶ εὗρον οὐκ ἐλάττονα σπουδὴν ἔχοντα εἰς τὴν παρὰ τοῖς ἕλλησι τεθεωρημένην μάθησιν, ἤρξαμεν οὐκέτι περιφρονεῖν τῆς τῶν τακτικῶν συγγραφῆς. Robortellus: Quoniam uero cum diuo patre tuo congreſſus Formiis, aliquot dies commoratus fui apud Frontinum, qui unus eſt inter conſulares illuſtres uiros, & magnam ex bellicæ artis peritia laudem tulit, & cum eo de hac collocutus animaduerti, non minus ſtudii illum ponere in ea militari diſciplina, quæ à Græcis inuenta fuit, & tradita. Cœpi itaque tunc non negligere opus, quod ſcribere in animo habebam de ratione inſtruẽdi copias. Hic uertit. ἐπεὶ δὲ. Quoniam autem. cum uertendum eſſe, poſtquam uero, ſententia doceat, quæ eſt hæc. Equidem ignarus Romanæ diſciplinæ ab hac ſcriptione refugiebam, ſed poſtquã animaduerti Frontinum magnam in hac re operam collocare, cœpi hoc ſtudium non contemnere. Facit etiam non ſatis conſequentem orationem Robortellus, cum ait: Quoniam uero cum diuo patre congreſſus commoratus fui, & cum eo collocutus animaduerti. Cœpi itaque. Cum una periodo omnia deuinciri debeant ita: At uero poſtquam cum Frontino collocutus animaduerti non minus ab eo ſtudii in græcorum diſciplina poni, ne meum quidem ipſe ſtudium deſpicere cœpi. Ro-

bortellus

bortellus autem diſſolutum quoddam genus orationis amat, quod neſcio an omnibus probetur. Neque uero quenquam etiam probaturum eſſe arbitror, uerba illa παρὰ φροντίνῳ τῶν ἐπιτιμῶν ὑπατικῶν uerti, apud Frontinum, qui unus eſt inter conſulares illuſtres uiros. non enim expreſſa eſt antiqua Romanorum formula. qua utebantur & rep. uigente & perdita. Conſularis uir clariſsimus. dixit enim Cicero in epiſtola ad Seruium. Conſularem clarum uirum. et in orat. poſt reditum ad Quirites. Conſulares clariſsimos. extat etiam nota huius formulæ, V. C. qua uir clariſsimus ſignificabatur, unde in libro Iucundi Veronenſis eſt antiquum epigrãma tale: CROTTIO EVSEBIO V. C. CONSVLARI. Cur ergo non potius, apud Frontinum uirum clariſsimum conſularem, quam, qui unus eſt inter conſulares illuſtres uiros? Sed Robortellum exiſtimo, tum cũ hæc ſcripſit, non tam fuiſſe in Romana antiquitate uerſatum, quam nunc eſt. Omittit etiam Neruæ, credo, quòd ſupra ſine cauſſa, repoſuerat, & hoc præceptum artis eius ſit, quam ſe ut emendandi, ita uertendi ait conſcripſiſſe. οὐκ ἂν σπουδάζεσθαι παρὰ φροντίνῳ δοκῶν αὐτὴν, εἴπερ τὶ χεῖρον ἐδόκει τῆς ῥωμαϊκῆς διατάξεως περιέχειν αὐτήν. Robortellus: Putans in ea cognoſcenda Frontinum tãtum ſtudii nõ fuiſſe poſiturum, ſi deterior hæc, quã Romana fuiſſet. Cur non ut Aelianus? ſi deteriorem hanc ille, quam Romanã exiſtimaſſet? Atque hæc hactenus. Satis enim intelligi puto, ſi his primis uerbis neque auctoris ſententias, neque antiquitatis formulas, neque loquendi rationẽ Latinis uſitatam expreſſam ab eo eſſe exiſtimo, quid de reliquo totius libri corpore ſim iudicaturus; in quibus adeo ipſe cœcutit, ut quodam etiã in loco exametrum ſeptem pedum, optimus tamen grammaticus, ac poeta, hunc ſcripſerit. Edentes incompoſitam uocẽ confuſaque uerba. quod ego in puero illo ſuo uitioſiſsimum, ac ſummopere caſtigandum eſſe cenſerem. Quæ omnia ne hoc tempore perſequar, diuturnus labor, & iam defeſſa ſcribendo manus, impedimento ſunt.

Hæc pauca habui Frãciſce Robortelle, quæ tibi laceſſenti, ac me ſæpius ad hoc certamen prouocanti ſubito reſpõderẽ; multa plura, cum maius erit ocium, allaturus. Feciſti mihi gratum, quod induſtriam meã præclaris his tuis cõmentatiunculis acui-

sti, meq; tuis tollendis erroribus, ad aliorum etiam fortasse multorum mẽtes conformandas excitasti. gratius autẽ facies, si breui cõmentarium tuũ illum castigationum Liuianarum, quẽ polliceris, edideris, modo ne, quæ aut à me nõ scripta, aut nõ cogitata, aut operarũ culpa cõtracta sint, quæ multa esse possunt, mihi in maledictis obiicias. Quòd si ab iis rebus, quas ego scholiis meis complexus sum, discesseris, tacitus te, ut hominem iniustisime mecum agentem, ac uentosissimum, leuissimumque dimittam. me enim generis mei nomen, ut sileam, patriæ uero, ut prope mutus sim, admonent. at si me iusto certamine prouocaris, non modo non mutum, sed etiam, si ita res tulerit, disertissimum senties.

Emendationes quædam Asconii, de quibus supra disputatum est, iterum confutatæ.

HOC loco uisum est ascribere lectionem quorundam locorum Asconii, de quibus supra disputatum est, quam ex libro Francisci Othomani descriptam ad me Achilles Statius uir, ut supra dixi, eruditus proxime Patauio misit. quẽ librum Othomanus se ex uetustissimi exemplaris auctoritate emẽdasse profitetur. Hoc autem feci, ut omnes uideant, uter nostrum propius, cum uterque coniectura Asconii sensum exquireret, ad ueritatem accesserit.

Locus ille in diuinationem: Varro consobrinus frater huic censi reus ex Asia; ubi ego nescio quid suspicatus sum de Varrone consobrino Ciceronis ex secundo de oratore, & Bruto, Robortellus inepte de Varrone consobrino Hortensii, ita habet: Terentius Varro frater C. Varronis consobrini M. Tullii reus.

Alter ille in II in Verrem: Vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ, quam priuatæ, ut pro censu priuato, ærarium dicitur pro loculis, & arca thesauri pro sacello fiscus, ita habet: Vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ, quam priuatæ, ut pro censu priuato loculos, & arcam, & sacellos dicimus,

ſic pro publico theſauro ærarii dicitur fiſcus. Ex quo intelligi poteſt, falſum illud eſſe, in quo ſe ille tantopere effert, legendum eſſe, non ut pro cenſu priuato, ſed ut Populi R. cenſus priuato. quod etiam ſupra improbaui, quanquam tot uerba deeſſe diuinare non potui.

Tertius in Cornelianam: Prouidendum, ut haberent legati, unde præſentia darent, ita legitur: Prouidendum, ut haberent legati, unde in præſentia pecuniam creditoribus darent. Ex quo apparet merito me hoc dicendi genus uituperaſſe, Præſentia dare, pro præſentem pecuniam dare, quod Robortellus intulerat, atque laudarat.

Quartus in eandem: Cornelius ea re offenſus ſenatui, queſtus eſt de ea ne exhauriri prouincias uſuris, ſatis demonſtrat, me recte uidiſſe, non oportere has uoces, De ea, negligere. quoniam in hoc libro legitur: Queſtus eſt de ea re in concione, non ut Robortellus, queſtus eſt in concione.

Quid dicam de quinto? qui eſt in orationem in competitores, non ne planiſsime ſententiam Aſconii, quam dixi, oſtendit, Robortellianamq; interpretationem refellit? Sic enim legitur: Præterea mouet me, quòd cum ſint commentarii Ciceronis ſuarum etiam defenſionum. Commentarium tamen huius defenſionis, aut principium nullum inueniam. Itaque puto non defendiſſe, ſed tantum de defendendo cogitaſſe. quod per hæc ipſa negari non poteſt. Hoc autem iudicio abſolutus eſt Catilina infamia iudicum, ut & Clodius infamis fuerit, quippe qui præuaricatus eſt. Nam & reiectio iudicum ad arbitrium rei uidebatur eſſe facta. Hæc enim uerba ſignificãt Catilinam à Cicerone non, ut ego dixi, defenſum, cum tamen Robortellus ex his colligi defenſum eſſe ſcripſerit. in quo glorioſe ſe uendítat.

ERRATA

	ERRATA	CORRECTA
	loqui	non loqui.
1.b.	quadragentesimo.	quadragesimo.
2.a.	olympiadis LXII.	LXI.
3.b.	Labefactes necesse est.	sit.
4.a.	Non seruasti Capitolina.	in Capitolina.
8.b.	suæ . conueniebat.	suæ conueniebat.
9.a.	in quo a me.	de quo à me.
13.b.	firmiore ipsi animi.	ipse.
	Audi Robortelle quid dicam?	dicam.
17.b.	Saphus.	Sapphus.
18.a.	ἴσων ἂν	ἴσον.
	τὸ πρὸς τούτοις.	τί.
20.b.	πολεμοῖ.	πολεμεῖ.
	Etenim Græci dixerunt.	Etenim ut Græci dixerunt.
21.a	Quem non agnoscit.	quam non agnoscit.
	Græcarum patronus.	patrone.
21.b.	deuelleretur.	diuelleretur.
	complecti ones.	omnes.
23.b.	mẽtio pueriliter fieret, adductũ	mẽtio fieret, pueriliter adductũ
32.b.	insignæ est.	insigne est.
36.a.	proparare.	properare.
40.a.	Hos loco omnes.	locos.
41.a.	dissense.	dissensisse.
42.b.	sed quondam.	sed quoniam.
42.b.	anno tricesimo, post.	anno tricesimo sexto, post.
44.b.	unum DCCXLI.	annum DCCXLI.
45.b.	quingentesim primum.	quingentesimum primum.
46.a.	decimuiros.	decemuiros.
47.a.	in suum XXII.	XXIII.
	caput XXII.	XXIII.
52.a.	Capite nescio quo.	capite extremo nescio quo.
52.b.	intellectos, atque correctos.	aut correctos.
53.a.	pro huic sensi.	censi.
53.b.	in Verrem L. Caßius Ex	in Verrem: L. Caßius ex,
55.b.	ὅσπερ.	ὥσπερ.
46.b.	CTERIOREM.	CITERIOREM.
	μήτε συνταράξῃ.	μήτι.
	urbanaæ.	urbanæ.

57.a.	LIBER SECVNDVS	PRIMVS,& ita usq; ad 73.
16.	,,,,,,,, tollenda sunt.	
62.a.	libero suo.	liberto.
64.a.	Nunc quem admodum.	Hunc.
64.b.	estimabitis.	æstimabitis.
66.a.	Liuus.	Liuius.
66.b.	egem.	legem-
67 b.	Ad Plutarchum.	Apud Plutarchum.
	prætextam uerti.	purpuram uerti.
	δίφροου.	δίφρȣ.
68.a.	πάνεϑαι.	πάυεϑαι.
70.a.	reponendus si L.	sit.
	accausandis.	accusandis.
71.a.	Duplicatio earum.	Duplicato.
76.a.	πᾶσα ποίησης.	ποίησις.
80.b.	cunque.	Cumque.
82.a.	Quid ipse sententiam.	sentiam.
87.a.	Venio ad METIVM.	Venio ad FVFETIVM.
87.b.	θουθέτιος.	φουφέτιος.
88.a.	Latius.	latius.
88.b.	à Ciceronem.	Cicerone.
94.a.	à quibus rationem.	à quibus me rationem.
	καλλήνικον.	καλλίνικον.
	φύσκονα.	φύσκωνα.
96.a.	ἐυδαημων.	ἐυδαίμων.
97.b.	consilium accepisset.	percepisset.
99.b.	uarij dicti.	dici.
	ingenuo esset.	ingenua.
101.a.	Plutarchus à calũnia defensus.	Dionysius à calumnia.
	Quod est.	
	ἀνφρώποις.	ἀνθρώποις.
	χρότος.	χρόνος.
112.a.	ἐπίγωσυν.	ἐπίγνωσιν.
113.a.	baraaram.	barbaram.
	Numum.	Nummum.
113.a.	nmumus.	nummus.
	Multis.	Mulieres.

		In Cap. IX. X. XI. XII. XIII. XIIII. XV. XVI. libri secundi.
113.*b.*	*Mulieres* R. *alio.*	*Mulieres alio.*
114.*a.*	*doctißimum hominum.*	*Hominem.*
115.*b.*	*Augustini*	*Augustini*
116.*b.*	*docao*	*doceo*
117.*b.*	πράξεος.	πράξεως.
	ἐπόνομον.	ἐπώνυμον.
118.*b.*	*imitatos ait.*	*imitatus ait*
119.*b.*	*nomine, nisi*	*nemine, nisi*
	restituere.	*restituere?*
122.*a.*	πενθερονν.	πενθερὸν.
	ἦν	ἦν.
122.*b.*	*Lælia filiæ.*	*filia*
125.*a.*	*Locos Callimachi.*	*In Caput III.*
		Locos Callimachi.
128.*b.*	*quid uarietatis in uita.*	*uanitatis.*
129.*a.*	*In Caput XV, & XVI.*	*In Caput XV.*
132.*a.*	*Illud absurbe.*	*absurde.*
132.*b.*	*Petrus Naunius.*	*Nannius.*
	cum Nanno	*nanno*
	etiam nannio	*Nannio.*
140.*b.*	*De Agesilao.*	*ab hoc capite usque ad 145. delenda sunt, quia imprudenter à librarijs ex libro Nannij descripta sunt.*
143.*b.*	*Dein ceps octauo.*	*Deinceps nono.*
	cautus Melpomene.	*cantus*
144.*a.*	*Quam ego meliorum.*	*meliorem*
	desiderari amicum.	*desiderare*
144.*b*	*Strebeum.*	*Strebæum.*
	ubi de talibus	*salibus*
145.*a.*	*reprehendandus*	*reprehendendus*
	castigendus.	*castigandus*
147.*a.*	*Gullo*	*Gallo*
	Perasinorum.	*Perusinorum*

149. ἓν τις	ἦν τις.
151.a.b. *confirmat, quòd.*	*confirmat, una, quòd.*
152.a. ἐπάνηληψις.	ἐπανάληψις.

REGISTRVM.

A a B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V
X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll
Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ.

